

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ARKEOLOJİ ANABİLİM DALI
KLASİK ARKEOLOJİ BİLİM DALI**

**ANADOLU'DA HELLENİSTİK VE ROMA DÖNEMİ CEPHE MİMARİSİNDE
GİRLAND DEKORASYONU**

Doktora Tezi

İbrahim ETHEM KOÇAK

1. CİLT

Ankara-2019

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ARKEOLOJİ ANABİLİM DALI
KLASİK ARKEOLOJİ BİLİM DALI**

**ANADOLU'DA HELLENİSTİK VE ROMA DÖNEMİ CEPHE MİMARİSİNDE
GİRLAND DEKORASYONU**

Doktora Tezi

İbrahim ETHEM KOÇAK

1. CİLT

Tez Danışmanı

Doç. Dr. Gökem KÖKDEMİR

Ankara-2019

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ARKEOLOJİ ANABİLİM DALI
KLASİK ARKEOLOJİ BİLİM DALI**

İbrahim Ethem KOÇAK

**ANADOLU'DA HELLENİSTİK VE ROMA DÖNEMİ CEPHE MİMARİSİ'NDE
GİRLAND DEKORASYONU**

Doktora Tezi

Tez Danışmanı : Doç. Dr. Görkem KÖKDEMİR

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı

Doç. Dr. Görkem KÖKDEMİR (Danışman)

Prof. Dr. Musa KADIOĞLU

Prof. Dr. Erhan ÖZTEPE

Prof. Dr. Ayşe Emel ERTEN

Doç. Dr. Deniz KAPLAN

İmzası

..... (Kabul)
..... (Red)
..... (Kabul)
..... (Kabul)
..... (Kabul)

Tez Sınavı Tarihi: 14. 10. 2019

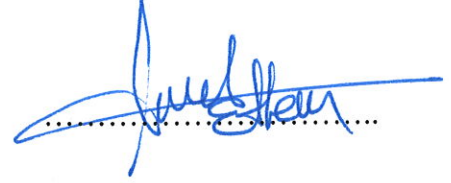
TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu belge ile, bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim.(14/10/2019)

Tezi Hazırlayan Öğrencinin
Adı ve Soyadı

İbrahim Ethem KOÇAK

İmzası

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	iv
ÖNSÖZ	viii
GRAFİKLER LİSTESİ.....	xiii
HARİTALAR LİSTESİ	xiv
RESİMLER LİSTESİ	xv
LEVHALAR LİSTESİ.....	xvi
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xxvi
1. GİRİŞ	1
2. ARAŞTIRMA TARİHÇESİ.....	7
3. GİRLAND DEKORASYONUNUN ORTAYA ÇIKIŞI	20
3.1. Antik Kaynaklarda Girland Dekorasyonu	26
3.2. Girland Dekorasyonunu Oluşturan Öğeler ve Dekorasyonda Kullanılan Terimler	31
4. ANADOLU'DA HELLENİSTİK VE ROMA DÖNEMİ GİRLAND DEKORASYONU TİPOLOJİSİ	47
4.1. Girland Dekorasyonunda Taşıyıcılar	47
4.1.1. Hayvanlar	50
4.1.1.1. Kuğu.....	50
4.1.1.2. Kartal.....	52
4.1.2. Hayvan Başları.....	60
4.1.2.1. Boğa Başları	60
4.1.2.1.1. Etli Boğa Başı (<i>Bukephalion</i>)	66
4.1.2.1.2. Etli Boğa Başı (<i>Bukephalion</i>) ve Kombinasyonları	66
4.1.2.1.3. Kurukafa Boğa Başı (<i>Bukranion</i>)	67
4.1.2.1.4. Kurukafa Boğa Başı (<i>Bukranion</i>) ve Kombinasyonları	74

4.1.2.2. Koç Başı	76
4.1.2.2.1. Koç Başı ve Kombinasyonları	78
4.1.2.3. Geyik Başı	80
4.1.2.3.1. Geyik Başı ve Kombinasyonları	84
4.1.3. İnsan Betimleri.....	84
4.1.3.1. Kadın Figürleri	85
4.1.4. Mitolojik Varlıklar, Kişiler, Tanrılar ve Tanrıçalar	86
4.1.4.1. Attis.....	86
4.1.4.2. Eros	91
4.1.4.2.1. Çocuk Eros.....	93
4.1.4.2.2. Genç Eros.....	101
4.1.4.2.3. Eros ve Kombinasyonları	103
4.1.4.3. Medusa Başı	105
4.1.4.4. Nike.....	109
4.1.4.5. Pan	113
4.1.5. Objeler	118
4.1.5.1. Çivi-Pim	118
4.1.5.2. Kerykeion.....	120
4.1.5.3. Mask.....	122
4.1.5.4. Phiale.....	132
4.1.5.5. Triglif	134
4.1.6. Taşıyıcısı Olmayan, Tanımlanamayan ve Bilinmeyen Örnekler	136
4.2. Girland Dekorasyonunda Askı	137
4.2.1. Yapraklardan Oluşan Askılar.....	141
4.2.1.1. Asma Yaprığı Askısı ve Üzüm Bitkisi	141
4.2.1.2. Defne Yaprığı Askısı.....	145

4.2.1.3. İncir Bitkisi ve İncir Yapağı Askısı.....	148
4.2.1.4. Meşe Bitkisi ve Meşe Yapağı Askısı.....	153
4.2.1.5. Sarmaşık Bitkisi ve Yapağından Oluşan Askılar	160
4.2.1.6. Saz (Kargı/Kamış) Bitkisi veya Yapraklarından Oluşan Askı.....	164
4.2.1.7. Tanımlanamayan Yapraklardan Oluşan Askılar	167
4.2.2. Meyvelerden Oluşan Askılar	168
4.2.3. Boncuklardan Oluşan Askılar	169
4.2.4. Kurdelelerden Oluşan Askılar	172
4.2.5. Düz, Kaba İşçilikli ve Tanımsız Askılar	173
4.3. Girland Dekorasyonunda Bağlayıcılar.....	173
4.4. Girland Dekorasyonunda Süsleme Öğeleri.....	175
4.5. Girland Dekorasyonunda Doldurma Bezemeleri	177
5. ANADOLU’DA HELLENİSTİK VE ROMA DÖNEMİ CEPHE MİMARİSİNDE GİRLAND DEKORASYONUNUN TİPOLOJİK VE STİLİSTİK GELİŞİMİ	196
5.1. Hellenistik Dönem.....	196
5.1.1. Hellenistik Dönem’e Tarihlendirilmiş Örnekler	198
5.1.2. Tipolojik ve Stilistik Değerlendirme ile Hellenistik Dönem’e Tarihlendirilen Örnekler	203
5.2. Roma İmparatorluk Dönemi	208
5.2.1. Erken İmparatorluk Dönemi Örnekleri	211
5.2.1.1. Iulius Claudiuslar Dönemi’ne Tarihlendirilmiş Örnekler.....	213
5.2.1.2. Stilistik Değerlendirme İle Tarihlendirilen Örnekler.....	219
5.2.2. Orta İmparatorluk Dönemi Örnekleri.....	230
5.2.2.1. Flaviuslar Dönemi Örnekleri.....	230
5.2.2.1.1. Flaviuslar Dönemi’ne Tarihlendirilmiş Örnekler.....	230
5.2.2.1.2 Stilistik Değerlendirme İle Tarihlendirilen Örnekler	232
5.2.2.2. Evlatlık İmparatorlar Dönemi (Nerva, Traian, Hadrian Dönemi) Örnekleri.....	233

5.2.2.2.1. Evlatlık İmparatorlar Dönemi'ne Tarihlendirilmiş Örnekler....	235
5.2.2.2.2. Stilistik Değerlendirme ile Tarihlendirilen Örnekler	236
5.2.2.3. Antoninler Dönemi Örnekleri	238
5.2.2.3.1. Antoninler Dönemine Tarihlendirilmiş Örnekler.....	239
5.2.2.3.2. Stilistik Değerlendirme ile Tarihlendirilen Örnekler	242
5.2.3. Geç İmparatorluk Dönemi Örnekleri	251
5.2.3.1. Severuslar Dönemi Örnekleri.....	251
5.2.3.1.1. Severuslar Dönemi'ne Tarihlendirilmiş Örnekler.....	252
5.2.3.1.2. Stilistik Değerlendirme ile Tarihlendirilen Örnekler	254
5.2.3.2. Asker İmparatorlar Dönemi Örnekleri.....	257
5.2.3.2.1. Asker İmparatorlar Dönemi'ne Tarihlendirilmiş Örnekler.....	259
5.2.3.2.2. Stilistik Değerlendirme ile Tarihlendirilen Örnekler	259
5.2.4. Geç Antik Dönem Örnekleri (MS 350 ve Sonrası).....	260
5.2.4.1. Geç Antik Dönem'e Tarihlendirilmiş Örnekler	260
5.2.4.2. Stilistik Değerlendirme ile Tarihlendirilen Örnekler.....	261
5.2.5. Tarihlendirilemeyen Örnekler.....	261
6. SONUÇ	263
KAYNAKLAR.....	278
ÖZET	306
ABSTRACT	307
KATALOG	
KATALOG LİSTESİ	
HARİTA VE RESİMLER	
LEVHALAR	

ÖNSÖZ

Girland, Yunan ve Roma sanatında, mimari plastikte, lahitler ve sunaklar üzerinde sıkça kullanılan bir bezemedir. Mimari plastikte kullanılan süsleme arkeologların her zaman dikkatini çekmiş, genellikle kent bazında ele alınmamış bir bütün olarak incelenmemiştir. Kentlerin anıtsal yapılarının en görünür bölümlerinde yer alan girland dekorasyonu, mimari yapılara verdiği zariflik, canlılık ve hareketlilik nedeniyle bir kadının boynuna asılan, ıslıl ıslıl görünen, etrafına ışık saçarak tüm dikkatleri üzerine çeken mücevher dizisine benzerken, aynı zamanda toplumların farklı ritüellerde kullandığı öğelerin ve kültürel birikiminin bir araya gelerek oluşturduğu yeni süsleme olup, içinde çok farklı bilgiler de barındırır. Bu özel bezemelerin sunduğu bilgileri işlemek emek, iş birliği, süreç ve kapsamlı bir çalışma gerektirir.

2003 yılında Ankara Üniversitesi Arkeoloji Bölümünde lisans eğitimime başladığım ilk yıl Magnesia ad Maeandrum kazısına katılan ekibe seçilerek kazıya gitmeye hak kazanmıştım. 2003 yılı kazı sezonunda hocam Prof. Dr. Orhan BİNGÖL ve Dr. Öğr. Üyesi. Görkem KÖKDEMİR ile tanışarak meslek hayatıma atıldım. Çocukluğumdan beri hayalim olan arkeoloji, Magnesia ile birlikte bir aşka, bir yaşam şekline dönüştü. Arkeolojiye olan ilgim Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Arkeoloji Bölümü ve Klasik Arkeoloji Anabilim Dalı sayesinde tutkulu ile bağlandığım mesleğim haline geldi. Hayatımın en güzel anlarını, en güzel yol ayrımlarını, en doğru kararlarımı mesleğimizde bir marka olan ve ömrüm boyunca gururla adını söyleyeceğim DTCF’de yaşadım. Bu vesile ile üzerimde emeği olan tüm hocalarıma teşekkürlerimi sunarım. Kendisini tanıdığım süreden itibaren her zaman bilgi ve birikimlerini benimle paylaşan, arkeolojiyi ve mimariyi sevdiren hocam Prof. Dr. Orhan BİNGÖL ile bu çalışmayı yapmamı sağlayan, tez konusu olarak girland dekorasyonunu öneren, sevdiren ve bu konuyu çalışabileceğime beni inandıran çok değerli danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Görkem KÖKDEMİR’e ayrıca teşekkür eder, saygılarımı sunarım.

Çalışma süresince periyodik olarak düzenlenmiş olan dört Tez İzleme Komitesi başarıyla tamamlanmıştır. Bu komitede yer alan, önerileri ile yeni bir bakış açısı kazandıran, fikirleri ile bana destek olan değerli hocam Prof. Dr. Emel ERTEN'e, çalışmaya yapıcı eleştirileri ve mimari konusundaki derin bilgileri ile katkı sunan hocam Prof. Dr. Musa KADIOĞLU'na ve mimari plastik konusunda değerli fikirlerini benimle paylaşan, her zaman desteğini yanımda hissettiğim sayın hocam Prof. Dr. Erhan ÖZTEPE'ye, mesafe tanımaksızın her zaman her daim yardımcı olan desteklerini her daim yanımda hissettiğim kıymetli hocam Doç. Dr. Deniz KAPLAN'a teşekkürü bir borç bilirim.

Anadolu'da, üzerinde girland dekorasyonu bulunduran cephe mimarisine ait eserleri toplamak, eserleri bir araya getirmek, tez sürecindeki en zor kısımdı. Tez konumun belirlendiği 2016 yılından itibaren Türkiye'nin güneyinden kuzeyine, doğusundan batısına neredeyse il il, ilçe ilçe gezilmiş, 35 bin km yol yapılarak izinleri alınan toplam 158 müze ve antik kent ziyaret edilmiştir. Bu ziyaretlerimde izinler konusunda kolaylıklar sağlayan T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'ne bağlı müzelerimizin müdürlerine ve çalışanlarına, özel olarak Aydın Arkeoloji Müzesi Müdürü Yılmaz AKKAN'a, Antalya Arkeoloji Müzesi'nden Restoratör Arkeolog F. Nur KONUKMAN'a, Alanya Arkeoloji Müzesi'nden Uzman Ferit COŞKUN'a, İstanbul Arkeoloji Müzesi Uzmanlarından Arkeolog Ozan Eser VANCİ ve Arkeolog Emrah KAHRAMAN'a, Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi Uzmanı Arkeolog Umut ALAGÖZ'e, İzmir Arkeoloji Müzesi Uzmanlarından Arkeolog Necla OKAN'a, Edirne Arkeoloji Müzesi'nden Uzman Arkeolog Şahan KIRÇIN'a, Mersin Arkeoloji Müzesi'nden Arkeolog Muhterem VURAN'a, Sivas Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Müdürü Sayın Ali ALKAN'a, Amasra Müzesi'nden Uzman Güray Can AYTEKİN'E ve Arkeolog Merve KOÇ ile kazı

alanlarındaki eserleri çalışmama izin veren ve her konuda yardımcı olan değerli kazı başkanları ile kazı heyetlerine teşekkürlerimi sunmayı bir borç bilirim.

Anadolu Müzeleri dışında, bünyesinde Anadolu'dan gitmiş eserler barındıran Almanya Berlin Arkeoloji Müzeleri ile Frankfurt Arkeoloji Müzeleri ve Heidelberg Arkeoloji Müzeleri de çalışma kapsamında ziyaret edilmiştir.

Tez çalışması süresince, literatür araştırması kapsamında A.Ü. DTCF Akurgal Kütüphanesi, İngiliz Arkeoloji Araştırma Enstitüsü (BIAA) Ankara şubesi, Bilkent Üniversitesi Kütüphanesi, Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi sıklıkla kullanılmıştır. Çalışma kapsamında 4 Eylül – 2 Aralık 2017 tarihleri arasında *Deutsches Archäologisches Institut, Berlin* kütüphanesinde 89 gün, 10 Aralık 2018 – 10 Mart 2019 (3 ay) tarihleri arasında Frankfurt'ta bulunan Goethe Üniversitesi ve RGK (Römisch-Germanische Kommission) kütüphanelerinde çalışmalar yapılmıştır. Bu süreçte Berlin DAI'de çalışmama imkan sağlayan Prof. Dr. Hans R. GOETHE'ye, Frankfurt Goethe Üniversitesi'nde araştırma fırsatı sağlayan Prof. Dr. Anja KLÖCKNER ve PD. Dr. Axel FILGES'e, RGK (Römisch-Germanische Kommission) kütüphanesini ve Misafirhanesini kullanma imkanı veren RGK müdürü Eszter BANFFY ve Dr. Gabriele RASBACH'a saygı ve sevgilerimi sunar destekleri için teşekkür ederim.

Doktora tez çalışmam kapsamında hazırlamış olduğum “Anadolu'da Hellenistik ve Roma Dönemi Cephe Mimarisinde Girland Dekorasyonu Bulunduran Mimari Blokların Kataloglarının Yapılması, Değerlendirilmesi ve Tarihlendirilmesi (The Evaluation, Dating and Cataloging of The Garland Decorating Architectural Blocks on Frontage Architecture of Hellenistic and Roman Periods in Anatolia)” başlıklı proje, **American Research Institute in Turkey (ARİT) komisyonu tarafından “Ilse Hanfmann, George Hanfmann ve Machteld J. Mellink 2018 burs jürisi tarafından**

burs'a layık görülmüş, proje Goethe Üniversitesi Arkeoloji Enstitüsünde (The Institute of Archaeological Studies at Goethe-University Frankfurt Main) PD. Dr. Axel FILGES'in danışmanlığında, çalışma programına uygun olarak gerçekleştirilmiştir.

Ayrıca, tezin konusunu oluşturan girland dekorasyonunda yer alan ögeler ve bloklar üzerindeki yazıtlar farklı bilim dalından uzman kişilerden destek alınmasının gerekliliğini ortaya koymuştur. Bu kapsamda, girland dekorasyonunda yer alan bitkisel bezemelerin tespiti ve tanımlanması konusunda Ankara Üniversitesi Eczacılık Fakültesi Farmasötik Botanik Anabilim Dalı Başkanı Prof. Dr. Ayşe Mine Gençler ÖZKAN ile birlikte ve bloklar üzerinde yer alan yazıtların transkripsiyonu konusunda ise Gaziantep Üniversitesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi Prof. Dr. Abdurrahman UZUNARSLAN ve Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Öğretim Üyesi Doç. Dr. Çağatay AŞKİT ile birlikte çalışılmıştır. Çalışmaya katkı sundukları için değerli hocalarıma teşekkürlerimi sunarım.

Yine çalışmam boyunca benden desteklerini esirgemeyen Klasik Arkeoloji Anabilim Dalı Başkanımız Prof. Dr. Zeynep ÇİZMELİ ÖĞÜN'e, ve Arkeoloji Bölüm Başkanımız Prof. Dr. Harun TAŞKIRAN ile çalışma süresi boyunca desteklerini sunan, fikirlerini benimle paylaşan Prof. Dr. Veli KÖSE'ye, Doç. Dr. Serdar Hakan ÖZTANER'e ve Dr. Öğr. Üyesi Çiğdem GENÇLER GÜRAY'a saygılarımı sunar, teşekkür ederim.

Tez çalışması kapsamında toplanan eserlerin, birçok program kullanılarak, farklı süreçlerden geçerek, dijital ortamda çizimleri elde edilmiştir. Bu süreçte benden desteklerini esirgemeyen Mimar Kübra FİL'e, Zeugma Kazı Ekibi Üyesi Mesut DİLAVER'e, Dr. Ümit GÜNDOĞAN'a, Çankırı Karatekin Üniversite Arkeoloji Bölümü Dr.Öğr.Üyesi Erdinç BURULDAĞ'a teşekkürlerimi sunarım.

Ankara Üniversitesi DTCF Arkeoloji Bölümü Araş.Gör. Dr. Yavuz AYDIN'a, Araş. Gör. Eşref ERBİL'e, Araş.Gör. M. Tarık ÖĞRETEN'e, Araş. Gör. Gökhan

BİLEN'e ve aynı odayı paylaştığımız her zaman anlayışlı olan, yardımlarını esirgemeyen değerli mesai arkadaşlarım Araş. Gör. İnan KOPÇUK ve Araş. Gör. Fatih TOUMPAN'a desteklerinden dolayı teşekkürlerimi sunarım.

Arkeoloji emek ve sabırla yürütülen bir meslektir. Zorlu bir süreç olan doktora tez çalışmam süresince ihmal ettiğim, benden maddi ve manevi desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen canım annem Süzan KOÇAK'a, canım babam Kudret KOÇAK'a, ablam İsmihan KOÇAK ve Keziban EYCAN'a, kardeşim Safiye KOÇAK'a, ailemin diğer üyeleri Gülderen AKKUŞ'a, Dr. Öğr. Üyesi Pınar AKKUŞ'a, Ercan AKKUŞ'a ve desteğini hiçbir zaman kesmeyen, her konuda beni yüreklendiren, başarılı güzel insan sevgili eşim, sevgilim Emine AKKUŞ KOÇAK'a sevgilerimi ve teşekkürlerimi sunarım.

Son olarak çiftçi bir ailenin çocuğu olarak dünyaya geldiğim bu güzel ülkede eğitim eşitliğini sağlayarak, çiftçi bir aileden Türkiye'nin en iyi üniversitesinde doktora yaparak akademisyen olma yolunda ilerleyebilmemi sağlayan, ölümsüz insan ulu önder Mustafa Kemal ATATÜRK'ü saygıyla anar teşekkürlerimi her daim borç bilirim.

Bu süreçte benim için emek harcayan, çalışmama katkı sağlayan benimle işbirliği içinde çalışan herkese saygı ve sevgilerimi sunar, teşekkür ederim.

Ankara 2019

İbrahim Ethem KOÇAK

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik 1	Girland dekorasyonunda kullanılan taşıyıcıların sayısal dağılımı
Grafik 2	Girland dekorasyonunda kullanılan askıların sayısal dağılımı
Grafik 3	Girland dekorasyonunda kullanılan bağlayıcıların sayısal dağılımı
Grafik 4	Girland dekorasyonunda kullanılan süsleme öğelerinin sayısal dağılımı
Grafik 5	Girland dekorasyonunda kullanılan doldurma bezemelerinin sayısal dağılımı
Grafik 6	Girland dekorasyonunun kullanıldığı blok tipleri

HARİTALAR LİSTESİ

Harita 1

Çalışma kapsamında ziyaret edilen Müze ve Ören Yerleri

RESİMLER LİSTESİ

- Resim 1** Nane yapraklarından oluşan askı örneği (Meurer 1909, 8.)
- Resim 2 a-b** Lekythos üzerinde betimlenen kapalı ve açık çelenk örnekleri
<https://www.fitzmuseum.cam.ac.uk/collections/greeceandrome/onlinegallery/uses/lekythos>
- Resim 3 a-b** Lekythos üzerinde betimlenen kurdeleler
<https://www.archaeology.wiki/blog/agents/white-ground-lekythoi-and-stone-grave-markers-in-classical-athens/>
- Resim 4 a-c** Vazo resimlerinde kurban sahnesi
<https://www.learnreligions.com/method-of-sacrifice-in-ancient-greece-4079925>
- Resim 5** Girland dekorasyonu öğeleri

LEVHALAR LİSTESİ

Levha 1.1	(Kat. No. 01) Afyon Müzesi 1. Eser- Friz Bloğu
Levha 1.2	(Kat. No. 02) Afyon Müzesi 2. Eser- Friz Bloğu
Levha 1.3	(Kat. No. 03) Afyon Müzesi 3. Eser- Arşitrav-Friz Bloğu
Levha 1.4	(Kat. No. 04) Afyon Müzesi 4. Eser- Arşitrav-Friz Bloğu
Levha 1.5	(Kat. No. 05) Afyon Müzesi 5. Eser- Friz Bloğu
Levha 1.6	(Kat. No. 06) Afyon-Dinar Açık Hava Müzesi 1. Eser- Arşitrav-Friz Bloğu
Levha 1.7	(Kat. No. 07) Aigai Antik Kenti 1. Eser- Friz Bloğu (Rumscheid 1994, Taf.1. 1)
Levha 2.8	(Kat. No. 08) Aizanoi Antik Kenti 1. Eser- Friz Bloğu
Levha 2.9	(Kat. No. 09) Aizanoi Antik Kenti 2. Eser- Orthostad Bloğu
Levha 2.10	(Kat. No. 10) Aizanoi Antik Kenti 3. Eser- Mimari Blok
Levha 2.11	(Kat. No. 11) Aizanoi Antik Kenti 4. Eser- Friz Bloğu
Levha 2.12	(Kat. No. 12) Aizanoi Antik Kenti 5. Eser- Friz Bloğu
Levha 2.13	(Kat. No. 13) Akmonia Antik Kenti 1. Eser- Orthostad Bloğu
Levha 2.14	(Kat. No. 14) Akmonia Antik Kenti 2. Eser- Orthostad Bloğu
Levha 2.16	(Kat. No. 16) Alexandria Troas Antik Kenti 1. Eser- Arşitrav-Friz Bloğu
Levha 3.17	(Kat. No. 17) Alinda Antik Kenti 1. Eser- Arşitrav-Friz Bloğu
Levha 3.18	(Kat. No. 18) Amasra Müzesi 1. Eser- Arşitrav-Friz Bloğu
Levha 3.19	(Kat. No. 19) Amasra Müzesi 2. Eser- Arşitrav-Friz Bloğu
Levha 3.20	(Kat. No. 20) Amasra Müzesi 3. Eser- Mimari Blok
Levha 3.21	(Kat. No. 21) Amasra Müzesi 4. Eser- Friz Bloğu
Levha 3.22	(Kat. No. 22) Amasra Müzesi 5. Eser- Arşitrav-Friz Bloğu
Levha 3.23	(Kat. No. 23) Amasra Müzesi 6. Eser- Friz Bloğu
Levha 3.24	(Kat. No. 24) Amasra Müzesi 7. Eser- Friz Bloğu
Levha 4.25	(Kat. No. 25) Amasra Müzesi 8. Eser- Friz Bloğu
Levha 4.26	(Kat. No. 26) Amasra Müzesi 9. Eser- Arşitrav-Friz Bloğu
Levha 4.27	(Kat. No. 27) Amasra Müzesi 10. Eser- Friz Bloğu
Levha 4.28	(Kat. No. 28) Amasra Müzesi 11. Eser- Friz Bloğu
Levha 4.29	(Kat. No. 29) Amasra Müzesi 12. Eser- Arşitrav-Friz Bloğu

Levha 4.30	(Kat. No. 30) Amasra Müzesi 13. Eser- Friz Bloğu
Levha 5.31	(Kat. No. 31) Amasra Müzesi 14. Eser- Friz Bloğu
Levha 5.32	(Kat. No. 32) Amasra Müzesi 15. Eser- Friz Bloğu
Levha 5.33	(Kat. No. 33) Amasra Müzesi 16. Eser- Friz Bloğu
Levha 5.34	(Kat. No. 34) Amasra Müzesi 17. Eser- Friz Bloğu
Levha 5.35	(Kat. No. 35) Amasra Müzesi 18. Eser- Friz Bloğu
Levha 5.37	(Kat. No. 37) Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi 1. Eser- Friz-Metop Bloğu
Levha 5.38	(Kat. No. 38) Ankara Elecik Köyü 1. Eser- Orthostad Bloğu
Levha 6.39	(Kat. No. 39) Ankara Roma Hamamı 1. Eser- Orthostad Bloğu
Levha 6.40	(Kat. No. 40) Ankara Roma Hamamı 2. Eser- Orthostad Bloğu
Levha 6.41	(Kat. No. 41) Antalya Müzesi 1. Eser- Friz Bloğu
Levha 6.42	(Kat. No. 42) Antalya Müzesi 2. Eser- Orthostad Bloğu
Levha 6.43	(Kat. No. 43) Antalya Müzesi 3. Eser- Taç Bloğu-Friz
Levha 6.44	(Kat. No. 44) Aphrodisias Antik Kenti 1. Eser- Friz Bloğu
Levha 6.45	(Kat. No. 45) Aphrodisias Antik Kenti 2. Eser- Arşitrav-Friz Bloğu
Levha 7.46 a-b	(Kat. No. 46) Aphrodisias Antik Kenti 3.Eser- Friz Bloğu
Levha 7.47	(Kat. No. 47) Aphrodisias Antik Kenti 4.Eser- Friz Bloğu
Levha 7.49	(Kat. No. 49) Apollonia a. R. Antik Kenti 1. Eser- Friz Bloğu
Levha 7.50	(Kat. No. 50) Apollonia a. R. Antik Kenti 2. Eser- Friz Bloğu
Levha 7.51	(Kat. No. 51) Apollonia a. R. Antik Kenti 3. Eser- Arşitrav-Friz Bloğu
Levha 8.53	(Kat. No. 53) Aydın Arkeoloji Müzesi 1. Eser- Plaster Başlık
Levha 8.54	(Kat. No. 54) Bandırma Arkeoloji Müzesi 1. Eser- Friz Bloğu
Levha 8.55	(Kat. No. 55) Bandırma Arkeoloji Müzesi 2. Eser- Friz Bloğu
Levha 8.56	(Kat. No. 56) Bandırma Arkeoloji Müzesi 3. Eser- Arşitrav-Friz Bloğu
Levha 8.57	(Kat. No. 57) Bergama Antik Kenti 1. Eser- Arşitrav-Friz Bloğu
Levha 8.58	(Kat. No. 58) Bergama Antik Kenti 2. Eser- Anta Başlığı
Levha 9.59	(Kat. No. 59) Bergama Antik Kenti 3. Eser- Friz Bloğu
Levha 9.60	(Kat. No. 60) Bergama Antik Kenti 4. Eser- Friz Bloğu
Levha 9.61	(Kat. No. 61) Bergama Antik Kenti 5. Eser- Orthostat Bloğu

Levha 9.62	(Kat. No. 62) Bergama Antik Kenti 6. Eser- Arşitrav-Friz Bloğu (Rumscheid 1994, Taf. 135.4)
Levha 9.63	(Kat. No. 63) Bergama Arkeoloji Müzesi 1. Eser- Orthostat Bloğu
Levha 10.64	(Kat. No. 64) Bergama Arkeoloji Müzesi 2. Eser- Friz Bloğu
Levha 10.65	(Kat. No. 65) Bergama Arkeoloji Müzesi 3. Eser- Friz Bloğu
Levha 10.66	(Kat. No. 66) Bergama Arkeoloji Müzesi 4. Eser- Friz Bloğu
Levha 10.67	(Kat. No. 67) Bergama Arkeoloji Müzesi 5. Eser- Friz Bloğu
Levha 10.68	(Kat. No. 68) Bergama Arkeoloji Müzesi 6. Eser- Friz Bloğu
Levha 10.69	(Kat. No. 69) Boğazköy Kazısı 1. Eser- Orthostat Bloğu
Levha 10.70	(Kat. No. 70) Boğazköy Kazısı 2. Eser- Duvar Bloğu
Levha 11.71	(Kat. No. 71) Bolu Arkeoloji Müzesi 1. Eser- Arşitrav-Friz Bloğu
Levha 11.72	(Kat. No. 72) Burdur Arkeoloji Müzesi 1. Eser- Friz Bloğu
Levha 11.73	(Kat. No. 73) Bursa Arkeoloji Müzesi 1. Eser- Kaplama Bloğu
Levha 11.74	(Kat. No. 74) Bursa Arkeoloji Müzesi 2. Eser- Friz Bloğu
Levha 11.76	(Kat. No. 76) Çanakkale Arkeoloji Müzesi 1. Eser- Arşitrav-Friz Bloğu
Levha 11.77	(Kat. No. 77) Çanakkale Arkeoloji Müzesi 2. Eser- Friz Bloğu
Levha 12.78	(Kat. No. 78) Düzce Konuralp Arkeoloji Müzesi 1. Eser- Arşitrav-Friz Bloğu
Levha 12.79	(Kat. No. 79) Düzce Konuralp Arkeoloji Müzesi 2. Eser- Arşitrav-Friz Bloğu
Levha 12.80	(Kat. No. 80) Düzce Konuralp Arkeoloji Müzesi 3. Eser- Friz Bloğu
Levha 12.81	(Kat. No. 81) Düzce Konuralp Arkeoloji Müzesi 4. Eser- Arşitrav-Friz Bloğu
Levha 12.82	(Kat. No. 82) Düzce Konuralp Arkeoloji Müzesi 5. Eser- Arşitrav-Friz Bloğu
Levha 12.83	(Kat. No. 83) Düzce Konuralp Arkeoloji Müzesi 6. Eser- Friz Bloğu
Levha 12.84	(Kat. No. 84) Edirne Müzesi 1. Eser- Arşitrav-Friz Bloğu
Levha 13.85 a-c	(Kat. No. 85) Efes Antik Kenti 1. Eser- Orthostat Bloğu
Levha 13.86 a-c	(Kat. No. 86) Efes Antik Kenti 2. Eser- Orthostat Bloğu
Levha 13.87	(Kat. No. 87) Efes Antik Kenti 3. Eser- Orthostat-Friz Bloğu
Levha 13.88	(Kat. No. 88) Efes Antik Kenti 4. Eser- Orthostat-Friz Bloğu
Levha 14.90	(Kat. No. 90) Hierapolis Antik Kenti 1. Eser- Friz Bloğu
Levha 14.91	(Kat. No. 91) Isparta Arkeoloji Müzesi 1. Eser- Arşitrav-Friz Bloğu

Levha 14.92 a-b	(Kat. No. 92) Isparta Arkeoloji Müzesi 2. Eser- Friz Bloğu
Levha 14.93	(Kat. No. 93) Isparta Arkeoloji Müzesi 3. Eser- Arşitrav-Friz Bloğu
Levha 14.94	(Kat. No. 94) Isparta Arkeoloji Müzesi 4. Eser- Arşitrav-Friz Bloğu
Levha 15.95	(Kat. No. 95) İstanbul Arkeoloji Müzesi 1. Eser- Sütun Kaidesi
Levha 15.96	(Kat. No. 96) İstanbul Arkeoloji Müzesi 2. Eser- Orthostat Bloğu
Levha 15.97	(Kat. No. 97) İstanbul Arkeoloji Müzesi 3. Eser- Orthostat Bloğu
Levha 15.98	(Kat. No. 98) İzmir Arkeoloji Müzesi 1. Eser- Friz Bloğu
Levha 15.99	(Kat. No. 99) İzmir Arkeoloji Müzesi 2. Eser- Friz-Konsol Bloğu
Levha 15.100	(Kat. No. 100) İzmir Arkeoloji Müzesi 3. Eser- Arşitrav-Friz Bloğu
Levha 16.101	(Kat. No. 101) İzmir Arkeoloji Müzesi 4. Eser- Friz Bloğu
Levha 16.102	(Kat. No. 102) İzmir Arkeoloji Müzesi 5. Eser- Friz Bloğu
Levha 16.103	(Kat. No. 103) İzmir Arkeoloji Müzesi 6. Eser- Orthostat Bloğu
Levha 16.104	(Kat. No. 104) İzmir Arkeoloji Müzesi 7. Eser- Friz Bloğu
Levha 16.105	(Kat. No. 105) İzmir Arkeoloji Müzesi 8. Eser- Friz Bloğu
Levha 16.106	(Kat. No. 106) İzmir Arkeoloji Müzesi 9. Eser- Arşitrav-Friz Bloğu
Levha 16.107	(Kat. No. 107) İzmir Agora Ören Yeri 1. Eser- Friz Bloğu
Levha 17.108	(Kat. No. 108) İznik Arkeoloji Müzesi 1. Eser- Arşitrav-Friz Bloğu
Levha 17.109	(Kat. No. 109) İznik Arkeoloji Müzesi 2. Eser- Orthostat Bloğu
Levha 17.110	(Kat. No. 110) Kagrai Antik Kenti 1. Eser- Heykel Kaidesi-Friz Taç Bloğu
Levha 17.111	(Kat. No. 111) Kastabala Antik Kenti 1. Eser- Friz Bloğu
Levha 17.112	(Kat. No. 112) Kastamonu Müzesi 1. Eser- Arşitrav-Friz Bloğu
Levha 17.113	(Kat. No. 113) Kastamonu Müzesi 2. Eser- Arşitrav-Friz Bloğu
Levha 17.114	(Kat. No. 114) Kastamonu Müzesi 3. Eser- Arşitrav-Friz Bloğu
Levha 18.115	(Kat. No. 115) Kastamonu Müzesi 4. Eser- Friz Bloğu
Levha 18.116	(Kat. No. 116) Kastamonu Müzesi 5. Eser- Arşitrav-Friz Bloğu
Levha 18.117	(Kat. No. 117) Kastamonu Müzesi 6. Eser- Arşitrav-Friz Bloğu
Levha 18.118	(Kat. No. 118) Kırklareli Müzesi 1. Eser- Orthostat Bloğu
Levha 18.119	(Kat. No. 119) Klaros Ören Yeri 1. Eser- Orthostat Bloğu
Levha 18.120	(Kat. No. 120) Klaros Ören Yeri 2. Eser- Taç Bloğu- Arşitrav-Friz Bloğu
Levha 19.121	(Kat. No. 121) Knidos Antik Kenti 1. Eser- Friz Bloğu

Levha 19.122	(Kat. No. 122) Kocaeli Müzesi 1. Eser- Arşitrav-Friz Bloğu
Levha 19.124	(Kat. No. 124) Kremna Antik Kenti 1. Eser- Friz Bloğu (Mitchel 1995, Fig. 34.4).
Levha 19.125	(Kat. No. 125) Kremna Antik Kenti 2. Eser- Friz Bloğu (Mitchel 1995, Fig. 34.4a).
Levha 19.126	(Kat. No. 126) Kütahya Arkeoloji Müzesi 1. Eser- Friz Bloğu
Levha 19.127	(Kat. No. 127) Kütahya Tugay Müzesi 1. Eser- Arşitrav-Friz Bloğu
Levha 19.128	(Kat. No. 128) Kyme Antik Kenti 1. Eser- Friz Bloğu (Rumscheid 1994, Taf. 63.4).
Levha 19.129	(Kat. No. 129) Kyme Antik Kenti 2. Eser- Arşitrav-Friz Bloğu
Levha 19.130	(Kat. No. 130) Kyme Antik Kenti 3. Eser- Arşitrav-Friz Bloğu
Levha 19.131	(Kat. No. 131) Kyme Antik Kenti 4. Eser- Arşitrav-Friz Bloğu
Levha 19.132	(Kat. No. 132) Kyme Antik Kenti 5. Eser- Arşitrav-Friz Bloğu
Levha 20.133	(Kat. No. 133) Kyme Antik Kenti 6. Eser- Arşitrav-Friz Bloğu
Levha 20.134	(Kat. No. 134) Kyme Antik Kenti 7. Eser- Arşitrav-Friz Bloğu
Levha 20.135	(Kat. No. 135) Kyzikos Antik Kenti 1. Eser- Arşitrav-Friz-Saçaklık Bloğu
Levha 20.136	(Kat. No. 136) Labraunda Antik Kenti 1. Eser- Friz Bloğu
Levha 20.137	(Kat. No. 137) Limyra Antik Kenti 1. Eser- Friz Bloğu
Levha 20.138	(Kat. No. 138) Limyra Antik Kenti 2. Eser- Friz Bloğu
Levha 21.139	(Kat. No. 139) Magnesia Antik Kenti 1. Eser- Orthostat Bloğu
Levha 21.140	(Kat. No. 140) Magnesia Antik Kenti 2. Eser- Friz Bloğu (Humann Et. al. 1904, 94, Abb. 92)
Levha 21.141	(Kat. No. 141) Magnesia Antik Kenti 3. Eser- Friz Bloğu (Human Et. al. 1904, 81, Abb. 76-77)
Levha 21.142	(Kat. No. 142) Manisa Arkeoloji Müzesi 1. Eser- Friz Bloğu
Levha 21.143	(Kat. No. 143) Manisa Arkeoloji Müzesi 2. Eser- Friz Bloğu
Levha 21.144	(Kat. No. 144) Manisa Arkeoloji Müzesi 3. Eser- Friz Bloğu
Levha 21.145	(Kat. No. 145) Manisa Arkeoloji Müzesi 4. Eser- Friz Bloğu
Levha 21.146	(Kat. No. 146) Manisa Arkeoloji Müzesi 5. Eser- Friz Bloğu
Levha 21.147	(Kat. No. 147) Manisa Arkeoloji Müzesi 6. Eser- Friz Bloğu
Levha 22.148	(Kat. No. 148) Manisa Arkeoloji Müzesi 7. Eser- Friz Bloğu
Levha 22.149	(Kat. No. 149) Mersin Müzesi 1. Eser- Friz Bloğu
Levha 22.150	(Kat. No. 150) Mersin Silifke Müzesi 1. Eser- Arşitrav-Friz Bloğu

Levha 22.151	(Kat. No. 151) Seleukeia Am Kalykadnos 1. Eser- Friz Bloğu
Levha 22.153	(Kat. No. 153) Metropolis Antik Kenti 2. Eser
Levha 22.154	(Kat. No. 154) Metropolis Antik Kenti 3. Eser- Kaplama Parçası
Levha 22.157	(Kat. No. 157) Milet Antik Kenti 3. Eser- Orthostat Bloğu
Levha 22.158	(Kat. No. 158) Milet Müzesi 1. Eser- Friz Bloğu
Levha 22.159 a	(Kat. No. 159) Milet Müzesi 2. Eser- Friz Bloğu
Levha 23.159 b	(Kat. No. 159) Milet Müzesi 2. Eser- Friz Bloğu
Levha 23.160	(Kat. No. 160) Milet Müzesi 3. Eser- Friz Bloğu
Levha 23.161	(Kat. No. 161) Myra Antik Kenti 1. Eser- Friz Bloğu
Levha 23.162 a-b	(Kat. No. 162) Niğde Arkeoloji Müzesi 1. Eser- Friz Bloğu
Levha 23.164	(Kat. No. 164) Niğde Arkeoloji Müzesi 3. Eser- Friz Bloğu
Levha 23.165	(Kat. No. 165) Nysa Antik Kenti 1. Eser- Friz Bloğu
Levha 23.166	(Kat. No. 166) Nysa Antik Kenti 2. Eser- Friz Bloğu
Levha 24.167	(Kat. No. 167) Nysa Antik Kenti 3. Eser- Friz Bloğu
Levha 24.168	(Kat. No. 168) Nysa Antik Kenti 4. Eser- Friz Bloğu
Levha 24.169	(Kat. No. 169) Nysa Antik Kenti 5. Eser- Friz Bloğu
Levha 24.170	(Kat. No. 170) Nysa Antik Kenti 6. Eser- Friz Bloğu
Levha 24.171	(Kat. No. 171) Nysa Antik Kenti 7. Eser- Friz Bloğu
Levha 24.172	(Kat. No. 172) Nysa Antik Kenti 8. Eser- Friz Bloğu
Levha 24.173	(Kat. No. 173) Nysa Antik Kenti 9. Eser- Friz Bloğu
Levha 24.174	(Kat. No. 174) Nysa Antik Kenti 10. Eser- Friz Bloğu
Levha 25.175	(Kat. No. 175) Oinoanda Antik Kenti 1. Eser- Arşitrav-Friz Bloğu
Levha 25.176 a-b	(Kat. No. 176) Parion Antik Kenti 1. Eser- Parapet Bloğu
Levha 25.177	(Kat. No. 177) Perge Antik Kenti 1. Eser- Orthostat Bloğu
Levha 25.178	(Kat. No. 178) Perge Antik Kenti 2. Eser- Orthostat Bloğu
Levha 25.179	(Kat. No. 179) Perge Antik Kenti 3. Eser- Friz Bloğu
Levha 25.180	(Kat. No. 180) Perge Antik Kenti 4. Eser- Korint Tipi Paye Başlık
Levha 25.181	(Kat. No. 181) Perge Antik Kenti 5. Eser- Orthostat Bloğu
Levha 26.182	(Kat. No. 182) Pessinous Antik Kenti 1. Eser- Friz Bloğu
Levha 26.183	(Kat. No. 183) Pessinous Antik Kenti 2. Eser- Friz Bloğu
Levha 26.184	(Kat. No. 184) Pisidia Antiocheia Antik Kenti 1. Eser- Friz Bloğu

Levha 26.185	(Kat. No. 185) Pisidia Antiocheia Antik Kenti 2. Eser- Friz Bloğu
Levha 26.186	(Kat. No. 186) Pisidia Antiocheia Antik Kenti 3. Eser- Friz Bloğu
Levha 26.187	(Kat. No. 187) Pisidia Antiocheia Antik Kenti 4. Eser- Friz Bloğu
Levha 26.188	(Kat. No. 188) Pisidia Antiocheia Antik Kenti 5. Eser- Friz Bloğu
Levha 26.189	(Kat. No. 189) Pisidia Antiocheia Antik Kenti 6. Eser- Friz Bloğu
Levha 26.190	(Kat. No. 190) Pisidia Antiocheia Antik Kenti 7. Eser- Friz Bloğu
Levha 26.191	(Kat. No. 191) Pisidia Antiocheia Antik Kenti 8. Eser- Orthostat Bloğu
Levha 27.192 a-e	(Kat. No. 192) Pisidia Antiocheia Antik Kenti 9. Eser- Friz Bloğu
Levha 27.193	(Kat. No. 193) Pisidia Antiocheia Antik Kenti 10. Eser- Friz Bloğu
Levha 27.194	(Kat. No. 194) Pisidia Antiocheia Antik Kenti 11. Eser- Friz Bloğu
Levha 27.196	(Kat. No. 196) Pisidia Antiocheia Antik Kenti 13. Eser- Friz Bloğu
Levha 27.197	(Kat. No. 197) Pisidia Antiocheia Antik Kenti 14. Eser- Friz Bloğu
Levha 27.198	(Kat. No. 198) Pisidia Antiocheia Antik Kenti 15. Eser- Orthostat Bloğu
Levha 28.199	(Kat. No. 199) Pisidia Antiocheia Antik Kenti 16. Eser- Friz Bloğu
Levha 28.201	(Kat. No. 201) Pompeipolis Antik Kenti 1. Eser- Arşitrav-Friz Bloğu
Levha 28.202	(Kat. No. 202) Priene Antik Kenti 1. Eser- Friz Bloğu
Levha 28.203	(Kat. No. 203) Sagalassos Antik Kenti 1. Eser- Orthostat Bloğu
Levha 28.206	(Kat. No. 206) Sarıkaya Hamamı 1. Eser- Friz Bloğu
Levha 28.207 a-c	(Kat. No. 207) Sebastepolis Antik Kenti 1. Eser- Friz Bloğu
Levha 29.208 a-b	(Kat. No. 208) Sebastepolis Antik Kenti 2. Eser- Friz Bloğu
Levha 29.209	(Kat. No. 209) Sebastepolis Antik Kenti 3. Eser- Friz Bloğu
Levha 29.210 a-b	(Kat. No. 210) Sebastepolis Antik Kenti 4. Eser- Arşitrav-Friz Bloğu
Levha 29.211	(Kat. No. 211) Sebastepolis Antik Kenti 5. Eser- Arşitrav-Friz Bloğu
Levha 29.212	(Kat. No. 212) Sebastepolis Antik Kenti 6. Eser- Friz Bloğu
Levha 30.213	(Kat. No. 213) Side Arkeoloji Müzesi 1. Eser- Friz Bloğu
Levha 30.214	(Kat. No. 214) Side Arkeoloji Müzesi 2. Eser
Levha 30.215	(Kat. No. 215) Side Arkeoloji Müzesi 3. Eser- Friz Bloğu
Levha 30.216	(Kat. No. 216) Side Arkeoloji Müzesi 4. Eser- Orthostat Bloğu
Levha 30.217	(Kat. No. 217) Side Arkeoloji Müzesi 5. Eser- Parapet Bloğu
Levha 30.218	(Kat. No. 218) Side Arkeoloji Müzesi 6. Eser- Orthostat Bloğu

Levha 30.219	(Kat. No. 219) Side Arkeoloji Müzesi 7. Eser- Kaide
Levha 31.220	(Kat. No. 220) Sinop Arkeoloji Müzesi 1. Eser- Friz Bloğu
Levha 31.221 a-b	(Kat. No. 221) Sinop Arkeoloji Müzesi 2. Eser- Friz Bloğu
Levha 31.222	(Kat. No. 222) Sinop Arkeoloji Müzesi 3. Eser- Friz Bloğu
Levha 31.223	(Kat. No. 223) Sinop Arkeoloji Müzesi 4. Eser- Friz Bloğu
Levha 31.224	(Kat. No. 224) Sinop Arkeoloji Müzesi 5. Eser- Friz Bloğu
Levha 31.225	(Kat. No. 225) Sinop Arkeoloji Müzesi 6. Eser- Arşitrav-Friz Bloğu
Levha 31.226	(Kat. No. 226) Sinop Arkeoloji Müzesi 7. Eser- Friz Bloğu
Levha 32.228 a-c	(Kat. No. 228) Stratonikeia Antik Kenti 1. Eser- Friz Bloğu
Levha 32.229	(Kat. No. 229) Stratonikeia Antik Kenti 2. Eser- Friz Bloğu
Levha 32.230	(Kat. No. 230) Stratonikeia Antik Kenti 3. Eser- Friz Bloğu
Levha 32.231	(Kat. No. 231) Stratonikeia Antik Kenti 4. Eser- Friz Bloğu
Levha 32.232	(Kat. No. 232) Stratonikeia Antik Kenti 5. Eser- Friz Bloğu
Levha 32.233	(Kat. No. 233) Stratonikeia Antik Kenti 6. Eser- Friz Bloğu
Levha 33.235	(Kat. No. 235) Şanlıurfa Arkeoloji Müzesi 1. Eser- Friz Bloğu
Levha 33.236	(Kat. No. 236) Tavium Antik Kenti 1. Eser- Friz Bloğu
Levha 33.237	(Kat. No. 237) Tavium Antik Kenti 2. Eser- Friz Bloğu
Levha 33.238 a-b	(Kat. No. 238) Tavium Antik Kenti 3. Eser- Orthostat Bloğu
Levha 33.239	(Kat. No. 238) Tavium Antik Kenti 4. Eser
Levha 33.240	(Kat. No. 240) Tavium Antik Kenti 5. Eser- Arşitrav-Friz Bloğu
Levha 34.241 a-b	(Kat. No. 241) Telmessos Antik Kenti 1. Eser- Orthostat Bloğu
Levha 34.242	(Kat. No. 242) Teos Antik Kenti 1. Eser- Friz Bloğu
Levha 34.244	(Kat. No. 244) Tokat Arkeoloji Müzesi 1. Eser- Orthostat Bloğu
Levha 34.245	(Kat. No. 245) Tralleis Antik Kenti 1. Eser- Friz Bloğu
Levha 34.246	(Kat. No. 246) Troia Antik Kenti 1. Eser- Friz Bloğu
Levha 34.247	(Kat. No. 247) Tyana Antik Kenti 1. Eser- Friz Bloğu
Levha 35.249	(Kat. No. 249) Tymbriada Antik Kenti 1. Eser- Friz Bloğu
Levha 35.250 a-b	(Kat. No. 250) Tymbriada Antik Kenti 2. Eser- Friz Bloğu
Levha 35.251	(Kat. No. 251) Tymbriada Antik Kenti 3. Eser- Friz Bloğu
Levha 35.252	(Kat. No. 252) Uşak Arkeoloji Müzesi 1. Eser- Friz Bloğu
Levha 35.253	(Kat. No. 253) Uşak Arkeoloji Müzesi 2. Eser- Friz Bloğu

Levha 35.254	(Kat. No. 254) Uşak Arkeoloji Müzesi 3. Eser- Kaplama Bloğu
Levha 36.255	(Kat. No. 255) Vize Antik Kenti 1. Eser- Arşitrav-Friz Bloğu
Levha 36.256	(Kat. No. 256) Vize Antik Kenti 2. Eser- Friz Bloğu
Levha 36.257	(Kat. No. 257) Zonguldak Ereğli Arkeoloji Müzesi 1. Eser- Arşitrav-Friz Bloğu
Levha 36.258	(Kat. No. 258) Zonguldak Ereğli Arkeoloji Müzesi 2. Eser- Friz Bloğu
Levha 36.259	(Kat. No. 259) Zonguldak Ereğli Arkeoloji Müzesi 3. Eser- Friz Bloğu
Levha 36.260	(Kat. No. 260) Zonguldak Ereğli Arkeoloji Müzesi 3. Eser- Friz Bloğu
Levha 37	Bukranionların Kronolojik Gelişimi
Levha 38	Bukranionların Kronolojik Gelişimi (Devamı)
Levha 39	Kurdelelerin Kronolojik Gelişimi (Hellenistik Dönem)
Levha 40	Kurdelelerin Kronolojik Gelişimi (Iulius Cladiuslar Dönemi)
Levha 41	Kurdelelerin Kronolojik Gelişimi (Iulius Cladiuslar Dönemi – Flaviuslar Dönemi – Traian Dönemi)
Levha 42	Kurdelelerin Kronolojik Gelişimi (Hadrian Dönemi – Evlatlık İmparatorlar / Antoninler Dönemi)
Levha 43	Kurdelelerin Kronolojik Gelişimi (Antoninler Dönemi)
Levha 44	Kurdelelerin Kronolojik Gelişimi (Antoninler Dönemi – Severuslar Dönemi)
Levha 45	Kurdelelerin Kronolojik Gelişimi (Severuslar Dönemi – Asker İmparatorlar Dönemi – Geç Antikçağ)
Levha 46	Girland Askılarının Kronolojik Gelişimi (Hellenistik Dönem)
Levha 47	Girland Askılarının Kronolojik Gelişimi (Hellenistik Dönem)
Levha 48	Girland Askılarının Kronolojik Gelişimi (Hellenistik Dönem)
Levha 49	Girland Askılarının Kronolojik Gelişimi (Iulius Cladiuslar Dönemi)
Levha 50	Girland Askılarının Kronolojik Gelişimi (Iulius Cladiuslar Dönemi)
Levha 51	Girland Askılarının Kronolojik Gelişimi (Iulius Cladiuslar Dönemi – Flaviuslar Dönemi)
Levha 52	Girland Askılarının Kronolojik Gelişimi (Evlatlık İmparatorlar Dönemi)
Levha 53	Girland Askılarının Kronolojik Gelişimi (Evlatlık İmparatorlar Dönemi)

Levha 54	Girland Askılarının Kronolojik Gelişimi (Antoninler Dönemi)
Levha 55	Girland Askılarının Kronolojik Gelişimi (Antoninler Dönemi)
Levha 56	Girland Askılarının Kronolojik Gelişimi (Antoninler Dönemi)
Levha 57	Girland Askılarının Kronolojik Gelişimi (Severuslar Dönemi)
Levha 58	Girland Askılarının Kronolojik Gelişimi (Severuslar Dönemi)
Levha 59	Girland Askılarının Kronolojik Gelişimi (Asker İmparatorlar Dönemi – Geç Antikçağ)

KISALTMALAR LİSTESİ

AA	Archäologischer Anzeiger
Adalya	Adalya. Annual of the Suna & Inan Kiraç-Research Institute on Mediterranean Civilizations
AJA	American Journal of Archaeology
AKMED	Suna&İnan Kiraç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Merkezi
AM	Mitteilungen des Deutschen Archäologischen Instituts, Athenische Abteilung
AMS	Asia Minor Studien
AnatSt.	Anatolian Studies
Apollod. FGrh	Apollodoros, <i>Fragmenta</i>
ARepLondon	Archaeological Reports
Apul. Met.	Apuleius, <i>Metamorphoses</i>
AST	Araştırma Sonuçları Toplantısı
Ath.	Athenaeus
AvP	Altertümer von Pergamon
bkz.	Bakınız
BNP	Brill's New Pauly
CIL	Corpus inscriptionum Latinarum
cm.	Santimetre
Ç. Tip 1	Çiçek Tip 1
Çev.	Çeviren
DNP	Der Neue Pauly
EA	Encyclopedis Animals
Ed.	Editör
Eur.	Euripides
ESA	Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi
Fig.	Figür
H. Tip 1	Hayvanlar Tip 1
Hes. Theog.	Hesiodos, <i>Theogony</i>
Hdt.	Herodotos

Hom. Il.	Homer, <i>İlyada</i>
Hom. Od.	Homer, <i>Odysseia</i>
IGR	InscriptioNes Graecae ad res Romanas pertinentes
İ. B. Tip 1	İnsan Başları Tip 1
İstMitt	Istanbuler Mitteilungen
JHS	The Journal of Hellenic Studies
JRS	The Journal of Roman Studies
Kat. No.	Katalog Numarası
KST	Kazı Sonuçları Toplantısı
Lev.	Levha
LIMC	Lexicon Iconographicum Mythologiae Classicae
m.	Metre
M. Tip 1	Medusa Tip 1
Ma. Tip 1	Mask Tip 1
MAMA	Monumenta Asiae Minoris antiqua. Publications of the American Society for Archaeological Research in Asia Minor
MedMusB	Medelhavsmuseet Bulletin
MÖ	Milattan Önce
MS	Milattan Sonra
Ovid.	Ovidius
ÖJh	Jahreshefte des Österreichischen Archäologischen Institutes in Wien
P. Tip 1	Phiale Tip 1
Paus.	Pausanias
Plat. Krat.	Platon, <i>Kratylos</i>
Plin. Nat. Hist.	Plinius, <i>Naturalis Historia</i>
Plut. İs.	Plutarkhos, <i>İskender-Sezar</i>
RA	Revue archéologique
RE	Real Encyclopadie
R. Tip 1	Rozet Tip 1
Suet.	Suetonius
TTK	Türk Tarih Kurumu

Theocr.	Theocritus
Thphr.	Theophrastos
Verg. <i>Aen.</i>	Vergilius, <i>Aeneas</i>
Vol.	Volum

1. GİRİŞ

Amaç

Anadolu’da Hellenistik ve Roma Dönemi’ne ait yapıların cephe mimarisinde kullanılan süslemeler, 1800’lü yılların başından günümüze kadar Klasik Arkeoloji Bilimi’nin araştırma konuları içerisinde yer almış ve birçok araştırmacı tarafından incelenmiştir. Bu süreçte girland dekorasyonu hakkında yapılan bu çalışmalar ya bir bölge ya kent ya da dönem ile sınırlı çalışmalar şeklinde olmuştur. Bunların dışında, sadece bir kente ait tek bir yapı üzerinde yapılmış çalışmalar olduğu gibi, bir dekorasyonun tipolojik ve stilistik özelliklerini dönemseller olarak yansıtacak biçimde olanlar da bulunmaktadır. Son yıllarda yapılan araştırma ve kazılarla birlikte üzerinde “girland” dekorasyonu bulunan çok sayıda örneğin ortaya çıkartılmış olması, daha önce yapılan çalışmaların güncelliğini kaybetmesine neden olmuştur. Ayrıca Anadolu’daki Hellenistik dönem yapılarında kullanılan “girland” dekorasyonları bugüne kadar bir bütün içerisinde değerlendirilmemiş ve bu konuyla ilgili genel bir yayın çalışması yapılmamıştır.

Bu çalışmanın amacı, Anadolu’da Hellenistik ve Roma Dönemi’ne ait yapıların cephe mimarilerinde kullanılmış olan süslemeli blokların toplanarak bir katalog haline getirip kronolojik ve stilistik değerlendirmelerinin yapılmasıdır. Bu sayede, Anadolu’da tespit edilen örneklerin bir bütün olarak incelenerek, karşılaştırmalarının yapılması amaçlanmaktadır. Bunun yanında, bu çalışmayla birlikte aşağıda yer alan soruların da cevaplanması amaçlanmaktadır:

- 1- Cephe mimarisinde kullanılan girland dekorasyonunu oluşturan öğeler nelerdir?
- 2- Girland dekorasyonunun tarihsel süreç içerisinde gelişimi nasıl olmuştur?
- 3- Cephe mimarisinde girland bezemesi hangi mimari elemanlar üzerinde kullanılmıştır?

- 4- Tespit edilen üzerinde girland dekorasyonu olan mimari elemanlar hangi yapılara aittir?
- 5- Girland dekorasyonunda kullanılan öğeler bölgesel değişiklikler göstermekte midir?

Yukarıdaki sorulara yanıt verebilmek için katalog haline getirilen örneklerin dijital ortamda çizilerek belgelenmesi amaçlardan bir diğeridir. Toplanan örneklerde yer alan öğeler alt başlıklar altında gruplandırılarak kendi içinde karşılaştırılması, kullanılan bitkisel motiflerin incelenerek bölgesel/coğrafi özelliklerine göre bir çeşitlilik gösterip göstermediği tespit edilmeye çalışılacaktır. Çalışmanın sonunda toplanan örneklerin hangi yapılara ait olabileceklerinin tespiti ve kesin tarihli olan örneklerin ayrımının yapılması da amaçlanmaktadır. Cephesinde girland dekorasyonu yer alan ve daha önce araştırmacılar tarafından tarihlendirilen yapıların dekorasyon süslemelerinden yola çıkılarak stilistik değerlendirme yaparak tespit edilen yeni örneklerin tarihlendirilmesinin yapılması amaçlandırılmaktadır.

Kapsam

“Anadolu’da Hellenistik ve Roma Dönemi Cephe Mimarisi’nde Girland Dekorasyonu” başlıklı tez çalışmam için uzun süre kütüphane araştırması yapmış olup, literatür taraması sonunda ise konunun sınırları belirlenerek tezin kapsamı oluşturulmuştur. Bu amaçla kronolojik, coğrafi sınırlamaların yanısıra girland dekorasyonunun kullanıldığı bloklar konusunda tespitler yapılmıştır.

Bilindiği gibi girland dekorasyonu 1800’lü yılların başından itibaren araştırmacıların dikkatini çekmiş ve birçok araştırmacı tarafından incelenmiştir. Yapılan çalışmalar daha çok kent bazında olup, yakın zamanlarda ise bölgesel değerlendirmeler yapılmıştır. Bu çalışma ile Anadolu bir bütün halinde ele alınarak değerlendirilmiş, karşılaştırma olarak ise İtalya ve Kıta Yunanistan’da ele geçen örnekler kullanılmıştır.

Anadolu’yu çevreleyen Ege ve Akdeniz’de yer alan adalar Anadolu dışı sayılarak kapsam dışında tutulmuş sadece karşılaştırma örneği olarak ele alınmıştır.

Girland dekorasyonu ögesi olan askının en erken örneği Mısır’da Yeni Krallık Dönemi’ne tarihlenen bir Tebli’nin mezarında yer alan duvar resminde görülmektedir. Dekorasyonunun Antik Dönem cephe mimarisinde bir dekoratif süsleme olarak kullanımı ise MÖ 3. yüzyıl başlarından itibaren görülmeye başlanmış, MS 3. yüzyıla kadar yoğun olarak kullanılmıştır. Theodosius sonrası kaleme alınan ve derlenen belgede (Codex Theodosianus MS 438) Pagan kült geleneklerinin yasaklanmasıyla birlikte girland dekorasyonunun kullanımı MS 3. yüzyıldan sonra azalmaya başlamıştır¹. Bu gelişim süreci dikkate alınarak tezin kronolojik sınırı Hellenistik Dönem başından (MÖ 323) başlayarak İmparator Theodosianus’un egemenlik döneminin sonuna kadar ki (MS 395) süreç belirlenmiştir.

Girland dekorasyonu ortaya çıktığından itibaren duvar resimlerinde, seramik kaplar üzerinde sevilerek kullanılmış, daha sonra yuvarlak sunaklar üzerinde, yapılarda ve lahitlerde de yaygın olarak karşımıza çıkmıştır. Bu çalışmada sadece mimari yapıların cephelerinde yer alan girland dekorasyonu dikkate alınmış, bir yapı niteliği taşımayan yuvarlak ya da kare formlu sunaklar, lahitler, büyük taş kaplar, seramikler, mozaikler ve duvar resimleri kapsam dışında tutulmuştur. Dekorasyonun taşınmaz bir yapının cephesinde yer alıyor olması ve “Girland Dekorasyonu Öğeleri” başlıklı bölümde ele alınan taşıyıcı ve askı öğelerini barındırması, blokların çalışmanın kapsamı içine alınmasında önemli bir ayrım olarak dikkate alınmıştır. Bu nedenle genellikle soffitler üzerinde kullanılan düz askı bezemeleri “çelenk” olarak değerlendirilmiş ve konu içerisine dahil edilmemiştir.

---

¹ Price 2004, 372; Dürüşken 2011,40, 83; Yıldırım 2015, 516.

Yöntem

Antik dönemde yapılan imar faaliyetleri düşünüldüğünde tespit edilen örneklerin hem kullanıldığı dönemler hem de kullanım alanlarını belirlemek açısından kayıtlardan takip etmek oldukça zordur. Çalışmanın başarılı bir sonuca ulaşması için saha çalışmasında örneklerin fotoğraflanması, çizimlerin yapılması gibi veri toplama yöntemleri kullanılırken toplanan örneklerin değerlendirilmesinde tipolojik karşılaştırma ve stilistik değerlendirme gibi yöntemler kullanılmıştır. Kullanılan bu yöntemler birbiriyle doğrudan bağlantılı olarak planlanmış ve hayata geçirilmiştir.

Veri toplama yöntemlerinden ilki Anadolu sınırları içerisinde ortaya çıkartılan ve daha önce yayınlanan örneklerin tespiti olmuştur. Tespit edilen örneklerin yayın taraması için Ankara’da yer alan Türk Tarih Kurumu (TTK) Kütüphanesi, Bilkent Üniversitesi Kütüphanesi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi (ODTÜ) Kütüphanesi, Ankara Üniversitesi DTCF Akurgal Kütüphanesi, İngiliz Arkeoloji Araştırma Enstitüsü (BIAA) kütüphaneleri ile Almanya Berlin’de bulunan Alman Arkeoloji Enstitüsü (DAI) Kütüphanesi, Frankfurt Goethe Üniversitesi Kütüphanesi ve Frankfurt’ta yer alan Römisch-Germanische Kommission (RGK) Kütüphanesi kullanılmıştır. Tespit edilen yayınlanmış örneklerin yeniden çalışılması ve güncel şekilde fotoğraflanması için kazı başkanlıklarından izinler alınmıştır. Aynı şekilde T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğüne bağlı müze ve ören yerleri için ayrı ayrı bireysel başvuru yapılmış, izin alınan müzelere gidilerek yayınlanmış örnekler yeniden fotoğraflanmış ve yeni tespit edilen örneklerin ise çalışmaları gerçekleştirilmiştir (Harita 1).

İkinci veri toplama yöntemi olarak müze ve ören yerlerinde tespit edilen örneklerin belgeleme çalışmaları yapıldıktan sonra örnekler imkanlar dahilinde en iyi şekilde fotoğraflanmış ve ardından çekilen fotoğraflar ilk aşamada *Agisoft PhotoScan Professional* programı kullanılarak *orthophoto* olarak kaydedilmiştir. Daha sonra bu fotoğraflar *Adobe Photoshop* programı kullanılarak katalog için hazırlanmış, aynı

zamanda çizim programı olan *Autocad* ve *CorelDraw* programları kullanılarak çizimleri yapılmıştır. Elde edilen çizimler *Arcgis* programı kullanılarak kaliteli çıktılar haline dönüştürülmüştür. Düzenlenen fotoğraflar kataloglara yerleştirilmiş, çizimler ise ayrı bir çizimler levhası oluşturularak hazırlanan kataloglar ile paralel şekilde numaralandırılmıştır. Katalogda kullanılan kısaltma ve numaralandırma çizimlerle birlikte kronolojik gelişimde de aynı şekilde kullanılmıştır. Örneğin, katalogda yer alan Kat. No. 01, çizim listesinde Kat. No. 01, kronolojik gelişimde de Kat. No. 01 aynı örneği adlandırmaktadır. Kat. No. 48 numaralı katalogda yer alan Örneklerin konunun kapsamı dışında olduğuna karar verildiğinden katalog sıralamadan ve levhalar listesinden çıkarılmıştır. Bu nedenle katalog sıralamasında Kat. No. 47'den sonra Kat. No. 49 şeklinde devam etmektedir. Levhalar kısmında doldurma bezemeleri alt başlıklara ayrılmış başlıkların baş harfleri kısaltma olarak kullanılmıştır (örnek. İ.B.Tip 1= İnsan Başları Tip 1). Yapılan kısaltmalar kısaltmalar listesinde yer almaktadır.

Katalog çalışmasında örnek/blok tanımı, taşıyıcı, girland askısı, bağlayıcılar, süsleme öğeleri ve doldurma bezemesi olarak beş başlık atında tanımlanmıştır. Çalışılan örnekler blok tiplerine göre, kullanıldıkları yapılara göre, taşıyıcılarına göre, askılarına göre, süsleme öğelerine göre ve doldurma bezemelerine göre sınıflandırılmıştır ve bu sınıflandırmaya göre çizimler ayrı başlıklar altında gruplar altında düzenlenmiştir.

Ofis ve katalog çalışması sonrasında yapılan kütüphane çalışması ile örnekler incelenmiş kesin tarihli olan yapılar bir başlık altına toplanmıştır. Üzerinde girland dekorasyonu bulunan bloklardan yola çıkarak tarihlendirilmemiş örnekler tipolojik karşılaştırma ve stilistik değerlendirme yöntemi ile tarihlendirilmeye çalışılmıştır. Örneklerin tarihlendirilmesinde ilk olarak girland dekorasyonu, daha sonra ise ion kymationu, kıvrık dal – ranke bezemeleri ve dekorasyonda yer alan diğer kabartmalar, figürler, mitolojik varlıklar (Eros, Mask, Medusa, Giyimli Erkek-Kadın) da dikkate alınmıştır. Örnekler, tarihleri kesin olarak bilinen yapılar üzerindeki dekorasyonlardan

yola çıkılarak karşılaştırılmıştır. Örneklerin çizimleri yapılarak işçilik detaylarından stil farklılıkları tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu sayede örnekler birbirleriyle karşılaştırılmış ve dönemsel olarak gruplandırılmıştır.

2. ARAŞTIRMA TARİHÇESİ

“Anadolu’da Hellenistik ve Roma Dönemi Cephe Mimarisi’nde Girland Dekorasyonu” başlıklı çalışmada araştırma tarihçesi hazırlanırken ilk olarak dekorasyon hakkında yapılan genel yayınlar, daha sonra kent odaklı yayınlar en sonunda ise lahitler ve sunaklar üzerine yapılan yayınlar dikkate alınmıştır. Girland dekorasyonu hakkında yapılan yayınlara kronolojik bir dizilim içinde kısaca göz atacak olursak:

A. Riegl tarafından yapılmış olan “Stilfragen; Grundlegungen zu einer Geschishete der Ornamentik” başlıklı çalışmasında, süsleme tarihinin kökenini araştırmıştır. Bu kapsamda girland dekorasyonu konusuna değinmese de bezemede taşıyıcı olarak kullanılan boğa başlarının kökenini Mısır’a dayandırması açısından önem taşımaktadır. Riegl bu çalışmada bir duvar süslemesinde doldurma bezemesi olarak lotus ile Isis-Hathor’un sembolü olan boğa başının ilk kez bir arada kullanıldığını belirtir².

W. Altmann, “Architekture und Ornamentik der antiken Sarkophage” başlıklı çalışmasında, antik dönem lahitlerinin mimarisi ve süslemeleri hakkında bilgi vermiştir³. Altmann, girlandlı lahitleri Yunan ve Roma lahitleri olmak üzere iki ana gruba ayırmış ve bu lahitler üzerindeki dekorasyonu temel alarak karşılaştırmalar yapmıştır. Altmann yayınında girland dekorasyonunun ortaya çıkışı ve gelişimi hakkında da bilgiler vermektedir. Altmann, girland dekorasyonunda kullanılan *Bukranion*’un ilk kez Mısır’da doldurma bezemesi olarak kullanıldığını ve Yunan sanatçıların bu dekorasyon ögesini Mısır’dan öğrendiğini belirtmektedir. Altmann, *bukranion*’un mimari yapı üzerinde ilk kullanımının *Samothrake Arsinoe Rotunda*’sında, *Bukranion* ve girlandların birlikte ilk kullanımının ise Pergamon *Athena Polias* Kutsal Alanı’nın Stoa’sında olduğundan

---

² Riegl 1893, 73.

³ Altmann 1902.

bahsetmektedir. Altmann çalışmasında girland dekorasyonunda kullanılan *bukranion*'lar üzerinde tartışmış ve stilistik gelişimini örneklerle ortaya koymuştur.

Altmann, 1905 yılında ise “Die römischer Grabaltäre der Kaiserzeit” başlıklı çalışmasını yayınlamıştır. Bu çalışmasında İmparatorluk Dönemi mezar sunaklarını incelemiş ve bunları sınıflandırmıştır. Çalışmanın VI. bölümünde ise girland ve *bukranion*'lu sunakları bir başlık altında inceleyerek tipolojik ayrımlar için 1902 yılında yapmış olduğu yayını temel almıştır⁴.

M. Meurer, “Vergleichende Formenlehre des Ornamentes und der Pflanze” başlıklı çalışmasında yapı mimarisinde kullanılan öğeler üzerindeki süslemelerinin bitkisel örnekler dikkate alınarak ortaya çıktığından bahsetmektedir. Meurer teorik olarak süsleme sanatını ikiye ayırmıştır: 1) kökeni doğada olan süslemeler, 2) sanatla gelişen (yapay) süslemeler. Meurer insan ile doğa ilişkisini kurarak süslemenin ortaya çıkışını anlatırken insanın doğada gördüklerini dönüştürerek yeniden kullandığından bahsetmektedir. İlk dekoratif faaliyetlerin basit araçlar ve doğal dönüşümlerden ortaya çıktığını ve bu ilkel faaliyetlerden de süslemelerin doğduğunu söylemektedir. Meurer, girland dekorasyonunun ortaya çıkışı için de aynı yorumu yapmıştır. Maurer'e göre ilk örnekler doğal biçimde oluşturulmuş ve yapılara asılmış; daha sonra bu yapılar üzerine çizilmiş veya kullanılan süslemeler gerçeğe yakın şekilde işlenmiştir. Bu doğal görünümünden ortaya çıkan süslemeler üzerinde ritmik düzenlemeler yapılmıştır. Girland süslemeleri belirli zamanlarda sembolik bir anlam ifade edecek şekilde yapılarda kullanılmıştır⁵.

---

⁴ Altmann 1905.

⁵ Meurer 1909, 8-9.

Meurer yayınında, Kahire Müzesi'nde yer alan Yeni Krallık Dönemine tarihlendirdiği bir Tebli'nin mezar odasındaki duvar resmini örnek göstermektedir. Örnekte saman saplarından oluşturulan askı üzerine nane dalları bağlanarak bir girland oluşturulduğu görülmektedir.

G. Mendel tarafından 1912-1914 yıllarında İstanbul Arkeoloji Müzesi bünyesindeki Örneklerin kataloğu hazırlamış ve üç cilt olarak yayınlamıştır. Mendel, İstanbul Arkeoloji Müzesi'ne o dönemki sınırlar içerisinde getirilen tüm örnekleri kayıt altına almış ve her örneğin tanımı ayrı ayrı yapmıştır. Bu örnekler içerisinde farklı antik kentlerden gelen girland bezemeli mimari bloklar da yer almaktadır. Mendel, Pergamon, Kyme, Samothrace ve Miletos'ten üç ciltte üzerinde girland dekorasyonu olan toplam yedi örneğin kataloğunu yaparak yayınlamıştır⁶.

H. Dragendorff, 1927 yılında Stephaniskos'da bu konuyu ele almış, kabartma tasvirleri yardımıyla girlandların düzenli gelişimini ortaya koymaya çalışmıştır. Dragendorff'un sunduğu örneklerin özellikleri, olguların bütünü kavramayı amaçlamıştır fakat o dönemlerde girlandlar ile ilgili Hellenistik Dönem'den Roma Dönemi'ne kadarki süreci açıklayacak tanımlanmış yeterli örnek ya da yayın bulunmadığı için bu yöntemin geçerli görülmediğini daha sonraki araştırmacılar tarafından belirtilmiştir⁷.

M. Stephan 1931 yılında yapmış olduğu "Die griechische Guirlande. Ein Beitrag zur griechischen Ornamentik" başlıklı çalışmasında bu tarihe kadarki süreçte ele geçen eserleri derlemiş, çalışmasında kabartmalar, duvar resimleri ve küçük örnekler üzerindeki girland süslemeleri incelenmiştir. Konu aldığı örnekleri kesin tarihli kanıtlardan yola

---

⁶ Mendel 1912-1914.

⁷ Dragendorff 1927.

ıkarak benzer örneklerle genişletip, gruplara ayırarak ana hatları ile ortaya koymaya çalışmıştır. Stephan bu çalışmasında ayrıca sınırlı örneklerden yola çıkarak girland dekorasyonundaki öğeleri ayrı başlıklar altında inceleyerek kronolojik bir gelişim ortaya koymaya çalışmıştır. Stephan, girlandın ilk rneklerinin M 4. yüzyılda ortaya çıktığından ve M 3. yüzyılın başına kadar İskenderiye’de duvar resimlerinde bir süsleme olarak hiç değişmeden yer aldığından bahseder. M 3. yüzyıl sonu ve M 2. yüzyıl başında Yunan adalarındaki yuvarlak sunaklar üzerinde girland dekorasyonu grlmeye başlamaktadır. Stephan, M 2. yüzyıl başından itibaren mimari bloklar üzerinde de girlandların grlmeye başladığını ve M 2. yüzyıl ortalarından itibaren ise meyveli girlandların grlmeye başladığından bahsetmektedir. Stephan’ın yapmış olduğu bu çalışma girland dekorasyonu açısından dönemindeki en kapsamlı yayındır⁸.

A.E. Napp tarafından yapılmış olan “Bukranion und Guirlande. Beitrage zur Entwicklungsgeschichte der hellenistischen und römischen Dekorationskunst” başlıklı çalışma konu hakkındaki önemli yayınlardan bir diğeridir. Napp’ın yapmış olduğu bu alışma Stephan’ın yapmış olduğu çalışmanın bir benzeridir. Her iki çalışma da Altmann’ın yayınına temel almaktadır. Napp, konuyu iki ana başlık altında incelemiştir. Birinci bölümde “Hellenistik Dönem ve Erken İmparatorluk Dönemi Plastiğinde Bukranion ve Girland” başlığı altında dekorasyonun gelişimini anlatmaktadır. Napp, bukranion ve girland bezemelerinin en erken rneklerinin M 5. yüzyıl vazo resimlerinde görüldüğünden bahsetmektedir. M 3. yüzyılda ise sunaklar üzerinde kullanımının yaygınlaştığını örneklerle anlatmaktadır. Hellenistik Dönem’de bukranionların üç farklı tipinin olduğunu söyleyerek girlandların ve girland taşıyıcılarının stilistik gelişimini farklı örneklerle karşılaştırarak ortaya koymuştur. İkinci bölümde ise Napp, Hellenistik ve Roma Erken İmparatorluk Dönemi resim sanatında bukranion ve girland dekorasyonu

---

⁸ Stephan 1931.

başlığı altında incelemeyi detaylandırmış, anıtları tarihsel olarak sıralamıştır. Çalışmada ilk olarak Pompeii duvar resimlerini ayrıntılı olarak ele almış ve duvar resimlerindeki stil gelişimini anlatmıştır. Delos'dan da örnekler vererek karşılaştırmalar yapmış, tarihsel olaylar temel alınarak bir kronoloji oluşturulmaya çalışılmıştır. Napp bu bölümde girland dekorasyonunun duvar resimleri ile yontu sanatında farklı ilkeleri takip ettiğini belirtmiştir. Bu nedenle bu bölümde farklı bölgelerden birçok duvar resmi, vazo resmi, sunak ve mimari yapı elemanlarını karşılaştırarak tarihlendirme kriterleri oluşturmuştur. Napp çalışmasında en önemli kriter olarak Ara Pacis sunağını referans alarak, girland dekorasyonunda ortaya çıkan yenilikleri ve değişimleri ortaya koymaya çalışmıştır⁹.

C.H. Börker, *Archaeologischer Anzeiger*'in 1975 yılı baskısında yayınlanan “Bucranion und Bukephalion” başlıklı makalesinde girland dekorasyonunun taşıyıcıları arasından boğa başlarının tipolojisini anlatmaktadır. Bu çalışmada Börker, Napp ve Stephan'ın yapmış olduğu tipolojinin karmaşıklığından bahseder. Bu tartışmaların dışında Börker, Bukephalion kelimesinin anlamına ve kökenine kısaca değinmiştir. Börker yayınında bucranion olarak bilinen kurukafa tiplerini ele almış, Pergamon Demeter Kutsal Alanı'nda, Ostia'da ve Cafferelli Lahti'nde yer alan bucranionların çizimini yaparak karşılaştırmıştır. Ayrıca bir boğa başı iskeletinin çizimini de yaparak anatomisini çıkartmış ve kafatasının bölümlerini adlandırarak sıralamıştır. Börker'in yapmış olduğu bu çalışmada girland taşıyıcıları arasından sadece boğa başlarını incelemiş olmasından dolayı oldukça sınırlıdır¹⁰.

M. U. Anabolu tarafından yapılmış olan “Küçük Asya'da bulunan Roma İmparatorluk Çağı Tapınakları”¹¹ ve “Tiyatro Maskeleri Tarafından Taşınan Askı

---

⁹ Napp 1933.

¹⁰ Börker 1975.

¹¹ Anabolu 1970.

(Girland) Motifi”¹², başlıklı çalışmaları girland dekorasyonunun tanımı ve ilk Türkçe kaynaklardan birisi olması açısından oldukça önemlidir.

O. Bingöl, 1982 yılında hazırlamış olduğu “Apollon Smintheus Tapınağı Üst Yapısı” başlıklı yayınlanmamış doçentlik tezinde Smintheion tapınağına ait figürlü tamburlar üzerinde yer alan girland dekorasyonu hakkında değerlendirmelerde bulunmuştur. Bingöl yapmış olduğu çalışmada ilk olarak *infula* terimi yerine “tespih”, *taenia* terimi yerine “kurdele” kullanarak bu terimleri Türkçeleştirmiştir. Tamburlar üzerindeki tespih ve kurdele kullanımlarını farklı merkezlerden ele geçen örneklerle karşılaştırarak incelemiştir. Bingöl, girland öğelerinden yola çıkarak tipolojik ve kronolojik bir sınıflandırma yapmıştır. Daha önceki çalışmalarda girland dekorasyonu yapıların düz yüzeylerde ve yuvarlak yüzeylerde kullanımlarıyla iki grupta incelenirken, Bingöl bu çalışmada Smintheion tamburlarının hem mimaride kullanılması hem de yuvarlak bir yüzeyde kullanılması nedeniyle ilk örnek olduğunu öne sürmektedir. Bu çalışmada Bingöl, girland dekorasyonunun yapı plastiğinde ilk kez kullanımı ve gelişimini örnekler vererek açıklamıştır. Yapı plastiği üzerindeki örnekleri bir başlık altında incelerken yuvarlak sunaklar üzerindeki örnekleri ise başka bir başlık altında incelemiş ve kendi içinde alt gruplara ayırarak karşılaştırma örneklerini bir tablo haline getirmiştir. Bu karşılaştırmalar sonucunda Bingöl’e göre; bukranion ve phialelerin girlandlarla birlikte kullanıldıkları ilk örnekler Pergamon’daki Demeter Tapınağı ile Asklepieion’undaki Asklepios tapınağının frizleridir. Pergamon Athena Propylon’u frizlerinde ise ilk kez tespih - *bukephalion* ve zengin yaprak kullanımı ortaya çıkmaktadır. Bu çalışmaya göre, ilk kez girland üzerinde meyve kullanımı, tespih yerine kurdele kullanımı ve girlandın tek yönlü olmaktan kurtulup birbirine doğru ilerlemesi II. Eumenes’in yuvarlak sunağında görülmektedir. Bingöl yapmış olduğu bu çalışmada

---

¹² Anabolu 1988.

Smintheion girlandlı tamburlarının yapımında, Pergamon Athena Propylonu'nun frizlerinin ve II. Eumenes'in yuvarlak sunağının örnek alındığı sonucuna varmıştır. Bingöl, Smintheion tamburları üzerinde süsleme ögesi olarak *bukephalion*, girland ve *phialelerin* kullanımlarının nedenlerine yönelik varsayımlarda bulunmuştur¹³.

F. Rumscheid, "Untersuchungen zur kleinasiatischen Baurnamentik des Hellenismus" başlıklı çalışmasında Anadolu'da yer alan Hellenistik Dönem mimari dekorasyonu hakkında en kapsamlı çalışmayı yapmıştır. Anadolu'da Hellenistik Dönem mimari süslemelerinin tamamını ele almış ve bu örnekler içerisinde girland dekorasyonlu olanları da bu dönemle sınırlandırmıştır. Bu çalışma, karşılaştırmaları ve örnek çeşitliliği ile Hellenistik Dönem mimari süslemesi konusunda 1994 yılına kadar yapılmış en kapsamlı değerlendirmedir. Kesin tarihli yapılardan yola çıkılarak örnekler tarihlendirmiş ve blok üzerindeki diğer süsleme öğelerinden yola çıkarak stil gelişimini ortaya koymuştur. Rumscheid çalışmasında girland dekorasyonunu içeren otuzyediy farklı örneği incelemiştir. Örnek kataloglarının yanı sıra doldurma bezemelerine değinmiş ve farklı tiplerdeki doldurma bezemeleri için kodlar oluşturarak ayrı başlıklar altında tanımlamalar yapmıştır¹⁴.

Z. K. Erdem tarafından hazırlanmış olan doktora tezinde Anadolu'daki Hadrian Dönemi yapıları çalışılmıştır. Erdem, bezemelerine göre tarihlenen yapıları incelemiş ve Hadrian Dönemi mimari yapıların elemanlarını alt başlıklar altında yeniden ele almıştır. Çalışmada girland dekorasyonunun da olduğu bezemeleri alt başlıklar halinde sıralamış, tanımlamış ve kompozisyonlar halinde incelenmiştir¹⁵.

---

¹³ Bingöl 1982.

¹⁴ Rumscheid 1994.

¹⁵ Erdem 1995.

M. Türkmen tarafından “Pamphylia ve Kilikia’da Severuslar Dönemi Mimari Bezemesi” başlıklı doktora tezinde Pamphylia ve Kilikia bölgesindeki Severuslar Dönemi’ne tarihlenen bezemeli yapıları başlıklar altında incelenmiş, bu döneme tarihlenen üzerinde girland dekorasyonu olan örnekleri de kapsamı içerisine dahil etmiştir. Çalışmasında Pamphylia ve Kilikia Bölgesi’nde kullanılan bezeme motiflerinin Suriye etkili olduğu sonucuna ulaşmış, bölgedeki atölye ve işçilik detaylarına değinmiştir¹⁶.

A. Erön tarafından 2007 yılında hazırladığı yüksek lisans tezinde Roma Dönemi girland bezemeli friz kuşaklarını bir başlık altında incelemiştir. Bu bölümde ilk olarak girland bezemeli friz kuşaklarının tanımı ve genel stil gelişimi, daha sonra da bezemelerin bulunduğu Roma Dönemi tapınakları hakkında bilgi vermiştir¹⁷.

Araştırma tarihçesine yön verilen bu bölümde yukarıda girland dekorasyonu hakkında yapılan genel çalışmalar incelenmiştir. Bu kısımdan sonra ise daha çok konuyla ilgili kent odaklı yayınlar incelenecektir. Bu yayınlarda, kentte ele geçen mimari blokların ön planda tutularak diğer örneklerle karşılaştırılmasıyla yapılmakta ve mimari dekorasyon çalışmaları içerisinde girland dekorasyonu hakkında da bilgiler verilmektedir. Bu yayınlara kısaca bakacak olursak:

M. Honroth, 1971 yılında yapmış olduğu yayınında Roma kentindeki girland süslemelerinin gelişimini incelemiştir. Girland süslemesinin kullanıldığı blok tipleri (friz, sunak, lahit) yerine, dönemlerine göre (Sulla Dönemi, Augustus Dönemi gibi)

---

¹⁶ Türkmen 2007.

¹⁷ Erön 2007.

sınıflandırmış ve kataloglarını yapmıştır. Çalışmasında Sulla Dönemi'nden itibaren gruplamalara başlamış ve Severuslar Dönemi sonrasında ise sonlandırmıştır¹⁸.

W. Alzinger, “Augusteische Architectur in Ephesos” başlıklı çalışması ile Ephesos kentindeki Augustus Dönemi mimarisi hakkında önemli bilgiler vermektedir. İlk bölümde tarihleri bilinen yapılar hakkında bilgiler vermiş, ikinci bölümde ise stilistik değerlendirmeler başlığı altında Oktagon ve Girlandenrundfries yapılarını incelemiştir¹⁹.

V. M. Strocka, “Das Markttor von Miletos”, başlıklı çalışmasında yapıyı anlatırken Miletos Agorası giriş kapısı frizlerinde yer alan girland bezemelerine de kısaca değinmiştir²⁰.

C. H. Bohtz, “Das Demeter – Heiligtum” çalışmasında Pergamon Demeter Kutsal Alanı'nı çalışmıştır. Yayında kutsal alanın bölümleri ayrı başlıklar halinde anlatılmaktadır. Yazar, Demeter Tapınağı başlığı altında yapıyı detaylı şekilde ele almış ve girland bezemelerinin de yer aldığı frizlerin çizimlerini yaparak yayınlamıştır²¹.

S. Pülz, 1989 yılında Didyma'da saptanan mimari plastik öğeleri incelediği “Untersuchungen zur kaiserzeitlichen Bauornamentik von Didyma” başlıklı çalışmasında girland dekorasyonuna da değinmiştir²².

L. Vandeput Sagalassos kentinde yer alan yapıların dekosrasyonları üzerine yaptığı çalışmada dekorasyonu dört ana başlık altında incelenmekte, ikinci başlık altında Sagalassos'ta bulunan Roma Dönemi yapılarının mimari süslemeler bağlamında

---

¹⁸ Honroth 1971.

¹⁹ Alzinger 1974.

²⁰ Strocka 1981.

²¹ Bohtz 1981.

²² Pülz 1989.

tarihlendirmesini yapmaktadır. Üçüncü başlıkta ise bloklar üzerindeki süsleme elemanlarının her birinin stilistik gelişimini ele almıştır. Yayında ortaya konan terminoloji bir blok üzerindeki dekorasyonun çizimleri yapılarak Vandeput tarafından tanımlamıştır. Çizimde dekorasyon bukranion, meyve girlandı, kurdele, sicim ve meyveler olmak üzere öğelere ayrılmış kullanılan defne, meşe yaprakları ve çiçek rozeti ayrı ayrı tanımlanarak çizimleri yapılmıştır.

Vandeput çalışmasında, Sagalassos'ta mimari süslemeler üzerinden yapıları tarihlerken, üzerinde girland olan mimari blokları da incelemiştir. Bu incelemede girland dekorasyonunun stilistik gelişimini ele alınmıştır. Stilistik gelişim için Anadolu'daki kesin tarihli İmparatorluk Dönemi yapılarında yer alan girland dekorasyonlarını incelemiş, farklı kentlerde yer alan mimari bloklar üzerindeki bezemeler ile Sagalassos örneklerini stilistik olarak karşılaştırmıştır. Vandeput çalışmasında, kentte yer alan mimari yapıların bezemelerinin diğer örneklerden yola çıkarak kronolojik gelişimini ortaya koymuş, stilistik karşılaştırmalar yaparak tarihlendirmiştir²³.

R. Grüßinger tarafından 2001 yılında hazırlanan doktora tezinde Roma ve Latium da yer alan mimari friz blokları çalışılmıştır. Tez daha önce yayınlanan Örneklerin yeniden değerlendirmesi şeklindedir²⁴.

W. Radt, Pergamon kenti ve yapılarını tanıttığı kitapta Pergamon hakkında bilgi verirken önemli tapınaklar ve kutsal alanları ayrı başlık altında toplamış ve Dionysos tapınağının anlatıldığı bölümde girland dekorasyonuna da değinmiştir²⁵.

---

²³ Vandeput 1997.

²⁴ Grusinger 2001.

²⁵ Radt 2002.

R. Köster, Miletos Antik Kenti Erken ve Orta İmparatorluk Dönemi mimari süslemelerini çalışmıştır. Çalışmasında girland dekorasyonlarını da yapılarla birlikte değerlendirmiştir²⁶.

İ.H. Mert, 2008 yılında yapmış olduğu “Untersuchungen zur Hellenistischen und Kaiserzeitlichen Bauornamentik von Stratonikeia” adlı yayınında Stratonikeia tiyatrosu *scaenae frons* 'una ait altı örnek ve Stratonikeia Nekropol'ünden ele geçen iki örneğin değerlendirmesini yapmıştır²⁷.

C. Gliwitzky, çalışmasında Side ve Perge kentlerindeki MS 3. yüzyıl yapılarının mimari süslemelerini ele almıştır. Bu bağlamda Side Batı Nekropol'de yer alan tapınak yapısından ve tapınağın cellasında yer alan girland bezemesinden bahsetmiştir²⁸.

S.A. Özarslan tarafından 2012 yılında hazırlanmış olduğu yüksek lisans tezinde Pisidia Antiocheia Augustus Tapınağı'na ait yirmi bir blok yayınlanmıştır. Yaptığı çalışmada bloklar üzerindeki dekorasyonlarda yer alan kurdele ve saç süslemelerini gruplandırarak incelemiştir²⁹. Özarslan ayrıca 2013 yılında benzer bir çalışmayı “Pisidia Antiocheia'sı Augustus Tapınağı Mimari Bezemeleri” başlığı ile Pisidia Araştırmaları I adlı sempozyum bildiri kitabında yayınlamıştır³⁰.

Üzerlerindeki girland dekorasyonlarının değerlendirildiği diğer bir buluntu grubu ise lahitler ve sunaklardır. Lahitler ve sunaklar üzerindeki girlandlar için yapılan temel yayınlara bakacak olursak:

---

²⁶ Köster 2004.

²⁷ Mert 2008.

²⁸ Gliwitzky 2010.

²⁹ Özarslan 2012.

³⁰ Özarslan 2013.

G. Rodenwaldt, yapmış olduğu çalışmada Cafferelli Lahti üzerinde yer alan girland dekorasyonunu ve dekorasyonda yer alan *bukranion*ları, Ara Pacis de yer alan dekorasyon ile karşılaştırmıştır. Rodenwaldt bu çalışması ile Roma Dönemi'nde girlandlı lahit yapımında girlandın işlenmesinin önemine dikkat çekmiştir³¹.

F. Işık, hazırlamış olduğu doktora tezinde lahitler üzerinde görülen girlandların gelişimini çalışmıştır. Çalışmasında ilk olarak meyve girlandlarının gelişimini daha sonra ise yapraklı girlandların gelişimini gruplandırarak dönemlere ayırmıştır. Girlandlı lahitlerin Anadolu'da yapımının başlangıcı ve bitimi sorunu üzerinde durmuş ve Anadolu girlandlı lahitlerinin yerel özelliklerini belirlemeye çalışmıştır. Girlandlı lahitlerin stil gelişiminden yola çıkarak bu süslemenin İonia Bölgesi'nde ortaya çıkıp kısa sürede Anadolu'ya yayıldığından bahsetmektedir³².

V. M Strocka, yayınlamış olduğu makalesinde Hellenistik Dönem ve Erken İmparatorluk Dönemi'nde görülen kabartmalı lahitler üzerinde durmuştur. En erken girlandlı lahit örneğinin Burdur Arkeoloji Müzesi'nde sergilenen Bubon Lahti olduğunu, lahit üzerinde taşıyıcı olarak kullanılan alabastron'dan yola çıkarak ileri sürer. Makalesinde lahitler üzerindeki girland dekorasyonlarının dönemsel özelliklerini ortaya koyarak, kronolojik bir sıralama oluşturmuştur³³.

M. U. Anabolu yapmış olduğu girlandlı sunaklarla ilgili çalışmasında girland dekorasyonunu kısaca tanımlamış, sunakları tipolojik olarak kare tabanlı ve yuvarlak tabanlı sunaklar olarak ikiye ayırarak katalog çalışması yapmıştır. En erken girland

---

³¹ Rodenwaldt 1925.

³² Işık 1975.

³³ Strocka 1978.

dekorasyonu örneğinin Pergamon Demeter Tapınağı frizlerinde yer alan dekorasyon olduğunu belirtmiştir³⁴.

D. Berges 1996 yılında yapmış olduğu yayında Rhodos ve Kos adalarında yer alan yuvarlak sunaklar üzerindeki girland dekorasyonunu tüm yönleriyle ele almıştır. Sunakları Kos tipi ve Rhodos tipi olarak iki başlık altında incelemiştir. Dekorasyonda yer alan öğeleri ayrı başlıklar altında değerlendirmiştir. Kronoloji başlığı altında tarihlendirme kriterlerini ve ortaya koyduğu tiplerin gelişimini anlatmıştır³⁵.

N. K. Diler tarafından 1996 yılında hazırladığı doktora tezinde ilk bölümde sunakların köken, işlev ve gelişimini anlatılarak form ve bezemeleri hakkında bilgi verilmiştir. İkinci bölümde ise, Anadolu girlandlı sunaklarını stilistik özelliklerinden yola çıkarak alt gruplara ayırmış ve tarihlemiştir³⁶.

T. Korkut tarafından 2006 yılında yapılan çalışma, lahitler üzerindeki girland dekorasyonunun tanım ve tarihlendirilmesinde önemli rol oynamıştır. Korkut, Pamphilia ve Kilikia Bölgesi lahitlerinin farklı özelliklere sahip olduğundan, bu lahitlerde Roma ve Küçük Asia özelliklerinin yanı sıra yerel etkilerin de görüldüğünden bahsetmiştir³⁷.

---

³⁴ Anadolu 1984.

³⁵ Berges 1996.

³⁶ Diler 1996.

³⁷ Korkut 2006.

3. GİRLAND DEKORASYONUNUN ORTAYA ÇIKIŞI

İnsan, insan olduğu gün sanat serüveni başlamıştır. Sanat, insanın duygu, düşünce ve heyecanlarına biçim vererek anlatabilme çabasıdır. Hayatta kalma mücadelesi ile hayatta kalan insan av-avcı döngüsünde zamanla üstünlüğü yakalamış ve doğaya hükmetmeye başlayarak bu çabasını ortaya koymuştur. En ilkel çağlarda bile sosyal yaşamı keşfetmiş doğanın kendisine sunduğu güzellikleri görmüş ve kendisinden sonrakine anlatmanın yöntemini aramıştır. Zamanla doğayı gözlemlemiş, değişiklikleri fark etmeye başlamış, yaşam mücadelesini, avlanma serüvenini ve doğanın canlılığını resmetmeye başlamıştır. Doğadan gördüklerini çizerek yarattığı gerçek sanatın yanı sıra gördüklerine kendi yorumlarını, kendi hayallerini katarak yeni bir sanat daha oluşturmuştur. Böylece sanat ve sanatçı kavramı oluşmuş hayatta kalma mücadelesinin yanı sıra sanatla yaşama süreci de başlamıştır.

Sosyal bir varlık olan insan mağara duvarlarına resimler çizerek öyküsünü günümüze kadar ulaştırmayı başarmıştır. Doğada gördüklerini yaşamları ile birleştirerek taklit etmiş kendini, kullandığı nesneleri, yaşam alanlarını ve anıtlarını süsleyerek dekoratif faaliyetlere başlamıştır. En ilkel dekoratif faaliyet olarak basit araçlarla bağlanan doğal unsurlar doğrudan kullanılarak ritmik düzenlemelerle süsleme haline getirilmiştir. İlk olarak doğal süsleme elemanlarının uygun, dayanıklı malzemelerden yapay taklitleri yapılmış ya da kakma, oyma, boyama gibi farklı tekniklere başvurulmuştur. Böylece zamanla doğal görünüme karşılık gelen boyanmış veya oyulmuş süslemeler ortaya çıkmış ve doğal olanla yer değiştirmiştir³⁸. İnsanoğlu oluşturduğu bu süslemeleri dini ritüellerinde ve yaşam alanlarında sürekli olarak kullanmıştır.

---

³⁸ Meurer, 1907, 8.

Girland dekorasyonu da bu süsleme biçimlerinden birisidir. Girland dekorasyonunu oluşturan öğeler farklı dönemlerde ayrı ayrı kullanılmıştır. Dekorasyonda genellikle taşıyıcı olarak karşılaştığımız boğa figürü ilk olarak paleolitik dönem mağara resimlerinde görülse de Anadolu'nun ilk tarım yerleşimlerinden biri olan Çatalhöyük'te (MÖ 7000-6500) ritüel amaçlı kullanımın ilk örnekleri dinsel mekanlarda duvar resimleri, kabartmalar ve kil ile sıvanmış boğa başları olarak karşımıza çıkmaktadır. Boğa figürü erken dönemlerden itibaren birçok farklı kültürde dini bir simge olarak kullanılmıştır³⁹.

Girland dekorasyonu, Hellenistik Dönem öncesinde yaygın olarak kullanılırsa da karşımıza çıkmaktadır⁴⁰. Doğal unsurlar kullanılarak oluşturulan ilk girland örneği Mısır'da bir Tebli'nin mezar odasında duvar resmi olarak ele geçmiştir (resim 1). Bitkisel saplardan oluşturulan gövde üzerine nane dallarının bağlanması ile girland formu oluşturulmuştur. Kahire Müzesi'nde bulunan bu duvar resmi M. Meurer tarafından Mısır-Yeni Krallık Dönemi'ne tarihlenmektedir⁴¹. Diğer bir örnek ise Knossos Sarayı'ndaki Rampalı Evde yer alan duvar resminde görülmektedir. Geç Hellas III B'ye tarihlenen duvar resminde yan yana iki çerçeve içerisinde yer alan kadınlar görülmekte, figürlerin üzerinde ise iki noktaya sabitlenmiş ilkel formda bir girland askısı yer almaktadır⁴². Girland süslemesinin görüldüğü diğer bir alan ise seramik kaplardır. En erken örnekler, MÖ 5. yüzyılda yaygın şekilde kullanılan *Beyaz Zeminli Lekythos*'lar üzerinde karşımıza çıkmaktadır⁴³. New York, Metropolitan Museum of Art'ta yer alan bir *Beyaz Zeminli*

---

³⁹ Aktan 2018, 1228.

⁴⁰ Stephan 1931,3.

⁴¹ Meurer 1907, 8; Diler 1996, 10.

⁴² Rodenwaldt 1911, 222; Stephan 1931, 10; Lamb 1978; 189-199; Wace 1978, 61-68; Shaw 1996, 167-190.

⁴³ Kurtz 1975, XIX.

Lekythos (MÖ 450-425) üzerinde yer alan betimde karşılıklı duran iki figür ve ortada üç basamak üzerinde duran bir mezar anıtı görülmektedir. Anıtın en üst basamağında ise bir yanda iki ucundan *lekythos* ile tutturulan yapraklardan oluşturulmuş bir girland / açık çelenk ve diğer yanda ise bir *lekythos*'a takılan çelenk yer almaktadır⁴⁴ (Resim 2 a-b).

Girland, çelenk Erken Hellenistik Dönemde ortaya çıkan Batı Yamacı seramikleri, Apulia vazo resimleri ve Kerç vazolarında bezeme motifi olarak kullanılmaya başlanmıştır. Açık çelenk/girland ve çelenk örneği Haidelberg Kadeh'i üzerinde de görülmektedir⁴⁵. Kadehin iç yüzeyinde yer alan bezemede kurdeleler çiçeklerle ve defne yaprakları ile süslenmiş açık çelenk / girland ve çelenk oluşturulmuştur.

Erken Hellenistik Dönem'e ait diğer çelenk ve açık çelenk/girland örnekleri ise nekropol alanlarında tespit edilen duvar resimleri ve lahitler üzerindeki süslemelerdir. Bunun en erken örneği İskenderiye'deki Sidi Gaber Nekropolü'nde yer alan oda mezarının (II Nolu oda) duvarında görülen girland gibi açık betimlenmiş çelenklerdir⁴⁶. Bazı araştırmacılar bu süslemeyi çelenkten ilk yapraklı girland'a geçiş örneği olarak değerlendirmektedir⁴⁷.

M. Meurer'in yayınlamış olduğu nane yapraklarından oluşturulmuş girland dışındaki MÖ 3. yüzyıl başına kadarki diğer örnekler bir girland'dan ziyade benzer şekilde üretilen çelenk ya da açık çelenk olarak kabul edilmektedir. Seramik kap ve ahşap lahit üzerinde girland tasviri olarak kabul edilen ilk örnekler ise MÖ 3. yüzyılın ilk

---

⁴⁴ Kurtz 1975, 37-38, 209-210, Pl:30. 1-2.

⁴⁵ Watzinger 1901, 50-102, Taf. III; Stephan 1931, 11; Honroth 1971, 7.

⁴⁶ Thiersch 1904, 3-5, Abb.3, Taf. I; Stephan 1931, 20; Diler 1996, 11.

⁴⁷ Pagenstecher 1919, 171; Napp 1930, 31; Berges 1986, 41; Diler 1996, 11.

yarısına tarihlenen bir *Hadra Hydria* 'sı⁴⁸ ve MÖ 3. yüzyılın ikinci yarısında yapılan ahşap *Magdola lahti* üzerinde görülmektedir⁴⁹. New York Metropolitan Müzesi'ndeki Hadra vazosunun gövdesinde yer alan bezemede yapraklardan oluşan askılar kurdelelerle bağlanmış ve girland yayı içerisine bitkisel motifler eklenmiştir. Magdola lahtinde ise ahşap lahtin uzun kenarında yer alan panel içerisinde sağdan sola doğru devam eden, boğa başları tarafından taşınan ve başların iki yanında sicimlerin olduğu süsleme yer almaktadır.

Atina Akropolünde yer alan Erechtheion'un (MÖ 420-406) Kuzey Portiko'sunda bölümünde, başlıklar arasında girland bezemesi görünümüne sahip kumaşlar ile süslendiği düşünülmektedir⁵⁰. Anadolu'da benzer bir kullanım ise, Labraunda Andron B (MÖ 377-353) ve A yapısı olarak adlandırılan yapının trigliflerinin köşesinde yer alan kulakçıklardır⁵¹ (**Kat. No. 136**). Gelişmiş kulak biçiminin ilk örneklerini oluşturan Labraunda Andron B ve A tip TK1 kapalı triglif kulaklarının en erken örnekleridir⁵². Her

---

⁴⁸Pagenstecher 1909, 412-413, Pl. XI.15; Stephan 1931, 3.

⁴⁹Watzinger 1905, 34, Abb. 60-62; Napp 1930, 18; Stephan 1931, 3.

⁵⁰ Erechtheion Kuzey Portikos'unda yer alan başlıkların polsterleri üzerinde yan yana simetrik olarak düzenlenmiş bronz pimler yer almaktadır. Başlıkların yan yüzlerinde yer alan bu pimlerin festivallerde başlıktan başlığa asılan süslerin bağlanması için yapılmış olabileceği Stevens tarafından önerilmiştir. bkz. Stevens 1927, 80-86, Fig. 53, Taf. XXII.

⁵¹ Dor frizlerinde yer alan triglif kulaklarının gelişimi için bkz. Gider-Büyüközer 2013, 238-239, fig.81; Gider-Büyüközer 2014, 156-160, 172-173, 179, fig. 8-9.

⁵² Hellstörn – Thieme 1981, 58-74; Hellstörn 1985, 153-165; Hellstörn 1988, 70-74; Hellstörn 1990, 243-252; Rumscheid 1994, 21-22; Hellstörn 1996, 164-169; Hellström 2007, 85-92; Hellstörn 2011, 149-150; Gider-Büyüközer 2013, 238-239, fig.81; Gider-Büyüközer 2014, 156-160, 172-173, 179, fig. 8-9.

iki yapıda yarım trigliflerin üst köşesi dikdörtgen şeklinde biçimlendirilerek bitişlerin ortasına Andron B’de oval, Andron A’da ise diagonal biçimde birer delik açılmıştır⁵³. Kazı çalışmaları esnasında tespit edilen bu kulakçıkların çevresinde bronzun bıraktığı yeşil renk kalıntılarına rastlanmıştır⁵⁴. Bu verilerden yola çıkılarak bir triglif kulağından diğerine bronz objeler, olasılıkla bronz girland asıldığı ve böylece metop yüzeylerinin de süslendiği düşünülmektedir⁵⁵. Bu iki örnek yapıların cephelerinde MÖ 5. yüzyıldan itibaren girland benzeri süslemelerin yer aldığına yönelik bilgiler vermektedir. Bu bilgiler ışığında bir triglif köşesinden diğerine bir süsleme ögesi asılmış ise trigliflerin taşıyıcı olduğu bir girland dekorasyonunun varlığından ilk örnek olarak söz etmek mümkündür.

Mimari yapı üzerinde girland dekorasyonu öğelerinden olan kurukafa (bukranion) taşıyıcı ve rozetin ilk kullanımı ise *Samothrake Arsinoeion*’da (MÖ 299-270) karşımıza çıkmaktadır. Sütunlar arasında yer alan parapet blokları üzerindeki süslemede tespih bezemesi süslenmiş kurukafa ve çiçek rozeti yan yana yer almaktadır⁵⁶. Her bir kurukafa-rozet süslemesi sonrasında mimari bir öge bulunmaktadır. Diğer bir örnek ise yine

---

⁵³ Lehmann – Spittle 1964, 82-83; Hellstörn – Thieme 1981, 73; Gider-Büyüközer 2013, 238-239, fig.81,

⁵⁴ Hellstörn – Thierme 1981, 73.

⁵⁵ Labraunda Andron B ve A üst yapısında trigliflerin köşelerinde yer alan oval delikler şeklinde olan triglif kulaklarının süsleme objelerinin asılması için kullanıldığı Hellstörn tarafından önerilmektedir. bkz. Hellstörn – Thierme 1981, 73; Hellstörn 1996, 164-169.

⁵⁶ Conze et.al. 1875, 15-20, 77-85, Taf. 61-63; Napp 1930, 2; Stephan 1931, 53,57,61; Lehmann-Hartleben 1940, 336-342, Abb.3, 13-19, 347, Abb.29. 31, 352. Abb.33; Lehmann 1951, 1-12, Taf. 1, 6b.e, 7a; Lehmann 1956, 49-53, Abb.12, 25-27; Bingöl 1982, 134-136; Berges 1986, dn.283, Abb. 36; Fraser 1990, 199-201, 207, Abb. 156-157,162; McCredie et.al. 1992; Rumscheid 1994, 52-53, 277, Taf. 93, 199.375.2-3.

Samothrake Ptolemaion'dan (MÖ 285-246) ele geçen friz bloğu üzerindeki Bukranion ve rozet süslemesidir. Bu blok üzerinde yine tespihle süslenmiş kurukafa ve çiçek rozeti yan yana görülmektedir⁵⁷. Fakat Arsinoeion'daki süslemeden farklı olarak kurukafa- rozet bezemesi arasında herhangi bir öge yer almamakta ve süsleme sistematik olarak devam etmektedir. Benzer kullanımın Anadolu'daki ilk örneği ise *Alabanda Apollon Ísotimos sunağının* friz bloğudur⁵⁸. Bu üç örnek üzerinde girland dekorasyonunda kullanılan öğeler yer alsa da girland askısı olmaması nedeni ile tam olarak girland dekorasyonu olarak kabul edilemez.

Mimari plastik üzerinde tam anlamı ile bir girland dekorasyonunun ilk örneği ise Pergamaon Demeter Tapınağı (MÖ 302-263) frizlerinde görülmektedir (Kat. No. 59). Friz üzerinde yer alan dekorasyonda girland dekorasyonunu oluşturan ana öğeler kurukafa, girland askısı ve doldurma bezemesi (rozet) birlikte görülmektedir.

---

⁵⁷ Conze et.al. 1880, Taf. 38-40, 45-47; Mendel III Nr. 1187; Napp, 1930, 2-3; Stephan 1931, 57; Bingöl 1982, 133-135; Berges 1986, 81-82, dn.283, Abb. 36; Fraser 1990, Abb. 47-49,73-74, 161B-162, Taf. 41; Rumscheid 1994, 53, Taf. 204, 3-5.

⁵⁸ Bloğun alt kısmında açık palmet-lotus süslemesi, üst kısmında ise friz alanı yer almaktadır. Friz alanında dekorasyonda kurukafa (bukranion) ve rozet bezemesi bulunmaktadır. Örnek stilistik olarak Geç Hellenistik-Erken İmparatorluk Dönemi'ne tarihlenmektedir. Samothrake Arsinoe ve Ptolemaion'dan ele geçen örneklerle benzer şemaya sahiptir. Detaylı bilgi için bkz. Edhem Bey 1906, 416-419; Rumscheid 1994, 144-154, 216, 270, 277, 297, Taf. 3-4.

3.1. Antik Kaynaklarda Girland Dekorasyonu

Girland, iki ya da daha fazla sabit nokta üzerinde duran ve ağırlığından dolayı aşağı doğru sarkarak bir yay oluşturan sarmaşık, çiçek, yaprak ve meyve gibi bitkisel öğelerden oluşan bir süslemedir⁵⁹. Girland dekorasyonu standart biçimi ile Hellenistik Dönem’le birlikte yoğun olarak görülmeye başlayan fakat kendisine ait olan boğa başı, çelenk, bitkisel süsleme gibi tüm öğeleri ayrı ayrı daha erken dönemlerden itibaren bilinen yeni bir birleşimdir. Hellenistik Dönem’den önce görülen ve her biri farklı öğeler olan boğa başı, çelenk, doldurma bezemesi ve bitkisel motif gibi bezemelerin her birinin gelişimini ayrı ayrı belirlemek oldukça zordur⁶⁰. Çünkü her bir öge farklı amaçlar için, farklı alanlarda kullanılmış ve gelişim süreçleri de farklı olmuştur. Birçok araştırmacı bu öğelerin kendi içindeki gelişim süreçlerini dikkate almış ve yapmış oldukları yayınlarda girlandı oluşturan öğelerin köken sorununa değinmişlerdir⁶¹.

Genel tanım içerisinde bir bütün olarak düşünüldüğünde antik dönemde girland dekorasyonunu tam olarak karşılayan geleneksel bir ismin olmadığı anlaşılmaktadır. Dekorasyonda kullanılan girland tanımını karşılayacak en yakın Yunanca sözcükler ise çelenk anlamına gelen *στέφανος* ve *στέφανος* kelimeleridir⁶². Çelenk, Latince’de ise *sertum* ve *enkarpa* olarak adlandırılmaktadır⁶³. Çelenkler, antik kaynaklardan anlaşıldığı kadarıyla yaprak, dal ve çiçeklerin düzenlenerek iki ucunun birleştirilmesi ile oluşturulan

---

⁵⁹ Stephan 1931, 3.

⁶⁰ Diler 1996, 10.

⁶¹ Napp 1930, 1; Stephan 1931, 3.

⁶² Stephan 1931’deki yayınında girlandı tanımlamak için Aristeas’ın (c. 100 v.) iç içe girmiş sık örülmüş halat anlamına gelen *σχοινιαί διάπλοκοι* (*σχοινιά διάπλοκος*) kelimesini kullandığından bahsetmektedir.

⁶³ Napp 1930, 3; Diler 1996, 10.

halka şeklinde bir süslemedir. Bu çelenkler genellikle festivallere katılan kişiler tarafından⁶⁴, kahramanların onurlandırılmasında⁶⁵ ve cenaze törenlerinde ölen kişilerin başına takılarak süslenmesinde⁶⁶ kullanılmıştır. Bitkisel öğelerden oluşan girland askısının ise bu çelenklerin iki ucunun açılarak asılmasıyla oluşturulduğu bilinmektedir. Bu aşamanın bazı vazo resimleri üzerinde de betimlendiğini biliyoruz⁶⁷. St. Petersburg Müzesi'nde sergilenen bir pelikenin bir yüzünde kapalı çelenk betimlenmişken, diğer yüzünde ise açık olarak duvara asıldığı görülmektedir⁶⁸. Yine benzer şekilde, Newyork Metropolitan Müzesi'nde sergilenen beyaz lekythos üzerinde yer alan mezar anıtının basamakları üzerinde çelengin açık hali ve kapalı hali görülebilmektedir⁶⁹ (Resim 2 a-b).

Pindaros (MÖ 517- 438), Odes kitabının Isthmia bölümünde ölen sekiz savaşçının onurlandırılması sırasında altıların taze bitkilerden yapılan girlandlarla süslendiğinden⁷⁰

---

⁶⁴ Eur. Bakkhalar: 80-85, 105-111 178, 204,328, 341-342, 701-702; Pindar IV. III.

⁶⁵ Rohde 1925, 127.

⁶⁶ Cenaze törenlerinde ölen kişiye geleneksel kıyafetleri giydirildikten sonra girlandlardan yapılmış ölü tacı takılmaktadır. Archemoros Vazosu üzerindeki bir betimde bir kadın Archemoros'un başına mersin ağacından yapılmış bir çelengi yerleştirmektedir (Rohde 1925, 164. 189). Benzer şekilde farklı bitkilerden yapılan çelenkler yapıların, mezar ve mezar taşlarının süslenmesinde de kullanılırdı. Mezar yapılarının süslenmesinde genellikle mersin bitkisi kullanılırdı. (Eur. Elecra, 52, 56; Rohde 1925, 189; Kurtz 1975, 202-203, Taf. 19, 1-2). Mezar yapılarını süslemede kullanılan çelenkleri yapmak için mersin bitkisi özellikle yetiştirilirdi. bkz. Thphr. 5, 8, 3.

⁶⁷ Stephan 1931, 11-12.

⁶⁸ Furtwängler-Reichhold 1909, Taf.87.

⁶⁹ Kurtz 1975, 209-210, Taf. 30, 1-2.

⁷⁰ Pindar, Isthmia III, 153.

ve Olympic Odes bölümünde ise Diogoras'ın iki oğlu Acusilaüs ve Damagetus'un Olympia'daki yarışmalarda galip gelmesi sonucunda çelenklerle taçlandırıldığından bahsetmektedir⁷¹. Nemean Odes bölümünde ise Amphitryon ve Sardinia da gömülen Iolaus'un anıt mezarının çiçekler ve girlandlarla süslendiğinden bahsetmektedir⁷².

Aeschylus (MÖ 458), Eumenides adlı oyunundaki dizelerde “*Ben çelenklerle kaplı tapınak yolundayım*⁷³” cümlesini kullanmaktadır. Bu dizelerden tapınaklara giden yolların çelenklerle süslendiği anlaşılmaktadır.

Diğer bir Antik Dönem yazarı olan Euripides (MÖ 480-406) ise Bakkhalar adlı oyununda çelengi şu şekilde tanımlamaktadır. “*Ey Semele 'yi besleyen Thebai, tak takıştır çelenklerini, süslen parlak böğürtlenli saparna dallarıyla, ve ak çamdan, meşeden koparılan yemyeşil sürgünler, çırpılarla*⁷⁴.”

Yaşlı Plinius'un Naturalis Historia adlı kitabında bize aktardığı kadarıyla Antik Dönem yazarlarından Cato, çelenk ve girlandı şöyle açıklamaktadır: Çiçekli bahçe bitkilerinin narinliği nedeni ile özellikle çelenklerde kullanılmaktadır. Çünkü hiç kimse bu renkliliği ve canlılığı doğadan daha güzel anlatamaz. Diğer tüm bitkiler yiyecek veya süsleme gibi farklı amaçlar için kullanıldığından bir sonraki yıl yeniden yetiştirilirken çiçeklerin yaydığı kokular ve görünüşleri ise günlüktür. Çiçekler kısa sürede solmakta, kokusunu ve görüntüsümünü diğer bitkilere göre çok çabuk kaybetmektedirler. Bununla birlikte ressamın sanatı bile renklerini ve kombinasyon çeşitliliğini kopyalamak için

---

⁷¹ Pindar, Olympic Odes VII, 206.

⁷² Pindar, Nemean Odes IV, 361.

⁷³ Eumenides, Aeschylus, 39-40.

⁷⁴ Eur. Bakkhalar, 105-111.

yeterli değildir⁷⁵. Çünkü çelenkler farklı kombinasyonlardan oluşmaktadır. Bu kombinasyonları oluşturmak için en az iki farklı tip birbiriyle örülerek meydana getirilir. Bunun yanı sıra farklı çiçeklerden oluşturulan çelenklerin bir araya getirilmesiyle de çiçek zinciri oluşturulabilir. Bu çiçek dizileri yuvarlak formu, çapraz ya da yay şeklinde olabilmektedir⁷⁶.

Antik Yunanca'da küçük çelenk anlamına gelen *strophium* kelimesinden türemiş olan ve *stropi* olarak bilinen bu tip süslemeler yaygın olarak kullanılmaktayken bu genel sözcük Latince'de kurban ve askeri onurlandırmalarla sınırlandırılan *corona* kelimesine dönüşmüştür. Ancak girlandlar çiçeklerden yapıldığında *serere* ya da *series*⁷⁷ kelimesinden türeyen *serta* olarak adlandırılmıştır. Bu süslemenin ortaya çıkmasından kısa süre sonra girland yapmak için çiçek kullanımı geleneğini Yunanlılar da benimsemiştir⁷⁸.

Plinius'a göre çelenkler ilk olarak ağaç dallarından yapılmış kutsal yarışmalarda ödül olarak verilmiştir. Daha sonra renk ve koku etkisini arttırmak için farklı tipte çiçeklerin karıştırılmasıyla renk çeşitliliği içeren daha çok kokan çelenkler ortaya çıkmıştır⁷⁹.

---

⁷⁵ Plinius *Nat. Hist.* XXI. I.

⁷⁶ Plinius *Nat. Hist.* XXI. I.

⁷⁷ Kelime anlamı olarak series bir arada birşeyler tutturularak oluşturulan zincir anlamına gelmektedir. Serta çelenk anlamına gelmektedir.

⁷⁸ Plinius *Nat. Hist.* XXI. II.

⁷⁹ Plinius *Nat. Hist.* XXI. III.

Romalı yazar Athenaeus ise (MS 170- 223) Deipnosophistai (Bilgilerin Şöleni) adlı eserinde festivallerde insanların çelenklerle onurlandırıldığını söylemektedir⁸⁰. Kitap II’de Cratinus’un evinin girlandlarla süslenmiş olduğu ve kendisinin başında ise sarmaşık çelenginin olduğundan bahsetmektedir⁸¹.

Girland dekorasyonunda diğer bir öge olan taşıyıcı boğa kurukafatası (Bukranion) hakkında da antik kaynaklarda bilgilere ulaşabilmekteyiz.

Theophrastos (MÖ 372-287) Kharakteres (Karakterler) adlı kitabında özentili kişiyi “Sığır kurban ettiğinde, içeri girenler sığır kurban ettiğini görsünler diye şeritlerle süslediği başı girişin üstüne asar” şeklinde tanımlamaktadır⁸². Bu tanımlamayla Yunan Dünyası’nda kurukafaların süslenerek binalara asıldığı anlaşılmaktadır⁸³.

Diodorus Siculus (MÖ 90-30) ise Bibliotheke Historike (Dünya Tarihi) adlı yapıtının IV. kitabında bukranion ile ilgili bilgi vermektedir. Kitapta Poseidonia’daki bir özel mülk içerisinde bölgenin yerli bilinen cesur yürekli avcısı tarafından Artemis için adanan hayvan başları ve ayakları ağaçlara çivileyerek asmıştır⁸⁴.

---

⁸⁰ Athenaeus, I, 15.

⁸¹ Athenaeus, II, 64.

⁸² Theprastos, Karakterler, XXI.

⁸³ Nilson 1941, 79.

⁸⁴ Diadorus IV. 22.

3.2. Girland Dekorasyonunu Oluşturan Öğeler ve Dekorasyonda Kullanılan Terimler

Modern araştırmalar kapsamında önce 1800'lü yılların sonlarında çalışılmaya başlanılan girland dekorasyonu 1900'lü yıllarda popüler bir konu haline gelmiştir. Araştırmacılar ve gezginlerin Mısır'da yapmış oldukları araştırmalar ve gözlemlerle birlikte Mısır'da ortaya çıkan süslemelerin kökenine yönelik araştırmalar başlamış ve daha sonra diğer bölgelerdeki arkeolojik eserler ile karşılaştırılmıştır. İlk çalışmalardan itibaren günümüze kadar girland dekorasyonunda yer alan öğeler birbirinden bağımsız olarak ayrı ayrı ele alınmış ve genellikle girland frizi olarak tanımlanmıştır. Bu çalışma ile girland dekorasyonunu oluşturan öğeler bir bütünlük içinde ele alınmış ve bu kapsamda eldeki verilerden yola çıkılarak genel terminolojik bütünlük sağlanmaya çalışılmıştır.

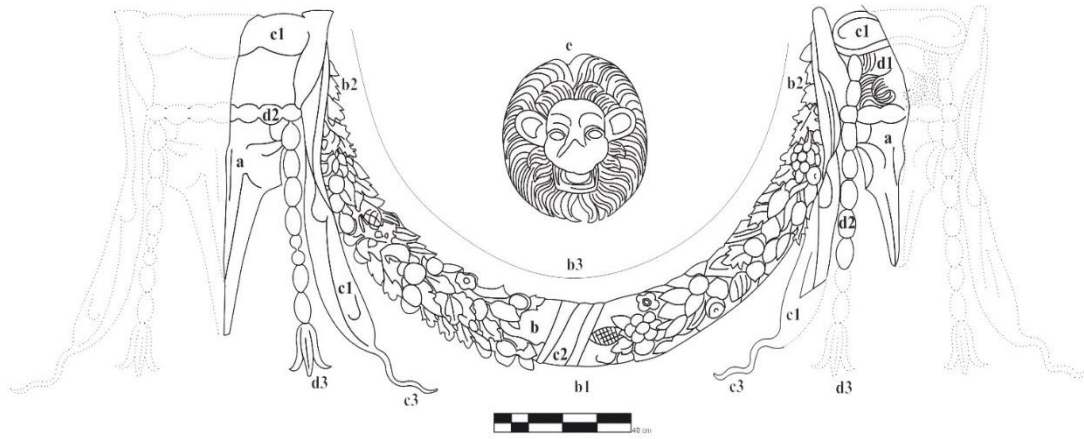
Girland dekorasyonu yoğun olarak yapılarda friz blokları üzerinde görülse de *columna caelata* olarak bilinen figürlü tamburlar, sütun başlıkları, sütun kaideleri, parapet blokları, kaplama blokları ve orthostadlar üzerinde de karşımıza çıkmaktadır. Günümüze kadar birçok araştırmacı girland dekorasyonunu sadece girland askısını dikkate alarak tanımlamış, öğeleri ayrı ayrı değerlendirmişlerdir⁸⁵. Aynı şekilde arkeolojik terim ve terminolojilerin yer aldığı arkeoloji sözlüklerinde askı *festoon* veya *girland* olarak tanımlanmaktadır⁸⁶. Girland dekorasyonu bir bütün olarak düşünüldüğünde: çiçek, meyve, sarmaşık, yaprak gibi öğelerin bir bağlayıcı ile sarılarak bir yay formu oluşturup

---

⁸⁵ Napp 1930, 4; Stephan 1931, 9; Bingöl 1982, 131; Anabolu 1984, 1; Diler 1996, 9; Erdem 1995, 106; Vandeput 1996, 32 (Vandeput bu çalışmasında sadece Sagalassos kentinde bulunan Örnekleri değerlendirmiştir); Özarslan 2013, 401; Mert 2015, 539.

⁸⁶ Fyfe 1936, 111; Saltuk 1989, 69; Kâhya 1997, 684; Hurschmann 2010, 762-763; Er 2012, 131, 142; Karatay 2013, 158, 172.

iki ucundan taşıyıcılara asılan bir süsleme türüdür. Dekorasyon, doldurma bezemeleri ve süsleme öğeleri ile zenginleştirilmiş taşıyıcı, girland askısı, bağlayıcılar, süsleme öğeleri ve doldurma bezemesinin farklı kombinasyonları ile oluşturulmuştur. Bu dekorasyonu oluşturan öğeler ilk ortaya çıktığı MÖ 4. yüzyıldan itibaren gelişim göstermiş ve öğelerin bazıları sonradan eklenmiştir. Tanımlanmaya çalışılan tüm öğeler şekil üzerinde ayrıntılı şekilde verilmeye çalışılmıştır (Şekil 1). Girland dekorasyonunda kullanılan *Bukranion*, *Bukephalion*, *İnfula* ve *Taenie* gibi terimlerin Türkçe karşılıkları olan kurukafa boğa başı (*bukranion*), etli boğa başı (*bukephalion*), boncuk dizisi veya tesbih (*infula*) ve kurdele (*taenia*) kullanılmıştır⁸⁷. Girland dekorasyonunda taşıyıcı ve askı ana öğe iken bağlayıcılar, süsleme öğesi ve doldurma bezemesi ise zorunlu olmayan ikincil öğelerdir. Şekil 1’deki çizimde dekorasyonda kullanılan süsleme öğeleri detaylandırılarak gösterilmiştir⁸⁸.

Şekil 1: Girland dekorasyonunu oluşturan öğeler.

⁸⁷ Bingöl çalışmasında *infula* yerine tesbih, *taenie* yerine ise kurdele kullanmaktadır. bkz. Bingöl 1982, 131.

⁸⁸ Miletos Ara Agusti sunağına ait blok İstanbul Arkeoloji Müzesi’nde sergilenmektedir. Örnek tarafımdan fotoğraflanmış, çizilmiş ve bazı değişikliklerle yukarıdaki çizim dijital ortamda üretilmiştir.

- a. Taşıyıcı
- b. Girland askısı
  - b 1. Askı Merkezi
  - b 2. Askı Sapı
  - b 3. AskıYayı
- d. Süsleme Ögesi
  - d 1. Saç süslemesi
  - d 2. Boncuk Dizisi (infulae)
  - d 3. Alın Bandı
  - d 4. Püskül
- c. Bağlayıcılar
  - c 1. Bağlayıcı Kurdele 1 (Taenia)
  - c 2. Sarmal Kurdele 2
  - c 3. Sicim
- e. Doldurma Bezemesi

a. Taşıyıcı: Dekorasyonda olması gereken ana öğelerden birisidir. Süslemede belirli bir noktada yer alan ve girland askılarının taşınmasını sağlayan öğedir. Girland dekorasyonunun ortaya çıkmasında önemli bir öğe olan taşıyıcılar, kurukafa boğa başı (*bukranion*), etli boğa başı (*bukephalion*), geyik başı, at başı, koç başı, kartal, Eros, Nike, mask, kuğu, Kentauros, Medusa, Pan, Satyr başı, Herme, hayat ağacı ve çivi gibi farklı biçimlerde olabilmektedir. Girland dekorasyonunun erken örneklerinde taşıyıcı olarak boğa başı kullanılırken zaman içinde Eros, Nike, mask gibi farklı taşıyıcılar da kullanılmaya başlanmıştır. Boğa başları (*bukranion* ve *bukephalion*⁸⁹) taşıyıcı olarak en yaygın kullanıma sahip olan türdür⁹⁰. Girland dekorasyonunda taşıyıcı olarak kullanılan boğa başları birçok araştırmacı tarafından ele alınmıştır. Bir büyük baş hayvana ait olan *bukephalion*ların (etli baş) ve *bukranion*ların (kurukafa) cinsleri⁹¹ araştırmacılar

---

⁸⁹ Bukranion ve Bukephalion terimlerinin etimolojik kökenleri için bkz. Börker 1975, 245-246.

⁹⁰ Strocka 1978, 894.

⁹¹ Börker 1975 yılında yapmış olduğu *Bukranion* ve *Bukephalion* adlı çalışmasında taşıyıcıların boğa başı mı yoksa inek başı mı olduğunu ayırt etmenin çok zor olduğunu

tarafından çoğu kez tartışılmıştır⁹². Bu tartışmalar sonucunda dekorasyonlu blokların tamamına bakıldığında tartışmalı da olsa üç farklı tipte boğa başı taşıyıcının var olduğu tespit edilmiştir:

---

söyleyerek, genel olarak her iki tipi de içeren sığır kafası tanımını kullanmayı önermiş, çalışmasında da sığır başı terimini kullanmıştır. bkz. Börker 1975, 244-245.

⁹² Goodyear “*A New History of Classic Ornament as a Development of Sun Workship*” çalışmada boğa başı ve inek başının Isis–Hathor ile ilişkili olduğundan bahsetmektedir. Çalışmasında boğa ve inek başlarını bukephalion olarak betimlemiştir. bkz. Goodyear 1891, 187-196, Plate XXVI-XXVII; Riegel, Greko-Roman dekoratif sanatındaki ilk bukranion örneklerinin Goodyear’ın yayınlamış olduğu Isis-Hathor ile ilişkili örnekler olduğundan bahsetmektedir. Riegel’in yayınında yer alan figür 27’de lotus bezemelerinin arasında doldurma bezemesi olarak bukephalion’un (etli boğa başı) yer aldığı görülmektedir. Riegel bu boğa başlarını bukranion olarak adlandırmıştır. bkz. Riegel 1893, 73, Abb.27; W. Altmann, boğa başlarını iki başlık altında toplamış ağız, göz, kulak ve derisi ile bukephalion’u (etli baş) ve baş üzerindeki öğelerden arındırılmış iskelet şekli ile de bukranion’u tanımlamıştır. bkz. Altmann 1902, 62-65; Toebalmann ve Stephan, Altmann tarafından yapılan tipolojiyi kabul etmiş kendi yayınlarında iki tip olarak bahsetmişlerdir. bkz. Toebalmann 1923, 7-12; Stephan 1931, 35.

Napp, Boğa başlarını etli tam kafa, iskelet ve deri giydirilmiş iskelet olarak üç başlık altında incelemiştir. bkz. Napp 1930, 1; H. Gebelmann, Napp’ın yapmış olduğu sınıflandırmayı kabul etmiş olsa da sonradan eklenen süslenmiş kurukafa betimini bukranion olarak kabul etmiştir. Honroth yapmış olduğu çalışmada Napp tarafından ortaya atılan “Vollkopf”, “Hautschädel (deri giydirilmiş)” ve “Nackschädel (çıplak kurukafa)” terimlerini kullanmış fakat tüm kurukafa tanımları için Nackschädel (Çıplak Kurukafa) terimini kullanmıştır. bkz. Honroth 1971, 7-8. Tartışmaya en son Börker

1) Bukephalion (Etli boğa başı)⁹³: Boğa başı bir bütün halinde olup yüz detayları canlı şekilde verilmiştir. Baş üzerinde burun detayları, yüz derisi kıvrımları, göz çevresi ve gözler, başın iki yanında kulaklar, üstte boynuzlar ve alında tüyler görünür şekildedir. Dekorasyonda boğa başı gövdeyle birleşim yerinden kesilmiş ve gövdenin de bir parçası görünür şekilde betimlenmektedir. Bunlar mimari yapılarda çoğunlukla girland dekorasyonlu frizler üzerinde kullanılmıştır. Boğa başı rölyeflerinin olmadığı yerlerde ise mimari yapılar üzerinde canlı bitkilerden oluşan süslemeler ya da duvar resmlerinde betimlenmiştir. Yapı süslemesinde girland olmaksızın sadece etli boğa başının tasvir edildiği örnekler için Erythrai'deki üstyapı bloğu üzerindeki boğa başı⁹⁴, Aigai Agorası'nda yer alan boğa başları, Ephesos Bazilika-Agora'da yer alan boğa başları, Magnesia Antik Kenti'nde yer alan köşe başlığı üzerindeki boğa başları gösterilebilir⁹⁵. Bu örnekler Geç Hellenistik Dönem'e tarihlenmektedir. Aigai, Ephesos ve Magnesia'daki agora yapıları üzerindeki tek başına işlenmiş boğa başları, kurban edilen hayvanların başlarının tasviri olarak değil, dekoratif birer öge olarak yapılmış olmalıdır. Her iki durumda da boğa başları, agoradaki yapılar üzerinde yer almaları nedeniyle tanrısallık bir simge olarak kullanmalarının yanı sıra, agora'da yer alan bir hayvan pazarının

---

katılmış, 1975 yılında yapmış olduğu yayında bukranon ve bukephalion terimlerinin sözlük anlamlarını da incelemiş, boğa başlarının kurukafa ve etli baş olarak birbirinden rahatlıkla ayrılabilirdiğini söylemiştir. bkz Börker 1975 244-250.

⁹³ Börker 1975, 244-250.

⁹⁴ Bingöl 1988, 511.

⁹⁵ Delos Antigonos Gonotas stoasında da aynı tarihlere verilebilecek benzer örnekler görülmektedir. Fraser 1977, 109-110, Lev. 65b; Rumscheid 1994, 277.

varlığını yansıtmaktadır⁹⁶. Bukephalion (etli baş) tipinde boğa başının bir mimari yapı üzerinde kullanıldığı en erken örnek II. Eumenes tarafından Pergamon Akropolis’inde yaptırılan Athena Nikephoros Tapınağı Propylon arşitrav frizi üzerindedir. Taşıyıcı, kareye yakın formu, canlı yüz yapısı, yukarıya doğru uzanan boynuz ve kulakları ile doğal şekilde betimlenmiştir⁹⁷. Kurbanlar kurdeleler ve boncuklarla süslenerek kutsal alana getirilir ve alanda kurban edilirler. Etli boğa başı betimleri, genellikle benzer betimlemelerden oluşup bu taşıyıcılar hakkında daha fazla detaylı bilgi anlamak kolay değildir⁹⁸. Boğa başı taşıyıcıların farklı tipleri lahitler, altarlar ve frizler üzerindeki girland dekorasyonlarında görülmektedir⁹⁹.

2) Bukranion (Kurukafa Boğa Başı)¹⁰⁰:

2a. İskelet Şeklinde Olan Taşıyıcı: Girland dekorasyonunda taşıyıcı olarak kullanılan kurukafa bezemesi, boğa başının etlerden arınmasıyla ortaya çıkmış ve baş üzerinde boynuzların da olduğu iskelet şeklindedir. Kurukafa boğa başı alın kısmından buruna doğru sivrilmiş bir forma sahip olup, başın iki yanında göz çukurlukları belirgindir.

Bukranion’lar ilk girland dekorasyonu örneklerinde görülen taşıyıcılardır. Bu dekorasyonun ayrılmaz bir parçası olan boğa başlarının en erken kullanımlarının Neolitik

---

⁹⁶ Rumscheid 1994, 277.

⁹⁷ Diler 1996, 13.

⁹⁸ Rumscheid 1994, 276.

⁹⁹ Boğa başı figürlerinin Anadolu yapı süslemesinde kullanımı için Napp ve Berges’in yapmış olduğu çalışmalar oldukça önemlidir. Berges çalışmasında Kos ve Rodos’taki yuvarlak formlu sunakları detaylı olarak incelemiştir. Bu çalışmada altarlar üzerinde yer alan boğa başları karşılaştırma örneği olarak kullanılmıştır.

¹⁰⁰ Börker 1975, 244-250.

bir yerleşim olan Çatalhöyük'teki kült odalarından bilmekteyiz. Çatalhöyük kült odalarında kullanılan bukranion'lar benzer dinsel amaçlar için kullanılmıştır. Çatalhöyük'te kült odasının doğu ve batı duvarında yer alan boğa başı süslemeleri Anadolu'daki ilk bukranion kullanım örneği olmalıdır¹⁰¹.

Yunan dünyasında *bukranion* kullanımına ilişkin yazınsal veriler bulunmaktadır. Theophrastus tarafından MÖ 4. yüzyılın son çeyreğinde kaleme alınan “Karakterler” adlı kitabından¹⁰² ve Diodorus Sicilus'un anlattığı hikâyeden kurukafanın süslenerek yapı üzerine asıldığı bilinmektedir¹⁰³. Bukranionla ilgili arkeolojik verilerde vardır. İtalya Palermo Müzesi'nde sergilen stucco olarak yapılmış Arkaik Döneme ait friz parçası üzerindeki metoplarında bukranion ve omphaloslu phiale boyalı şekilde görülmektedir¹⁰⁴. Bu örnek üzerindeki dekorasyon bukranion ve phialenin mimari yapı üzerinde bir arada kullanıldığı en erken tarihli örnek olmalıdır. Beazley, girland ve bukranion bezemelerinin bazı Geç Attik vazolar üzerinde görülmesinden yola çıkarak MÖ 4. yüzyıl vazoları üzerindeki bukranionların çağdaşı olan mimari yapılarda da kullanılmış olduğunu öne

---

¹⁰¹ Mellart 1967, 46-48, Res. 22-23, 27-28; Mellart 1975, 109, Res.58; Diler 1996, 12. Çatalhöyük'te kült odası (MÖ 6500-5600) olarak adlandırılan odanın doğu ve batı duvarında yer alan bukranionların yüzeyi alçı ile sıvanmış başın iki yanında yer alan boynuzlar ve burun kırmızı renge boyanmıştır. bkz Hodder 2017,137-140, Şekil 56-57; Bingöl 2015, 25-26, Res:23, 25, 28; Aktan 2018, 1222.

¹⁰² Karakterler adlı örneğin MÖ 319 yılında yazıldığı neredeyse kesindir. bkz. Theophrastos 1998, 9; Howatson 2013, 930-931.

¹⁰³ Theophrastos'un ve Diodorus Sicilus'un örneklerinden yapılara süslenmiş bukranionların asıldığı anlaşılmaktadır. Nilson 1941, 79.

¹⁰⁴ <https://www.classicist.org/articles/classical-comments-bucrania/> (14.06.2019).

sürmektedir¹⁰⁵. Anadolu’da yer alan ilk örneklerden birisi ise, Mendel tarafından yayınlanan Arsione’deki kurukafa (bukranion) benzeri bir örnek olan, Kyme’den ele geçmiş friz bloğu (MÖ 302-263) üzerindeki kurukafa taşıyıcıdır¹⁰⁶. Diğer örnek ise Pergamon Demeter Tapınağı frizlerinde (MÖ 302-263) yer alan kurukafa (bukranion) betimleridir¹⁰⁷. Bu üç örnekte yer alan kurukafa betimleri karakteristik olup baş üzerinden buruna doğru sivrilmiştir¹⁰⁸. MÖ 2. yüzyıl ortalarına tarihlenen Xantos yakınındaki Letoon A tapınağı frizlerindeki (MÖ 160-130) kurukafa (*bukranion*) da üçgen formunu korumaktadır. Priene Aşağı Gymnasion’daki ana bina frizlerinde yer alan kurukafa (bukranion) betimleri ve Ephesos’daki Oktagon’da bulunan kurukafa betimleri stilistik olarak MÖ 1. yüzyılın 3.çeyreğine tarihlenmektedir¹⁰⁹. Augustus Dönemi’ne tarihlenen Ara Pacis yapısı üzerinde kullanılan *bukranion* (kurukafa) betimlerinde baş üzerindeki damar ve sinirlerin geçtiği küçük boşlukların, çukurlukların ve burun kemik yapısının

---

¹⁰⁵ Beazley 1939, 36-37; Diler 1996, 12.

¹⁰⁶ Mendel III, 1094.

¹⁰⁷ Dörpfeld 1910, 379-385, Taf. 20, Res. 4; Hepding 1910, 437-438; Napp 1930, 4; Honroth 1971, 6. Fraser tam bukranion (kurukafa) bezemesinin ilk olarak Pergamon Demeter Tapınağı’nda ortaya çıktığından bahsetmektedir. bkz. Fraser 1977, 27; Diler 1996, 13.

¹⁰⁸ Rumscheid 1994, 277.

¹⁰⁹ Napp 1930, 14; Rumscheid 1994, 277.

doğal olarak verilmesi Augustus Dönemi özelliğidir. Genç bir boğaya ait olan kurukafa¹¹⁰ bu belirgin özellikleriyle Roma Dönemi'nde kanonik hale gelmiştir¹¹¹.

2b. Deri Giydirilmiş Kurukafa, Kafatasının üzeri deri veya bir post ile kaplanmış taşıyıcı¹¹²: *Bukranion* (kurukafa) süslemesinin deri giydirilmiş şeklidir. Kurukafa (*bukranion*) boğa başına deri giydirilerek süslenen baş üzerinde, göz çukurları belirgin, iskelet yüzeyi, alında saç süslemesi açık şekilde görülmektedir. Göz boşluğu ve boynuz çevresindeki deri izlerinden derinin sonradan giydirildiği anlaşılabilmektedir. Arsinoeion'da yer alan taşıyıcıların alın kısmında saç süslemeleri görünür durumda, göz çevresinde ise yüzeye giydirilen deri kalınlığı hafif bir yükselti ile belirginleştirilmekte ve iskelet yüzeyinde sadece düz çizgilerin varlığı görülmektedir. Bu nedenle giydirilmiş boğa başının (kurukafa) yapılarda kullanımının ilk örneği Samothrake Arsinoeion'da

---

¹¹⁰ Börker yapmış olduğu çalışmada iki farklı tip *bukranion* (kurukafa) olduğunu öne sürmektedir. Birinci tip: Somothrake Arsioneion ve Pergamon Demeter Kutsal Alanı'nda görülen yaşlı veya eski *bukranion* tipi. bkz. Börker 1975, 248, fig.1. İkinci tip: Ara Pacis ve Caffarelli Lahti'nde görülen genç *bukranion* tipi. bkz. Börker 1975, 248, fig. 2. Birinci tipte belirtilen *bukranion*lar alından başlayan ve buruna doğru daralan bir kemik yapısına sahiptir ve üzerinde kemik detayları bulunmamaktadır. İkinci tipte ise kurukafa dikdörtgen bir şekle sahiptir ve üzerinde damarların geçtiği küçük boşlular, yuvarlak göz çukurları ve burunun altında yer alan son kemik yapısı da belirgin şekildedir. Burun üzerinden başlayan ve alına doğru devam eden sınır çizgisi burundan itibaren kalınlaşmaktadır.

¹¹¹ Börker 1975, 247-248.

¹¹² Napp 1930, 1; Börker 1975, 245; Diler 1996, 12.

(MÖ 299-270) karşımıza çıkmaktadır¹¹³. Diğer önemli bir örnek ise Pergamon Demeter Tapınağı friz bloklarıdır (Kat. No. 59).

b. Girland Askısı: Girland dekorasyonunu oluşturan ana öğelerden birisidir. Girland askısı, yapıların yanı sıra lahitler¹¹⁴ ve sunaklar¹¹⁵ gibi farklı alanların süslenmesinde de kullanılmıştır¹¹⁶. Bitkisel motif olan askı, defne yaprağı, meşe yaprağı, sarmaşık, mersin yaprağı, mısır yaprağı, akanthus yaprağı, asma yaprağı, kozalak, nar, haşhaş ve haşhaş yaprağı, buğday başağı, nane, çeşitli çiçekler, armut, elma, kayısı, incir, üzüm salkımı gibi farklı bitkisel öğelerin bir ip ya da kurdele etrafında düzenlenip, başka bir kurdele ile sarılmasıyla oluşturulan kombinasyonlardan meydana gelmektedir¹¹⁷. Girland askıları, bu kombinasyonların yanı sıra, boncuk dizileri, kurdele gibi öğelerden de oluşabilmektedir¹¹⁸. Tam anlamı ile bilinen ilk girland askısı örneği Mısır'da Yeni Krallık Dönemi'ne tarihlenen bir Tebli'nin mezar odasına yapılan duvar resminde

---

¹¹³ Palermo Müzesi'nde sergilenen stucco Örnek, Samothrake Arsione'de karşımıza çıkandan daha erken tarihli olmasına karşın, tam anlamıyla bir yapı üzerinde değildir ve bir duvar süsleme parçası olmalıdır. Conze et.al. 1875, 15-20, 77-85, Taf. 53-67; Napp 1930, 2; Börker 1975, 245; Fraser 1977, 27; McCredie et.al. 1992, 56-58, Res. 34-40, Plate: LXXI-LXXII.

¹¹⁴ Altmann 1902. Anadolu girlandlı lahitleri için bkz. Işık 1973; Stročka 1978; Korkut 2006.

¹¹⁵ Berges 1996. Anadolu girlandlı sunakları için bkz. Anabolu 1970; Diler 1996.

¹¹⁶ Rumscheid 1994, 287.

¹¹⁷ Altmann 1902, 59; Stephan 1931, 3, 19-24; Berges 1986, 39-42; Rumscheid 1994, 287.

¹¹⁸ Pergamon ve Liymra'dan ele geçen 061 ve 137 Kat. No'lu örneklerde boncuk dizilerinden oluşan askı kullanılmıştır.

görülmektedir. Askı bitki saplarının bir araya getirilip, taze nane yaprakları eklenerek bitkisel öğelerle bağlanarak oluşturulmuştur¹¹⁹. Bir yapı üzerinde askı kullanımının ilk örneğinin ise Erechteion (MÖ 420 - 406) kuzey cephesinde yer aldığı düşünülmektedir¹²⁰. Benzer bir kullanım Labraunda Andron B yapısı (351-344) üzerinde de görülmektedir¹²¹. Yapı üzerinde kullanılan askılar ilk olarak sadece yapraklardan oluşurken, zamanla farklı bitkisel öğelerin eklenmesi ile zenginleşmiştir. Askıyı oluşturan öğeler, soldan sağa veya sağdan sola tek bir yönde devam eder şekilde, taşıyıcı üzerinden askı merkezine doğru farklı yönde devam eder şekilde, askı merkezinden taşıyıcılara doğru farklı yönde devam eder şekilde ya da yön birliği olmayacak şekilde karışık olarak düzenlenmiş askılar olmak üzere alt tiplere ayrılabilir. Askı, kullanılan öğeler ve form açısından dönemsel farklılıklar göstermektedir. Erythrai¹²² ve Didyma Apollon Tapınağı Naikos¹²³,’unda ele geçen duvar resimleri üzerindeki örnekler de erken dönem askı motiflerinin formu hakkında bilgiler vermektedir. Bu örneklerden yola çıkarak Erken Hellenistik Dönem’de

---

¹¹⁹ Meurer 1907, 8; Diler 1996, 10.

¹²⁰ Erechteion’un kuzey cephesinde iki taşıyıcı arasına asılan ilk askı örneklerinin olduğu düşünülmektedir. Erechteion kuzey cephedeki başlıkların abakus köşelerinde askıların bağlandığı halkalar yer almaktadır. Restütüsyon önerilerinde başlıklar arasında kumaşlardan yapılmış askılar yer almaktadır. bkz. Stevens 1927.

¹²¹ Hellstörn 1996, 133-138, Fig. 2; Hellstörn 1996, 164-169, Fig. 4; Karlsson 2013, 65-66, Fig. 1. Labraunda Andron B (oikos) yapısının frizi üzerinde yer alan trigliflerin üst köşelerinde 2x2 cm boyutlarında halkalar mevcuttur. P. Hellstörn bu halkaların bir trigliften diğerine uzanan askıların bağlanması için yapılmış olabileceğini önermektedir.

¹²² Erythrai’de ele geçen fresk üzerindeki girland askısı için bkz. Bingöl 1988, 501-522.

¹²³ Gerkan 1942 183-198; Pfrommer 1987, 145-185; Rumscheid 1994, 12, 285-288, 333, 338-340, 349. Taf. 13, (No: 33., 33.6, Taf. 31.).

görülen askıların aynı yönde devam eder şekilde düzenlenen yapraklardan oluştuğunu söyleyebiliriz. Askıyı oluşturan ögeler merkezde kurdelelerle sıkıca sarılmaktadır. İlk kez Pergamon'dan ele geçen II. Eumenes'in (MÖ 197-159) yuvarlak sunağı üzerinde meyve betimleri ve askıyı oluşturan ögelerin tek yönlü olmaktan kurtulup taşıyıcılar üzerinden askı merkezine doğru farklı yönlerde devam eder şekilde düzenlendiği görülmektedir¹²⁴. Erken İmparatorluk Dönemi'nde askıyı oluşturan ögeler çeşitlenmiş, ögeler taşıyıcılar üzerinden askı merkezine doğru devam eder şekilde düzenlenmektedir.

b1. Askı Merkezi: Bitkisel ögelerin bir araya getirilmesi ile oluşan askı, taşıyıcılar üzerinde diğer askılarla uçlarından birbiri ile bağlanmaktadır. İki ucundan bağlanan askının orta noktası askı merkezi olarak adlandırılmıştır.

b2. Askı Sapı: Bitkisel ögelerin bir araya getirilmesi ile oluşturulan askının iki ucu askı sapı olarak adlandırılmıştır. Bitkisel ögeler askı saplarından itibaren düzenlenmeye başlanır ve saplar geniş bir kumaş ile ya da bir sicimle sıkıca bağlanmaktadır. Askılar taşıyıcı üzerinde bu saplardan diğer askılarla bağlanmaktadır.

b3. Askı Yayı: Bitkisel ögelerin oluşturduğu askı saplarından, taşıyıcı üzerinde birbirine bağlanarak sabitlenen askı, merkez noktada aşağıya doğru sarkmaktadır. Bu sarkma sonucunda askı üstte boşluk oluşturarak bir yay formu oluşturmaktadır¹²⁵. Girland askısının oluşturduğu bu yay formu askı yayı olarak adlandırılmıştır.

---

¹²⁴ Bingöl 1982, 136.

¹²⁵ Stephan 1931, 5. Ayrıca, Anabolu askı yayı olarak adlandırdığımız bu bölüm için girland üstü alan cümlesini kullanmaktadır. bkz. Anabolu 1984, 2. Özarslan ise Pisidia Antiocheia Augustus Tapınağı'nda yer alan girland dekorasyonunu tanımlarken girland askısının sarkarak oluşturduğu boşluk için *lunette* terimini kullanmıştır. bkz Özarslan, 2013, 401. Mimari terim olarak Lunette, duvar ya da tavanda iç bükey şeklindeki kemer

c. Bağlayıcılar: Girland dekorasyonunda yer alan öğelerden birisidir. Bağlayıcı öğeler, tiplerine ve işlevlerine göre sınıflandırılmıştır.

c1. Bağlayıcı Kurdele (Taenia)¹²⁶: Yunanca'da *taenia* veya *tainia* bağlayıcıların tümüne verilen ortak addır¹²⁷. Taenia'yı Yunan dünyasında bütün tanrıların başlarına taktıkları görülmektedir¹²⁸. Taenia, bir kült sembolü olarak ağaçlara, yapılara, mezar anıtlarına, urnelere, kurban edilecek hayvanların başlarının etrafına sarılmaktadır¹²⁹. Romalılar kurdeleyi Yunan'lardan alarak başarı ve zaferin sembolü olarak kullanmıştır¹³⁰. Girland askısını oluşturan bitkisel öğeler bir ip veya kurdele etrafına sıralanarak düzenlenmiş olmalıdır. Düzenlenen bu öğeleri bir arada tutmak için öğeler bir baştan başlayıp diğer başa kadar kurdelelerle sarılmaktadır¹³¹. Askıyı saran bu kurdeleler aynı zamanda askıların taşıyıcı üzerinde birbiri ile de bağlanmasını sağlamaktadır. Kurdeleler taşıyıcı üzerinde herakles düğümü (gemici düğümü), fiyonk ve yatay sarmal gibi bağlama şekilleri ile birbirine bağlanmaktadır. Kurdele genişlikleri

açıklığıdır. Hilal ya da yarım ay şeklinde olan açıklık bir kemer veya tonoz tarafından çevrelenmektedir. Luneteler pencere işlevi görebilir, aynı zamanda heykel ya da küçük süs eşyalarını koymak için kullanılır. Bu nedenle lünette formu girland yayına benzese de anlam olarak karşılamamaktadır.

¹²⁶ Kurdelenin (Taenia) farklı birçok alanda kullanım alanı vardır. Bu çalışmada bir kült objesi olan kurdelenin kurban edilecek boğa başlarındaki kullanımı dikkate alınmaktadır.

¹²⁷ Höcker 2009, 117.

¹²⁸ Paus. 1, 8, 4.

¹²⁹ Theocr. 18,44; Paus. 8, 31, 8; 10, 35, 10; Pfanner 1977, 5-15, Abb. 1-6.

¹³⁰ Ovid. Met. 8,724-725; Paus. 4, 16, 6; 6, 20, 10; 9, 22, 3; Verg. Aen. 5, 629; Ath. 13. 610 a; Nep. Alkibides 6,3.

¹³¹ Bingöl 1982, 132; Anabolu 1984, 1.

dekorasyona göre farklılıklar göstermekte olup, bazen tek şeritli bazen çift şeritli olabilmektedir. Kurdelelerin uçları oval ya da sivri bitimli olup, uçlar taşıyıcının üzerinden girland yayı içerisine doğru ve taşıyıcının iki yanından aşağıya doğru sarmaktadır.

c2. Sarmal Kurdele (Taenia)¹³²: Askıyı oluşturan ögeleri bir arada tutmak için askıya sarılan kurdele tipidir. Kurdele askıyı bazen birkaç tur sararken, bazen de askı merkezinde bir tur sarmaktadır. Bu kurdele tanımı içerisinde ögelerin sıralanmaya başladığı askı saplarında kullanılmış olan geniş kurdeleler de yer almaktadır.

c3. Sicim: Dekorasyonda kullanılan sicim (ince ip) kurdelelerin uçlarında ve askı saplarında askıyı oluşturan ögeleri sıkıca sarmak için kullanılmaktadır. Askı sapında geniş bir kurdele veya kumaş ile sarılan ögeler sicim ile sıkıca bağlanmaktadır. Bazı örneklerde askıyı oluşturan ögeler, askı merkezine doğru belli aralıklarla sicimle sıkıca sarılmaktadır. Sicimlerin sıkıca sarıldığı yerlerde boğumların oluştuğu görülmektedir. Sicimlerin oluşturduğu bu boğumların, geç dönem örneklerinde şematik şekilde olduğu görülmektedir.

d.Süsleme Ögeleri: Girland dekorasyonunda yer alan süsleme ögeleri taşıyıcı boğa başlarının süslenmesi için kullanılmaktadır.

d1. Saç Süslemesi: Girland dekorasyonunda yer alan taşıyıcıların boynuzları arasında başlayıp, burun kemiği üzerine kadar inen saçların farklı şekillerde süslenmesinden ortaya çıkmaktadır. Saç süslemesi alanı yukarıdan aşağıya inen üçgen formda, baklava dilimi şeklinde veya oval bir formda olabilmektedir. Saçlar ise uzun ve iri bukleler halinde farklı yönlere taranmış şekilde veya kısa şekilde betimlenmiştir. İri

---

¹³² Kurdeleler (taenia) aynı anlamda olup dekorasyondaki kullanım yerleri ve kullanım şekilleri nedeni ile ayrı iki başlık altında değerlendirilmiştir.

bukleler şeklindeki saç süslemelerinde saç telleri çizgisel olarak belirtilmiştir¹³³. Saç düzenlemeleri üzerinde farklı farklı bitkisel öğeler ve kurdelelerden oluşan farklı süslemeler de görülebilmektedir¹³⁴.

d2. İnfula (tesbih/boncuk dizisi) : Girlandlarla birlikte kullanılan ve farklı kullanımlara sahip infula, bazı yayınlarda yün band olarak tanımlanmış olsa da, çalışma içerisinde astragalos band olarak geçen kullanımı yer almaktadır¹³⁵. Boğa başları üzerinde bir süsleme aracı olarak kullanılan infula, boncuk dizisi ya da tesbih olarak Türkçeleştirilmiştir¹³⁶. Tesbih dizisi genellikle bir ipe dizilmiş fıçı biçimli veya yuvarlak formlu boncuklardan oluşmaktadır. Boncuk dizileri alın üzerinden geçip boynuzları çevreledikten sonra başın iki yanından aşağıya doğru sarmaktadır. Bazı boncuk dizileri arasında yuvarlak formlu ince pullar da görülmektedir.

d3. Alın Bandı: Boğa başları üzerinde süsleme ögesi olarak kullanılan alın bandı geniş olmayan kurdelelerden oluşmaktadır. Alın bandının iki ucu bazen taşıyıcının iki yanından aşağıya doğru sarmaktadır.

d4. Püskül: Girland dekorasyonunda süsleme ögesi olarak kullanılan püskül, boncuk dizilerinin uçlarında yer almaktadır. İki taraftan sarkan boncuk dizisinin uçları bazen

---

¹³³ Özarslan 2013,402.

¹³⁴ Pisidia Antiocheia Augustus Tapınağı frizlerindeki girland dekorasyonunda yer alan saç süslemeleri üzerinde yer alan aksesuarlar yapraklı üzüm salkımlı saçlar, defne yapraklı saçlar, sarmaşık yapraklı saçlar, kurdelelerle süslenmiş saçlar ve hiçbir aksesuar kullanılmayan saçlar olmak üzere beş grup altında toplanmıştır. bkz. Özarslan 2013,402.

¹³⁵ Bingöl 1982, 131; Siebert 2005, 805.

¹³⁶ Girland dekorasyonunda kullanılan ve infula olarak bilinen boncuk dizisi için bkz. Bingöl 1982, 131,133-134.

kırmızı ya da beyaz renkte olabilmektedir. Püsküller çan biçimli, ters lale şeklinde ve küçük boncuklardan oluşan düz sıralar şeklinde olabilmektedir¹³⁷.

e. Doldurma Bezemesi: Girland dekorasyonunda iki taşıyıcı arasında askı tarafından oluşturulan yay içerisinde yer alan ögedir. Doldurma bezemesi bitkisel motifler, phiale, boğa başı, aslan başı, leopar, domuz, büst, portre, buğday başağı-kuş, kartal, medusa, mask, calyx-krater, cista-mysticai gibi çok çeşitli öğelerden oluşmaktadır.

---

¹³⁷ Siebert 2005, 805.

4. ANADOLU'DA HELLENİSTİK VE ROMA DÖNEMİ GİRLAND DEKORASYONU TİPOLOJİSİ

4.1. Girland Dekorasyonunda Taşıyıcılar

Çalışma kapsamında tespit edilen bloklar üzerinde yer alan girland dekorasyonlarındaki taşıyıcılar ayrı ayrı değerlendirildiğinde, 125 blok üzerinde kullanılan etli boğa başı (*bukephalion*) büyük çoğunluğu oluşturmaktadır. Çoğunluğu oluşturan bu bloklar üzerinde taşıyıcı olarak sadece etli boğa başı (*bukephalion*) kullanılmıştır. Dekorasyonda etli boğa başıyla birlikte farklı öğelerin (at başı, koç başı, kartal, insan başı, geyik başı ve mitolojik öğeler) kullanıldığı Örnek sayısı ise on ikidir. Toplam blok sayısı 136'dır. Etli boğa başı taşıyıcı girland dekorasyonunda Hellenistik Dönem'in ortalarından itibaren kullanılmaya başlanmış ve Roma Dönemi sonuna kadar da kullanımı devam etmiştir. Dekorasyonda taşıyıcı olarak etli boğa başının (*bukephalion*) kullanılmış olduğu zaman aralığının genişliği, diğer taşıyıcı öğelere oranla etli boğa başlarının sayıca fazla olmasının ana nedenlerinden birisidir.

Hellenistik Dönemin başlarından itibaren girland dekorasyonunda taşıyıcı olarak görülmeye başlanan kurukafa boğa başı (*bukranion*) ise Hellenistik Dönem boyunca ve Erken İmparatorluk Dönemi'nde yoğun olarak karşımıza çıkan diğer bir taşıyıcıdır. Roma Dönemi'nde görülen kurukafa boğa başları ise hem sayıca daha az hem de doğallıktan uzak şekilde yapılmıştır. Kurukafa boğa başının tek başına kullanıldığı blok sayısı yirmi dört iken, üç blok üzerinde phiale (**Kat. No. 137**), genç Eros (**Kat. No. 177**) ve bir yapı cephesi (**Kat. No. 183**) ile kurukafa boğa başı birlikte kullanılarak kombinasyon oluşturmaktadır.

Çocuk (**Kat. No. 01, 04, 44, 58, 80, 90, 97, 108, 142, 162, 163, 201, 203, 215, 257**) ve genç Eros (**Kat. No. 16, 72, 180, 181, 182, 187, 188, 198, 247, 248, 259**) olmak üzere farklı tiplerde karşımıza çıkan ve dekorasyonda taşıyıcı olarak kullanılan Eros,

Hellenistik Dönem sonlarından başlayarak Roma Dönemi sonlarına kadar sevilerek kullanılmıştır. Taşıyıcı olarak sadece Eros'un kullanıldığı blok sayısı yirmi altı iken, altı örnekte mitolojik varlıklar (**Kat. No. 41, 179, 243**), kurukafa (**Kat. No. 177, 205**) ve bir objeyle (**Kat. No. 42**) birlikte karşımıza çıkmaktadır.

Diğer bir taşıyıcı olan maskların dağılımına baktığımızda ise taşıyıcı olarak tek başına kullanılan örnek sayısı on altı olup, **Kat. No. 62** numaralı örnekte ise mask ile satyr/silen birlikte kullanılmıştır. Taşıyıcısı mask olan blokların on üç tanesinin tiyatrolarda kullanıldığı tespit edilmiştir. Bunlardan altısı Kyme Tiyatrosu (**Kat. No. 129-134**), üçü Stratonikeia Tiyatrosu (**Kat. No. 228, 230, 231**), biri Pergamon Hellenistik Tiyaro (**Kat. No. 62**), biri Limyra Tiyatrosu (**Kat. No. 138**), biri Telmessos Tiyatrosu'nda (**Kat. No. 241**) kullanılmış olup üç bloğun (**Kat. No. 65, 149, 233**) ait olduğu yapılar bilinmemektedir. Tiyatroda kullanılanların ve kullanım yerleri bilinmeyenlerin dışında Sagalassos Aşağı Agora Güney Batı Kapısının frizlerinde (**Kat. No. 204**) ve Aphrodisias Tiberius Portikosu (**Kat. No. 46**) frizlerinde taşıyıcı olarak mask kullanılmıştır.

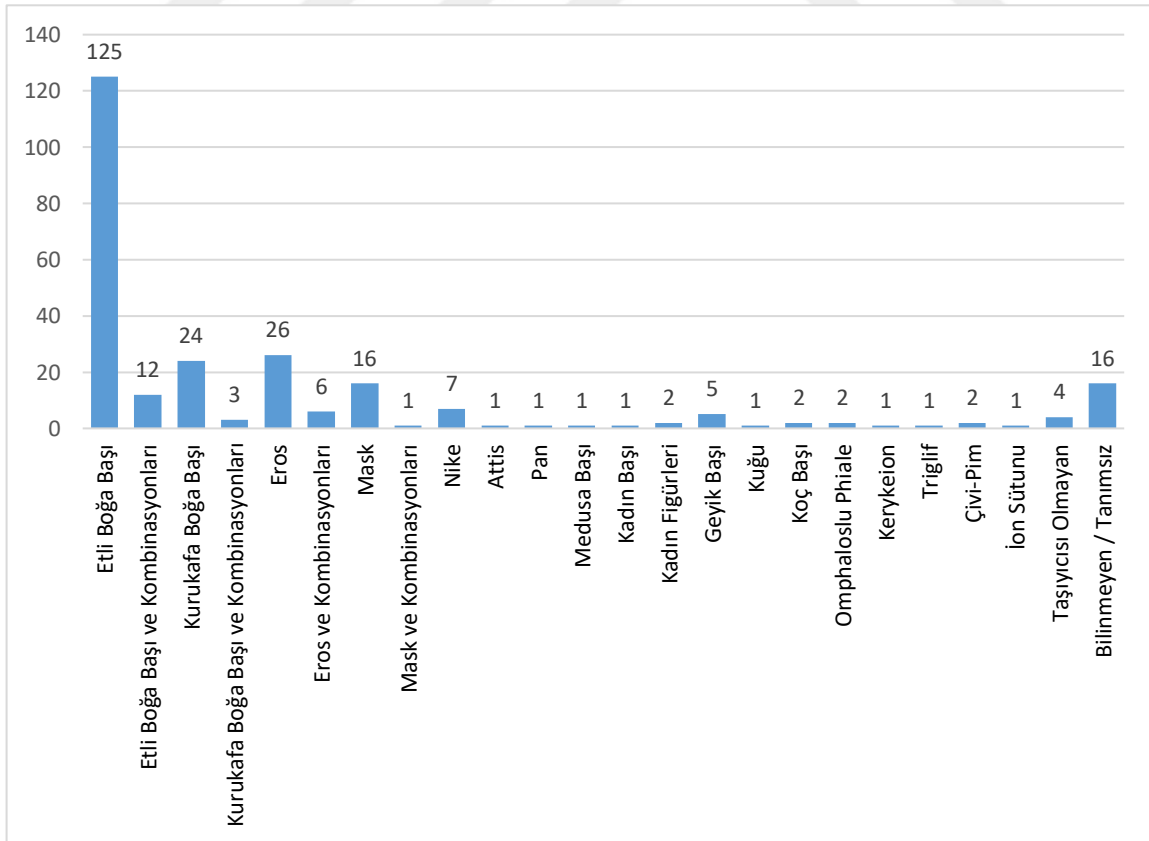
Tespit edilen örnekler üzerinde yer alan diğer bir taşıyıcı ise Nike'dir. Toplam 7 blok üzerinde (**Kat. No. 89, 151, 186, 191, 195, 232, 246**) Nike tek başına taşıyıcı olarak kullanılmış, 5 blok üzerinde ise taşıyıcı olarak geyik başı kullanılmıştır. Bunlardan biri geyik başı ve etli boğa başı kombinasyonu (**Kat. No. 88**) şeklinde dördünde (**Kat. No. 96, 121, 141, 158**) ise tek başına geyik başı taşıyıcı olarak kullanılmıştır.

Taşıyıcı olarak omphaloslu phiale, birisi phiale-kurukafa kombinasyonu (**Kat. No. 137**), ikisi sadece omphaloslu phiale (**Kat. No. 68, 119**) olmak üzere toplam 3 örnekte kullanılmıştır. Phialelerin taşıyıcı olarak kullanıldığı bu blokların üçü de Hellenistik Dönem'e tarihlenmektedir. İki örnek üzerinde taşıyıcı olarak sadece koç başı kullanılmış (**Kat. No. 217, 219**), 6 örnekte ise koç başı ve farklı hayvan başlarından

oluşan kombinasyonlar (**Kat. No. 63, 117, 156, 220, 223, 224**) kullanılmıştır. Taşıyıcı olarak sadece koç başı kullanılan 2 örnek Geç Antikçağ'a tarihlendirilmiştir.

Taşıyıcı olarak kullanılan mitolojik varlık olan Pan, iki blok üzerinde (**Kat. No. 73, 254**) tek başına kullanılmış, bir blok üzerinde ise (**Kat. No. 216**) Pan ve Nike'den oluşan kombinasyon şeklinde kullanılmıştır.

Yukarıdaki örneklerin dışında taşıyıcı olarak kadın figürünün (**Kat. No. 10, 109**) ve çivi-pim'in (**Kat. No. 36, 64**) kullanıldığı ikişer blok bulunmaktadır. Taşıyıcı olarak Attis (**Kat. No. 47**), Medusa başı (**Kat. No. 178**), kadın başı (**Kat. No. 213**), kuğu (**Kat. No. 135**), triglif (**Kat. No. 136**) ve ion sütunu (**Kat. No. 123**)'nun kullanıldığı bloklar ise tekil örneklerle sınırlıdır. **Kat. No. 95, 234, 238 ve 244** numaralı bloklarda taşıyıcı bulunmazken, 14 örnek üzerinde bulunan taşıyıcılar ise kırık ya da tamamlanmamış olmasından dolayı tanımlanamamıştır.

Grafik 1: Girland dekorasyonunda kullanılan taşıyıcıların sayısal dağılımı.

Grafik 1’de dağılımı yapılan taşıyıcılar aşağıda farklı başlıklar altında ayrıntılı olarak incelenmiştir.

4.1.1. Hayvanlar

4.1.1.1. Kuğu

Kuğu, zarif uzun boynu olan bir su kuşudur¹³⁸. Homeros (MÖ 8. yüzyıl) İlyada destanında Kaystros (Küçük Menderes) kıyılarını anlatırken kuğuların da bu bölgede yaşadığını “kanatlı kuşlar, kazlar, turnalar, uzun boyunlu kuğular nasıl sürü sürü Asya çayırlarında, Kaystros’un iki yakasında, sallayarak kanatlarını kibirli kibirli, nasıl uçarlarsa bir o yana bir bu yana” sözleriyle anlatmaktadır¹³⁹.

Ne Varro ne de Columella ne de diğer Romalı yazarlar kuğuların göl ve havuzların kenarlarında sağladıkları güzel görüntü dışında kuğulardan bahsederler¹⁴⁰. Plinius, kuğuların göç esnasında kama şeklinde bir uçuş düzeni oluşturduklarından ve bazen birbirleri ile mücadelede çıkardıkları çığlıkların ölüm şarkısı olduğundan bahsetmektedir¹⁴¹. Cicero ise “Sebepsiz yere değil, ancak kehanet yeteneğine sahip olan Apollon’a adanmış kuğular, ölümden ne gibi bir iyilik olduğunu öngörerek şarkıyla ve

---

¹³⁸ Kuğu, Anatidae familyasına bağlı Anserinae alt ailesinin en büyük su kuşu türüdür. Çoğu kuğu Cygnus cinsinde sınıflandırılmaktadır. Kuğular zarif uzun boyunlu, uzun kanatlı, ağır gövdeli ve büyük ayaklı, yüzerken yavaş kanat çırpın, boyunları öne doğru uzandığında hızlı şekilde su üzerinde süzülen kuş türüdür. Kuğular havada hızlı hareket edemezler ve göç edeceği zaman V formatında göç ederler. bkz. EB., Swan (Encyclopaedica Britannica)

¹³⁹ Hom. *Il.* II. 458-462.

¹⁴⁰ Toynbee 1982, 259.

¹⁴¹ Plin. *Nat.Hist.* X, 32.

neşeyle ölürl¹⁴².” şeklinde tanımlamıştır. Bu tanımlamalar nedeniyle Romalılar, kendilerinden önceki Yunanlar gibi kuğuların Apollon ile bağlantılı olduğunu düşünmüşlerdir¹⁴³. Antik kaynakların yanı sıra Roma Dönemi’ne ait Kuğu ile Apollon’un ilişkilendirildiği birçok örnek karşımıza çıkmaktadır. Herculaneum’da ortaya çıkarılan duvar resminde Apollon’a atfedilen tripod üzerinde grifonların üstesinden gelen kuğu yer almaktadır¹⁴⁴. Ara Pacis Augusta’nın doğu duvarında yer alan Tellus frizinde ve güneydoğu duvarında akanthus bezemelerinin ortasında bir tomurcuk üzerinde duran, kanatları iki yana açık, gövdesi cepheden, boynu sola doğru kıvrılmış şekilde duran bir kuğu betimlenmiştir¹⁴⁵.

Arles Müzesi’nde yer alan Apollon’a atfedilen sunağın üzerindeki rölyefte iki kenarda kuğular yer almakta ve gagalarıyla ortada yer alan girland askısının iki ucunu tutarak havaya kaldırmaktadırlar¹⁴⁶. Kuğu, mutlu bir ölümün sembolü olduğu için mezar

---

¹⁴² Cicero, Tusculan Disputation, I. 30.

¹⁴³ Toynbee 1982, 259.

¹⁴⁴ Reinach 1922, 347, no. 8; Toynbee 1982, 260.

¹⁴⁵ Petersen 1902, 28, fig. 17; Buren 1913, 134 – 141, Pl. IV; Moretti 1948, 1-4,10-12,15-18; Toynbee 1982, 260; Electa 2006, 14, 24, 36, 38, 89.

¹⁴⁶ Altmann 1905, Fig.16, 17; Strong 1923, 85, Fig. 57; Arles Tiyatrosu’ndan ele geçirilen sunak MS 1. yüzyıla tarihlenmektedir. Sunak üzerinde Apollon’a ait olduğuna dair herhangi bir yazıt bulunmamaktadır. Sunak üzerindeki kuğular ve köşelerde yer alan palmiye ağaçları nedeni ile sunağın Apollon ile ilişkili olduğu düşünülmektedir. bkz. Toynbee 1982, 260.

altarları üzerinde de yer almaktadır¹⁴⁷. Kuğu, Apollon, Zeus ve Aphrodite ile ilişkilendirilmiş, tanrıların sembolleriyle birlikte tasvir edilmiştir¹⁴⁸.

İstanbul Arkeoloji Müzesi'nde sergilenen Kyzikos Antik Kenti Tapınak Naiskos'una ait olduğu bilinen friz bloğu üzerinde **(Kat. No. 135)** taşıyıcı olarak kuğu kullanılmıştır. Kuğular uçarken başlarının üzerinde ise girland askısı taşımaktadır. Bloğun yan yüzlerinde birer tane, ön yüzünde ise üç tane kuğu yer alır. Kuğuların başları merkezde yer alan kuğuya dönük biçimde betimlenmiştir¹⁴⁹.

4.1.1.2. Kartal

Kartal, Accipitridae familyasına ait en büyük yırtıcı kuş türüdür. Kartal kaslı gövde yapısına sahip iri ve güçlü bir kuştur. Kartalların gagaları avcı bir tür olmalarından dolayı eğri ve uzundur¹⁵⁰. Dünyamızdaki kuşlar arasında en yüksek noktaya çıkan kuş

---

¹⁴⁷ Altmann 1905, 128, Fig. 104.

¹⁴⁸ Roma dünyasında, Yunan dünyasında olduğu gibi kuğu Venüs/Aphrodite'nin de kutsal hayvanı olarak bilinir. Latin şairlerin tanımlamalarında Aphrodite kuğulardan oluşan sürüler tarafından taşınmaktadır. Efsanelerde ise kuğu, Zeus/Jupiter ile özdeşleşmiştir. Efsaneye göre Zeus tanrı Leda'ya âşık olmuş ve bir kuğu kılığına girerek ona yanaşmıştır. Ovid. *Ars Amatoria* 3, 809, 810; Ovid. *Metamorphoses* X, 708-709; Horace, Odes III, 14, 15, 28; IV, 1, 9,11; Erhat 2002, Leda,193-194; Grimal 2012, Leda, 426.

¹⁴⁹ İstanbul Arkeoloji Müzesi Env. No: 3263; Rumscheid 1994, 279, 287, 294-295, Taf. 31, 63,7. Rumscheid, bu örnek üzerinde yer alan taşıyıcının tartışılmasının bir anlam ifade etmediğinden bahsetmekte, bu dekorasyonun Hellenistik Dönem'den ziyade İmparatorluk Dönemi'ne tarihlenmesi gerektiğini söylemektedir.

¹⁵⁰ Encyclopaedia Britannica, Eagle.

olduğu bilinmektedir¹⁵¹. Üstün görme yeteneğine sahip olan kartal zor doğa şartlarında yaşayan etçil bir avcıdır. Bu özellikleri nedeni ile kartal her dönem insanların dikkatini çekmiş, gökyüzünün hâkimi olarak tanınmasını, güçlü olmasından dolayı tanrılarla özdeşleşmesini ve saygı duyulmasını sağlamıştır¹⁵². Kuşlar arasında heybetli, güçlü, yükseklerle uçuş yapmalarıyla bilinen kartallar her zaman zirvede kalmış, keşfedildiğinden buyana mühürlerde, sikkelerde, bayraklarda İmparatorluk simgesi olarak kullanılmıştır¹⁵³.

Kartal savaşçı bir hayvan olmasından dolayı, Babil efsanelerinde yer almış¹⁵⁴, bu özelliği nedeni ile Asurlular¹⁵⁵, Hellenistik Krallıklar¹⁵⁶ ve özellikle Romalılar gibi askeri yönleri ve orduları ile ön planda yer alan kültürlerde askeri sembol olarak kullanılmıştır¹⁵⁷.

Kartal, farklı kültürlerin mitolojilerinde tanrılarla özdeşleştirilmiş olup Mezopotamya’da asa başlıklarında kartal kullanımı savaş tanrısı Zababa ile

---

¹⁵¹ Kolancı 2018, 115.

¹⁵² Kolancı 2018, 115.

¹⁵³ Düşen – Yaka Gül 2016, 386. Ayrıca Hititler’de kartal betimleri için bkz. Ertem 1965, 180-185.

¹⁵⁴ Beydiz 2016; 167.

¹⁵⁵ Black – Green 2003, 206.

¹⁵⁶ Morkholm 2000, 29. Hellenistik Dönem Krallıkları döneminde basılan sikkeler üzerinde arka yüzde kartal sembolü ve yıldırım demeti betimleri görülmektedir. Howgego 2013, 58-112.

¹⁵⁷ Suet. Cal. XIV; Plin. X. 5; Toynbee 1973, 241; Hellenistik Dönem’in Krali sikkelerinde kartal figürü sıklıkla kullanılmıştır. Hellenistik Dönem sikkeleri için bkz. Morkholm 2000, 29; Kolancı 2018, 116.

ilişkilendirilmiş¹⁵⁸, Mısır kültüründe Horus'un oğlu olarak güneşi temsil etmiş¹⁵⁹, Asurlularda ise fırtına tanrısı, bereket tanrısı ve yıldırım tanrısının kutsal hayvanı olarak saygı görmüştür¹⁶⁰, Babil mitolojisinde bir kahraman olan Etana ile ilişkilendirilmiştir¹⁶¹. Yunan ve Roma dönemlerinde ise yırtıcılığından dolayı göklerle özdeşleşen kartal baş tanrı Zeus'un sembolü ve koruyucusu olmuştur¹⁶². Kazılarda ele geçen yazıtlardan¹⁶³,

---

¹⁵⁸ Black-Green 2003,206.

¹⁵⁹ Cooper 2011, 58; Kartal güneşe gözünü hiç kırpmadan, gözünü ayırmadan sabit şekilde bakabilmektedir. bkz. Salt 2019, 196.

¹⁶⁰ Salt 2019, 58.

¹⁶¹ Sümer hanedanlık listesinde yer alan ilk krallıktır ve ilk Kış kralı Etana'dır. Etana, gökyüzüne yükselen çoban anlamına gelmektedir. Etana ve kartal mitolojisi için bkz. Jacobsen 1978; Hooke 2002,72-74; Koubkova 2017, 372-378.

¹⁶² Verg. *Aen.* IX.564; Toynbee 1973, 240-241; Şahin 2001, 194; Erhat 2002, 294; Karayaka 2007, 184; Cooper 2011, 58; Düşen – Yaka Gül 2016, 386-387; Beydiz 2016, 168; Gezin 2019, 114-118; Salt 2019, 196-197.

¹⁶³ Antik Dönem'de Zeus'un kendi sembolü olan kartalı adamak çok sık görülen bir durumdu. Bu ritüelin Anadolu'da birçok kartal heykelleri ya da heykelcikleri tanrı Zeus'a adak yazıtıyla veya yazıtı olmadan sunulmaktaydı. Yazıtlardan, ele geçen bu kartal heykelciklerinin Zeus'a adandığı anlaşılmaktadır. Lydia'da (Manisa/Kula/Esenyazı Köyü) ele geçen ve Zeus Bronton'a adanmış bir stelin yazıtından tanrıya bir kartal heykelciğinin adandığı anlaşılmaktadır. Bithynia'dan ele geçen yazıtta Zeus Arkhagathos'a kartal heykelciği adanmış olduğu anlaşılmış, Zeus kültünün yaygın olduğu Phrygia'da kartal heykellerinin veya heykelciklerinin bol miktarda ele geçtiği bilinmektedir. Heykel veya heykelcikler için bkz. Akyürek Şahin 2011, 127 – 128, Res.

destanlardan ve antik yazarlardan Zeus'un kartal ile ilişkisi açık şekilde görülmektedir¹⁶⁴. Antik dönem yazarlarından Homeros yazmış olduğu metinlerde kartallarla kişileri özdeşleştirmiş, Zeus'un kutsal hayvanı olduğundan bahsetmiştir¹⁶⁵. Homeros'un yanı sıra antik yazarlardan *Aristophanes*¹⁶⁶ ve *Plinius*¹⁶⁷ da kartalın Zeus'un krallık sembolü, efsanelerdeki kutsal hayvanı olduğunu hatta bazı efsanelerde kartalın Zeus tarafından özel olarak görevlendirildiğini belirtmiştir¹⁶⁸. Plinius ise kartal türleri hakkında detaylı bilgi vermiştir¹⁶⁹.

---

34 – 37 a-b); Zeus Bronton için bkz. Şahin 2001,37-38; Zeus Arkhagathos için bkz. Şahin 2001, 24-25.

¹⁶⁴ Akyürek Şahin 2011, 127 – 128.

¹⁶⁵ Hom. İl. XXII. 310; Hom. İl. XXIV, 305-320; Salt 2019, 196.

¹⁶⁶ Aristop. *Birds*, 514-515.

¹⁶⁷ Plin. *Nat. Hist.* X.4.

¹⁶⁸ Tanrıların buyruklarını insanlara ulaştırmanın kartalların görevi olduğundan bahsetmektedir. bkz. Hom. *İl.* VII, 245; Erhat 2002, 294. Ganimedes, Troya şehrini çevreleyen dağlarda babasının sürülerini güderken Zeus tarafından kaçırılır, bu kaçırılma hikayesinin farklı anlatıları vardır, bazı anlatılarda Ganimedes'in direk Zeus tarafından kaçırıldığı, bazen de Ganimedes'in Zeus'un görevlendirdiği Kartal tarafından kaçırıldığı anlatılmaktadır. bkz. Grimal 1997, 210; Gezgin 2014,115. Priamos'un Zeus'a yakarısından sonra da Zeus'un kartalı görevlendirdiği anlaşılmaktadır. Homeros *İl.* XXIV, 305-320.

¹⁶⁹ Plin. *Nat. Hist.* X.3; Plinius kartalları altı farklı türe ayırmış ve özelliklerine göre detaylı şekilde anlatmıştır. Bunlardan ilki, Yunanlılar tarafından *melanaetos*, Romalılar tarafından ise *valeria* olarak isimlendirilen siyah renkli, küçük boyutlu, ancak gücüyle tanınan ve dağlarda yaşayan bir türdür. Diğer kartal türlerinin yuvalarından yavrularını

Zeus, yardımcı olmak istediği kişilere de kartal şeklinde görünürdü bu nedenle de kartal kehanet alameti sayılırdı¹⁷⁰. Antik dönemde kartal kehanetlere neden olmuş bu kehanetler birçok savaşın yönlendirilmesinde ve imparatorun karar almasında etkili

---

kovduklarını, bu türün yavrularını besleyen tek kartal olduğunu belirtmiştir. İkinci tür altında bahsettiği *pygargus*'un şehirlerde ve ovalarda yaşadığını, kuyruğunun beyaz olmasıyla diğerlerinden ayrıldığını aktarmıştır. Üçüncü tür olan *morphnos*'un (Homeros tarafından *perenos*, bazılarının *plangus* veya *anataria* diye isimlendirdiği), göllerin yakınlarında yaşayan bir tür olduğunu, güç ve boyut olarak ikinci sırada bulunduğu ve “*Apollon*’un kızı” ismiyle nitelendirildiğini bildirmiştir. Dördüncü tür olan *percnopterus* (*oripelargus*), gövdesi büyük olmasına rağmen kanatlarının küçük boyutuyla akbabaya benzemekte ve ürkekliğiyle tanınmaktadır. Beşinci tür *gnesios*, altıncı tür ise *haliaetus* ismiyle bilinmekte olup son tür keskin gözleri ve avcılığı ile ünlenmiştir. Detaylı bilgi için bkz. Thompson 1868; Kolancı 2018, 116.

¹⁷⁰ Hom. Od. XV.160-168, XXI.242-245; Grimal 1997, 21, 209. Telamon oğlu Aias’ın adının da Yunanca kartal isminden esinlendiği söylenmektedir. Aias efsanesi için bkz. Grimal 1997, 21.

olmuştur¹⁷¹. Zeus'un sembolü olan kartal Roma Dönemi'nde tam anlamıyla imparatorluğun sembolü haline gelmiştir¹⁷².

---

¹⁷¹ Agamemnon, Troialıları yenmek için Zeus'a yalvarmış, krala acıyan Zeus kartalını göndermiş, ordu bu tanrısal olayın üzerine Troialılar'a karşı saldırıya geçmiştir, bkz. Hom. *Il.* VIII.220-253. Plutarkhos, Büyük İskender'in III. Dareius'a saldırmadan hemen önce tanrılardan işaret beklediğini ve bu esnada gökyüzünden uçan bir kartalın Büyük İskender'in başının üzerinde bir çember çizerek alameti gerçekleştirdiğini aktarmıştır. bkz. Plut. *Alex.* 33.2. İmparator Augustus çadırın üzerine konan bir kartal gördüğünde zafer kazanacağını düşünmektedir. bkz. Suet. *Aug.* XCVI. Yine Tiberius İmparator olmadan önce evinin çatısına bir kartal konduğunu görmüştür. bkz. Suet. *Tib.* XIV. Claudius'un foruma girdiği bir sırada uçarak gelen kartal sağ omzuna konmuştur. bkz. Suet. *Claud.* VII. İmparator Vitellius'un ordusuna ise bir kartal yol göstermiştir. bkz. Suet. *Vit.* IX. İmparator Galba'nın büyük babası ise dini görevini yerine getirmek üzere hizmet ederken elindeki kurbanın bağırsakları bir kartal tarafından kaçırılmış ve meşe ağacının üzerine düşerek alamet gerçekleşmiştir. bkz. Suet. *Gal.* IV; Kolancı 2018,119.

¹⁷² Roma inancında kartal Jupiter (Zeus) ile bir tutulmuştur. İmparatorlarla birlikte kartal betimleri de yer almış ve bu sayede imparatorlar da tanrılaştırılmıştır. Tanrılaşan İmparatorluk'da kartal, saltanatı, zaferi, çevikliği ve otoriteyi temsil etmiş, bu temsil kartalın sanatsal faaliyetlerde de yoğun olarak görülmesini sağlamıştır. Bkz. Toynbee 1973, 241; Cooper 2011, 58.

Yukarıda da anlatıldığı üzere birçok kültürde önem verilen kartal betimleri antik dönemde girland dekorasyonlarında¹⁷³, askeri başarıların anlatıldığı rölyeflerde¹⁷⁴ ve mezar stellerinde¹⁷⁵ sevilerek kullanılmıştır. Kutsallığın yanında kartal, gücü ve zaferi de simgelediği Roma lejyonlarının sembolü olmuştur. Marius tarafından tüm Roma ordusu ve lejyonlarda standart bir amblem olarak kartal kullanılmıştır. Amblem olarak kullanılan

---

¹⁷³ Pergamon Antik Kenti Athena Kutsal Alanı Propylon’u frizi üzerinde yer alan girland dekorasyonu üzerinde kartal hem doldurma bezemesi olarak, hem de taşıyıcı olarak kullanılmıştır. bkz. Napp 1930, 4; Stepehan 1931, 39, 67; Fraser, 1977; Abb. 71b; Berges 1986, 47,51,97-98; Bingöl 1990, taf. 19-1; Rumscheid 1994, 277-279,287, taf. 112-3, 113-1.

¹⁷⁴ Traian Forumu’ndan ele geçen bir rölyef üzerinde Roma’nın sembolü olan ve oldukça doğal şekilde işlenmiş olan kartal betimi yer almaktadır. bkz. Toynbee 1973, 241.

¹⁷⁵ Stel sahibini görsel olarak desteklemede erkekler için kartal betimi kullanılmıştır. Mezar stellerinde alınlıkta ve niş kısmında yer alan kartal betimi ölen kişinin erkek olduğunu düşündürebilir. Kartal güç, cesaret ve ölümsüzlüğü sembolize etmenin yanında mezar stellerinde ölen kişinin ruhuna yol gösteren *apotheosis*, onu gökyüzüne çıkaran *consecratio* (göğe yükselme, tanrıya dönüşme) bir taşıyıcı veya ölen kişiyi güneşe ulaştıran bir simge olarak düşünülmektedir. Düşen – Yaka Gül 2016, 386. Phrygia mezar ve adak kabartmaları üzerinde Zeus ikonografisi ile bağlantılı olarak kartal betimi yer alır. bkz. Bozoğlu 2010, 66; Düşen – Yaka Gül 2016, 387. Apotheosis ve Consecratio terimleri için bkz Teraman Çınar 2010, 85-100. İmparatorların göğe yükseliş sahnelerinde yer alan kartal betimi görülmektedir. Livia göğe yükselişi sahnesi için bkz. Teraman Çınar 2010, 93, Res. 2; İmparator Titus için bkz. Kleiner 1992, 189, Fig. 157; Teraman Çınar 2010, 93; Antonius Pius’un tanrısallaştırılması için bkz. Tonybee 1973, 242; Kleiner 1992, 287, fig. 253; Teraman Çınar 2010, 95; Özgan 2013, 212, Res. 227 a.

kartal kanatları açık şekilde ve yıldırımla birlikte betimlenmiştir. İlk olarak gümüşten yapılan kartal daha sonra altından yapılmıştır¹⁷⁶.

Birçok kültürde kutsal olan kartal baş tanrı Zeus'un kutsal hayvanı olup Anadolu'da görülen Zeus kültlerinde bilinen *Andreas*, *Basilikos*, *Bronton*, *Karios*, *Khryseos*, *Laodikeus*, *Nineudis*, *Poarrinos* ve *Strategos* epitetlerinde koruyucu hayvanıdır¹⁷⁷. Kartal, Zeus'un kutsal hayvanı olmasının yanı sıra Apollon, Men¹⁷⁸, Artemis Perasia¹⁷⁹, Priapos¹⁸⁰ ve Phrygia Bölgesi'nde bilinen Sabazios'un¹⁸¹ da kutsal hayvanı olarak bilinmektedir¹⁸².

Anadolu'da tespit edilen girland dekorasyonlarında yer alan kartal figürleri, bazı bloklarda taşıyıcı, bazılarında ise doldurma bezemesi olarak kullanılmıştır. Pergamon Athena Kutsal Alanı Propylon'u arşitrav bloğu üzerinde yer alan girland dekorasyonunda kullanılan taşıyıcılarından birisi kartal figürüdür **(Kat. No. 57)**¹⁸³. Taşıyıcı olarak kullanılan kartalın gövdesi cepheden verilmiş olup hafif yan durur şekilde betimlenmiştir. Kanatları açık ve başı sağa dönüktür. Gövde ve kanat üzerinde yer alan tüyler gerçekliğe

---

¹⁷⁶ Suet. *Cal.* XIV; Toynbee 1973, 241-242; Kolancı 2018,120.

¹⁷⁷ Şahin 2001, 194; Kolancı 2018,118.

¹⁷⁸ Boyana 2016, 66 – 80; Boyana, “Phrygia Epiktetos'taki Men Kültü Üzerine Notlar” makalesinde Zeus ve Men kültleri arasındaki benzerliğe dikkat çekmektedir.

¹⁷⁹ Albayrak 2008, 44.

¹⁸⁰ Boyana 2004, 42.

¹⁸¹ Lane 1980, 9-33; Cooper 2011, 58.

¹⁸² Kolancı 2018,120.

¹⁸³ Napp 1933, 4-6; Stephan 1931, 39-67; Fraser 1977, Abb 71b; Berges 1986, 47, 51, 94. Bingöl 1990, 101-108, Taf.19.1; Rumscheid 1994, 35, 39, 100-111, 115-118, 126-130, 185, 277, 287, 294, Abb 51, Taf. 112-113.

uygun şekilde betimlenmiştir. Aizanoi Zeus Tapınağı sergi alanında korunan orthostat bloğu üzerinde yer alan girland dekorasyonunda doldurma bezemesi olarak kaide üzerinde duran üç kartal figürü yer almaktadır. Kartal figürlerinin ikisinin gövdeleri sola dönük şekilde olup birinin gövdesi sağa dönüktür. Kartalların kanatları kapalı, başları ise gövdelerinin tersine dönük şekildedir **(Kat. No. 09)**. Tlos Antik Kentinde yer alan tiyatro frizi kuzey anta blokları üzerinde yer alan girland dekorasyonunda doldurma bezemesi olarak kullanılan öğelerden birisi de kartal figürüdür¹⁸⁴. Kartal askı merkezinde askının üzerine basar şekilde betimlenmiştir. Kartalın gövdesi cepheden verilmiş olup kanatları açık şekilde betimlenmiştir. Kanatların açık olması, askı üzerine yeni konmuş ya da uçmaya hazırlanan bir ifadeye işaret etmektedir **(Kat. No. 243)**.

4.1.2. Hayvan Başları

4.1.2.1. Boğa Başları

İnsan hayatında önemli bir yere sahip olan sığır, boynuzlugiller familyasının alt familyasında yer alan büyükbaş hayvandır¹⁸⁵. Boğalar, Paleolitik Dönem’den itibaren duvar resimlerinde betimlenen¹⁸⁶ bir av hayvanı olup, günümüze kadar insanoğlunun yaşantısında önemli bir yere sahip hayvanlardan birisidir. İnsanoğlunun yerleşik hayata geçişiyle birlikte sığırlar evcilleştirilmiş ve insanlar tarafından çok yönlü olarak

---

¹⁸⁴ Özdemir 2018, 373-387; Akdağ 2014, 27-28, Kat. 30-48, Levha 26.

¹⁸⁵ Büyükbaş hayvanların boğa başı mı yoksa inek başımı olduğunu rölyefler üzerinden anlamak oldukça zordur. Bu nedenle büyükbaş hayvanlar “boğa” başlığı altında toplanmıştır.

¹⁸⁶ Boğa betiminin en erken duvar resmi örnekleri Fransa’da yer alan *Lascaux* Mağarası’nın duvarlarında yer almaktadır (MÖ 15.000 - 10.00) bkz. Bingöl 2015, 14-16.

kullanmışlardır¹⁸⁷. Anadolu’da Neolitik Dönem’in ilk yerleşimlerinde ritüel amaçlı kullanılmıştır¹⁸⁸ hatta Alishar Höyük’te görüldüğü gibi inek sembolik çizimlerde alında baş aşağı bir üçgenle yani, dişilik simgesiyle temsil edilmiştir¹⁸⁹. Hitit inanışlarında da boğa gök tanrısı Teşup’un en önemli sembolü olmuştur¹⁹⁰. Hititlerden önce ortaya çıkan bu kutsallık Hititlerden sonra da devam etmiş, gücün sembolü olan boğanın tapınım görmesini sağlamıştır. Boğa betiminin kabartma sanatında bilinen en erken örneği ise Göbeklitepe yerleşiminde yer alan T içimli taşıyıcılar üzerinde yer almaktadır¹⁹¹. Neolitik yerleşimler olan Hallan Çemi¹⁹² ve Çatalhöyük¹⁹³ yerleşimlerinde de görülen boğa kültü,

---

¹⁸⁷ Ertem 1965, 51-59; Kolancı 2018, 45-51.

¹⁸⁸ Eyüpoğlu 2007, 128-134; Hodder 2017, 135-140.

¹⁸⁹ Ateş 2014,123; Neolitik dönem ve sonrası Çatalhöyük Sembolizmi için bkz. Ateş 2014, 116-148.

¹⁹⁰ Akurgal a 2003, 105; Akurgal b 2003, 121; de Martino 2012, 421-428; Hititler, sığırları kült hayvanının yanı sıra yük hayvanı olarak da kullanmış, hayvanın etinden sütünden ve derisinden de faydalanmıştır. Hititlerde sığır derisinden kralın ayakkabısı, müzik aleti ve binek araba yapıldığı ele geçen yazıtlardan bilinmektedir. Sığırların tarımsal alanlarda ve yük hayvanı olarak da kullanılmıştır. bkz. Ertem 1965, 51-59.

¹⁹¹Schmidt’e göre boğa figürleri ve kurukafa (Bukranion) figürleri tehlikeleri kovucu veya erkeği temsil eden bir sembol olarak kullanılmıştır. Schmidt 2007, 120-121, 151, Res. 46, 81. Antik dönemlerde boğa, gücün, hakimiyetin, verimliliğin, tanrısallığın ve dirilişin simgesi olarak düşünülmektedir. bkz. Altınoluk 2010, 13-14; Kolancı 2018, 46.

¹⁹² Schmidt 2007, 120.

¹⁹³ Hodder 2017.

Mısır¹⁹⁴, Hitit¹⁹⁵ ve Minos¹⁹⁶ toplumlarında da yaygın olarak kullanılmakta ve farklı şekillerde betimlenmektedir.

---

¹⁹⁴ Boğa Mısır kültüründe tanrıça İsis'in sembolüdür. Herodotosos ineğin İsis'in kutsal hayvanı olduğundan şöyle bahseder: “Temiz öküzleri, evet öküz dedim, inek değil ve genç danaları bütün Mısırlılar böyle kurban ederler; ama inek kurban edilemez; bunlar İsis'in kutsal hayvanlarıdır. Gerçekten heykeller, İsis'i inek boynuzlu bir kadın olarak gösterirler.” Plutarkhos ise Typhon efsanesinde, Horus'un İsis'in başındaki kraliçeliği temsil eden alın bağıını kopardığını ve bunun yerine tanrıçanın başına inek başlı bir miğfer taktığını aktarmıştır. Plut. *İs.* 19; Plutarkhos diğer bir efsanede ise tanrı Dionysos'un Mısır'a Hindistan'dan iki öküz getirdiğini, öküzlerden birinin Apis, diğerinin Osiris adını taşıdığını belirtmiştir. Plut. *İs.* 29; MÖ 13. Yüzyıla tarihlenen bir papürüs üzerindeki Anubis ve Bata kardeşlerin hikayesinde, Bata'nın karısının intikam almak için bir boğa kılığına girerek firavunu kendisine hayran bıraktığı, kraliyet sarayında yaşamaya başladığını ve daha sonra Mısır Krallığını idaresini ele geçirdiği anlatılmaktadır. Detaylı bilgi için bkz. Hard 2010, 119-125; Beydiz 2016, 123; Kolancı 2018, 48. Mısır tapınaklarındaki duvar resimlerinden ve yazılı kaynaklardan bilindiği üzere tanrılar adına bazı hayvanlar kurban edilmiştir. Mısır'da zenginlerinin tanrılara öküz ya da sığır kurban ettikleri bilinmektedir. Budge 1904, 219; Beydiz 2016, 123-124, Res. 119; Kolancı 2018, 48.

¹⁹⁵ Ertem 1965, 51-59.

¹⁹⁶ Alexiou 1991, 91-93. Minos kültüründe kutsallığın yanı sıra boğa oyunları önemli bir yer tutmaktadır. Boğa oyunları tasvirlerine Knossos ve Mykenai duvar resimleri ile rölyefli taş vazolar, mühürler ve mühür baskıları üzerinde görülmektedir. Bahar bayramının bir parçası olan boğa oyunları kutsal karakterler taşımaktadır. Bu oyunlarda

Yunan Uygarlığında da boğalar önemli bir yere sahiptir. Yunan kültüründe boğa genellikle baş tanrı Zeus ile ilişkilendirilse de zaman zaman diğer tanrıların efsanelerinde de yer almaktadır¹⁹⁷. Yunan kültüründeki boğa imgeleri düşünüldüğünde ilk olarak Zeus'un Europa'yı kaçırmayı efsanesinde boğa kılığına girmesi¹⁹⁸ ve *İo* efsanesinde de boğa kılığına girerek ineğe çevirdiği *İo* ile birlikte olması akla gelmektedir¹⁹⁹. Efsanelerdeki Zeus boğa ilişkisinin yanı sıra Zeus adına yapılan törenlerde de boğa ön

---

boğa üzerinde akrobatik hareketler yapan genç kadın ve erkekler yer almaktadır; Alexiou 1991, 135-136.

¹⁹⁷ Boğa Zeus'a atfedilse de Euripides'in *Bakkhalar* adlı Örneğinde Dionysos, Pentheus'a boğa şekline girerek kendini göstermiştir. Pentheus "Sen de boğaya benziyorsun, başında boynuzların. Az önce de hayvan mıydın? Boğa değilsen ne olayım" şeklinde seslenmektedir. Eurip. *Bakkhalar*, 920.

¹⁹⁸ Europa, babasının kralı olduğu Tyr ya da Sidon kumsalında arkadaşları ile birlikte oynarken Zeus onu gördü. Onun güzelliği karşısında aşk ateşi ile yanıp tutuşan Zeus göz kamaştırıcı beyazlıkta ve boynuzları hilal biçimindeki aya benzeyen bir boğa şekline girdi. Sonra bu şekli ile genç kızın ayaklarının dibine yattı. Önce korkan Europa daha sonra cesaretlenip hayvanı okşadı ve sırtına bindi. Europa biner binmez boğa ayağa kalktı ve denize doğru atıldı; boynuzlarına yapışan Europa'nın çığlıklarına aldırmadan dalgaların içine dalarak kıyıdan uzaklaştı. Her ikisi de bu şekilde Girit'e kadar gittiler. Grimal 1997 191-192; Erhat 2002, 109; Korkmaz 2012;118; Beydiz 2016, 114-115.

¹⁹⁹ ... Günün birinde Zeus *İo*'yu görür, kızın güzelliğine vurulup ona yanaşır Hera bunu öğrenince büyük bir kıskançlığa kapılır, Zeus sevgilisini karısının öfkesinden korumak için onu beyaz bir inek haline dönüştürür ve hayvanla hiçbir ilişkide bulunmadığına Hera'ya yemin eder. bkz. Grimal 1997, 330-331; Erhat 2002, 158-159; Cömert 2010, 31; Beydiz 2016, 116-117.

planda yer almaktadır²⁰⁰. Anadolu’da Zeus kültünde boğanın ön planda olduğu tapınım lar *Bronton, Dolikhaio s, Atabyrios, Hyettios, Mossyneus, Meilikhios, Kasasseon, Osogos, Panamaros, Ploutodokes, Sosipolis* ve *Soterios* epitetlerinde karşımıza çıkmaktadır²⁰¹. Şahin tarafından yapılan çalışmada, Zeus’un *Bronton, Hosios kai Dikaio s, Oloimetes* tapınım larında bukranionun kullanıldığı da tespit edilmiştir²⁰².

Boğa, Zeus ile direk ilişkilendirilse de antik kaynaklarda bahsedildiği üzere Dionysos ile de ilişkilendirilen bir hayvandır ve boğanın zaman zaman Dionysos’un sembolü olarak kullanıldığı söylenebilir²⁰³. Boğa, Zeus ve Dionysos’un yanı sıra tanrıça Artemis, Kybele, Demeter, Mitr as kültlerinde²⁰⁴ de önemli bir yere sahiptir, bunun yanı

---

²⁰⁰ Şahin 2001, 196.

²⁰¹ Şahin 2001, 194-196.

²⁰² Şahin 2001, 194.

²⁰³ Eurip. *Bakkhalar*, 100; Karakaya 2007, 124; Altınoluk 2010, 13; Cooper 2011, 26-27.

Plutarkhos, birçok Yunanlı sanatçının tanrı Dionysos’un heykelini bir boğa biçiminde yaptığını ve tanrının “düveden doğmuş” olarak kutsandığını aktarmıştır. Boğa, Dionysos kültünde tanrının vahşi üreme gücünü sembolize etmiştir. Bkz. Plut. *Is.* 35; Karakaya 2007, 124; Kolancı 2018, 49. Tanrılara boğa kurban etmenin yanında, gizem ayinlerinde yer alan kutsal şölenlerde yen en etler ve içilen kanlar insanın tanrıyı yiyip içmesini betimler. Dionysos’un, böyle bir şölenle, kanını iç en ve etini tüketen taraftarları aracılığıyla yeniden doğacağına inanılırdı. Bkz. Dürüşken 2011, 31; Kolancı 2018, 49.

²⁰⁴ Bir Hint-İran tanrısı olan Mitr as kültü Hellenistik Dönem’den itibaren tapınım görse de MS 2. yüzyılda yaygınlığının zirvesine ulaşmıştır. Dürüşken 2011, 146. Mitr as dininin öğretisi ve inançlarıyla ilgili bilgilerimiz tapınakların merkezindeki nişte yer alan “boğa öldürme sahnesi çerçevesinde boğa kurbanının, törenlerin esas noktası olduğu

sıra Irmak tanrılarının da sembolüdür. Boğanın ilişkilendirildiği tanrı ve tanrıçalar daha çok bolluk ve bereketle bilinen tanrı ve tanrıçalardır²⁰⁵.

Men kültüründe de tanrının gücünü yansıtan kutsal hayvanlardan birisi boğadır. Kültteki boğa sembolü bazen kurukafa (*bukranion*) şekline de dönüşmektedir²⁰⁶.

Girland dekorasyonunda yer alan boğa başı taşıyıcılar tanrılar adına kurban edilen hayvanlarla ilişkili olmalıdır. Kentte yer alan kült ile bağlantılı olarak kutlanılan festival veya bayramlarda süslenerek kutsal alana getirilen hayvanların o anlık görüntüsünün mimari yapı üzerine işlenmiş hali olmalıdır.

---

bilinmektedir. Dürüşken 2011, 147; Kolancı 2018, 49. Bu kurban töreninin ana öğretisidir. Kurban töreni için bkz. bkz. Dürüşken 2011, 147.149.153; Kolancı 2018, 49.

²⁰⁵ Altınoluk 2010,14; Kolancı 2018, 50; Artemis kültüründe kutsal kabul edilen boğalar tanrıça için adak şeklinde kurban edilen hayvanlar arsında yer almıştır. Artemis kültürünün yer aldığı Menderes Magnesia'sı (Magnesia ad Maeandrum) Artemis Leukophryene ve Ephesos (Artemis Ephesia) gibi kentlerde yapılan törenlerde Artemis onuruna yapılan boğa kurbanı kutlamaların en önemli bölümünü almıştır. Albayrak 2008, 109-110, 156, Kolancı 2018, 50; Menderes Magnesia'sı kazılarında ortaya çıkarılan kurban alanında bahsedilen bu törenlerde kurban edilen 100 büyükbaş hayvanın bağlandığı tespit edilmiştir. bkz. Çetin 2003; Bingöl 2007, 82-83; Artemis *Tauropolos* epitheti ile tapınım gören tanrıça söz konusu kült boğalarını himaye eden ve boğa kurbanlarıyla tapınılan bir anlam taşımaktadır. Daha çok erkeklere özgü, gizli bir karaktere sahip olan bu kült Makedon ve Diadokh orduları arasında yaygındı. Albayrak 2008, 50-51.

²⁰⁶ Karakaya 2007, 33; Kolancı 2018, 49-50.

4.1.2.1.1 Etli Boğa Başı (*Bukephalion*)

Girland dekorasyonunda yer alan etli boğa başı (*bukephalion*) en yaygın kullanılan taşıyıcıdır. Tespit edilen etli boğa başlarının 70'i (**Kat. No. 11, 12, 15, 23, 24, 27, 28, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 54, 55, 60, 66, 67, 74, 92, 98, 101, 102, 104, 111, 115, 124, 126, 143, 145, 146, 147, 148, 160, 165, 166, 167, 168, 169, 170, 171, 172, 173, 174, 190, 192, 193, 194, 196, 197, 199, 206, 207, 208, 209, 212, 222, 226, 235, 236, 237, 242, 245, 249, 250, 252, 255, 256, 258, 260**) sadece friz olarak işlenmiş bloklar üzerinde, 34'ü (**Kat. No: 06, 17, 18, 19, 21, 22, 25, 26, 29, 51, 71, 76, 78, 81, 82, 83, 84, 91, 93, 94, 100, 106, 112, 113, 114, 116, 122, 127, 150, 175, 210, 225, 227, 240**) arşitrav ve friz süslemesinin tek bir blok üzerinde işlendiği arşitrav-friz bloğu üzerinde, 11'i (**Kat. No: 09, 13, 14, 38, 39, 61, 63, 118, 119, 157, 218**) orthostat bloğu üzerinde, 1'i (**Kat. No. 152**) parados bloğu üzerinde, bir'i metop üzerinde (**Kat. No. 37**), 1'i taç, arşitrav ve friz süslemesinden oluşan tek bir blok üzerinde (**Kat. No. 120**), 1'i duvar bloğu üzerinde (**Kat. No.70**), 1'i konsol bloğu üzerinde (**Kat. No. 99**), 1'i sütun tamburu üzerinde (**Kat. No. 75**) yer almaktadır. Amasra Müzesi'nde yer alan örnek (**Kat. No. 20**) ise tanımsızdır.

4.1.2.1.2 Etli Boğa Başı (*Bukephalion*) ve Kombinasyonları

Girland dekorasyonunda yer alan etli boğa başları, farklı taşıyıcılar ile birlikte de betimlenmiştir. Aphrodisias Antik Kenti'nde tiyatro *scaenae frons* yapısına ait olan arşitrav-friz bloğu üzerinde (**Kat. No. 45**) taşıyıcılar ilk olarak at başı – koç başı – etli boğa başı (*bukephalion*) şeklinde düzenlenmiş, ardından dekorasyon koç başı – etli boğa başı (*bukephalion*) şeklindeki şema ile ön ve arka yüzünde devam etmiştir²⁰⁷. Pergamon

---

²⁰⁷ Chaisemartin – Theodorescu 1991, 46, Fig. 10-C; Erim 1969, 87-110, Abb. 1-8; Erim 1990, 30-32; Theodorescu 1996, 127-148; Kadioğlu 2002, 431; Chaisemartin Theodorescu 2017, 197.

Peristyl Ev’den ele geçen orthostat bloğu **(Kat. No. 63)** üzerinde ise boğa başı – koç başı betimleri taşıyıcı olarak kullanılmıştır. Miletos Agora girişindeki Hadrian Dönemi’ne tarihlenen yapı üzerinde yer alan dekorasyonda da **(Kat. No. 156)** taşıyıcı olarak etli boğa başı-koç başı kullanılmıştır. Koç başları dekorasyonun köşelerinde yer almaktadır²⁰⁸. Bir diğer etli boğa başı (*bukephalion*)- koç başı süslemesi ise Sinop Arkeoloji Müzesi’nde yer alan arşitrav-friz bloğu **(Kat. No. 223)** ve friz bloğu **(Kat. No. 220)** üzerinde görülmektedir. Kastamonu Müzesi’nde yer alan arşitrav-friz bloğu üzerindeki dekorasyonda **(Kat. No. 117)** taşıyıcı olarak etli boğa başı (*bukephalion*) – koç başı kombinasyonu bulunmaktadır.

Pergamon Athena Kutsal Alanı Propylonu arşitrav-friz bloğu **(Kat. No. 57)** üzerindeki dekorasyonda taşıyıcı olarak etli boğa başı (*bukephalion*)-kartal kullanılmıştır. Diğer bir kombinasyon çeşidi ise etli boğa başı (*bukephalion*) geyik başı kombinasyonudur. Bu kombinasyon tipi Ephessos de Parth anıtı orthostatları üzerinde **(Kat. No. 88)** görülmektedir. Tlos Antik Kenti tiyatro sahnesinde yer alan friz blokları **(Kat. No. 243)** üzerinde ise etli boğa başı (*bukephalion*) – herme – eros – hayat ağacı gibi farklı taşıyıcılar kullanılmıştır. Bandırma Arkeoloji Müzesi’nde yer alan arşitrav-friz bloğu **(Kat. No. 56)** üzerinde ise taşıyıcı olarak etli boğa başı-insan başı taşıyıcı olarak kullanılmıştır.

4.1.2.1.3. Kurukafa Boğa Başı (*Bukranion*)

Bukranion olarak bilinen kurukafa boğa başı taşıyıcı olarak etli boğa başı (*bukranion*)’ndan sonra en yaygın kullanılan taşıyıcıdır. Anadolu’da Neolitik Dönem’den itibaren farklı dönemlerde de kült ögesi olarak değer gören kurukafa boğa başı Hellenistik

---

²⁰⁸ Stročka 1981; Köster 2004, 129-130.

Dönem’den itibaren yapılar üzerinde görülmeye başlanmış ve sevilerek kullanılmıştır²⁰⁹. Kurukafa (*bukranion*) betimi Anadolu’da baş tanrı Zeus’un Bronton, Hosiaos ve Dikaaios ve Oloimetes kültlerinde karşımıza çıkmaktadır²¹⁰. Zeus’un yanı sıra tanrı Men’in kültlerinde de kurukafa (*bukranion*) betimi görülmektedir²¹¹.

Anadolu’da yapı üzerinde yer alan girland dekorasyonlarında tespit edilen sadece kurukafa (*bukranion*) taşıyıcıların 18’i friz üzerinde (**Kat. No. 02, 05, 07, 08, 49, 52, 59, 77, 87, 107, 128, 144, 153, 159, 160, 184, 185, 202**), 1’i arşitrav-friz bloğu üzerinde (**Kat. No. 03**), 4’ü orthostat bloğu üzerinde (**Kat. No. 85, 86, 157, 205**), 1’i ise plaster başlık üzerinde (**Kat. No. 53**) görülmektedir.

Girland dekorasyonunda taşıyıcı olarak kullanılan blokları kronolojik olarak değerlendirmek gerekirse, en erken örnek Kyme Antik Kenti’nden ele geçen blok (**Kat. No. 128**) olmalıdır. Taşıyıcı kurukafa göz çukurluklarından buruna doğru üçgen biçimde olup, kurukafa üzerindeki çizgisel yüz hatları belirgindir²¹². Girland dekorasyonunda yer alan taşıyıcı ve askı dikkate alındığında örnek MÖ 302-263 yılları arasına tarihlenebilir. İkinci örnek ise Pergamon Demeter Tapınağı frizleri üzerinde yer alan kurukafa

---

²⁰⁹ Webb 1996,29-30.

²¹⁰ Şahin 2001, 194.

²¹¹ Karakaya 2007, 33, 49, 52; Kolancı 2018, 50.

²¹² Eser, çizimi üzerinden çalışılmış olup çizim Mendel kataloğundan alınmıştır. Rumscheid, örneğin İstanbul Arkeoloji Müzesi’nde olduğunu belirtmiştir. İstanbul Arkeoloji Müzesi’nde yapılan restorasyon çalışması nedeni ile depolar kapatılmış olduğundan eser görülmemiştir. Mendel III, 1094; Rumscheid 1994, 277, 279-280,287-288, 294, Taf. 63-4.

(*bukranion*) taşıyıcılarıdır ²¹³ (**Kat. No. 59**). Kurukafa taşıyıcılar üzerinde göz çukurlukları muntazam şekilde betimlenmiş, iskelet göz çukurluklarından itibaren buruna doğru sivrilerek devam etmiştir. İskelet üzerinde göz çukurlukları etrafında ince çizgiler yer alır. Taşıyıcı üzerinde boncuk dizisi (tespih) ve saç süslemesi görülmektedir. Kurukafa stilistik olarak Samothrace'den ele geçen örneklerle bezemektedir. Frizin ait olduğu yapı tarihi ve stilistik özellikler dikkate alındığında friz MÖ 302-263 tarih aralığını doğrulamaktadır. Hellenistik Döneme ait bir diğer örnek ise Priene Antik Kenti Gymnasion yapısının ana binasının friz blokları üzerindeki girland dekorasyonunda yer alan kurukafa (*bukranion*) taşıyıcılarıdır (**Kat. No. 202**). Taşıyıcıların göz çukurlukları yarım ay şeklinde olup burun kemiği düz biçimde uzundur. Bloğun ait olduğu yapı MÖ 2. yüzyıl ortasına tarihlenmektedir²¹⁴. Yapının tarihi ve dekorasyonda yer alan askının tipolojik olarak Pergamon Demeter Tapınağı frizleri üzerindeki askılarla benzerlik göstermesi, askıyı oluşturan yaprakların stilistik olarak da benzemesi bloğun MÖ 2. yüzyıl ortasına ait olabileceğini doğrulamaktadır. Apollonia ad Rhyndakos antik kenti'nde yer alan friz bloğu üzerinde girland dekorasyonunda taşıyıcı olarak kurukafa (*bukranion*) kullanılmıştır. Kurukafa (*bukranion*) üzerinde göz çukuru başın iki yanında yarım daire şeklinde betimlenmiştir. Taşıyıcının göz çukurluklarının işlenişi stilistik olarak Priene Gymnasion'dan ele geçen (**Kat. No. 202**) blok üzerindeki taşıyıcının göz çukurlarının işlenmesine benzemektedir. Ephessos Antik Kenti'nde yer alan Oktagon

---

²¹³ Hepding 1910, 437, Taf. 20,4; Dörpfeld 1910,379-384, Abb. 8, Taf.20-21; Napp 1930, 3; Stephan 1931, 27, 68; AvP XI 1, 1968, Taf. 64; Strocka 1978, 891-893, Taf. 202-206; Berges 1986, 47. 51. 91, Abb. 38 a-b; Pfrommer 1987, 179; Fraser 1990, Abb.164; Rumscheid 1992, 347-350, Taf. 42.

²¹⁴ Rumscheid 1995, 46. 84. Priene-Publ. 265-275; Kleiner 1962, 1214-1216.

Yapısı'na²¹⁵ (**Kat. No. 85**) ait orthostatlar üzerindeki dekorasyonda taşıyıcı olarak kullanılan kurukafa (*bukranion*) boğa başları üzerinde göz çukurlukları yana bakar şekilde belirgindir. İskelet baş kısmından buruna doğru uzun şekilde betimlenmiştir. Kurukafa stilistik olarak Priene örneğinden daha sonra olmalıdır. Kurukafa taşıyıcıların gelişimi ve dekorasyonda yer alan askı formu, askıyı oluşturan öğeler (meyvelerin görülmesi) ve phialeleler dikkate alındığında bloğun MÖ 1 yüzyılın 3. çeyreğine tarihlenmesi tipolojik ve stilistik olarak desteklenmektedir. Aigai Antik Kenti Apollon Chresterios Tapınağı'nın frizinde yer alan kurukafa (*bukranion*) taşıyıcı üzerindeki göz çukurları belirgin olup, başın iki yanındadır. Taşıyıcı üzerinde boncuk dizisi süslemesi yer almaktadır. Aigai Chresterios Tapınağı arşitravı üzerinde yer alan yazıt yardımı ile tapınak MÖ 46 – 30 yıllarına tarihlendirilmiştir²¹⁶. Kurukafanın burun kısmı kırık olsa da burun kemiğinin aşağıya doğru uzadığı açıkça görülmektedir. Ephessos Antik Kenti Kureter Caddesi'ndeki yuvarlak yapı üzerinde bulunan girland dekorasyonunda (**Kat. No. 86**) yer alan kurukafa (*bukranion*), Priene ve Oktagon yapılarındaki kurukafalarla benzer şekildedir. Başın iki yanında yer alan göz çukuru çevresi şişkin şekilde yapılmış burun kemiği ise aşağıya doğru sivrilerek uzamaktadır. Burun kemiği üzerindeki iskeletin birleşme çizgisi ortada üçgen biçimli bir hat oluşturmaktadır. Kurukafa üzerinde süsleme ögesi olarak boncuk dizisi (tespih) görülmektedir. Yuvarlak yapı Thür tarafından stilistik

---

²¹⁵ Alzinger 1974, 40-43; Bammer 1968, 71, 25 Abb. 2 e, Thür 1990, 43-56. Abb.7; Rumscheid 1994, 160-165,167-169. 177. 213. Dn: 806. 254-257.276-278.Taf. 42, 2,4.

²¹⁶ Tez çalışması kapsamında Aigai Antik Kenti ziyaret edilmiş tapınak çevresinde blok görülemedi. Bu nedenle Örnek fotoğrafı Rumscheid'ın yayınından alınmıştır. Napp 1930, 19; Stephan 1931, 30, 67; Berges 1986, 58,121; Rumscheid 1994, 5, 98, 115, 130, 140, 154, 164, 277, 281, 287, 294, 316, Taf. 1, 1-2.

olarak MÖ 30 yılına tarihlenmiştir²¹⁷. Metropolis Antik Kenti'nden ele geçen blok parçası Aybek tarafından yayınlanarak Hellenistik Döneme tarihlendirilmiştir²¹⁸. Blok üzerindeki taşıyıcı kurukafa (**Kat. No. 153**) tipolojik olarak değerlendirildiğinde dikdörtgen bir forma sahip olduğu görülmüştür. Baş üzerindeki göz çukurlukları ise geniş daireler biçiminde başın ön yüzünde yer almaktadır. İskelet boynuzlardan başlayarak buruna doğru incelmektedir. Augustus Dönemi'nde ortaya çıkan, burun kemiğinin uç kısmının boşluk şekilde gösterilmesi ve detaylarının belirginleşmesi özelliği bu taşıyıcı üzerinde de görülmektedir. Tipolojik ve stilistik olarak değerlendirildiğinde bloğun Augustus Dönemi'ne ait olduğu anlaşılmaktadır. Aydın Arkeoloji Müzesi'nde yer alan plaster başlık üzerindeki dekorasyonda (**Kat. No. 53**) yer alan kurukafa'nın tipolojik ve stilistik özellikleri incelendiğinde; iskelet, göz çukurluklarından buruna doğru hafif sivrilerek üçgen formu oluşturmakta iskeletin ortasında ise Augustus Dönemi'nde belirgin hale gelen çizgi kalın bir hat yer almaktadır. Bu örnek stilistik özellikleri nedeniyle Augustus Dönemi'ne tarihlenebilir. Miletos Antik Kenti'nde yer alan Ara Augusti (**Kat. No. 157**) yapısının orthostatları üzerinde yer alan girland dekorasyonunda taşıyıcı olarak kullanılan kurukafa (bukranion) üzerinde başın iki yanında çıkıntı şeklinde gösterilen göz çevresi ve aşağıya doğru sivrilmiş uzun burun kemiği, taşıyıcı üzerinde de saç düzenlemesi ve boncuk dizisi (tespih) süslemesi görülmektedir. Köster, yapıyı birçok yönüyle değerlendirmiş ve MS 1. yüzyılın hemen başına tarihlendirmiştir²¹⁹. Köster, kurdele ve doldurma bezemesi olarak kullanılan aslan başının saç düzenlemelerini Aphrodisias Tiberius Portikos'undaki girland dekorasyonuna stilistik olarak benzediğinden bahsederek tarihlemiştir. Diğer örnek grubu ise Miletos yakınında olan

---

²¹⁷ Thür 1990, 43-57.

²¹⁸ Aybek 2009, 120, Kat. 245, Lev. 62.

²¹⁹ Köster 2004, 15-21.

Balat Köyü'nden ele geçen friz bloklarıdır. Bloklar Milet Arkeoloji Müzesi bahçesinde sergilenmektedir (**Kat. No. 160**). Blok üzerindeki dekorasyonda kurukafa boğa başı (bukranion) taşıyıcı olarak kullanılmıştır. Taşıyıcı üzerinde göz çukurları, alında yer alan iskelet birleşim çizgisi ve burun kemiği boşluğu açıkça görülmektedir. İskelet göz çukurluklarından buruna doğru çok fazla sivrilmemekte Ara Pacis ve Cafferelli lahtinde yer alan kurukafa örneklerine benzemektedir. Manisa Arkeoloji Müzesi'nde yer alan friz bloğu (**Kat. No. 144**) üzerindeki dekorasyonda yer alan kurukafa taşıyıcı üzerinde de göz çukurlukları belirgin ve burun aşağıya doğru çok sivrilmeden uzamaktadır. Bu örnek üzerindeki kurukafa biçim olarak Milet Arkeoloji Müzesinde yer alan örnek (**Kat. No. 160**) üzerindeki kurukafa ile stilistik olarak benzerdir. Ephesos Arkeoloji Müzesi'nde sergilenen Domitian Sunağı'nın kısa kenarında bir çerçeve içerisinde yer alan kurban sahnesinin üst kısmında girland dekorasyonu yer almaktadır (**Kat. No. 87**). Dekorasyonda taşıyıcı olarak kurukafa (*bukranion*) kullanılmıştır. Taşıyıcının burun kısmı sivri değil dikdörtgen şekildedir. Domitian Tapınağı'nda bulunan yazıttan dolayı sunak MS 81-96 yılları arasına tarihlendirilmektedir²²⁰. Aizanoi Antik Kenti Propylon yapısına ait friz blokları üzerinde (**Kat. No: 08, 12**) yer alan girland dekorasyonu taşıyıcılarının alın kısmı ve göz çevresi dikdörtgen formda, burun kemiği ise aşağıya doğru sivrilerek uzamaktadır. Bu dekorasyonun tarihlendirilmesi konusunda Zeus Tapınağı için önerilen güncel tarihleme çalışmaları faydalı olacaktır²²¹. Pisidia

---

²²⁰ Price 2004, 413

²²¹ Naumann 1979, 39-40, Abb 17, Taf. 68 a-e; Bear Et.al. 2007, 348; Posamentir - Wörrle 2006 yılında yayınlamış oldukları "Der Zeustempel von Aizanoi, ein Großbau flavischer Zeit" adlı makalede tapınağın arşitravı üzerindeki yazıt izlerinden tapınağın MS 92' de yapılmış olduğunu söylemektedirler. Bu yeni tarihleme önerisi Propylon'un tarihlemesi için bir örnek teşkil edebilir.

Antiocheia Antik Kenti'nin Batı Kapısı'nda yer alan friz blokları üzerindeki kurukafa taşıyıcılar (**Kat. No. 184 - 185**) üzerinde yer alan göz çukurları, başın iki yanında ve yarım daire şeklindedir. Baş şematik formda olup göz çukurlukları normal yerinden daha aşağıda yer almaktadır. Batı kapısı dış yüzeyindeki arşitrav üzerinde yer alan yazıttan yapının MS 129'de yapıldığı bilinmektedir²²². Aspendos Tiyatrosu'nun sahne binası MS 161-168 yıllarına tarihlendirilmiştir²²³. Sahne binasının 1. katında yer alan friz üzerindeki dekorasyonda yer alan kurukafa taşıyıcılar kendi içinde farklılıklar gösterse de iskelet başın iki yanında yer alan göz çukurlarından itibaren buruna doğru daralmakta ve üçgen bir form halini almaktadır. Erken örneklerde olduğu gibi burun kısmı sivri değildir ve kafatası üzerinde kemik ve burun detayları görülmemektedir. Sagalassos Antik Kenti Yukarı Agora'da yer alan onurlandırma anıtının çokgen kaidesi üzerinde şematik biçimde yapılmış kurukafa taşıyıcılar (**Kat. No. 205**) bulunurken, anıt gövdesi üzerinde ise eroslar tarafından taşınan farklı bir girland süslemesi bulunmaktadır. Anıt MS 2. yüzyıl başlarına tarihlendirilmiştir.²²⁴ Afyon Arkeoloji Müzesi'nde sergilenen üç adet (**Kat. No. 02, 03 ve 05**) friz bloğu üzerinde yer alan girland dekorasyonunda taşıyıcı olarak kullanılan kurukafalar (*bukranion*lar) üzerinde göz çukurlukları belirgindir. **Kat. No. 02 ve 03** numaralı örneklerdeki kurukafa taşıyıcıları alından buruna doğru sivrilen üçgen formdadır. **Kat. No. 05** numaralı eser üzerindeki dekorasyonda ise kurukafa dikdörtgen'e yakın bir formdadır. **Kat. No. 02** numaralı bloktaki kurukafa üzerinde burun kemiği boşluğu çizgi şeklinde, **Kat. No. 03** numaralı örnekte üçgen şeklinde genişlemiş ve alın

---

²²² Mitchell – Waelkens 1998, 98-99; Taşlıalan 2000, 8-9; Kapının dış yüzündeki arşitrav üzerinde yer alan yazıttan yapı MS 129 yılına tarihlenmiştir. İmparator Hadrian'ın Pisidia Antiocheia'yı ziyaretinde bu tarihi desteklemektedir. bkz. Halfmann 1986, 204-206.

²²³ Can 2005, 65-69; Vandeput 1996, 92,125,147, Pl. 77-1.

²²⁴ Waelkens and Poblome 1995, 35, Fig. 6.

üzerindeki çizgi belirgin şekildedir. **Kat. No. 05** numaralı örnekte ise burun kemiği kısmı oldukça geniş biçimde verilmiştir. Smyrna Agora Ören Yeri'nde sergilenen bir friz bloğu üzerinde yer alan kurukafa taşıyıcı (**Kat. No. 107**) stilistik olarak yukarıda bahsedilen örneklerden (**Kat. No. 02 ve 03**) farklılık göstermektedir²²⁵. Başın iki yanında göz çukurlukları yer alırken çukurluklar içinde göz belirgindir. İskeletin bir kenarı boynuzlardan başlayarak buruna kadar düz bir hat şeklinde belirtilmiştir. Burun kemiğinden oluşan boşluk iskeletin formunun tersine bir üçgen şeklindedir. Alın üzerinden başlayıp buruna kadar inen çizgi kalın bir hat şeklinde gösterilmiştir. Blok üzerinde yumurta ok dizisinden oluşan friz tacı dikkate alındığında blok Antoninler Dönemi başlarına tarihlenebilir²²⁶.

4.1.2.1.4. Kurukafa Boğa Başı (*Bukranion*) ve Kombinasyonları

Çalışma kapsamında tespit edilen bazı örnekler üzerinde farklı taşıyıcılardan oluşan girland dekorasyonu bulunmaktadır. Farklı taşıyıcılı en erken tarihli örneğimiz Limyra Antik Kenti'nde ele geçen bir friz bloğudur (**Kat. No. 137**). Blok üzerinde yer alan dekorasyonda kurukafa (*bukranion*) ve phiale taşıyıcı olarak kullanılmıştır. Dekorasyonda, Hellenistik Dönem'de kullanılan boncuklardan oluşan girland askısı da kullanılmış ve boncuk dizisinden (tespih) oluşan askılar taşıyıcının boynuzlarına dolanarak asılmıştır. Dekorasyonda kullanılan kurukafa taşıyıcı üzerinde başın iki

---

²²⁵ Örnek Smyrna Agorasında sergilense de frizin Ephesos yakınlarından getirilmiş olduğu Kazı Başkanlığı tarafından belirtilmiştir.

²²⁶ Karaosmanoğlu 1996, 47; Lev. 32 a-63; Stratonikeia Gymnasion'u örneğinde olduğu gibi yumurta aşağıya doğru uzamış, düz kenarlı çanak yumurtayla birlikte aşağıya doğru daralarak altta boncuk dizisi ile birleşmektedir. Çanaklar arasındaki düz yüzeyli ok ucunun iki yanı çanakla birleşirken, uç kısmı boncuğa kadar uzanmaktadır.

yanında göz çukuru yer almakta, iskelet aşağıya doğru uzamaktadır. Kurukafa, üzerindeki göz çukurları ve kemik yapısı ile Pergamon Demeter Tapınağı frizlerindeki taşıyıcıya **(Kat. No. 59)** stilistik olarak benzeşmekte, iskeletin aşağıya uzaması ise Priene Gymnasionu Ana Binası'nın frizleri üzerindeki taşıyıcı kurukafa süslemesini hatırlatmaktadır **(Kat. No. 202)**. Bu nedenle Limyra'da ele geçen bu girland dekorasyonu için MÖ 3. yüzyıl ortası – MÖ 2. yüzyıl ilk çeyreğinin uygun tarih aralığı olduğu söylenebilir. Pessinous Antik Kenti'nde ele geçen friz bloğu **(Kat. No. 183)** üzerindeki dekorasyonda kurukafa taşıyıcı ve üzerinde bir yapı cephesi görülmektedir²²⁷. Dekorasyonda yer alan kurukafa betimi üzerindeki göz çukurlukları, iskelet yüzeyindeki dalgalanmalar ve iskeletin şekli itibari ile Pisidia Antiocheia Batı Kapısı'nda yer alan taşıyıcı kurukafanın **(Kat. No. 184)** öncesinde yapılmış olmalıdır. Pisidia Antiocheia örneği dikkate alındığında Pessinous örneği **(Kat. No. 183)** Traian Dönemi'ne (MS 98 – 117) tarihlenebilir. Kurukafa (*bukranion*) taşıyıcı ile farklı bir taşıyıcının yer aldığı diğer bir dekorasyon ise Antalya Arkeoloji Müzesi'nde yer alan orthostad bloğu üzerindeki dekorasyondur **(Kat. No. 177)**. Blok üzerindeki dekorasyonda iki taşıyıcı yer almaktadır. Dekorasyonun sağ tarafında askı üzerinde, askıyla aynı genişlikte bir kurukafa, sol tarafında ise ayakta duran çıplak Eros yer almaktadır. Kurukafa taşıyıcı üzerinde göz çukurlukları ve burun kemiği boşluğu görülmektedir. Augustus Dönemi'nde görülen kurukafa betimlerine benzese de ikinci taşıyıcı olarak Eros'un kullanılması ve askının alt kısmında yer alan insan başı betiminden yola çıkılarak bu bloğun MS 2. yüzyıl sonrasında yapılmış olduğu söylenebilir.

---

²²⁷ Dekorasyonda yer alan kurukafa ve bir yapıya ait cephe betimi, yapının kurukafa ile süslenmesinin anlatımı olmalıdır. bkz. Thphr. Karakterler, XXI; Diadorus IV. 22; Nilson 1941, 79.

Elaiussa Sebaste Augustus Tapınağı'na ait friz bloğu Augustus Dönemi'ne tarihlenmektedir²²⁸. Friz bloğu üzerinde bulunan girland dekorasyonunda (**Kat. No. 89**) doldurma bezemesi olarak kurukafa (*bukranion*) kullanılmıştır. Kurukafanın üst kısmı kırık olup başın iki yanından kurdelelerin sarktığı görülmektedir.

4.1.2.2. Koç Başı

Girland dekorasyonunda yaygın olarak kullanılan taşıyıcılardan birisi de koç başıdır. Dekorasyonlarda yer alan koç başları festivallerde ve bayramlarda tanrılara kurban edilen hayvanlarla ilişkili olmalıdır. Kurban edilen koçlar Zeus Ammon kültü ile bağlantılı olup kökeni Mısır tanrısı Ammon'a dayanmaktadır²²⁹. Herodotos'a göre Ammon, Zeus'un Mısır dilindeki adıdır²³⁰. Koç, baş tanrı Zeus'un kutsal hayvanı olup kesmek yasaktı fakat yılda bir kez tanrı Zeus adına kutlanan bayramda bir koç kurban edilirdi²³¹. Yılda bir kez kutlanan bayramda uygulanan ritüele göre, kurban edilen koçun postu bir Zeus heykeline giydiriliyor, daha sonra bu heykelin karşısına bir Herakles heykeli konuyordu²³². Bayram bir yas bayramı olup, koçun yası tutuluyor, törene katılanlar yas çığlıkları atıp göğüslerini dövüyorlardı²³³. Daha sonra koç bir tabuta

---

²²⁸ Keil 1931, 222; Baldassarri 1999, 122-123; Borgia 2008, 263-265, Fig: 10; Kaplan 2013, 266, Levha 24-h.

²²⁹ Şahin 2001, 15.

²³⁰ Herodotos, II-42.

²³¹ Herodotos, II-42; Şahin 2001, 15.

²³² Herodotos, II-42; Şahin 2001, 16.

²³³ Herodotos II-180, Herodotos bu bayrama yönelik mythos'un Zeus ile Herakles arasında geçen olayla ilişkili olduğunu belirtmektedir. Mythos'a göre: Herakles Zeus'u

konuyordu, bu durumda kurbanın tanrıya sunulması ya da paylaşımı söz konusu değildi²³⁴. Herodotos, tanrı Ammon'un tapınağında Zeus kehanetinin yapıldığından bahsetmektedir. Hatta Büyük İskender, Mısır'a geldiğinde bu tapınağa gelerek kehanet başvurusunda bulunmuş ve Ammon rahibi kendisini "Ammon'un oğlu" olarak karşılamıştır. Didymaion Apollon kehanet merkezi rahibi bundan etkilenererek İskender'i Zeus'un oğlu olarak selamlamıştır²³⁵. Bu kült Anadolu'da Likya Bölgesi'nde sikkeler üzerinde de bilinmektedir. Zeus Ammon kültüründe meşe ağacı ve karga da görülmektedir. Anadolu'da Zeus adına yapılan kurban sunularında koç, Atabyrios (boynuzlarına çelenk takılmış), Kasasseon ve Patroos kültlerinde görülmektedir²³⁶.

Çalışma kapsamında tespit edilen bloklar (**Kat. No. 217, 219.**) üzerinde sadece koç başı olan 2 örnek vardır. Her iki örnek de MS 4. yüzyıl ortasının sonrasına tarihlendirilebilir. İlk örnek Side Arkeoloji Müzesi'nde teşhir salonunda sergilenen (**Kat. No. 219**) kaide üzerindeki koç başı taşıyıcıdır. Kaidenin köşesinde yer alan koç başının boynuzları spiral şeklinde olup yüz hatları belirgindir. Diğer örnek ise Side Arkeoloji Müzesi'nde sergilenen bir çeşmeye ait parapet bloklarıdır. Çeşme yapısının 1 ve 7.

---

görmek ister. Zeus bu konuda istekli değildir. Ancak Herakles'in ısrarı sonucu onun karşısına kılık değiştirmiş ve komik bir görünümde çıkmak ister ve bir koç kestirip postunu sırtına, başını da başına geçirip bu şekilde görünür. Bayramlar sırasında heykele giydirilen post ve Herakles heykelinin bu mythosun anısına yapıldığını anlatmaktadır. Bu mythos olasılıkla, Mısır'ın en eski tanrılarından biri olan Ammon ile ilişkilidir. Daha sonra buraya gelen Yunanlılar bu mythos ve kültü özdeşleştirmiş olmalıdır; Şahin 2001,

16

²³⁴ Şahin 2001, 16.

²³⁵ Mansel 1963, 412.

²³⁶ Şahin 2001, 196.

blokları üzerinde yer alan girland dekorasyonunda taşıyıcı olarak koç başı kullanılmıştır. Dekorasyonda kullanılan haç figüründen yola çıkarak dekorasyon MS 4. yüzyıl ortası-5.yüzyıl başına tarihlenmektedir²³⁷.

4.1.2.2.1. Koç Başı ve Kombinasyonları

Girland dekorasyonu çalışması kapsamında taşıyıcı olarak koç başı ile farklı taşıyıcının tespit edildiği bloklar da tespit edilmiştir. **(Kat. No. 45, 63, 117, 156, 220, 223, 224.)**

Pergamon Antik Kenti'nde ele geçen ve müzede sergilenen orthostat bloğunun üzerinde **(Kat. No. 63)** yer alan girland dekorasyonunun köşesinde taşıyıcı olarak koç başı figürü kullanılmıştır²³⁸. Dekorasyonda yer alan diğer taşıyıcı ise boğa başıdır. Blok üzerindeki dekorasyon Radt tarafından MÖ 197-159 yılları arasına tarihlenmektedir²³⁹. Taşıyıcı olarak koç başı kullanılan diğer örnek Aphrodisias Tiyatro'su scaenae frons'unda (MÖ 30-27) yer alan arşitrav friz bloğudur **(Kat. No. 45)**. Blok üzerindeki dekorasyonda kullanılan taşıyıcılar belirli bir şema içinde kullanılmıştır. Dekorasyonda ilk taşıyıcı olarak at başı kullanılmış daha sonra birbirini takip ede şekilde koç başı, boğa başı

---

²³⁷ Yıldırım 2015, 515-534.

²³⁸ Mitchell 1984/1985, 76-77, Abb. 8; Mellink 1985, 564, Taf. 65, 24; Radt 1985 a, 483-485, Abb. 16-19; Radt 1985b, 346-347, 352-353, Abb. 12-13; Luca 1990, 159, 163, Taf. 24,5; Rumscheid 1994, 277, 279, 281, 287-288, 294, Taf. 138, 8-10; Radt 2002, 244, Res. 193; Emme 2013, 56, 197-198, 355 Kat. No.71.

²³⁹ Radt 1985 a, 483-485, Abb. 16-19; Radt 1985b, 346-347, 352-353, Abb. 12-13.

şeklinde düzenlenmiştir²⁴⁰. Miletos Antik Kenti Agora giriş yapısı (Markttor) friz blokları üzerinde yer alan dekorasyonda **(Kat. No. 156)** taşıyıcı olarak köşelerde koç başları, ortalarda ise etli boğa başı (*bukephalion*) yer almaktadır. Yapı Hadrian Dönemi'ne tarihlenmektedir²⁴¹. Sinop Arkeoloji Müzesi'nde sergilenen friz bloğu üzerindeki dekorasyonda **(Kat. No. 224)** taşıyıcı olarak köşede koç başı merkezde ise etli boğa başı kullanılmıştır. Askı iri yapraklardan oluşturulmuş ve meyveler belirgindir. Askı üzerindeki öğeler gruplaşmaya başlamıştır. Friz üzerindeki dekorasyon tipolojik olarak Sinopta yer alan ve üzerindeki yazıttan Antoninler Dönemi'ne tarihlenen örnek **(Kat. No. 227)** çağdaş olmalıdır. Ayrıyetten friz tacı üzerinde yer alan ion kymation dizisi Antoninler Dönemi'ne tarihlendirilmesini de desteklemektedir²⁴². Friz (*Kat. No. 224*), dekorasyon özelliklerinden yola çıkarak Erken Antoninler (MS 140) dönemine tarihlenebilir. Sinop Arkeoloji Müzesi'nde sergilenen diğer friz blokları üzerinde **(Kat. No. 220 ve 223)** yer alan dekorasyonda da taşıyıcı olarak koç başı ve etli boğa başı (*bukephalion*) kullanılmıştır. Koç başı bloğun köşesinde taşıyıcı olarak kullanılmıştır. Dekorasyonda yer alan askıyı oluşturan öğeler arasındaki derin konturların görülmesi ve meyve betimlerinin belirgin olması Antoninler Dönemi özelliğidir. Blok üzerinde faskialar arasında inci-makara dizisi yer alırken arşitrav tacı üzerinde lesbos kymationu,

---

²⁴⁰ Chaisemartin – Theodorescu 1991, 46, Fig. 10-C; Erim 1969, 87-110, Abb. 1-8; Erim 1990, 30-32; Theodorescu 1996, 127-148; Kadioğlu 2002, 431; Chaisemartin – Theodorescu 2017, 197.

²⁴¹ Strocka 1981, 5-55, Abb. 19, 28-30; Vandeput 1997, 37, 68, 71-74, 86-87, 91, 94, 101, 117, 149, 156; Köster 2004, 122-132.

²⁴² Blok üzerinde yer alan ion kymationu İasos Agorası'nda yer alan blok üzerindeki ion kymation'u ile stilistik olarak benzemektedir. Karaosmanoğlu 1996, 44-46, Kat. 50, Lev. 25 b – 50.

friz tacı üzerinde ise ion kymation bezemesi bulunmaktadır. Blok üzerindeki girland dekorasyonu ve ion kymation, inci-makara dizisinden²⁴³ yola çıkarak dekorasyonu Antoninler Dönemi'ne tarihlendirilebilir. Diğer bir örnek ise Kastamonu Arkeoloji Müzesi bahçesinde sergilen arşitrav – friz bloğudur (**Kat. No. 117**). Bloğun friz alanında yer alan girland dekorasyonunda taşıyıcı olarak koç başı ve etli boğa başı (*bukephalion*) kullanılmıştır. Koç başı taşıyıcı bloğun köşesine gelecek şekilde betimlenmiştir. Dekorasyonda yer alan askıyı oluşturan yapraklar Severuslar Dönemi özelliği olan üçlü sıralar halinde düzenlenmiş tipolojik olarak Severuslar Dönemi örnekleri ile benzetilmektedir. Blok üzerindeki girland dekorasyonunun yanı sıra inci-makara, ion kymationu gibi süslemelerde dekorasyonun Severuslar Dönemi'ne tarihlenebileceğini desteklemektedir²⁴⁴.

4.1.2.3. Geyik Başı

Geyik, Cervidae Familyası'nın Artiodactyla ailesinin geviş getiren toynaklı kırk üç türünden birisidir. Geyik ayağında iki büyük ve iki küçük tırnağı olması, aynı zamanda

---

²⁴³ Karaosmanoğlu 1996, 44-51.

²⁴⁴ Blok üzerinde girland dekorasyonunun yanı sıra faskialar arasında inci makara dizisi, arşitrav tacı olarak lesbos kymationu ve friz tacı üzerinde ion kymation dizisi kullanılmıştır. Faskialar üzerindeki inci-makara dizisindeki makaralar normalden uzun şekilde betimlenmiş, aralarda ise makara ile aynı uzunlukta iki inci betimine yer verilmiştir. Yumurta çevresindeki kabuk ile yumurta arsında derin, geniş oyuk ve iki kabuk arasında ok şekli yer almaktadır. Blok üzerindeki bezemeler Perge Stadionu'nda yer alan bezemeler ile çağdaş olmalıdır. bkz. Karaosmanoğlu 1996, 51-56, Kat. 76, 95-96, Lev. 38 b-76.

çoğu türün erkeklerinde ve sadece bir türün dişilerinde boynuzların olmasıyla dikkat çekmektedir²⁴⁵. Prehistorik Dönem’lerden itibaren av hayvanı olarak duvar resimlerinden bilinen geyik, Hitit, Asur ve Yunan kültüründe tanrıların kutsal hayvanı olarak değer görmüştür²⁴⁶.

---

²⁴⁵ EA, Deer.

²⁴⁶ Paleolitik Çağ inanışlarında ertesi günkü avlarının bereketli olmasını sağlayacak ruhları çağırmak amacıyla toplanan avcıların betimlendiği, avcı-toplayıcı yaşam biçimleri düşünüldüğünde mağara duvarlarındaki çizimlerin anlam, animistik güçler ve mitolojik anlatımlarla dolu bir dünya olduğu söylenebilir.bkz. Lewin 1998, 187-188, Beydiz 2016, 133. Avcı-toplayıcı insanların mağara duvarları çizimleri içinde Lascaux mağarasında bulunan (Geç Magdalénien) geyik kafaları geyik betimi olarak en erken olmalıdır. Lewin 1998, 186; Beydiz 2016, 133, Resim 125. Fransa Trois Frères mağarasındaki bir sahnede yer alan figürün başı geyik kafası şeklinde olup figür büyük boynuzlara sahiptir. Bu çizimdeki figür farklı hayvanların uzuvlarına sahip olan karışık yaratık “Yabanıl Hayvanların Efendisi” olarak yorumlanmıştır. Bkz. Lewin 1998, 199; Eliade 2003, 31.Beydiz 2016, 134. Arkeolojik buluntulardan elde edildiği bilgilere göre geyik, boğayla beraber Anadolu’nun en eski hayvanları arasında olup aynı zamanda en eski kültürlerinden birisini teşkil etmektedir. Ertem 1965, 132. Neolitik Çağ yerleşimi olan Çatalhöyük’te yer alan bazı evlerin duvarlarına geyik avı ile ilgili sahneler çizilmiş, sahnelerde geyikler kırmızı renkte betimlenirken avcılar siyah renkte betimlenmiştir. Mellaart 1967, 201-203, Taf. 54 -57, 61-63; Hodder 2014, 198; Beydiz 2016, 135, Res. 129. Kazılardan ele geçen yazılı metinlerden de bilindiği üzere MÖ III. binden MS III. yüzyıla kadar devamlı olarak bu kültürün kalıntılarına rastlanmaktadır. Hititler döneminde geyikler için yapılmış ağılların varlığı bilinmektedir. Alishar III. tabakasından çıkarılan bir kap üzerinde de buna yönelik bir tasvir yer almaktadır. Bu nedenle Hititler döneminde geyiğe tapılma yanında, aynı

Yunan Dünyasında geyik, Artemis'in kutsal hayvanıdır²⁴⁷. Altın boynuzlu, bakır ayaklı “*Kyreneia Geyiği*” Tanrıça Artemis'e adanmıştır²⁴⁸. Artemis kültü²⁴⁹ Roma Dönemi'nde de tanrıça Diana kültü olarak aynı şekilde devam etmiş benzer mitoslar tanrıça Diana içinde anlatılmıştır²⁵⁰.

---

zamanda kurban edilmek üzere yetiştirildiğini ortaya koymaktadır. Ertem 1965, 132-133. Hititlerde ilahi güçleri temsil eden hayvanlar arasında geyik en başta gelen hayvanlardan birisidir. Yazılıkaya'da okunabilen yazıtlardan geyik tanrısının adı “LAMMA Karzi” olarak geçmektedir. Luwi tabakasında ele geçen yazıtlarda ise geyik tanrısının adı “Runda/uruwanda” olarak belirtilmiştir. Ayrıca Hititlerde “aşarşıyaş, aşnuwaş, AYÂLU” adında geyik bayramları yapılmaktaydı. bkz. Ünal 2003. Sümer yazılı metinlerinde geyiğin av hayvanı olduğu belirtilmektedir. Kramer 1963, 110. Asur kralı Ashur-nasir-pal'in (MÖ 883-859) sarayında yer alan duvar süslemesinde kanatlı bir varlığın kucagında kurban edilmek üzere tapınağa götürülen geyik figürü yer almaktadır. Bkz. Black-Green, 2004, 88, Fig.68.

²⁴⁷ Halikarnas Balıkcısı 1985, 46; Grimal 1997, 98-100; Artemis için bkz. Erhat 2002, 56-61; Cooper 2013, 50.

²⁴⁸ Kyreneia geyiği tanrıça Artemis'e adanmış ve bu nedenle geyiğin avlanması yasaklanmıştır. Herakles'in işleri bölümünde kahramanın Artemis'e adanmış altın boynuzlu geyiği kendisine getirmesi emrini Eurystheus'tan aldığını anlatır bkz. Grimal 1997, 99; Cömert 2010, 109; Beydiz 2016, 140. Herakles Kyreneia geyiğini uzun süre kovalamış ve geyiği en sonunda avlamıştır. Artemis'in İphigeneia'yı kurban edilmesinden kurtarıp yerine dişi geyiği sunağa koyma Mitos'unda da geyik kullanılmıştır.

²⁴⁹ Anadolu'da Artemis Kültü için bkz. Albayrak 2008.

²⁵⁰ Erhat 2002, 88.

Girland dekorasyonunda kullanılan taşıyıcılar arasında geyik başı da yer almaktadır. Çalışma kapsamında taşıyıcısı geyik olan (**Kat. No. 96, 121, 141, 158**) dört örnek tespit edilmiştir. **Kat. No. 96** numaralı örnek İstanbul Arkeoloji Müzesi'nde sergilenmektedir. Örnek üzerinde taşıyıcı olarak iki geyik başı bulunmaktadır. Taşıyıcıların altında solda elinde cornicopia olan bir erkek figürü sağda ise kadın figürü yer almaktadır. Sol tarafta yer alan geyik uzun boynuzlara sahiptir geyiğin boynuzlu olması alt kısmında yer alan erkek figürü ile sağ taraftaki geyik başı ise alt kısmında yer alan kadın figürü ile bağlantılı olmalıdır. Geyik başlarından yola çıkarak dekorasyonu tarihlemek oldukça zordur. İkinci örnek Marmaris Arkeoloji Müzesi'nde sergilenmekte olup, müze kayıtlarında Knidos Antik Kenti'ne ait olduğu belirtilmiştir. Taşıyıcı üzerinde kalın çizgilerle belirtilen boynuzlar ve yüz üzerindeki detaylar başarılı şekilde betimlenmiştir. Dekorasyonda kullanılan askının yapraklardan oluşması ve dekorasyonun kaliteli işçiliği nedeniyle Magnesia Artemis Tapınağı'nın Opisthodomos'unda yer alan girland dekorasyonundan önce yapılmış olmalıdır. Magnesia Artemis Leukophryene Tapınağı Opisthodomos'u friz bloğunda yer alan dekorasyonda da taşıyıcı olarak geyik başı kullanılmıştır (**Kat. No. 141**). Geyiğin yüz detayları işlenmiş, boynuzlar yukarıya doğru uzun şekilde betimlenmiştir. Bu dekorasyonda yer alan askı meyvelerden oluşmakta nadiren yaprak ve çiçek kullanılmaktadır. Bloğu sadece taşıyıcılardan yola çıkarak tarihlemek zordur²⁵¹. Friz üzerindeki girland dekorasyonu öğeleri birlikte

---

²⁵¹ Magnesia Artemis Tapınağı için farklı tarihleme önerileri yer almaktadır. Bkz. Mendel I, 363-419; Humann Et. al. 1904; Gerkan 1923-24, 344-348; Stephan 1931, 42-43; Özgan 1982, 196-209; Bingöl 2007, 56-76; Rumscheid tapınak için MÖ 221-180 tarih aralığını verirken Ophistodomos'da yer alan friz bloğu için ise Ephesos Oktagon yapısından yola çıkarak MÖ 1. Yüzyılın 3. Çeyreği tarihini önermektedir. Bkz. Rumscheid 1994, 287,

değerlendirildiğinde askı üzerinde yer alan meyveler ve dekorasyonun tipolojik gelişimine bakıldığında friz, Rumscheid'ın de belirttiği üzere Erken İmpratorluk Dönemi'ne tarihlenebilir²⁵². Geyik taşıyıcısı olan son örnek ise Milet Arkeoloji Müzesi'nde sergilenen friz bloğudur **(Kat. No: 158)**. Geyik başı Magnesia Artemis Tapınağı Opisthodomos'u friz bloğunda kullanılan taşıyıcıya stilistik olarak benzemektedir. Miletos'te ele geçen örnek üzerindeki diğer dekorasyon öğeleri olan askı ve kurdelelere bakıldığında örnek daha geç bir tarihte yapılmış olmalıdır.

4.1.2.3.1. Geyik Başı ve Kombinasyonları

Girland dekorasyonları arasında taşıyıcı olarak geyik başı ve etli boğa başının (bukephalion) bir arada kullanıldığı tek örnek Ephessos Arkeoloji Müzesi'nde yer alan Parth Anıtı'dır **(Kat. No. 88)**. Parth Anıtı orthostatları üzerinde bir geyik başı üç etli boğa başı yer almaktadır. Anıt, MS 161-180 yılları arasına tarihlenmektedir²⁵³.

4.1.3. İnsan Betimleri

Girland dekorasyonunda kullanılan taşıyıcılarından birisi de insan betimleridir. Katalogda 3 adet **(Kat. No. 10, 109 ve 213)** taşıyıcısı kadın figürü olan örnek mevcuttur.

Taf. 85; Magnesia Artemis Tapınağı için Yaylalı ise MÖ 140-120 tarihleri arasını vermektedir. Bkz. Yaylalı 1976, 131. 140-141.

²⁵² Rumscheid 1994, 287.

²⁵³ Eichler 1971, 134; Jobst 2005, 172-173; Thür 2006, 148, 150-151.

4.1.3.1. Kadın Figürleri

Taşıyıcı olarak kadın figürünün kullanıldığı ilk örnek Aizanoi Antik Kenti'nden ele geçen bloktur **(Kat. No.10)**. Blok üzerindeki dekorasyon yüzeyi büyük oranda tahrip olmuştur. Bloğun sol tarafı kırık olduğundan taşıyıcının baş kısmı ve vücudunun sol tarafı kırıktır. Figürün vücudu çıplak olarak cepheden verilmiştir. Taşıyıcının duruşundan ve vücut hatlarından figürün kadın olduğu anlaşılmaktadır. İkinci örnek ise İznik Arkeoloji Müzesi'nde sergilenen orthostat bloğu üzerindeki dekorasyonda yer alan taşıyıcı figürdür **(Kat. No. 109)**. Taşıyıcı, bloğun köşesinde yer almaktadır. Taşıyıcının diz kapaklarından aşağısı, dirseklerden itibaren kollar ve yüz kısmı kırıktır. Taşıyıcı "V" yakalı bir *khiton* giymektedir. Bu blok üzerindeki dekorasyondan tarihleme yapmak oldukça zordur. Bu nedenle tarihlemeye blok üzerindeki ion kymationu yardımcı olacaktır²⁵⁴. Kadın figürlü son örnek ise Side Arkeoloji Müzesi'nde yer alan friz bloğudur **(Kat. No. 213)**. Blok üzerindeki dekorasyonda taşıyıcı olarak kadın başı kullanılmıştır. Baş cepheden verilmiş gözler iri şekilde ve göz bebekleri oyuklarla belirtilmiştir. Saçlar ortadan ikiye ayrılarak yanlara doğru iri bukleler halinde taranmıştır. Başın iki yanında ise askıyı oluşturan sıralanmış meyve dizileri görülürken öğeler arasındaki derin oyuklar meyvelerin belirginleşmesini sağlamıştır. Bu sayede meyveler yuvarlak formu ve üzerindeki detaylar belirgin hale gelmiştir. Girland dekorasyonunda görülen bu detaylar Antoninler

---

²⁵⁴ Bloğun taş kısmında yer alan ion kymation dizisinde yumurtalar yuvarlak bir form haline dönüşmüş, yumurtayı çevreleyen kabuklar ile arası derin oyuklarla açılmıştır. Kabuklar arasında yer alan ok ucu oldukça iri şekilde betimlenmiştir. İon kymation dizisi Miletos Tiyatrosu (Karaosmanoğlu 1996, 105, Lev. 50, Miletos 3b a-99.) ve Letoon Çeşme yapısı (Karaosmanoğlu 1996, 104, Lev. 49, b-98.) süslemesi ile benzerlik göstermektedir. Blok üzerindeki ion kymationu süslemelerinden yola çıkılarak blok Severuslar Dönemi'ne tarihlendirilebilir.

Dönemi'nde görülen stilistik özellikleridir. Askıyı oluşturan öğlerin stilistik özellikleri ve taşıyıcının saç stili blogun Antoninler Dönemi'nin sonlarına tarihlenmesine olanak sağlamaktadır²⁵⁵.

4.1.4. Mitolojik Varlıklar, Kişiler, Tanrılar ve Tanrıçalar

Girland dekorasyonunda kullanılan taşıyıcılar Roma İmparatorluk Dönemi'nden itibaren çeşitlilik göstermeye başlamıştır. Birçok mitolojik varlık, kişi, tanrı ve tanrıça taşıyıcı olarak dekorasyonda kullanılmaya başlamıştır.

4.1.4.1. Attis

Bir Phrygia tanrısı olan Attis ana tanrıça Kybele ile birlikte anılmaktadır²⁵⁶. Attis kültü, Anadolu'dan Yunan Dünyası'na geçmiş, sonra da Roma'da yayıldıkça efsanesi de gelişmiştir. Attis, Agdistis ile Sangarios ırmağının nymphesi (ya da kızı) Nana'nın oğlu olarak biliniyordu²⁵⁷. Attis ve Agdistis iç içe geçmiş iki karakterdir. Pausanias'ın anlattığı Agdistis efsanesi ana tanrıça Kybele'nin Pessinous'taki kültürüne ilişkindir²⁵⁸.

---

²⁵⁵ Antoninler Dönemi portre sanatı için bkz. Özgan 2013, 247-248; Adana Müzesi'nde yer alan lahit üzerindeki kadın başı stilistik olarak benzetmektedir. Lahit, Korkut tarafından MS 170-180 yılları arasına tarihlenmiştir. Bkz.Korkut 2006, 86, Kat. No.02, Taf. 63-2.

²⁵⁶ Burkert 1979, 99 – 108.

²⁵⁷ Grimal 1997, 112.

²⁵⁸ LIMC III, Attis. Efsaneye göre, Zeus bir gece düş görerek tohumunu yeryüzüne döker. Bundan erdişi (Erkek ve dişi üreme organı olan birey) bir varlık olan Agdistis doğar. Hem

---

kadın hem erkek olan bu yaratığı tanrılar ele geçirir ve erkeklik uzvunu kesip atarlar, uzuvdan bir badem ağacı meydana gelir. Irmak tanrısı Sangarios'un (Sakarya) kızı bu ağaçtan bir badem koparıp göğsüne koyar bundan gebe kalarak Attes (Attis) adlı bir erkek çocuk doğurur ve onu dağa bırakır. Attis büyüdükçe yakışıklı eşsiz güzellikte bir delikanlı olur ki o zaman salt kadın olan Agdistis ona âşık olur. Attis Agdistis'ten kaçmak için Pessinous'a gider ve orada kralın kızıyla evlenmeye kalkışır. Tam düğün gecesi düğün ezgileri söylenmektedir ki Agdistis birdenbire çıkagelir. Attis onu görünce çıldırır ve erkekliğini örnek ve ölür, Pessinous kralı da aynı şeyi yapar. Agdistis de sevgilisinin bedeninin bozulmamasını sağlamıştır. Bkz. Paus. VII 17, 9-12; VII 20, 2; Erhat 2002,15; Baudy 2003, 327-328. Diğer bir anlatımda ise "Zeus bir gece bir rüya görür ve bunun etkisi ile tohumunu toprağa döker. Bunun sonucunda Agdistis adında bir hermaphrodite dünyaya gelir. Yaptığı azgınlıklar ile tanrıları sinirlendiren Agdistis'i durdurmak için tanrı Dionysos görevlendirilir. Dionysos, Agdistis'in her gün serinlemek için gittiği suya şarap karıştırarak onu sarhoş etmeyi başarır ve sonra da erkeklik organını bir çam ağacına bağlar. Agdistis ayılıp kendine gelince birden zıplar ve böylece kendi kendini hadım etmiş olur. Agdistis'in kesilen organından akan kanlardan bir badem ağacı (badem ağacı ya da nar ağacı bkz. Pausanias badem ağacı, Arnobius ise nar ağacı olarak aktarır; bkz. Showerman, Great Mother, 20-22; Vermaseren, *Attis*, 4-5.) ve meyveler oluşur. Irmak tanrısı Sangarios'un kızı bu badem ağacından bir meyve alıp koynuna koyar ve hamile kalır. Kızın babası bu durumu öğrendikten sonra kızını ölüme terk eder ama tanrılar kızı yardım ederler ve onun beslerler. Kız, Attis'i doğurur. Babası Sangarios çocuğun doğduğunu duyduğunda bebek Attis'i sokağa atar. Tanrıça Attis'i alır ve onun himayesi altında bir keçi ve çobanlar tarafından yetiştirilip keçi sütü ile beslenir. Bkz. Hepding 1903, 109; Vermaseren 1977, 90-91; Özkaya 1996, 6; Baudy 2003, 327-328; Albayrak 2007, 37.

Pausanias'ın anlatımlarından Attis kültünün Lidya ve Frigya'da geçen iki versiyonunun olduğu görülmektedir²⁵⁹. Attis kültü Kybele'yle birlikte Anadolu'dan Yunan kültürüne ve daha sonra Roma kültürüne geçmiştir²⁶⁰. Mimari ve adak heykelciklerinden oluşan fiziksel kanıtlar değerlendirildiğinde Romalıların Kybele (Magna Mater) kültünü Pergamon'dan aldığı anlaşılmaktadır²⁶¹. MÖ 2. yüzyıl'da Attis Yunan dünyasındaki Ana Tanrıça kültüründe önemli bir figür haline gelmiş ve Roma Döneminde ise tanrıçaya ve Attis'e yeni anlamlar, özellikler yüklemişlerdir²⁶². Kybele ve Attis'in Anadolu'dan gittiğinin en önemli kanıtı ise betimlerinde görülen özelliklerdir²⁶³.

Attis betimlerine bakıldığında farklı pozlarda tasvir edildiği görülebilmektedir. Ayakta dururken, kaya üzerinde veya at sırtında otururken, at üzerinde hareketli şekilde, dans ederken ve yürürken. Genellikle tipik atribüleri olan pan kavalı ve çoban değneğinden biri ya da her ikisiyle gösterilmiştir. Heykelciklerin çoğunda Attis ikonografisinin değişmez bir özelliği haline gelen sivri başlık, uzun kollu tunik ve yerel özellikli bol pantolondan oluşan kendine özgü kostümü ile görünmekte bazı betimlerde ise giysisi Attis'in göbeğini ve cinsel organını açıkta bırakmaktadır²⁶⁴. Attis kültüründe mitosta geçen çam ağacı betimleri de görülmektedir. Kybele – Attis için kutlanan

---

²⁵⁹ Roller, Attis kültü için anlatılan söylenceleri öykü modeli olarak farklı versiyonlarının olduğunu ve bu versiyonları Pausanias A, Pausanias B ve Arnobius olarak 3'e ayırdığını söylemektedir. Bkz. Detaylı bilgi için Roller 2004, 231-240.

²⁶⁰ Latin şair Catullus yazmış olduğu şiirde Kybele Attis Kültü için farklı bir yorum getirmiştir. Catullus, 63.5-90.

²⁶¹ Roller 2004, 267.

²⁶² Roller 2004, 266-269.

²⁶³ Roller 2004, 266.

²⁶⁴ Roller 2004, 266; Albayrak 2007,185.

törenlerde çam ağacının kullanılması ağacın hiçbir zaman kurumamasından dolayı ölümsüz olarak görülmesi ve Attis'in çam ağacına bağlanarak cinsel organının kesilmesi nedeniyle Attis ile ilişkili olmalıdır.

MÖ 2. yüzyıldan beri bilinen Kybele kültü²⁶⁵, MS 1. yüzyılda Roma inancının merkezinde yer alan kültlerden birisi olmuştur. Erken İmparatorluk Dönemi'nde de önemini koruyan kült Augustus tarafından yakından incelenmiştir. Kendi azatlıları arasından seçilen rahipler kült yöneticisi olarak atanmıştır. Claudius Dönemi'nde de kült desteklenmiş, Attis Roma Pantheonu'na kabul edilmiştir²⁶⁶. Attis kültürünün yükselişiyle birlikte Attis adına ölümü ve yeniden doğuşu simgeleyen tarımın ve mevsimin döngüsünü anlatan festivaller düzenlenmiştir²⁶⁷. Pausanias, MS 2. yüzyılda Kybele ve Attis adına Dumae'de inşa edilmiş tapınağı gördüğünden söz etmektedir²⁶⁸. MS 4. yüzyılda yaşamış olan hristiyan yazarlardan Arnobius, Kybele ve Attis rahiplerinin ayın merkezi olarak kullandığı Pessinous'ta Attis adına farklı ritüellerin yapıldığından bahsetmektedir²⁶⁹. Nitekim MS 394' de Roma İmparatoru I. Theodosius'un pagan inançlarının kamuya açık alanlarda kutlanmasını yasaklanması sonucunda Kybele-Attis kültü zamanla

---

²⁶⁵ Roller 2004, 300.

²⁶⁶ Vermaseren 1985, 121; Roller 2004,301-302.

²⁶⁷ Philacolus'un Roma takviminde Attis için yapılan festivallerin ne zaman yapıldığına dair bilgiler verilmektedir. Bkz. CIL I 2, 312; Baudy 2003, 328.

²⁶⁸ Pausanias, VII, 17; Özkaya 1996, 6.

²⁶⁹ Arnobius V, 5-7. Özkaya 1996, 6.

kaybolmuştur²⁷⁰. Attis kültünün ortaya çıkışına kısaca değindikten sonra figürün mimari üzerindeki yansımalarını değerlendirmek gerekmektedir²⁷¹.

Çalışma kapsamında tespit edilen bloklardan birisi Aphrodisias Antik Kenti Aphrodite Tapınağı friz bloğudur **(Kat. No. 47)**²⁷². Blok üzerinde yer alan girland dekorasyonunda taşıyıcı olarak Attis figürü kullanılmıştır. Bloğun sol tarafı kırık olduğu için taşıyıcının alt kısmı görülmemektedir. Taşıyıcının başında Attis'in simgesi olan sivri uçlu başlığı yer almaktadır²⁷³. Attis'in sağ tarafında askı üzerinde çam kozalağı, üzüm, yuvarlak formlu meyveler, sarımsak ve askı merkezinde çiçek betimi yer almaktadır. Attis betiminin kullanıldığı bir diğer örnek ise Afyon Arkeoloji Müzesi'nde bulunan arşitrav-friz bloğudur **(Kat. No. 04)**²⁷⁴. Attis bu örnek üzerinde tam bir figür olarak değil sadece bir baş olarak yer almaktadır. Attis başı askı yayları içerisinde doldurma bezemesi

---

²⁷⁰ Price 2004, 372; Dürüşken 2011,40, 83; Yıldırım 2015, 516.

²⁷¹ Kybele – Attis kültünü detaylı incelemek için bkz. Vermaseren 1966; Showerman 1969; Vermaseren 1977; Casparro 1985; Vermaseren-Boer 1986, 22-44.

²⁷² C. Julius Zolios'un adına, kapı lentosuna yazılmış bir ithaf yazıtı ile MÖ 30'lara tarihlenen ilk evre, muhtemelen sütunlu bir ön avlu ve cella'dan oluşmaktadır. Bunun etrafındaki dış sütunlar ise üzerlerinde bulunan bağışçı yazıtları sayesinde MS 1. yüzyıla tarihlenmektedir. MS 2. yüzyılda tapınağın çevresi sütunlu avlu ile kapatılmıştır. Society of Dilettanti 1840, 64-65 Kap II Taf. 5-7; Crema 1939, 244-259, Abb. 33-37, Taf. 49; Theodorescu 1985, 87-89, Abb.2, 3a; Theodorescu 1990, 49-65, Abb. 5 Nr. O 1,3-4; Rumscheid 1994, 7-8, Taf. 9-5 (16-6).

²⁷³ Roller 2004, 266.

²⁷⁴ CIL VI, 9034; MAMA IV, 80A-B, Pl. 22 Fig. 10; Waelkens 1982, Taf. 30-1; Pensabene 2011, 46-47, Fig. 3.12; Pensabene 2014, 31, Fig.17; Dalla Rosa 2016, 324 Nr.3, 326; Tamer 2018, 428, 439, App. 2, 3, Fig. 1.

olarak kullanılmıştır. Attis sakallı şekilde betimlenmiş olup başında simgesi olan sivri uçlu başlığı yer almaktadır.

4.1.4.2. Eros

Yunan ve Roma dünyasında aşk tanrısı olarak bilinen Eros çok değişken bir kişiliğe sahip olup, Arkaik Çağ'dan Roma Dönemi'ne kadar büyük bir evrim göstermiştir²⁷⁵. Hesiodos yaratılışı anlatırken Khaos'tan hemen sonra Eros'u sayar, onun etkisini insan dünyasında açıkça gördüğü halde ilk tanrılar arasına nasıl yerleştireceğini tam olarak bilemez²⁷⁶. Thespiai'de Eros'a işlenmemiş kaba bir taş biçiminde düşünülerek tapınılmış, bazen de Eros'un ilk yumurta'dan doğduğu kabul edilmiştir. Gece tarafından yumurtlanan bu yumurta'nın iki yarısı ayrılarak yer ile onun kapağı olan gök'ü oluşturmuştur²⁷⁷. Eros her zaman evrenin bir temel gücü olma vasfını korumuştur. Eros, yalnız türlerin devamını değil aynı zamanda Kosmos'un iç birliğini de sağlar. Evrenin kökenine yönelik düşünceleri ortaya koyan yazarların, filozofların ve şairlerin düşünceleri hep bu tema üzerine olmuş yazarlar Eros'u kendi görüşlerine, düşüncelerine göre tanımlamışlardır²⁷⁸.

Eros'un doğumuna ilişkin birçok farklı anlatım yer almaktadır. Bunlardan ilki Tanrıların davetli olduğu bir ziyafetten sonra Penia (yoksulluk) ile Poros'un (çare) birleşmesinden

---

²⁷⁵ Grimal 1997,182-183.

²⁷⁶ Erhat 1977, 1865; Erhat 2002, 106.

²⁷⁷ Grimal 1997, 183; Erhat 2002, 106.

²⁷⁸ Platon'un "Şölen" adlı diyalogunda herkes kendine göre sevginin tanımlamasını yaptıktan sonra, Sokrates bir kadın bilici Mantineia'lı Diotima'nın görüşlerini anlatmaktadır. Bu anlatıda Diotima'ya göre Eros tanrı bile değildir. Eros ölümlü ile ölümsüz arası bir varlık, bizim "cin" olarak adlandırdığımız bir yaratıktır.

doğmuştur. Anlamlı karakterlerini bu ikili akrabalığa borçludur. Yoksulluk olarak daima yokluğunu çektiği şeyin arayışında olan Eros, amacına ulaşmanın yolunu (çare) mutlaka bulur. Yoksulluk ve çare'nin birleşmesinden doğan Eros, sürekli doyumsuzluk çeken, kaygı içinde bulunan bir güçtür²⁷⁹. Eros'un özündeki çok yönlülüğü dile getirmek için birçok farklı efsane uydurulmuştur²⁸⁰.

Tanrı Eros, şairlerin etkisi ile yavaş yavaş geleneksel fizyonomisini kazanmıştır. Eros çoğu kez kanatlı nadiren kanatsız, yüreklere endişe ve heyecan vermekten hoşlanan bir çocuk olarak tasvir edilir. Eros yürekleri bazen elinde tuttuğu okları ile vurur, bazen de meşale ile yakar. İnsanları oklarıyla kovalayan ve yaralayan kanatlı, alaycı, yaramaz giderek tehlikeli bir çocuk biçimine girmiş bu biçimiyle de günümüze kadar gelmiştir. İskenderiye sanatıyla başlayan Eros simgesi Roma'da Amor-Amores olarak şiirde ve resimde iz bırakmıştır²⁸¹.

Fresklerde kullanıldığı bilinen Eros²⁸²girland dekorasyonunda ilk kez Kyme Antik Kenti'nden ele geçen friz bloğunda askı üzerinde doldurma bezemesi olarak

---

²⁷⁹ Grimal 1997, 183.

²⁸⁰ Efsanelerde Eros'un Aphrodite ile Hermes'in oğlu ya da Eileitheia veya İris'in çocuğu olduğu söylenir. Uranos'lu Aphrodite'nin Hermes'le birleşmesinden Eros, Dione'nin kızı Aphrodite'den de Anteros (karşıt aşk) doğmuştur. En çok kabul gören efsane ise Hermes'le Aphrodite'nin oğlu olandır. Detaylı bilgi için bkz. Grimal 1997, 183; Fritz, 2003, 37-39.

²⁸¹ Erhat 2002, 107.

²⁸² Webb 1996, 32.

kullanılmıştır²⁸³ (**Kat. No. 128**). Eros'un girland dekorasyonunda taşıyıcı olarak ilk kullanımı ise Geç Hellenistik Dönem'de Pergamon'da ortaya çıkmıştır. Geç Hellenistik Dönem'de kullanılan Eros'lar her zaman küçük şekilde betimlenmiştir²⁸⁴. Yukarı Gymnasion'da Diodoros Paspalos Exedrası'ndan ele geçen bir anta başlığının üst kısmı bitkisel bezemelerle süslenmiş başlığın alt kısmında dar bir bant şeklindeki alanda erosların taşıdığı girland dekorasyonu yer almaktadır²⁸⁵ (**Kat. No. 58**).

4.1.4.2.1 Çocuk Eros

Mimari süslemede kullanılan Eros betimleri Hellenistik Dönemde ortaya çıkmasına rağmen MS 1. yüzyıldan itibaren yoğun olarak kullanılmaya başlanmıştır. Çocuk Eros'lar çıplak olarak betimlenmiş, yüz hafif tombul, kol ve bacaklar ise yuvarlak hatlar şeklinde bir çocuğun vücut hatlarına sahip olarak tasvir edilmiştir. Eros betimlerinin neredeyse tamamında cinsel organı görünür. Bazı bloklarda Eros'un sırtında kanat bulunurken, bazılarında ise kanat görülmemektedir.

Yukarıda da bahsedildiği üzere Kyme Antik Kenti'nden ele geçen friz bloğu, askı üzerinde doldurma bezemesi olarak (Eroslar askı üzerinde oturur şekilde betimlenmektedir.) Eros kullanımı görülen ilk örnektir. Eros burada küçük bir çocuk şeklindedir (**Kat. No. 128**). Friz üzerinde taşıyıcının başının üzerindeki askı üzerinde solda iki, sağda iki Eros yatar şekilde ve oturur şekilde betimlenmiştir. Kanatları görülen

---

²⁸³ Mendel III, 1094; Rumscheid 1994, 277. 279-280, 294, Taf. 63-4(113.1); Rumscheid tarafından Pergamon Demeter Tapınağı girland dekorasyonu dikkate alınarak MÖ 302-263 yılları arasına tarihlendirilmiştir.

²⁸⁴ Webb 1996, 31.

²⁸⁵ Webb 1996, 32.

oturan Eros elinde bir kuş tutmaktadır²⁸⁶. Eros'un girland dekorasyonunda taşıyıcı olarak kullanımı ilk olarak Geç Hellenistik Dönem'de Pergamon'da ortaya çıkmıştır. Geç Hellenistik Dönem'de kullanılan Eros'lar her zaman küçük şekilde betimlenmiştir²⁸⁷. Yukarı Gymnasion Diodoros Paspasos Exedra'sından ele geçen bir anta başlığının üst kısmı bitkisel bezemelerle süslenmiş başlığın alt kısmında dar bir bant şeklindeki alanda Eros'ların taşıdığı girland dekorasyonu yer almaktadır²⁸⁸ **(Kat. No. 58)**. Dekorasyonda farklı yönlerde doğru hareket halinde olan çocuk eroslar omuzlarında girland askısını taşımaktadır. Eros'ların bacakları bazılarında iki yana doğru açık, bazılarında ise bir bacak dizden bükülerek havaya doğru kaldırılmıştır. Yapılan çalışmalarla Diodoros Paspasos Exedra'sının MÖ 69-60 tarihleri arasında yapılmış olabileceği öne sürülmüştür²⁸⁹.

---

²⁸⁶ Mendel III, 1094; Rumscheid 1994, 277. 279-280, 294, Taf. 63-4(113.1); Kyme Antik Kenti'ne ait bu bloğun İstanbul Arkeoloji Müzesi'nde yer aldığı araştırmacılar tarafından yayınlanmıştır. Tez için alınan çalışma izni sürecinde örnek, Müze'nin restorasyonu nedeni ile çalışılamamıştır. Bu örnek girland dekorasyonunda Eros'un ilk kullanıldığı örnektir. Örnek Rumscheid tarafından Pergamon Demeter Tapınağı girland dekorasyonu dikkate alınarak MÖ 302-263 arasına tarihlendirilmiştir.

²⁸⁷ Webb 1996, 31.

²⁸⁸ Webb 1996, 32.

²⁸⁹ Kienast ve Heilmeyer tarafından Diodoros'un Roma'yı ziyareti ile ilişkilendirilerek bu tarihin MÖ 126 olduğu öne sürülmüştür (Deubner 1990, 94; Deubner, J.B. Trentini adına hazırlanan anı kitabındaki yayında tarihlendirmenin bilerek çarpıtıldığından bahsedilmektedir.) Daha sonra ele geçen yazıttan yola çıkarak Nikephoria oyunlarının yazıtta "9" rakamından dolayı 29. Nikephoria olabileceğini ve 29. Nikephoria'nın tarihinin MÖ 69'a denk geldiğinden Diodoros Paspasos adına yapılan Exedranın tarihinin

Pessinous Antik Kenti tapınağa ait friz blokları üzerinde yer alan girland dekorasyonunda taşıyıcı olarak kullanılan **(Kat. No. 182)** Eros'un vücudu cepheden hafif sola dönük şekilde betimlenmiştir. Sağ ayak dizden bükülerek arkaya doğru havaya kaldırılmıştır. Eros tombul bir çocuk vücuduna sahiptir. Blok üzerindeki dekorasyonda yer alan öğelerin stilistik tarihlendirmeleri yanı sıra tapınakta ele geçen yazıttan tapınak Tiberius Dönemi'ne tarihlendirilmiştir²⁹⁰.

Antalya Arkeoloji Müzesi'nde sergilenen Perge Antik Kenti'ne ait olan friz bloğu **(Kat. No. 179)** üzerindeki dekorasyonda da taşıyıcı olarak çocuk Eros kullanılmıştır. Eros'un vücudu profilden başı ise cepheden verilmiştir. Eros'un saçları uzun, sağ ayağı ile Satyr'in kulağına basmakta, bir eliyle de Satyr'in boynuzunu tutunmaktadır. Öne doğru eğilmiş olan Satyr'in omzunda gövdesi küçük yapraklardan oluşan ve ucunda da çam kozalağı olan *thyrsos* yer almaktadır²⁹¹. Eros *Thyrsos*'u omzunda ters şekilde

---

MÖ 69 ya da biraz daha geç olması gerektiği ortaya konmuştur. Detaylı bilgi için bkz. Yazıt için; Hepding 1907, 257-272; IGR IV Nr. 293; Radt 1988, 143-144; Kienast 1970, 224-232; Rakob - Heilmeyer 1973, 26, Anm.54; Jones 1974, 183-205. Rumscheid 1994, 36, 126, 294, 325, Taf.132, 228-3.

²⁹⁰ Lambrechts ve Diğ. 1972, 156-173; Devreker 1984, 53; Waelkens 1986, 58-59; Vandeput 1996, 37, 44-45, 51-52, 60-63, 148,151,185, Pl.112.1.

²⁹¹ *Thyrsos*: Dionysos kültüne katılanların ellerinde taşıdığı üzeri sarmaşık ve asma yapraklarıyla sarılı, tepesinde bir çam kozalağı bulunan ok şeklindeki asa. Bkz. Howatson 2013, 940; Dionysos'un asası olan *Thyrsos Bakkha* festivallerine katılan *Maenandlar*, *Satyrler* ve tanrılar tarafından taşınır. Saltuk 1989, 180; Er 2004, 354; Tsochos 2003, 526; Yunan sanatının erken dönemlerinde *Bakkhalar* genellikle ellerinde asma ya da sarmaşık dallarıyla resmedilirdi. Daha sonraları *thyrsoslar* bambu gibi kesilerek uçlarına sarmaşık

tutmakta ve ucunda kurdele ile bağlanmış askı yer almaktadır. Askıyı *Thyrsos*'a bağlayan kurdele Eros'un başının üzerinden geçerek sap kısmına tekrar bağlanmaktadır. Kurdele Eros'un başının üzerinde rüzgârdan havalanarak paraşüt gibi açılmıştır. Dekorasyonun genel stilistik özellikleri ve dekorasyonda kullanılan buğday başağı ve kuş betimlerinin olması Claudius Dönemi (MS 41-54) özelliği olarak görülmüş ve tarihlendirilmiştir²⁹².

Sagalossos Antik Kenti girişinde yer alan friz bloğu üzerindeki dekorasyonda taşıyıcı olarak Eros kullanılmıştır (**Kat. No. 203**). Eros'lar birbirlerine sırtı dönük şekilde ve her ikisinin de sağ ayakları dizden bükülerek havaya doğru kaldırılmış şekilde elleriyle sırtlarındaki askıyı tutmaktadır. Eros'un vücudu boğumlar halinde şişkindir. Bloğun sol tarafındaki Eros'un sadece baş kısmı kırıktır. Sağ taraftaki Eros neredeyse tamamen tahrip olmuştur.

Afyon Arkeoloji Müzesi'nde sergilenen friz bloğu üzerindeki dekorasyonda taşıyıcı olarak kullanılan Eros'ların vücutları cepheden çıplak şekilde verilmiştir (**Kat. No. 01**). Eros'lar ikişerli gruplar halinde tekrar eden bir şema oluşturmuş olup, başlar birbirine dönük şekildedir. Dekorasyondaki tüm Eros'ların sağ bacakları dizden kırık ve yukarıya doğru kaldırılmış durumdadır. Erosların yanısıra dekorasyonda yer alan askı üzerindeki öğelerin dizilimi, meyvelerin yoğunluğu gibi tipolojik özelliklerinden yola çıkarak örnek Antoninler Dönemi'ne tarihlendirilebilir.

Afyon Arkeoloji Müzesi'nde yer alan arşitrav-friz bloğunda görülen girland dekorasyonunda taşıyıcı olarak kullanılan Eros'ların vücutları cepheden verilmiş olup

---

yaprakları konan rezene saplarından yapılmaya başlanmıştır. *Bakkhalar* bunları silah olarak kullanmaktaydı. bkz. Karatağ 2011, 401.

²⁹² Honroth 1971, 23-29.

çıplak olarak betimlenmiştir **(Kat. No. 04)**²⁹³. Blok üzerindeki dekorasyonda askının iki ucundan tutarak havaya kaldıran Eros’lar yer almaktadır. Eros’lar karşılıklı olarak, vücut hafif yan dönmüş şeklide ve Eros’ların bir ayakları dizden bükülerek öne doğru hamle yapar şekilde betimlenmiştir. Blok üzerindeki dekorasyonda yer alan Eros’lar birbirini tekrar eder şekildedir.

Antalya Arkeoloji Müzesi deposunda yer alan friz bloğu üzerindeki dekorasyonda birisi Eros olmak üzere iki taşıyıcı görülmektedir **(Kat. No. 041)**. Eros’un vücudu cepheden verilmiş olup çıplak olarak betimlenmiştir. Eros’un bacakları açık ve koluyla askıyı kavramış şekildedir. Eros’un anatomik özelliklerinden çocuk Eros olduğu anlaşılmaktadır.

Antalya Müzesi’nden taşıyıcısı çocuk Eros olan diğer bir örnek ise Perge Tiyatrosu *scaenae frons* binasına ait korint tipi paye başlıktır **(Kat. No. 180)**. Başlığın üç yüzünde ikinci sıra *akanthus* yaprağının üzerinde duran çıplak bir Çocuk Eros betimi yer alır. Eros’un vücudu cepheden verilmiş olup Eros’un sağ bacağı dizden hafif bükülerek yukarıya kalkar vaziyettedir. Perge Tiyatrosu’nun *scaenae frons*’u mimari açıdan incelendiğinde iki farklı safhasının olduğu A. Öztürk tarafından ortaya konmuştur. Bu

---

²⁹³ Bloğun arşitravı üzerindeki yazıtlardan yola çıkarak blok Flaviuslar Dönemi’ne tarihlendirilmiştir. Yazıtta, “Ti. Klaudius Onesimos ve Klaudia Kytheris”in yaptığı onurlandırmadan bahsetmektedir. bkz. CIL VI, 9034; MAMA IV, 80A-B, Pl. 22 Fig. 10; Waelkens 1982, Taf. 30-1; Pensebene 2011, 46-47, Fig. 3.12; Pensebene 2014, 31, Fig.17; Dalla Rosa 2016, 324 Nr.3, 326; Tamer 2018, 428, 439, App. 2, 3, Fig. 1.

evreler dikkate alındığında *Scaenae Frons*’un en erken Geç Antoninler - Orta Severuslar Dönemi’ne tarihlendiği söylenebilir²⁹⁴.

Manisa Arkeoloji Müzesi’nde sergilene friz bloğundaki, dekorasyonda taşıyıcı olarak Eros kullanılmıştır (**Kat. No. 142**). Eros’un vücudu hafif yan dönmüş şekilde cepheden verilmiştir. Eros çıplaktır ve sırtında kanadı yer almaktadır. Sağ ayağı ile öne hamle yapar şekildedir. Eros’un vücut anatomisi ne çocuk ne de genç birey vücuduna benzemektedir. Askı’yı oluşturan yaprakların arasındaki konturların fazla olması ve meyveler belirginleşmesi Antoninler Dönemi’nde görülen özellikler olduğundan blok bu döneme tarihlendirilmiştir²⁹⁵.

Zonguldak Ereğli Müzesi’ndeki arşitrav-friz bloğu üzerindeki dekorasyonda yer alan Eros taşıyıcı olarak kullanılmıştır (**Kat. No. 257**). Eros’un vücudu cepheden verilmiş olup elleri ve bacakları iki yana açıktır. Eros’un yüz hatları belirgin, saçları dalgalı ve uzundur. Dekorasyonda yer alan askı yaprak ve meyvelerden oluşmaktadır. Meyveler belirgin olarak sıralanmış şekilde betimlenmiştir. Meyveler arasındaki konturlar derindir. Askı üzerindeki kurdeleler askıya yapışık şekildedir. Bu stilistik özelliklerden yola çıkarak blok Antoninler Dönemi’ne tarihlenebilir. Bloğun friz tacında yer alan ion kymation’u bezemesi de bu tarihi desteklemektedir²⁹⁶.

---

²⁹⁴ Scaenae frons evreleri için bkz. Ferrero 1970, 155; İnan ve diğ. 1997, 66-68; İnan ve diğ. 2000, 287-298; Şahin 2000, 199-208; Atik 2000, 298-321; Kadioğlu 2002, 470; Öztürk 1999, Öztürk 2005, 35-37; Öztürk 2009, 23-130; Özdizbay 2012, 73-78.

²⁹⁵ Honroth 1971, 54-60.

²⁹⁶ Blok üzerindeki diğer bir süsleme ögesi olan ion kymation dizisi dikkate alındığında, yumurtaların üstü kesik, kabuktan geniş derin oygularla çözülmüş aşağıya doğru sivrilen biçimde, çanaklar arasında düz yüzeyli ok ucu ile altta seyrek dizimli makara dizisinin

Hierapolis Tiyatrosu sahne binası friz bloğu üzerinde yer alan dekorasyonda taşıyıcı olarak çocuk Eros kullanılmıştır. Katalogda yer alan aynı yapının iki bloğu üzerinde iki farklı şekilde betimlenen Eros'lar yer almaktadır. Blok A üzerindeki Eros'lar çıplak, sola ve sağa doğru uçar şekilde betimlenmiştir. Blok B üzerinde ise askının iki ucundan tutan çıplak Eros'lar karşılıklı olarak sol ve sağ ayaklarını kaidenin üzerine basar şekilde betimlenmiştir. Dekorasyonda kullanılan diğer öğeler de değerlendirildiğinde dekorasyon MS 3. yüzyıl başına (Septimus Severus Dönemi) tarihlenebilir²⁹⁷.

Kastamonu Pompeiopolis Tiyatrosu'na ait arşitrav-friz bloğu üzerinde yer alan girland dekorasyonunda taşıyıcı olarak çocuk Eros kullanılmıştır (**Kat. No. 201**). Eros'lar çıplak şekilde betimlenmiş ve çocuk vücudunun anatomisine sahiptirler. Taşıyıcı Eros'lar bir bacaklarını askıya paralel olarak geriye doğru, diğer bacaklarını ise dizden bükerek yana doğru uzatmışlardır. Bu şekli ile iki Eros betimi, bir askı ve doldurma bezemesi bir sahne oluşturmaktadır ve bu sahnenin tekrarı ile blok üzerindeki dekorasyon bir şablon ile oluşturulmuş olmalıdır. Blok, üzerindeki yazıttan yola çıkılarak MS 2. yüzyıl

---

yer aldığı görülmektedir. İon kymation'u ve inci-makara süslemesi ile Stratonikeia Gymnasionu kapı sövesi üzerindeki dekorasyona benzer özellikler göstermektedir. Karaosmanoğlu 1996, 44-51, Kat. 63, Levha 32 a-63; Mert 1999, 427; Mert 2008, 62-63.

²⁹⁷ Blok üzerindeki doldurma bezemesi olarak kullanılmış masklardan yola çıkarak tarihlendirmeleri yapılmıştır. Doldurma bezemeleri başlığı altında detaylı bilgi verilmiştir. Ferrero 1966, 59-60; Ferrero 1974, 241; Waelkens -Poblome 1995, 35, fig. 6; Kadioğlu 2002, 438; Ritti 2006, 120; Ritti 2007, 407-409. Ferrero 2007; D'Andria 2012; Durmuş 2016, 92, Kat. 11, Res. no: 33.

ortalarına tarihlendirilmiştir²⁹⁸. Blok üzerindeki girland dekorasyonu ve ion kymation'u gibi süslemeler de bu tarihi doğrulamaktadır.

Diğer bir örnek ise Aphrodisias Hadrian Hamamı'na (?) ait olduğu düşünülen friz bloğudur **(Kat. No. 44)**. Blok üzerinde yer alan taşıyıcı Eros'un vücudu profilden verilmiş olup çıplaktır. Baş cepheden verilmiştir. Eros'tan yola çıkarak tarihleme yapmak çok zordur.

İzmir Arkeoloji Müzesi'nde sergilen örnekte yer alan taşıyıcı Eroslar'ın vücutları cepheden ve çocuk anatomisine uygun olarak işlenmiştir **(Kat. No: 108)**. Dekorasyonda tam olarak dört Eros görülmektedir ve her birinin duruşu farklıdır. Bu da bize kompozisyonun şablon halinde yapılmadığını göstermektedir.

Niğde Arkeoloji Müzesi'nde bulunan iki ve Tyana Antik Kenti'nde yer alan bir friz bloğu üzerindeki dekorasyonda taşıyıcı olarak Eros kullanılmıştır **(Kat. No. 162, 163, 247)**. Bu bloklar üzerindeki taşıyıcı Eros'ların vücutları profilden verilmiştir. Eros'ların bir ayağı dizden bükülerek öne hamle yapar şekildedir ve eli ile askıyı öne doğru itmektedir. Sadece Eros betimi üzerinden bloğun tarihlenmesi oldukça zordur. Bu nedenle girland askısı, masklar ve ait olduğu yapının özellikleri dikkate alındığında bloklar MS 2. yüzyılın sonu 3. yüzyılın başına tarihlendirilmiştir²⁹⁹.

---

²⁹⁸ Bindokat-Peschlow 1975, 387-391; Kadioğlu 2002, 470; Summerer – Çevik 2014, 195-196, Res. 5.

²⁹⁹ Berges 1998, 179-204, Taf. 15, Abb. 9-11; Berges – Nollé 2000, 132-144, Kat.83-97, Taf. 82-83, Abb. 30.

4.1.4.2.2. Genç Eros

Yapılan çalışmada taşıyıcı olarak kullanılan Eros'lar içinde farklı bir tip olan genç Eros figürleri bu başlık altına toplanmıştır. Genç Eros tanımlaması ve ayrımı yaparken Eros'un yüz detayları ve anatomik yapısı dikkate alınmıştır. Bu özellikler dikkate alındığında taşıyıcı olarak sadece Genç Eros kullanılan 9 mimari blok yer almaktadır.

Isparta Arkeoloji Müzesi'nde sergilenen Pisidia Antiocheia Augustus Tapınağı Propylonu'na ait olan friz blokları üzerinde yer alan girland dekorasyonunda taşıyıcı olarak genç Eros kullanılmıştır (**Kat. No. 198**). Eros'lar çıplak olarak betimlenmiş olup vücutları cepheden verilmiştir. Eros'lar genç birey anatomisine sahiptir. Eros'ların sol ayakları hafif önde, bir elleri ile üzüm salkımı tutar şekilde iken, diğer elleri ile de askıyı tutmaktadırlar. Propylon üzerinde yer alan yazıtın yeniden incelenmesi ile dekorasyon MS 50-62 yılları arasına tarihlendirilmiştir³⁰⁰.

Pisidia Antiocheia Antik Kenti Batı Kapısı'nda yer alan girland dekorasyonunda genç Eros taşıyıcı olarak kullanılmıştır (**Kat. No. 187**). Eros bir kaide üzerinde durmaktadır. Sağ elinde üzüm salkımı tutarken diğer eli ile askıyı yukarıya doğru kaldırmaktadır. Eros anatomik olarak genç bir birey şeklinde olup, çıplak şekilde betimlenmiştir. Batı kapısı olarak adlandırılan bu yapının iç cephesinde ve dış cephesinde yazıtlar yer almaktadır. İç cephesinde yer alan yazıttan yola çıkarak bu yapının MS 129 yılında inşa edilmiş olduğu araştırmacılar tarafından saptanmıştır³⁰¹.

---

³⁰⁰ Robinson 1926, 20-26, Fig. 32-37; Mitchell 1983 a, 8; Mitchell 1983 b, 79-81; Büyükkolancı 1996, 56-58; Vandeput 1997, 61, 63, 305, Pl.72.1; Waelkens-Mitchell 1998, 146-147; Mert 2010, 264-268, Abb. 4, 6-8; Rubin 2011, 41-44; Ossi 2011, 97-98.

³⁰¹ Robinson 1926, 456, Fig. 76; Mitchell 1983 a, 8; Mitchell 1983 b, 80; Ossi 2011, 85-109; Mitchell-Waelkens 1998, 97-99, Fig. 19 b; Taşlıalan 2000, 9.

Side Arkeoloji Müzesi'nde sergilenen örnek Perge Tiyatrosu'na ait orthostat bloğudur **(Kat. No.181)**. Dekorasyonda kullanılan Eros çıplak ve Eros'un bacakları açık şekildedir. Eros genç bir bireye ait vücut hatlarına sahiptir. Bacakları ve vücudun üst kısmı kaslı olarak betimlenmiştir. Baş kısmı kırık olduğu için yüz detayları belirgin değildir.

Bir diğer örnek ise Niğde Kemerhisar İlçesi Eski Belediye Binası önünde sergilenen friz bloğu üzerindeki dekorasyonda yer alan Eros figürüdür **(Kat. No. 248)**. Eros'un sağ ayağı arkaya doğru uzanmış, sol ayağı ise dizden bükülmüş şekildedir. Eros çıplak şekilde betimlenmiş, başı ve vücudu cepheden verilmiştir. Eros'un karın kasları belirgin şekildedir. Eros'un alnında bir alın bandı yer alır, saçlar uzun ve geriye doğru uzanmaktadır. Eros'un yüz hatları çocuk bir bireyden ziyade genç bir bireye ait olmalıdır.

Sagalassos Antik Kenti Yukarı Agora'da yer alan anıt gövdesi üzerinde yer alan girland dekorasyonunda taşıyıcı olarak genç Eros yer almaktadır **(Kat. No. 205)**. Eros çıplak olup sağ bacağı öne doğru hareket halindedir. Eros'tan yola çıkarak tarihlleme yapmak oldukça güçtür³⁰².

Eros taşıyıcılı diğer bir örnek ise Düzcce Konuralp Arkeoloji Müzesi'nde yer alan friz bloğudur **(Kat. No. 80)**. Blok üzerindeki dekorasyonda Eros çıplak olup, sırtında bir pelerin yer almaktadır. Eros'un sağ ayağı öne doğru hareket halinde ve kolları ile askıyı kaldırır şekildedir. Askı üzerinde meyveler belirgindir. Dekorasyonun tipolojik özellikleri Asker İmparatorlar Dönemi karakteristiğini yansıtmaktadır. Bu nedenle örnek Asker İmparatorlar Dönemi'ne tarihlendirilmiştir³⁰³.

---

³⁰² Waelkens – Poblome 1995, 35, Fig.6.

³⁰³ Honroth 1971, 65-69.

Bir diğerk Örnek İstanbul Arkeoloji Müzesi'nde sergilenen friz bloğudur (**Kat No. 97**). Taşıyıcı olarak kullanılan Eros'un vücudu cepheden verilmiş olup çıplaktır. Eros'un sırtında uçuşan bir pelerin görölmektedir. Eros'un bir ayağı öne doğru hamle yapar şekilde olup, sol eli ile askıyı tutarken sağ elinde ise bir ok bulunmaktadır. Yuvarlak bir yüz hattına sahip olan Eros'un saçları uzundur.

Zonguldak Ereğli Arkeoloji Müzesi'nde sergilenen friz bloğu üzerindeki dekorasyonda genç Eros taşıyıcı olarak kullanılmıştır (**Kat. No. 259**). Eros'un vücudu cepheden verilmiş olup sağa dönüktür. Eros genç bir erkek vücuduna sahip olup çıplaktır. Eros'un boynunda bağlı olan pelerin sol kol üzerinden arkasına doğru uçuşmaktadır. Eros sağ ayağı ile öne doğru hamle yapmakta ve hemen önünde duran Pan'ın ensesinden sağ eli ile tutmaktadır. Eros'un sol ayağı ise geriye doğru açılmış iken sol eli ile de üzerinden geçen askıyı tutmaktadır.

Genç Eros betimleri içerisinde üç örnekte (**Kat. No. 80, 97, 259**) yer alan Eros'lar duruş pozisyonları, vücut hareketleri ve sırtlarında taşıdıkları pelerinleri ile benzer kompozisyonlara sahiptirler. Aynı şekilde üç blok üzerindeki girland askısı da benzer bir forma sahiptir. Bu nedenle bu üç blok üzerindeki taşıyıcıları pelerinli genç Eros olarak düşünmek gerekmektedir.

4.1.4.2.3. Eros ve Kombinasyonları

Yapılan çalışmada girland dekorasyonunda taşıyıcı olarak Eros ve farklı öğelerin bir arada olduğu bloklar da tespit edilmiştir.

Tespit edilen bu bloklardan ilki Alexandria Troas Antik Kenti'nde yer alan Poligonal yapıya ait arşitrav-friz bloklarıdır (**Kat. No. 16**). Friz üzerindeki dekorasyonda taşıyıcı olarak kenarlarda kurukafa (*bukranion*) boğa başı, dekorasyonun geri kalan

kısımında ise genç Eros kullanılmıştır. Kurukafa taşıyıcılar dekorasyon bitimlerinde yer aldığı için bir blok üzerinde kafatasının yarısı işlenmiştir. Kurukafa üzerinde ucu püsküllü tespih dizisi yer almaktadır. Diğer taşıyıcı olan Eros'ların bazıları ön yüzden, bazıları ise arkası dönük şekilde betimlenmiştir. Eros'ların vücutları çıplak, bacaklar kapalı, kolları ise askıyı yukarıya doğru kaldırır şekildedir. Arşitrav bloklarının çalışması Söldner tarafından yapılmış dekorasyon MS 2. yüzyılın ortasına tarihlendirilmiştir³⁰⁴.

Antalya Arkeoloji Müzesi'nde sergilenen Perge Tiyatrosu'na ait orthostat bloğu üzerindeki dekorasyonda genç Eros ve kurukafa boğa başı taşıyıcı olarak kullanılmıştır **(Kat. No. 177)**. Eros'un vücudu cepheden verilmiş olup, çıplaktır. Eros anatomik olarak genç bir birey şeklinde betimlenmiştir. Sol ayağı ile öne doğru hamle yapar şekilde ve kanatları arkada açıktır.

Antalya Müzesi'nde sergilen diğer bir orthostat bloğu üzerinde yer alan girland dekorasyonunda taşıyıcı olarak genç Eros ve asa kullanılmıştır **(Kat. No. 42)**. Eros'un vücudu cepheden verilmiş olup yüz ve vücut detayları belirgindir. Uzun saçları, sert bakışı ve kaslı vücudu ile genç bir birey olduğu anlaşılmaktadır. Eros'un sağ ayağı dizden bükülerek ileri doğru hamle yapar şekildedir.

Side Arkeoloji Müzesi'nde sergilenen friz üzerindeki dekorasyonda taşıyıcı olarak kenarlarda Herme, diğer kısımda ise çocuk Eros kullanılmıştır **(Kat. No. 215)**. Girland dekorasyonu düşünüldüğünde, sola ve sağa doğru hareket eden iki Eros bir askının iki ucundan tutmaktadır. Bu betim bir şablon gibi görünse de her bir Eros'un başı farklı yöne doğru bakmakta olup, saç detayları ile yüz detayları farklıdır. Eros'lar,

---

³⁰⁴ Alexandria Troas'da ortaya çıkartılan Polygonal Yapı'nın mimari süslemeleri için bkz.

Söldner 2018, 220-221, Taf. 68.

doldurma bezemeleri, askı ve ion kymationu dikkate alınarak blok MS 3. yüzyıl ortalarına tarihlenmiştir³⁰⁵.

Eros ve farklı taşıyıcıdan oluşan son örnek ise Antalya Arkeoloji Müzesi deposunda bulunan friz bloğudur (**Kat. No. 41**). Blok üzerindeki dekorasyonda taşıyıcı olarak çocuk Eros ve Kentaur görülmektedir. Eros'un vücudu cepheden verilmiştir. Eros'un bacaklar açık ve kolları ile askıyı sarar biçimdedir.

4.1.4.3. Medusa Başı

Medusa, deniz tanrısı Phorkys ile Keto'nun üç kızından birisidir. Gorgonlar olarak bilinen üç kız kardeştten sadece Medusa ölümlü, diğer ikisi ise ölümsüzdür³⁰⁶. Başları yılanlarla çevrili, yaban domuzu gibi iri dişli, tunçtan elleri ve uçmayı sağlayan altın kanatları vardır. Gözleri ateş saçar ve bakışları o kadar içe işlerdi ki onu gören taş kesilirdi. Sadece ölümlüler için değil ölümsüzler için de korkutucudur³⁰⁷.

---

³⁰⁵ Büyük Hamama ait bu friz bloğunu A.M. Mansel MS 3. yüzyıl sonuna tarihlerken, Abbasoğlu ise dekorasyonu MS 3. yüzyıl ortalarına tarihlemiştir. bkz. Mansel 1975, 50-51, Res.2a-b; Mansel 1978, 227, Res. 253b-254 a; Abbasoğlu 1994, 116, Lev. 16-2; Karaosmanoğlu 1996, 55-56, kat. b-102 Side 7, Lev. 51.

³⁰⁶ Hes. Theog. 274.

³⁰⁷ Hom. Od. XI, 623; Galli 1999, 1126; Bir tek Poseidon Medusa'dan korkmamış ve Medusa ile birlikte olmuş onu hamile bırakmıştır. Perseus, Seriphos tiranı Polydektes ve Athena'nın öğüdü ile Medusa'nın inini tespit etmiş, Hermes'in verdiği kanatlı ayakkabıları kullanarak Medusa'nın başını kesebilmiştir. Athena, Medusa'nın kafasını kalkanının (Aegis) ortasına yerleştirerek ondan faydalanmış, düşmanlarını bir bakışla taşla dönüştürmüştür. Medusa'nın tek bir saç perçeminin bile saldırgan bir orduya

Farklı hikayelerde yer alan Medusa antik dönemde farklı amaçlarla süsleme olarak kullanılmıştır. Medusa başı en çok mezar mimarisinde ve lahitler üzerinde görülmektedir. İkonografik olarak mezar yapılarında önemli bir yere sahip olan Medusa başı korkunç görünümü ile mezarı rahatsız edecek kişilerden korumak için betimlenmiş olmalıdır. Bu kullanım koruyucu olarak ostothek gövdelerinin kısa cephelerinde ve özellikle Dağlık Kilikia Bölgesi kaya mezarlarının girişinde yaygın olarak kullanılmıştır³⁰⁸. Medusa başı mezar yapılarının yanı sıra mimari yapılarda da kullanılmaya başlamıştır³⁰⁹. MS 1. yüzyılda Aphrodisias Agora Portikosu³¹⁰ ve Side Vespasian Anıtı'nda³¹¹ kullanılan Medusa başı betimi, özellikle MS 2. yüzyılda dini ve sosyal yapılarda yoğun olarak kullanılmıştır. Medusa başının mimaride kullanımının en güzel örneği Didyma Apollon Tapınağındadır³¹². Hadrian Dönemi'ne tarihlendirilen Kyzikos Hadrian Tapınağı'nın cella duvarında, Ephessos Celsus Kütüphanesi üst kat orta alınlığında³¹³, Ephessos Hadrian Tapınağı alınlığı tympanonunda³¹⁴, Pergamon Traian Tapınağı'nın frizlerinde³¹⁵,

---

gösterildiğinde orduyu bozguna uğratmaya yeterli olduğu söylenmektedir Grimal 1997, 217-218; Bremmer 1998, 1154-1155; Erhat 2002, 118-119.

³⁰⁸ Scarborough 1991, 348-360; Scarborough 1998, 81-82; Baldıran 2005, 67-85; Yılmaz 2005, 95-96 a-b, 113 a-c, 160 a-d, Res. 9; İsaıra Bölgesi'nde kullanılan Medusa başları için bkz. Baldıran – Gider 2008, 122.

³⁰⁹ Cook 1974, 3.

³¹⁰ Erim 1986, Fig. 41; Baldıran-Gider 2008, 123.

³¹¹ Mansel 1978, 117-118, Fig. 129; Mansel 1964, 185-197; Baldıran-Gider 2008, 123.

³¹² Voigtländer 1975, 131-134, Fig. 27; Baldıran-Gider 2008, 123.

³¹³ Strocka 1988, Taf. 40.1; Baldıran-Gider 2008, 123.

³¹⁴ Akurgal 1987, 129, Res. 223; Bonechi 1989, 33; Baldıran-Gider 2008, 123.

³¹⁵ Stiller 1895, 20-25, Pl. 9-10; Baldıran-Gider 2008, 123.

Aphrodisias Hamamı Doğu Portiko konsolunda³¹⁶ Medusa kabartması yer almaktadır³¹⁷. Antoninler Dönemi'ne tarihlenen Side N1 tapınağı frizlerinde³¹⁸ ve Nymphaeum tavan levhalarında³¹⁹, Hierapolis Agorası Güney Stoa'sında³²⁰, Miletos Tiyatrosu³²¹ ve Faustina Hamamı'nın arşitravlarının yüzeyinde³²², Aspendos Tiyatrosu tavan kasetlerinde³²³, Sagalassos Yukarı Agora Nymphaeum'u orta alınlığında³²⁴, Prusias ad Hypium'da yer alan tapınağın arşitravlarında³²⁵, Ephesos Medusa Kapısı'nda³²⁶ Medusa başı kabarması görülmektedir. Severuslar Dönemi yapıları olan Perge Güney Hamamları ve Severuslar Dönemi Propylon'u arşitrav-soffit'lerinde de Medusa başı kabartması kullanılmıştır³²⁷.

Yukarıda belirtilen kentler ve yapıların dışında Antalya Arkeoloji Müzesi'nde sergilenen Perge Kenti'ne ait friz bloğunda yer alan girland dekorasyonunda taşıyıcı olarak Medusa başı kullanılmıştır (**Kat. No. 178**). Yuvarlak yüz hatlarına sahip olan Medusa'ların saçları uzun, geriye doğru dalgalı şekilde uzanmaktadır. Medusa'lar üzgün

---

³¹⁶ Mendel 1974, 191, No. 497; Baldıran-Gider 2008, 123.

³¹⁷ Barattolo 1995, 57-108, Taf. 35; Baldıran-Gider 2008, 123.

³¹⁸ Mansel 1951, 16-22; Mansel 1963, 80-81, Abb.61; Cook 1974, 35; Baldıran-Gider 2008, 123.

³¹⁹ Mansel 1963, 54-55. Abb.38; Baldıran-Gider 2008, 123.

³²⁰ D'andria 2003, 106-108, Res. 90; Baldıran-Gider 2008, 123.

³²¹ Kleiner 1970, 20-21, Taf.17; Baldıran-Gider 2008, 123.

³²² Kleiner 1970, 20-21, Taf.16; Baldıran-Gider 2008, 123.

³²³ Can 2005, 102-103; Baldıran-Gider 2008, 123.

³²⁴ Vandeput 1997, Pl. 47.2; Baldıran-Gider 2008, 123.

³²⁵ Anabolu 1970, 98, Res. 317 a-d; Baldıran-Gider 2008, 123.

³²⁶ Scherrer 2000, 146, Res. 2; Baldıran-Gider 2008, 123.

³²⁷ Abbasoğlu 1994, 21-25, Lev. 38; Recke 2007, 157. Res. 13; Baldıran-Gider 2008, 123.

bir yüz ifadesine sahiptir³²⁸. Perge’de yer alan soffit bezemesi üzerindeki Helios bezemesinin saç dekorasyonu friz üzerindeki dekorasyonda yer alan Medusa başının saçları ile stilistik olarak benzemektedir³²⁹. Medusa başlarının girland dekorasyonunda taşıyıcı olarak kullanılmasının yanı sıra doldurma bezemesi olarak daha yoğun şekilde kullanılmıştır. İstanbul Arkeoloji Müzesi’nde sergilenen Yerebatan sarnıcında devşirme olarak kullanılan bloklar üzerinde de Medusa başı kullanılmıştır³³⁰. Benzer bir kullanım ise yine İstanbul Arkeoloji Müzesi’nde sergilenen, müze kayıtlarda Edirne’de bir tiyatro yapısına ait olduğu belirtilen örnek ürerinde de mevcuttur. Ayrıca, Aizanoi’de üç girland frizi bloğu üzerinde **(Kat. No. 8, 10 ve 11)**, Yalvaç Arkeoloji Müzesi’nde yer alan Pisidia Antiocheia’dan ele geçen friz bloğu üzerinde **(Kat. No. 194)**, Pergamon Arkeoloji Müzesi’nde **(Kat. No. 67)** yer alan friz bloğu üzerinde, Düzce Konuralp Müzesi’nde sergilenen friz bloğu üzerinde **(Kat. No. 81)**, Tokat Sulusaray- Sebastopolis kentinde ele geçen friz bloğu üzerinde **(Kat. No. 210)**, Tokat Arkeoloji Müzesi’nde yer alan orthostat bloğu üzerinde **(Kat. No. 244)** ve Tlos Tiyotrosu sahne binası frizi üzerindeki dekorasyonda **(Kat. No. 243)** Medusa başı kabartmaları kullanılmıştır.

---

³²⁸ Abbasoğlu Perge Propylonu’nu bir yazıta dayanarak Severuslar Dönemi’ne tarihlemektedir. (Mansel 1970 a, 140-141; 1970 b, 130-131; 1975, 71-74.) Soffitler üzerinde kullanılan Medusa başlarını da Severuslar Dönemi’ne tarihlendirerek Örneklerde Suriye etkisinin görüldüğünden bahsetmektedir. Abbasoğlu 1994, 25, No. 159, Lev. XXXVII, Res. 1.

³²⁹ Abbasoğlu 1994, 25, No:159, Lev. XXXVII, Res. 1.

³³⁰ Baldıran-Gider 2008, 123. (bkz. dip not 125).

4.1.4.4. Nike

Nike, zaferin kişileştirilmiş şeklidir. Nike kanatlı ve çok hızlı uçan bir genç kız olarak betimlenir. Hesiodos, Nike'nin Titan Pallas ile Styks'in kızı olduğunu belirtir. Verilen bu bilgilere bakıldığında Nike Olymposlu tanrılardan daha önce ilk tanrılar kuşağından olmalıdır. Daha sonraki anlatılarda Nike, Pallas Athena'nın oyun arkadaşı olarak yer almaktadır³³¹.

Nike, genellikle giyimli ve uçar şekilde betimlenirken elinde palmiye/hurma yaprağı ya da çelenk taşır şekildedir. Magnesia ad Maeandrum Stadion VIII kerkides podyumunun iki başında Nike kabartması yer almaktadır. Podyum'un güney ucunda yer alan Nike yarı çıplak olarak betimlenmiştir³³². İstanbul'da yer alan ve İmparator Markianos adına (MS 450-457) dikilen Markianos Sütunu'nun kaidesi üzerinde giyimli

---

³³¹ Buna göre Nike, Palans (bu anlatımda Palantinus Tepesi'ne adını veren kahraman) tarafından büyütülmüştür. Palans, Roma'da kendi tepesi olan Palantinus Tepesi'nde ona bir tapınak yaptırmıştır. Bu efsane, Atina'da tanrıça Athena ile Nike'yi birleştiren ilişkilerden ve iki Pallas'ın, yani Titan ile tanrıçanın isim ortaklığından doğmuştur. Nike Atina'da Athena'nın sıfatından başka bir şey değildir. Hes. *Theog.* 383; Verg. *Aen.* VI, 134; Grimal 1997, 542.

³³² Podyumun güney ucunda yer alan Nike'nin vücudunun üst kısmı çıplak ve bir kaide üzerinde durur şekildedir. Nike sol eli ile elbisesini tutarken kolu ile vücudu arasında palmiye/hurma dalı tutmaktadır. Sağ elinde ise çelenk yer almakta ve çelengi ileriye doğru uzatmaktadır. Podyumun kuzey ucunda farklı bir Nike betimi yer almaktadır. Yapıda yer alan yazıtların bazıları MÖ 2. yüzyıla tarihlenirken bazı yazıtlar ise MS 3. yüzyıla tarihlenebilmektedir. Stadion'un en yoğun kullanımı ise MS 1. yüzyıldır. Bkz Bingöl 2011, 78, 120, 122, Res. 102, 151, 152.

Nike betimi yer almaktadır³³³. Ephesos, Kuretler Caddesi üzerinde yer alan rölyefte Nike, uçar şekilde betimlenmiştir. Giyimli olan Nike bir elinde çelenk tutmaktadır³³⁴.

Mimari yapılar üzerinde kullanılan Nike girland dekorasyonunda da taşıyıcı olarak kullanılmıştır. Girland dekorasyonunda taşıyıcı olarak Nike, Pisidia Antiocheia Kenti Augustus Tapınağı Propylonu'nda karşımıza çıkmaktadır (**Kat. No. 191**). Blok üzerinde yer alan Nike'nin vücudu sola dönük şekilde profilden verilmiş olup vücudun üst kısmı tahrip olduğundan üst kısım detayları anlaşılmamaktadır. Nike giyimli şekilde kanatlı olarak betimlenmiştir. Propylon yapısı, ele geçen yazıtların incelenmesi sonucunda MS 50-62 yılları arasına tarihlenmiştir³³⁵.

Pisidia Antiocheia Antik Kenti'nden diğer bir örnek ise Batı Kapısı üzerinde yer alan taşıyıcılardır. Batı Kapısı üzerinde yer alan yazıtlardan yola çıkarak MS 129 yılına araştırmacılar tarafından tarihlendirilmiştir³³⁶. Batı Kapısı'nın frizlerinde yer alan dekorasyonda kullanılan bir taşıyıcı giyimli ve kanatlı olarak betimlenmiştir. Sol eli ile askıyı tutar vaziyettedir. Taşıyıcının baş kısmı ve belinden aşağısı kırıktır (**Kat. No. 186**).

---

³³³ Theodosius hanedanlığı tarafından dikilen son sütun olan Markianos sütunu için bkz.

Yoncacı Arslan 2015, 147, 313, Fig. 3.39 a.

³³⁴ Örnek MS 6. yüzyıla tarihlenmektedir.

³³⁵ Robinson 1926, 20-26, Fig. 32-37; Mitchell 1983 a, 8; Mitchell 1983 b, 79-81; Büyükkolancı 1996, 56-58; Vandeput 1997, 61, 63, 305, Pl.72.1; Waelkens-Mitchell 1998, 146-147; Mert 2010, 264-268, Abb. 4, 6-8; Rubin 2011, 41-44; Ossi 2011, 97-98.

³³⁶ Robinson 1926, 456, Fig. 76; Mitchell 1983 a, 8; Mitchell 1983 b, 80; Ossi 2011, 85-109;. bkz. Mitchell-Waelkens 1998, 97-99, Fig. 19 b; Taşlıalan 2000, 9.

Giyimli kadın şeklinde betimlenmesi ve kanatlarının olması nedeniyle bu figür Nike olmalıdır³³⁷.

Pisidia Antiocheia Batı Kapısı frizleri üzerinde yer alan diğer bir blok üzerindeki girland dekorasyonunda taşıyıcı olarak vücudunun üst kısmı çıplak, kanatlı bir kadın figürü kullanılmıştır (**Kat. No. 188**). Figür sağ eli ile askıyı yukarıya doğru kaldırır şekildedir. Dekorasyon yüzeyi kırık olsa da kadın anatomisi ve sırtta yer alan kanat nedeni ile figürün Nike olduğu anlaşılmaktadır. Dekorasyondan yola çıkarak tarihlendirmek zor olsa da Batı Kapısı üzerinde yer alan yazıttan yapı MS 129'a tarihlendirilmektedir³³⁸.

Pisidia Antiocheia Antik Kenti'ne ait diğer bir örnek ise Yalvaç Arkeoloji Müzesi'nde sergilenmekte olan figürlü sütundur (**Kat. No. 195**). Sütun üzerinde yer alan girland dekorasyonunda taşıyıcı olarak vücudunun üst tarafı çıplak olan kanatlı bir kadın figürü yer almaktadır. Figür sağ eli ile kıyafetini yukarı doğru kaldırırken sol eli ile askıyı tutmaktadır. Bu blok üzerindeki taşıyıcının üst kısmının çıplak oluşu, kollarının yanda dirsekten bükülerek belde olması, vücudunun alt kısmının giyimli olması gibi ikonografik benzerliklerden dolayı **Kat. No. 191**'de yer alan taşıyıcı ile benzerlik göstermektedir. Her iki figür ikonografik ve stilistik özellikleri nedeni ile İulius Claudiuslar Dönemi'ne tarihlendirilmektedir.

---

³³⁷ Taşlıalan 2000, 9,11,13.

³³⁸ Bakınız dip not 229, 230. Taşlıalan 1999 yılında 10. Müze Kurtarma Kazıları Sempozyumu yayınında Batı Kapısı üzerinde Nike ve Genius'ların taşıyıcı olarak kullanıldığından bahsetmektedir. Genius; Asur kabartmalarında kanatlı cin olarak yer almaktadır. Roma Mitolojisinde, yalnız her bireyde değil aynı zamanda her yerde, her manevi şahsın özünde bulunan ve onun spiritüel mevcudiyetini simgeleyen varlıklar olarak yer almıştır. bkz. Grimal 1997, 211.

Elaiussa Sebaste Antik Kenti Augustus Tapınağı friz bloğu üzerinde yer alan girland dekorasyonunda taşıyıcı olarak Nike kullanılmıştır **(Kat. No. 89)**. Kaide üzerinde duran Nike sol eli ile askıyı yukarıya kaldırmaktadır. Dekorasyon yüzeyinin tahrip olması nedeni ile tanımlaması zor olsa da ikonografik olarak figürün Nike olduğu kolaylıkla söylenebilir. Blok araştırmacılar tarafından Augustus Dönemi'ne tarihlenmiştir³³⁹.

Silifke Arkeoloji Müzesi'nde sergilen taşıyıcısı Nike olan diğer bir örnek de Seleukeia Kalykadnos tapınağı friz bloğudur **(Kat. No. 151)**. Blok üzerindeki dekorasyonda taşıyıcı olarak uçar şekilde betimlenmiş giyimli bir Nike yer almaktadır. Nike'nin kanatları belirgindir. Dekorasyonda taşıyıcı olarak kullanılan Nike'nin Severuslar Dönemi özelliği olan uçuşur şekilde olması ve ion kymation'un dönem özelliğini yansıttığından yola çıkarak dekorasyon Severuslar Dönemi'ne tarihlendirilmiştir³⁴⁰.

Stratonikeia Kazı Evi bahçesinde sergilenen ve Nekropol'den ele geçen friz bloğu üzerinde Nike taşıyıcı olarak kullanılmıştır **(Kat. No. 232)**. Nike sağa dönük, uzun kıyafeti (khiton) uçuşur şekilde betimlenmiştir. Sağ kolu arkaya doğru uzanmış olup koldan itibaren kırıktır. Askı üzerinde yer alan palmiye yaprağı Nike'nin elinde tuttuğu palmiye yaprağı olmalıdır³⁴¹.

Girland dekorasyonunda taşıyıcı olarak Nike kullanılan son örnek ise Çanakkale Arkeoloji Müzesi'nde sergilenen friz bloğudur **(Kat. No. 246)**. Blok, Troya Antik

---

³³⁹ Keil 1931, 222; Berns 1998, 149-154, Taf. 39 c; Baldassarri 1999, 122-123; Borgia 2008, 263-265, Fig. 10; Kaplan 2013, 44, 266, Kat. no: 81, Lev. 24-h.

³⁴⁰ Topçu 1981, 49; Berns 1998, 141-144, Taf. 39 a, Durugönül ve diğ. 2013, 173-174, Kat. No 149; Kaplan 2013, 327 Kat no: 220, Levha 64 d.

³⁴¹ Mert 2008, 283, Abb.267 a-b, Kat. No: NEKR.2.

Kenti'ne aittir. Blok üzerindeki dekorasyonda yer alan Nike'nin vücudu cepheden betimlenmiş ve sırtında yer alan bir kanadı görünür durumdadır. Nike uzun kıyafetli şekilde betimlenmiştir. Nike sol elinde palmiye yaprağı tutarken sağ elinde de bir top kumaş (?) tutmaktadır. Nike stilistik olarak Stratonikeia Nekropolü'nden ele geçen friz bloğu (**Kat. No. 232**) üzerindeki Nike ile benzemektedir.

Girland dekorasyonunda yer alan Nike betimleri incelendiğinde benzer ikonografilere sahip olduğu görülmektedir. Genellikle kıyafetli şekilde betimlenen Nike bir elinde palmiye yaprağı ya da çelenk tutmaktadır. Nike uçar şekilde ve bazı örnekler üzerinde kıyafetleri uçuşur şekilde betimlenmiştir. Yukarıda belirtilen bazı bloklar üzerinde ise vücudunun üst kısmının çıplak olduğu görülmektedir. Bu taşıyıcıların kadın anatomisine sahip olması ve kanadının olması nedeni ile Nike olarak değerlendirilmiştir.

4.1.4.5. Pan

Çobanların ve sürülerin tanrısı olarak bilinen Pan'ın aslen Arkadia'lı olduğu bilinmekle birlikte, kültü bütün Yunanistan'a yayılmış hatta Yunanistan dışına taşarak Yunan adalarına ve İtalya'nın batısına kadar taşınmıştır. Pan, yarı insan yarı hayvan şeklinde bir tanrı olarak tasvir edilmektedir. Pan, sakallı, yüzü kırıksıklık içinde, çenesi sivri şekilde betimlenirken, yüzünde hayvani bir kurnazlık ifadesi yer almaktadır. Pan'ın alnında iki boynuz yer alır, kılılı bacakları ise teke bacağı şeklindedir³⁴².

Pan'ın vazgeçilmez atribüleri syrinks (pan fülüt) ve lagobolon (çoban değneği)'dur. Diğer atribüleri ise daha az betimlenmiştir³⁴³. MÖ 5. yüzyılın 2. yarısında

---

³⁴² Pan ile detaylı bilgi için bkz. Grimal 1997, 598-599; Erhat 2002, 235.

³⁴³ Pan omzunda bir amphora taşırken, dizleri üzerinde kartal'ın yer aldığı, elinde boynuz şeklinde kupasıyla, üç çatallı asasıyla, çamdan yapılan çelengiyle veya elinde tuttuğu çam

Pan tasvirlerinde dikkate değer bir değişim görölmektedir. Bu dönemde Pan tam bir insan şeklinde betimlenmiş, tanrının hayvansal göröntüsü sadece küçük boynuzcuklarla ifade edilmiştir. Boynuzlar alından değil baş üzerinde saçlar arasından çıkar şekilde betimlenmektedir³⁴⁴.

MÖ 5. yüzyılın sonuna doğru dişi Pan ortaya çıkmıştır. Dişi Pan zarif, genç, keçi postu giydirilmiş çift flüt üfler şekilde betimlenmiřtir³⁴⁵. Yine Pan, keçi bacaklı ve saçları

---

dalıyla bazen ölümlü simgeleyen bir meşale bazen de hayatı simgeleyen meyve dolu bir midye sepeti taşıyarak tasvir edilmiş çok yönlü bir tanrıdır³⁴³. Pan, Homeros'ta geçmez, fakat "homerik" olduğu söylenen dini metinlerde Pan'ın yüceltildiği ve onun Kylleneli Hermes ile Dryops'un kızının oğlu olduğunun anlatıldığı görölmektedir. Farklı efsanelere sahip olan Pan Antik Dönem yazarları tarafından farklı şeyleri sembolize ettiği de belirtilmiştir Pan'ın doğum mitosuna göre, Pan doğduğu zaman annesi bu ucube evladı görüp dehşete düşmüş. Hermes bebeği bir tavşan derisine sarıp Olympos'a götürmüş ve Zeus'un yanına koyarak tüm tanrılara göstermiştir. Onu gören tanrılar çok neşelenmişlerdir, özellikle de Dionysos çok sevinmiştir çünkü Pan Silenos ve Satyr'e benzemektedir. Bu benzerlikten dolayı Pan Dionysos kortejinde yer almaktadır. Bkz. Boardman 1997, 923; Boyana 2005, 174-175; Uygun 2016, 226; Tanrı Pan her ne kadar Hermes'in oğlu olarak kabul edilse de tapınım süresince farklı doğuş efsanelerinin de var olduğu görölmektedir. Bkz. Grimal 1997, 599-600; Paus. Attica, 32.5.7; Hdt. II. 46; Plat. Krat. 408; Boyana 2005, 169. 180; Apollodorus ise Pan'ın boynuzlarının güneş ve ayın temsilcisi olduğunu, Pan'ın alt kısmının gerçek ve dünyevi iken insan biçimindeki üst kısmının ilahi aklı sembolize ettiğini söylemektedir. Bkz. Apollod. FGrh, 244.

³⁴⁴ Boyana 2005, 181; Uygun 2016, 226.

³⁴⁵ Helbig, 1966, 819.

lüle lüledir. Elinde ya bir elma ya defne ağacından çelenk ya da kova veya sepet taşımaktadır³⁴⁶.

MÖ 4. yüzyılda Pan dekoratif olarak Nympha rölyefleriyle birlikte kullanılmaktadır. Destek figürü olarak Pan daima mantosuyla görülmektedir. Hayvan unsuru ise daima keçi bacakları, boynuzları ve özellikle de yüz çizgileri ile vurgulanmıştır³⁴⁷. Pan bazen de genç, boynuzlu ve insan bacaklı, elinde syrinks ve *lagobolon* ile *khyllamis* taşır biçimdedir³⁴⁸. Bazen dağınık saç ve sakallı, sivri kulaklı, vahşi bir yüz ifadesiyle fakat boyunsuz, ara sıra ise çelenkli, sakalsız şekilde betimlenmiştir³⁴⁹.

Hellenistik Dönem’de yaşlı, sakallı Pan tipi geri gelmiş ve 3. yüzyıl sonuna doğru genç Pan tipleri ile genç Satyr tipleri birbirine çok benzemiştir³⁵⁰. Hellenistik terrakotta büstlerinde tanrının hayvan unsurları ön plana çıkmıştır. Hellenistik Dönem’den itibaren Pan figürleri önemli şekilde mükemmelleştirilmiştir ve Pan evrenin tanrısı olarak kabul edilmiştir. Roma Dönemi’ndeki Pan tipinde ise boynuzlar geride ve saçların ortasında yer almaktadır³⁵¹. Roma İmparatorluk Dönemi’nde daha çok keçi özellikleri ile karşımıza

---

³⁴⁶ Boyana 2005, 181.

³⁴⁷ Boyana 2005, 181.

³⁴⁸ Heraia’da bulunan Pan tapınağındaki sikkelerde kült heykeli tasvir edilmiş, Pan burada avcı olarak ifade edilmiştir. bkz. Paus. VIII, 26,2; Boardman 1997, 616; Uygun 2016, 226.

³⁴⁹ Pantikapation sikkeleri üzerinde bu tipler görülmektedir. Head 1911, 2; Imhoof-Blumer 1977, 39.

³⁵⁰ Roscher 1897, 1433.

³⁵¹ Boyana 2005, 182.

çıkılmaktadır³⁵². Orta Çağ düşüncesinde ise şeytan tiplemesinin Pan figürü temel alınarak ortaya çıktığı ifade edilmektedir³⁵³.

Yukarıda anlatılan mitolojiler ışığında Pan betimlerinin gelişimini incelediğimizde, tanımlamalara uygun şekilde sikkeler üzerinde, pişmiş toprak heykelcik olarak, rölyefler üzerinde ve plastik örnek olarak karşımıza çıkmaktadır³⁵⁴. Pan kültü ortaya çıkmasından itibaren Yunanistan ve İtalya'ya yayılmıştır buna karşılık Anadolu'da Pan tasvirlerine İmparatorluk Dönemi ortalarına kadar (ve daha sonra özellikle sikkelerde) çok sık rastlanmamaktadır³⁵⁵. Pan tasvirlerinin Anadolu'da yayılması Hellenistik dönem öncesinde, özellikle güneybatı ve kuzeybatı bölgeleriyle yani Yunan kültürünün çekirdek bölgesinin çevre alanları ile sınırlı kalmıştır³⁵⁶.

Anadolu'da ele geçen Pan rölyeflerinden üçü MÖ 4. yüzyılın ortalarından itibaren görülen Attik örneklerin tekrarı niteliğindedir³⁵⁷. Tanrının Anadolu'daki en eski resimsel

---

³⁵² Uygun 2016, 226.

³⁵³ Conze 1874, 40.

³⁵⁴ Pan ve Anadolu'da Pan Kültü hakkında detaylı araştırma K. Tuchelt tarafından yapılmıştır. Tuchelt tarafında hazırlanan makale IstMitt Band 19/20 sayısında yayınlanmıştır ve daha sonra makale H. Boyana tarafından çevirisi yapılarak 2000 yılında A.Ü. D.T.C.F Tarih bölümü, Tarih Araştırmaları Dergisi Sayı: 31/Cilt 20'de yayınlanmıştır.

³⁵⁵ Brommer 1956, 990; Tuchelt 1971, 223; Boyana 2000, 147.

³⁵⁶ Boyana 2000, 149.

³⁵⁷ Bu üç Örnekten ilki Didyma'dan, ikincisi Knidos ve üçüncüsü ise İzmir'dendir. bkz. Boyana 2000, 148-149.

belgeleri ise sikke tasvirleridir³⁵⁸. Ancak Erken Hellenistik Dönem'den itibaren tapınım rölyeflerinin kökleşmiş olması, Pan kültünün kabul edildiğini ortaya koymaktadır. Bu tapınım rölyeflerinden birisi Ephesos kökenli iken, bir diğeri Tralleis'ten ele geçmiştir³⁵⁹. Bu rölyeflerden Ephesos'tan ele geçen ve Erken İmparatorluk Dönemi'ne tarihlenende tamamen farklı bir tasvir görülmektedir. Tasvirde Pan savaşçı olarak silahlı şekilde betimlenmiştir. Böylece Pan savaşlarda korkunun yayıcısı olarak ifade edilmiştir³⁶⁰. Anadolu'da birçok kentte izlerine rastlansa da bilinen tek Pan tapınağı Kilikia Korykia mağarasıdır. Mağaradaki İmparatorluk Dönemi belgelerine göre Pan'a Hermes ve Nympheyle birlikte tapınılmıştır³⁶¹.

Girland dekorasyonu kapsamında yapılan çalışmada taşıyıcı olarak tanrı Pan kullanılan iki blok tespit edilmiştir. Tespit edilen blokların ilki Bursa Arkeoloji Müzesi'nde sergilenen ve Bursa Kirmasti-Kavaklı Köyü'nden ele geçen orthostat bloğudur³⁶² (**Kat. No. 73**). Dekorasyonda taşıyıcı olarak çıplak bir Pan tasvir edilmiştir. Başının üzerinde iki boynuzu ve sol elinde *lagobolon* olduğu görülmektedir. İkinci blok ise Uşak Arkeoloji Müzesi deposunda bulunan, Ahat Köyü'nden ele geçen kaplama bloğu/plaka üzerindeki dekorasyonda bir eli ile askı sapından tutan tanrı Pan yer almaktadır. Pan'ın vücudunun üst kısmı çıplak şekilde olup sol eliyle ucu eğimli olan asasını tutmaktadır. Sakallı şekilde betimlenen Pan'ın saçlarının arasından çıkan uzun

---

³⁵⁸ Boyana 2000,153.

³⁵⁹ Boyana 2000,153.

³⁶⁰ Aeneas Tact. 27; Brommer 1956, 969; Roscher ML III/I, 1388.

³⁶¹ Brommer 1956, 999; Pan und Hermes, RE. XVII, 1566; H. Boyana yapmış olduğu çeviride Anadolu'daki Pan tasvirlerine ilişkin konu ile ilgili belgelerin listesini sunmuştur.bkz. Dip not 254.

³⁶² Kirmasti bölgesinin arkeolojik önemi için bkz. Mert 2011, 207-225.

boynuzlar görünmektedir. Pan'ın vücudunun altı hayvan şeklinde olup cinsel organı görünür biçimdedir.

Tespit edilen bloklar içinde, iki blok üzerindeki Pan ise farklı taşıyıcılarla birlikte betimlenmiştir. Betimlerden ilki Zonguldak Ereğli Arkeoloji Müzesi bahçesinde sergilenen örnekdir (**Kat. No. 259**) ve bu blokta taşıyıcı Eros ile mücadele içinde olan bir Pan yer almaktadır. Eros bir eli ile askıyı yukarıya doğru kaldırırken sağ eli ile Pan'ın ensesinden tutar şekildedir. Pan'ın vücudunun üstü insan biçimli olup çıplaktır. Vücudun alt kısmı ise hayvan biçimlidir. Pan sol eli ve sol dizi ile Eros'u itekler şekildedir. İkinci örnek ise Side Arkeoloji Müzesi'nde yer alan orthostat bloğudur (**Kat. No. 216**). Blok üzerindeki dekorasyonda köşelerde taşıyıcı olarak Pan başı kullanılmıştır. Pan, uzun sakallı, yukarıya doğru uzanan iri kulak ve başının üzerinde yer alan iri boynuzlarla betimlenmiştir. Blok üzerindeki girland askısının hacimli olması, geniş kurdellerin askıyı sararak aşağıya doğru hareketsiz şekilde sarkması gibi tipolojik ve stilistik özellikler bloğun Augustus Dönemi'ne tarihlendirilmesini sağlamaktadır.

Uşak (**Kat. No. 254**), Bursa (**Kat. No. 73**) ve Side Arkeoloji Müzelerinde yer alan bloklardaki Pan betimlerinde uzun ve sivri boynuzlar yer alırken, Ereğli Müzesi'ndeki blokta (Kat. No. 259) Pan'ın boynuzları görünmezken, vücudunun alt kısmı hayvan şeklindedir.

4.1.5. Objeler

4.1.5.1. Çivi – Pim

Girland dekorasyonunda taşıyıcı olarak birçok öge kullanılmıştır. Çalışması yapılan iki blok üzerinde yer alan askıları taşıyan bir taşıyıcı bulunmamaktadır. Bu tip betimler MÖ V. ve IV. yüzyıllardan itibaren vazo resimleri üzerinde görülmektedir. Vazo

resimleri üzerinde de askılar kurdelelerle birbirine bağlanmış duvara çivilenmiş ya da duvarda yer alan bir pim'e takılmıştır³⁶³. Erechteion Kuzey Portiko başlıklarının polsterleri üzerinde askıların takılması için kullanılmış olan pimler yer almaktadır³⁶⁴. Hellenistik Dönem de ahşap lahitler üzerinde yer alan girland askıları ve cenaze arabaları üzerine asılan askılar da çivilerle tutturulmuş olmalıdır.

Bu bloklardan ilki Ankara Augustus Tapınağı cella duvarında yer alan girland dekorasyonudur (**Kat. No. 36**). Dekorasyonda askıların uçlarında yer alan kurdeleler düğümler haline getirilmiş duvar üzerinde yer alan pim benzeri bir objeye takılmıştır³⁶⁵. Diğer blok ise Pergamon Arkeoloji Müzesi'nde sergilenen friz bloğudur (**Kat. No. 64**). Blok üzerindeki dekorasyonda askılar kenarlarda uçlarından çivi/pim ile duvara tutturulmuş, ortada ise askılar kurdelelerle birbiri ile herakles düğümü yapılarak gevşek şekilde bağlanmıştır. Askının uçları merkezde havada asılı şekilde durmaktadır. Bu dekorasyonda kenarlarda ve merkezde çivi ya da pim benzeri objeler görmesek de askı uçlarının bir yere sabitlenmeden boşlukta duramayacağı göz önünde bulundurularak bu tip bir obje ile tutturulmuş olması düşünülebilir³⁶⁶.

---

³⁶³ Stephan 1931, 6-7. Stephan, yayında bahsettiği vazo resimleri üzerinde yer alan askı kurdelelerinin havada boşlukta durmadığından, askıların uçlarında yer alan kurdelelerin çivilere asıldığıının anlaşıldığından bahsetmektedir.

³⁶⁴ bkz. Dip not. 13.

³⁶⁵ Kranker-Schede 1936, 18,31, Taf.17, 28; Rumscheid 1994, Taf. 5, 1-3 (11.11-12).

³⁶⁶ Girlandı oluşturan askının merkezde aşağıya doğru sarkarak bir yay oluşturması, askının iki ucundan ve merkezden bir noktaya bağlandığını göstermektedir.

4.1.5.2. Kerykeion

Kerykeion, Caduceus olarak da bilinen baş kısmı birbirine sarılmış iki yılandan oluşan çift kanatlı, kutsal, aynı zamanda Hermes tarafından taşınan barış simgesi asadır³⁶⁷. Yunan ve Roma kültüründe haberciler ve elçilerin dokunulmazlığını belirten Kerykeion'u oluşturan motif ilk olarak Mezopotamya mitolojisinde karşımıza çıkmaktadır³⁶⁸. Daha sonra Yunan mitolojisinde Hermes'in sembolü haline gelen kerykeion, bolluk bereket getiren, kötülüklerden koruyan, ölülerin ruhlarını toplayan, istediği zaman fanileri uyutup istediği zaman uyandıran, dokunduğu her şeyi altına

---

³⁶⁷ Saltık 1989, 96; Er 2004, 61; Karatağ 2013, 218; Erhan 2014, 824.

³⁶⁸ Karatağ 2013, 218; Kolancı 2018, 383. Birbirine sarılmış iki engerek yılanı motifi Mezopotamya mitolojisinde Tanrı Ningişzida'nın sembolüdür. Bkz. Black-Green 2003, 235; Kolancı 2018, 383. Ningişzida, yeraltı dünyasının ilahlarından birisi ve iyi ağacın efendisi ve gökyüzü kapısını korumakla görevlidir. Bkz. Black-Green 2003, 158-159; Kerykeion, başlangıçta tanrı Apollon tarafından Admetos'un sürülerini güderken kullandığı kutsal bir objedir. İlk zamanlar ucunda iki filiz bulunan, genellikle çelenk ya da kurdelelerle süslenmiş bir değnek ya da zeytin dalı biçimindeydi. Karatağ 2013, 218. Ancak daha sonra Apollon "*bolluk ve bereket getiren güzel bir değnek vereceğim sana: altından yapılmış, üç boğumlu bu değnek koruyacak seni kötülüklerden*" sözleriyle kerykeion'u Hermes'in kendisine verdiği bir lir karşılığında esasını Hermes'e hediye etmiştir bkz. Hom. h. IV, 528-530; Hom. h. IV. 496-498; Grimal 1997, 285-286; Erhat 2002, 141; Erhan 2014, 824; Kolancı 2018, 383. Asa üzerindeki çelenkler, yüz yüze gelecek biçimde ters yönde asaya asılmış iki yılan dönüşmüş ve asaya Hermes'in hızını simgeleyen bir çift kanat eklenmiştir. Bkz. Karatağ 2013, 218.

çeviren bir asa haline dönüşmüştür³⁶⁹. Bu nedenle kerykeion, özellikle tüccarların ve yolcuların tanrısı Hermes'in önemli sembolü haline gelmiş, tüccarlar tarafından Hermes için özel festivaller düzenlenmiştir³⁷⁰. Plinius, *kerykeion* üzerinde birbirine dolanan yılanların barış sembolü olduğunu, uyumu ve uzlaşmayı temsil ettiğini belirtmiştir³⁷¹. *Kerykeion*, Asklepios'un asasına benzediği için de iki yılan sembolü hastalığı ve sağlığı, şifayı ve zehri de temsil etmiştir³⁷².

Mitolojide geçtiği şekli ile sikkeler üzerinde görülen *kerykeion*, rölyeflerde de aynı şekilde betimlenmiştir. Laodikeia kentinde Kutsal Agora'ya geçişin sağlandığı Merkezi Propylon yapısında ve Hierapolis Apollon Tapınağı Nymphaeumu alınlığı

---

³⁶⁹ Hom. *h.* IV. 496-498, 528-530; Erhat 2002, 140-141; Er 2004,148; Cooper 2011, 28; Erhan 2014, 824; Kolancı 2018, 383. Ayrıca Hermes'in haberci ve kılavuz niteliğini yansıtmış, tanrının şans getirdiğini müjdelemiştir. Erhat 2002, 140-141; Karakaya 2007, 155; Cömert 2008, 54; Kolancı 2018, 383.

³⁷⁰ Tüccarlar tarafından Hermes için düzenlenen festival 25 Mayıs'ta kutlanmaktaydı. bkz. Smith 1880, 1046; Karakaya 2007, 155; Cömeret 2008, 5; Kolancı 2018, 383.

³⁷¹ Plin. *Nat. Hist.* XXIX.12; Kolancı 2018, 384. Roma sikkeleri üzerinde kişiselleştirilen Felicitas'ın (Mutluluk) barışı ve uyumu simgeleyen bir *kerykeion* ile bolluğu simgeleyen bereket boynuzu taşıdığı görülmektedir. Roma İmparatorluk Dönemi'nde ise kentler arasında yapılan ticari anlaşma (homonia) sikkeleri üzerinde Hermes ve onun uzlaşmayı simgeleyen *kerykeion* betimleri yer almıştır. Bkz. Smith 1880, 143; Erhan 2014, 825-828.

³⁷² Grimal 1997,102; Cooper 2011, 28; Karatay 2013, 218.

üzerinde *kerykeion* betimi yer almaktadır³⁷³. Hierapolis Arkeoloji Müzesi'nde bulunan iki adak steli üzerinde de Hermes ve *kerykeion* betimi yer almaktadır³⁷⁴.

Parion Antik Kenti Tiyatro yapısından ele geçen parepet bloğu üzerinde yer alan dekorasyonda taşıyıcı olarak *kerykeion* kullanılmıştır (**Kat. No. 176**). Bloğun sağ tarafında yer alan taşıyıcı üstte iki boğum, altta ise kanatlardan oluşmaktadır. Blok üzerindeki dekorasyon C. Başaran tarafından MS 2. yüzyılın 2. yarısına tarihlendirilmiştir³⁷⁵.

4.2.5.3. Mask

Mask tiyatral anlamda insanoğlunun sahnedeki temsilidir. Farklı tiplerdeki insanları temsil eden maskın farklı coğrafyalarda farklı kullanımları da olmuştur³⁷⁶. Neolitik Dönem'de ritüel amaçlı olarak tanrı ve tanrıçaları sembolize eden maskların varlığı bilinmektedir³⁷⁷. Bu dönemlerdeki kullanımlarının çoğu dini amaçlıdır³⁷⁸. İşlevlerine göre farklı malzemelerden ve farklı ebatlarda yapılan masklar tiyatro yapıları

---

³⁷³ D'Andria 2003, 134; D'Andria 2011, 162-164, Fig. 10.24; Kolancı 2018, Fig. 366.

³⁷⁴ Ritti 2008, 91; Şimşek 2009, 680-681, Res. 18, 19; Şimşek 2013, 461, Res. 659; Cadwallader 2015, 118, Pl. 6.15; Kolancı 2018, 384, Fig. 363.

³⁷⁵ Başaran 2016, 115-116.

³⁷⁶ Horst-Blume 1999, 974.

³⁷⁷ Gimbutas 1974, 262-269.

³⁷⁸ Euripides'in Bakkhalar adlı eserinde aktardığı üzere Dionysos kültüründe ise tanrının dinini yaymak için çaba sarf ettiği ve farklı coğrafyalarda dolaştığından bahsedilmektedir. bkz. Euripides Bakkhalar, 4; Bowden 2013, 83.

ile özdeşleşene kadar kullanım açısından süreklilik göstermiştir³⁷⁹. Bu durum maskların tiyatrolarda performans aracı olarak kullanılmasının yanı sıra kült sembolü olarak da kullanıldığını göstermektedir. Dolayısıyla maskların kullanımlarının tiyatro yapılarının ortaya çıkmasından ve tiyatrodaki kullanımlarından daha önce ortaya çıktığını göstermektedir³⁸⁰. Kullanımı yaygınlaşan masklar antik dönemde gizem kültürlerinde ritüel aracı olarak kullanılmıştır³⁸¹.

---

³⁷⁹ Buford 1972, 122; Simon 1969, 223-225; Grimes 1992, 61; Kaptan 2001, 58.

³⁸⁰ Fraser 1992; Grimes 1992, 61-77.

³⁸¹ Dionysos'tan önce yapılan gizem kültürlerinde mask en çok tanrıça Demeter için kullanılmıştır. Bkz. Otto 1993, 87; Carter 1987, 355-383; Durmuş 2016, 16. Farklı tanrılar için yapılan bu törenler karşısında zamanla Dionysos kültü öne çıkmış ve bu kült geniş bir coğrafyaya yayılmıştır. Bkz. Bowden 2013, 83. Bu gelişimle birlikte maskların çeşitliliği artmış, kullanım amacı değişmiştir. MÖ 6. yüzyıldan itibaren dinsel kimliğinden sıyrılan tiyatro yapıları estetikle öne çıkmış ve sanatsal bir görünüme kavuşmuş tapınım aracı olarak kullanılan maskeler Dionysos kültürünün gelişmesinin bir sonucu olarak tiyatro yapılarının simgelerinden biri haline dönüşmüştür. Otto 1993, 88; Pickard-Cambridge 1962, 58-60. Sahnede seyirciler önünde performansın dramatik etkisiyle aktörler üzerindeki büyük değişimin dönüştürücü materyalleri olan masklar, yüzü tamamen kaplayan formu, aktörün etrafı görebilmesi için açılan göz delikleri ve sesi daha iyi iletebilmesi için açılan ağız kısmı ile basit ama etkili bir obje haline dönüşmüştür Çevik 2012, 17; Vervain 2004, 245-264.

Klasik Dönem'den itibaren tiyatronun vazgeçilmez bir materyali haline gelen masklar hakkında bilgi sahibi olacağımız tek antik kaynak MS 2.yüzyılda yaşamış olan Pollux'un eseri *Onomastikon*'dur³⁸².

Farklı tipleri olan mask, sahnede aktörün bireysel gösterilerde birden çok kimliğe bürünmesini sağlamıştır³⁸³. Özellikle *tragedia* maskları *tragediaların* yaygınlaşmasıyla oyunların birer aksesuarı olan maskeler farklı karakterleri tasvir eden *theatral* bir öge

---

³⁸² Pollux listeyi Hellenistik Dönem'de yazılmış bir kaynaktan alarak yeniden düzenlemiş olmalıdır. Bkz. Bandinelli-Becatti 1961, 914. Örnek MÖ 4. yüzyıl sonuna kadar kullanılan masklar hakkında bilgi vermektedir. Hazırlanan katalogda yaş, cinsiyet gibi belirleyicilerin yanında köle maskları gibi statü belirleyici masklar da yer almıştır. Kullanılan maskların renkleri yaş, cinsiyet gibi farklılıkların anlaşılmasını sağlamaktadır. Örneğin aktör beyaz renkli bir maske taktığında genellikle kadını oynamaktadır. Çünkü kadınlar genellikle evde vakit geçirdiğinden beyaz tenli, erkek rolü oynayan kişi güneş altında daha fazla vakit geçirdiği için daha esmer tenli olabiliyordu. Yaş aralığına göre masklar üzerindeki renkler ve saç stilleri için bkz. Marshall 1999,191; Mask renklerine göre cinsiyet ayrımı için bkz. MacDowell 1994, 258. Masklar, oynanacak role göre trajedi, Satyr ve komedi maskları olarak son şekillerini almışlardır. Bu masklar ise kendi içinde kadın-erkek, yaşlı-genç, fahişe, köle, mitolojik varlıklar ve pandomim maskları şeklinde çeşitlenmektedir.bkz. Pollux, *Onomasticon*; Boatwright 1990,188. Pandomim maskları için bkz. Petrides 2009, 3; Çevik 2013, 2.

³⁸³ Boatwright 1990,188; Petrides 2009, 3; Çevik 2013, 2.

haline gelerek çeşitlilik kazanmıştır³⁸⁴. Maskların baş kısmında görülen *Onkos*³⁸⁵ dönemsel olarak gelişim göstermiştir. *Onkos* bazen bir başlık bazen de kabarık bir takma saç şeklinde olup bu biçim zamanla hacim kazanmıştır. Bu yüksek hacimli saç stili zamanla tragedya masklarının vazgeçilmez öğelerinden biri haline dönüşmüştür³⁸⁶.

---

³⁸⁴. Tragedya oyunlarında ilk kez maskeyi MÖ 6 yüzyılda Thespis'in kullandığına inanılmaktadır. Bkz. Horst-Blume 1999, 975. Bilinen ilk tragedya yazarı MÖ 5. yüzyılın 2. çeyreğinden itibaren yazdığı oyunlarla tanınan Aeschylus'tur. Tragedya maskları ilk olarak Atina'da yapılmış zamanla tragedya yazarlarının da etkisi ile gelişim göstermiştir. İlk tragedya maskları hakkında detaylı şekilde bilgi veren en önemli eser Pronomos Volütlü Krateridir (MÖ 5. yüzyıl). Pronomos vazosu için bkz. MÖ 425-375. Museo Archeologico Nazionale, Naples (NM 81673). Vazo hakkında detaylı bilgi için bkz. Taplin-Wyles 2010. Krater üzerindeki betimde aktörlerin hangi karakterleri canlandığı açıkça görülmektedir. bkz. Osborn 2010, 149.

³⁸⁵ *Onkos*'un tragedia masklarında neden yer aldığı ve gelişimindeki tartışmalar devam etmektedir. Bkz. Campbell 2000, 26; Petrides 2009, 4. *Onkos* ve mask arasında bir ilişki olduğu aşikardır. *Onkos* kelimesi Grekçe de tümör anlamına gelmektedir. Bir trajedi maskında tümör'ün ifade ettiği anlam ise; kişinin pisişik yönünü kendi kafasına taktığı konik biçimli bir öge ile ifade etmektir. Maskta taşınan ruhsal ve duygusal yük ile tümörü olan bir kişinin duygusal yükü arasındaki bağ ifade edilmektedir. Günümüzde kanserbilim olarak tıp alanında kullanılan "onkoloji" kelimesi de köken olarak tiyatro maskında baş üzerinde taşınan pisişik yük olan *onkos*'dan almaktadır. Bkz. Weiner 2010.

³⁸⁶ Wiles 2004, 2.

Satyr maskları ise MÖ 6. yüzyıldan itibaren basit gösteriler olarak sergilenmeye başlayan satyr oyunlarında kullanılmaya başlanmıştır³⁸⁷. Satyros oyuncularını seyirci karşısına sivri kulaklı, at kuyruğundan yapılmış seyrek saç ve gür sakallı, basık hokka burunlu şekilde betimlenen maskelerle çıkmışlardır³⁸⁸.

Komedi masklarının kullanımı komedi oyunları ile artmıştır. Komedi oyunları büyük Dionysia şenliklerinde tragedya oyunları ile birlikte sergilenmeye başlanmıştır. Komedi oyunları toplumsal değerler ve hayat gerçeklerini eleştirel bir yorumla anlatan oyun türü olarak tragedia oyunlarından farklılık göstermektedir³⁸⁹. Komedi oyunları nükteli ve sivri dili olup herkesin kendisine pay almasını sağlamaktaydı. Bu yüzden komedi oyunları özellikle MÖ 5. yüzyılda hiç olmadığı kadarıyla politik bir oyundu³⁹⁰.

---

³⁸⁷ Satyr oyunları gürültücü, güldürü unsuru güçlü olan kısa oyunlar olarak kurgulanmıştır. Bieber 1961, 11; Zimmermann 2001, 126-127; Delemen 2008, 109. Satyr oyunları büyük Dionysia şenliklerinde trajedi oyunları ile birlikte sürekli olarak kendisine yer bulmuştur. Satyr oyunlarında *satyr*ler genellikle alışlageldik bir kurgunun içeriğine müdahale ederek kendi karakterlerini tiyatralize eder, gülünç bir kargaşa çıkartan *sikinnis* (Sikinnis: Yunanistan'da *satyr* oyunu temsilleriyle ilintili olağanüstü canlı ateşli bir dans. Bazen dansın adının onu icat eden bir Giritliden geldiği söylenir. Sikinnis'in coşkulu Bakkhos ya da Dionysos yandaşlarının yaptığı danslardan kaynaklanması olasıdır. bkz. Howatson 2013, 862.) adlı danslarını yaparlar.

³⁸⁸ Knox 1992, 282; Horst-Blume 1999, 975; Lipari'den ele geçen satyros maskaları MÖ 4.-3. yüzyıla ait maskaların tipolojik özellikleri hakkında önemli bilgiler vermektedir.

³⁸⁹ Sokullu 1976, 45.

³⁹⁰ Boardman-Murray 1994, 168.

Tarihsel süreç içinde oyun türlerinin çeşitlenmesi farklı tipte maskların ortaya çıkmasını sağlamıştır³⁹¹.

Farklı türde oyunlarda tiyatro oyuncularından kullanılmış olan bu masklar Hellenistik Dönem'den itibaren mimari yapılarda dekoratif amaçlı olarak da görülmeye başlanmıştır³⁹². Anadolu'da Hellenistik Dönem mimari süslemelerinde kullanılan maskların hiçbirisi, şimdiye kadar sadece masklar üzerine bir çalışma yapılmadığından dolayı kesin olarak tarihlendirilmemiştir. Mimari süslemede kullanılan masklar genellikle frizlerde görülmekle birlikte farklı olarak çörten ve metop süslemesi olarak da kullanılmıştır³⁹³.

Girland dekorasyonu içerisinde kullanılan masklara bakıldığında, frizlerde ve orthostat blokları üzerinde yer alan girland dekorasyonunda karşımıza çıkmaktadır. Mask betimleri bazı bloklarda taşıyıcı, bazılarında ise doldurma bezemesi olarak kullanılmıştır. Pergamon Hellenistik Tiyatro'ya ait olan friz bloğu üzerinde taşıyıcı olarak uzun saç ve sakalı ile Satyr ve Silen maskları kullanılmıştır (**Kat. No. 62**). Dekorasyonda bir Satyr bir Silen şeklinde bir şema yer almaktadır³⁹⁴. Tiyatro'ya ait bu blok MÖ 1. yüzyıla tarihlenmektedir. Taşıyıcı olarak mask kullanılan en önemli yapılardan birisi ise Aphrodisias Antik Kenti Tiberius Portikosu'dur. Friz blokları üzerinde yer alan

---

³⁹¹ Yüksel 1990, 557-567; Duckworth 1952, 22; Anderson 1978, 2; Petrides 2009, 3.

³⁹² Scholl 2000, 44-52.

³⁹³ Letoon Tiyatrosu'nda masklar metop süslemesi olarak kullanılmıştır. Bkz. Rumscheid 1994, 281-282.

³⁹⁴ Frankel 1890, 136, Nr. 236; Bohn 1896, 13, Abb. S. I, Taf. 34; Ussing 1899, 79, Abb. 12; Napp 1930, 8, Stephan 1931, 31. 51; Mendel 1914, 48; Bieber 1971, 120; Gerkan 1972, 49-63, Abb. 3-9; Radt 1984, 222. 291; Ferrero 1990, 32; Rumscheid 1994, 281-287, 294. 316, Taf. 135,4. Kat. No: 233; Durmuş 2016, 82, Kat. No: 1.

dekorasyonda taşıyıcı olarak farklı tiplerde mask yer almaktadır (**Kat. No. 46**). Kullanılan her bir mask birbirinden farklı olan komedya, tragedia, pandomim³⁹⁵, satyr ve diğer oyunlarda kullanılan masklar şeklindedir. Frizlerde yer alan masklar Aphrodisias heykeltraşlığı kalitesinde işlenmiştir. Tiberius Portikosu MS 14-29 yıllarına tarihlenmektedir³⁹⁶.

Taşıyıcısı mask olan diğer bir grup ise İzmir Arkeoloji Müzesi'nde sergilenen Kyme Antik Kenti'nden ele geçen friz bloğu grubudur³⁹⁷. Bu grupta çalışması yapılan 6 blok yer almaktadır. Bloklar kireçtaşıdan yapılmış olup dekorasyonda kullanılan işçilik aynı olmasına rağmen blok yükseklikleri farklıdır. Dört blok üzerinde bulunan masklar (**Kat. No. 130, 134**) üzgün ve şaşkın yüz ifadelerine sahiptir. Yüz ifadeleri nedeni ile tragedia maskı olmalıdırlar. Bu maskların hepsinde benzer yüz ifadesinin yanında, ortadan ayrılarak iki yana uzanan benzer şekilde saç betimi de görülmektedir. Diğer bir blok (**Kat. No. 132**) üzerinde yer alan mask ise geniş ağız ve iri gözlerle farklılık gösteren

---

³⁹⁵ Pandomim, tiyatroda sözsüz oyun olarak bilinen bir oyun türüdür.

³⁹⁶ Jory 2002, 238-253; Chaisemartin 1989, 23-45; Chaisemartin 1990, 119-132; Chaisemartin- Lemaire 1996, 149-172; Vandeput 1996, 33. 61; Chaisemartin 1998, 203-225; Chaisemartin 2002, 233-245; Chaisemartin 2008, 19-35. Aphrodisias Antik Kenti'nden diğer bir örnek grubu ise Sebasteion Kuzey Portiko'nun 2. katına ait İmparatorluk halklarını temsil eden heykel kaideleri üzerinde yer alan girland dekorasyonunda kullanılan farklı tiplerdeki masklardır. Sebasteion yapısının Tiberius ile Nero egemenlikleri döneminde (MS 20-60) yapıldığı bilinmektedir. Stilistik benzerlikler açısından karşılaştırmak için bkz. Erım 1986 ,112; Smith 1988, 50-77; Yıldırım, 2008, 41; Thommen, 2012, 84; Smith, 2013, 13.

³⁹⁷ İzmir Arkeoloji Müzesi arkasındaki restorasyon alanında korunan 10 blok yer almaktadır. Bu lokların 3'ü yayınlanmıştır. bkz. Lagona 2005,27.

komedi oyunlarında kullanılan maskdır. Diğer bir blok üzerinde ise (**Kat. No. 129**) taşıyıcı olarak uzun sakalları olan Silen / Satyr maskı kullanılmıştır.

Stratonikeia Tiyatro *scaenae frons*'u friz blokları üzerinde taşıyıcı olarak masklar kullanılmıştır. Çalışması yapılan friz blokları üzerindeki taşıyıcılar farklı tiplerde masklardan oluşmaktadır. **Kat. No. 229** numaralı blok üzerinde yer alan maskın yüz kısmı tahrip olmuştur³⁹⁸. Bu nedenle hangi oyuna ait mask olduğu anlaşılmamaktadır. Mask'ın alın kısmında küçük boynuz çıkıntıları görünür durumdadır. Bu nedenle Pan ya da Satyr olmalıdır. **Kat. No. 228** numaralı blokta taşıyıcı olarak tragedia maskı kullanılmıştır³⁹⁹. Bloğun ön yüzünde ve yan yüzünde yer alan dekorasyonda iki farklı mask yer alır. Ön yüzde yer alan maskın başının üzerindeki onkos şeklinde olan saç ortadan ikiye ayrılmış, yapay saçlar geniş bukleler şeklinde gösterilmiştir. *Onkos*'un uçlarından aşağıya doğru yapay saçlar uzanmaktadır. Mask yaşlı bir insanın yüz ifadesine sahiptir. Yan yüzde yer alan mask ise genç bir erkeğin yüz ifadesine sahip olup başının üzerinde yer alan onkos küçük baklava dilimleri şeklinde düzenlenmiş. Maskın iki yanından uzun saçlar başın iki yanından aşağıya doğru sarmaktadır. Bu masklar üzerinde saçlar baş üstünde onkos şeklinde betimlenmiş de olabilir. Diğer bir örnek olan **Kat. No. 230** numaralı blokta ise taşıyıcı olarak kullanılan mask'ın yüzeyi aşınmış olmasına rağmen geniş ağız açıklığı ile komedya oyununda kullanılan mask olduğu anlaşılmaktadır⁴⁰⁰. Stratonikeia'dan diğer örnek ise **Kat. No. 233** nolu bloktur. Bu friz bloğu üzerinde yer alan taşıyıcı mask, sinirli bir yüz ifadesine sahip olan sakallı ve uzun saçlı bir erkek figürüdür. Bu mask üzerinde de *onkos* şeklini alan saç betimi görülmektedir. Saçların uçları kendi içinde spiral şeklinde olup ortalarında matkap

---

³⁹⁸ Mert 2008, 121-122, 144, Abb. 55, Kat.-Nr. SF. GMF.2.

³⁹⁹ Mert 2008, 121-122, Abb. 54 a.

⁴⁰⁰ Mert 2008, 121-122, 144, Abb. 56, Kat.-Nr. SF. GMF.3.

delikleri bulunmaktadır. Yüz ifadesinden maskın tragedia maskı olduğu anlaşılmaktadır. Stratonikeia Tiyatrosu scaenae frons yapısından son blok ise **Kat. No. 231** numaralı örnektir. Taşıyıcı mask tragedya oyunlarında kullanılan mask tipidir. Ağız kısmı açık, yüzünde bir şaşkınlık-üzüntü ifadesi bulunmaktadır. Başının üzerinde çiçek motifleriyle süslenmiş bir onkos yer almaktadır⁴⁰¹.

Stratonikeia Tiyatrosu scaenae frons'unda yer alan girland dekorasyonlu friz bloklarında kullanılan masklar komedi (**Kat. No. 230**), satyr oyunları (**Kat. No. 229**), tragedia (**Kat. No. 228, 231**) ve pandomim? (**Kat. No. 233**) gibi sahne oyunlarının burada sergilendiğine dair bir bilgi elde etmemizi sağlamaktadır.

Bergama Arkeoloji Müzesi'nde sergilenen friz bloğu üzerindeki dekorasyonda taşıyıcı olarak komedy maskı kullanılmıştır (**Kat. No. 65**). Blok üzerindeki masktan yola çıkarak tarihleme yapmak çok zordur. Blok üzerinde yer alan friz tacı üzerindeki ion kymation'undan yola çıkarak blok Erken Antoninler Dönemi'ne tarihlendirilmiştir⁴⁰².

Mersin Arkeoloji Müzesi'nde sergilenen friz bloğu (**Kat. No. 149**) üzerinde taşıyıcı olan iki maskın yüzeyi tahrip olsa da şaşkın ve endişeli yüz hatları belirgin durumdadır. Yüz hatlarına bakıldığında bu masklar tragedy maskı olmalıdır. Blok

---

⁴⁰¹ W. Jahannowsky, ASAtene 31/32, 1969/70, 458 Abb. 8; Mert 2008, 121-122, 145 Abb.58, Kat.-Nr: SF. GMF. 5.

⁴⁰² Friz tacında yer alan yumurta ok dizisine bakıldığında ok uçları çanaklardan bağımsız olarak aşağıya doğru uzanmaktadır. Ok ucunun orta kısmı çok hafif şişkin, üstten ve alttan sivrilmiştir. Yumurtalar ise geniş bir çanak içinde yer alır. Çanakların üst kısmı daha geniştir. Benzer örnekler Lykos Laodikiası, Euromos Zeus Tapınağı ve İassos Agora için bkz. Karaosmanoğlu 1996, 44-46, Laodikia, Lev. 27 a-53, İassos, Lev. 25 b-50, Euromos Zeus, Lev. b-52.

üzerindeki mask betiminden yola çıkarak bloğun tarihlendirilememesi nedeni ile dekorasyonda yer alan ion kymationu ve inci-makara dizileri dikkate alındığında bloğun Severuslar Dönemi'ne (MS 2. yüzyıl sonuna) ait olduğu söylenebilir⁴⁰³.

Limyra Tiyatrosu'na ait friz bloğu üzerinde yer alan dekorasyonda taşıyıcı olarak mask kullanıldığı görülmektedir (**Kat. No. 138**). Maskın yüz hatlarından tragedya maskı olduğu anlaşılmaktadır. Dinstl, tiyatro bezemelerini değerlendirmiş ve tiyatroyu MS 2. yüzyıl sonuna tarihlemiştir⁴⁰⁴.

Sagalassos Aşağı Agora Güney Batı Kapısı frizlerinde yer alan dekorasyonda kullanılan taşıyıcı büyük oranda tahrip olmuştur. Tahrip olan taşıyıcının geniz ağız kısmı taşıyıcının komedi oyunlarında ya da Satyr oyunlarında kullanılan mask olabileceğini göstermektedir (**Kat. No. 204**). Blok, Vandeput tarafından Geç Augustus-Erken Tiberius dönemine tarihlenmektedir⁴⁰⁵.

Muğla Arkeoloji Müzesi arka bahçesinde Telmessos Tiyatrosu'na ait üç parçadan oluşan orthostat blokları sergilenmektedir. Blok üzerinde yer alan girland dekorasyonunda taşıyıcı olarak satyr, silen ve tragedya maskı yer almaktadır. Tragedia maskının başında düz çizgilerle betimlenmiş onkos görülür durumdadır. Masklarda derin göz boşlukları ve ağız açıklıkları belirgin şekildedir. Askıyı oluşturan yapraklar ve askı üzerindeki matkap izleri Pergamon Müzesi'ndeki blokta (**Kat. No. 65**) stilistik olarak

---

⁴⁰³ Mansel 1958, 22-86, 217-218, Res. 28; Akurgal 1978, 337; Mansel 1978, 42-47, 66, Res. 28; Karaosmanoğlu 1996, 52-53, 98-99, Lev. 42 b-84.

⁴⁰⁴ Spratt 1847, 148; Ferrero 1969, 155-170; Dinstl 1987, 140-219; Ferrero 1990, 178-179; Knoblauch 1993, 137-148; Sear 2006, 369.

⁴⁰⁵ Vandeput 1996, 61, 63.

benzemekle birlikte her iki bloğun da Erken Antoninler Dönemi'ne tarihlenmesi doğru olacaktır.

Girland dekorasyonda masklar sadece taşıyıcı olarak kullanılmamış askı yayları içerisinde doldurma bezemesi olarak da kullanılmıştır. Afyon Arkeoloji Müzesi'nden 2 friz bloğunda (**Kat. No.03, 04**), Antalya Arkeoloji Müzesi'ndeki friz bloğunda (**Kat. No. 41**), Hierapolis Tiyatrosu sahne binası friz bloğunda (**Kat. No. 90**), Kastamonu Pompeiopolis Tiyatrosu *scaenae frons* friz bloğunda (**Kat. No. 201**), Myra Tiyatro'su friz bloğunda (**Kat. No. 161**), Niğde Müzesi ve Tynana Antik Kenti'nde yer alan friz blokları üzerinde (**Kat. No. 162, 247**), İstanbul Arkeoloji Müzesi'nde sergilenen ve kayıtlarda Edirne'den geldiği belirtilen blok üzerinde (**Kat. No. 95**), Uşak Arkeoloji Müzesi'nde yer alan friz bloğu üzerinde (**Kat. No. 253**), Parion Antik Kenti tiyatro yapısına ait olan parapet bloğu üzerinde (**Kat. No. 176**) ve Yalvaç Arkeoloji Müzesi'nde sergilenen (**Kat. No. 196, 197 ve 199**) örneklerin askı yayları içinde farklı tiplerde masklar doldurma bezemesi olarak kullanılmıştır. Bu masklar doldurma bezemesi başlığı altında ayrıca incelenecektir.

4.1.5.4. Phiale

Phiale sözlük anlamı ile kulpsuz, sığ, dini törenlerde tanrılara içki sunmak için kullanılan, sıvı aktarmaya yarayan bir çeşit kâsedir. Düz phiale örneklerinin yanı sıra mesomphalos (omphalos) denilen ortası göbek şeklinde olan tipi de vardır⁴⁰⁶. Omphaloslu kaselerin erken örnekleri MÖ 3. binyıl yerleşimi olan Eskiyağar'dan, MÖ 2. bin ortalarına

---

⁴⁰⁶ Toker 1992, 23; Er 2012,312; Karatağ 2013, 321.

tarihlenen Kültepe Kaniş yerleşiminden bilinmektedir⁴⁰⁷. İlk phiale terimi kullanımı MÖ 7. yüzyılda görülmektedir. Erken dönem doğu örneklerinden farklı olarak phialenin ortasında iç kısmında omphalos denilen bir çıkıntı yer almaktadır⁴⁰⁸. Antik kaynaklarda ve vazo resimlerindeki betimlerde ilk olarak sıvı sunusu ve ritüel içki kabı olarak kullanıldığı görülmektedir. Aynı zamanda phiale bir zafer ödülü veya değerli bir hediye olarak da kullanılmaktaydı. İkonografik olarak zafer ve dini sembolün dışında sıradan kullanımı çok az olarak ifade edilmektedir. Phialeler genellikle bronzdan yapılmış olup değerli metaller olan gümüş ve altından da yapıldığı örnekler bilinmektedir. Phialenin pişmiş toprak örnekleri ise metal kaplara oranla daha azdır. Phialelerin farklı bezemelerle süslenmesi ve görmüş olduğu yüksek saygı nedeni ile Hellenistik Dönem'den Roma İmparatorluk Dönemi'ne kadar devam eden görkemli bir dekoratif öge olarak kullanılmıştır. Phialenin ritüel işlevi Roma'da yerini patera'ya devretmiştir⁴⁰⁹. Mimari süslemelerde sevilerek kullanılan phiale girland dekorasyonunda taşıyıcı ve doldurma bezemesi olarak kullanılmıştır. Pergamon Antik Kenti'nden ele geçen örnekde (**Kat. No. 68**)⁴¹⁰, Klaros Apollon Kutsal Alanı'ndan ele geçen orthostat bloğu üzerindeki

---

⁴⁰⁷ Gordion Tümüls'ünden ele geçen ve MÖ 8-7. yüzyıla tarihlenen phiale örnekleri için bkz. Toker 1992, 23; Yunan ve Orientalizan Dönem metal phiale kap örnekleri için bkz. Hasserodt 2009.

⁴⁰⁸ Phialenin ortasında yer alan bu çıkıntı parmağın kabın alt kısmına sokularak daha iyi tutulmasını sağlamaktadır. Bkz. Toker 1992, 23; Scheibler 2007, 1-2; Hasserodt 2009, 272-299, 324-327.

⁴⁰⁹ Scheibler 2007, 1-2.

⁴¹⁰ Schrammen 1908, 383, Nr. XXXIII; Rumscheid 1994, 280-281, 287, 294, Taf. 68, 140, 3.

dekorasyonda **(Kat. No. 119)**⁴¹¹ ve Limyra Antik Kenti'nden ele geçen friz bloğu üzerindeki dekorasyonda **(Kat. No.137)**⁴¹² phialeler taşıyıcı olarak kullanılmıştır. Bu örnekler üzerinde yer alan phialeler Omphaloslu Phialelerdir. Pergamon ve Klaros örnekleri üzerindeki phialeler sade şekilde betimlenmişken, Limyra Kenti'nden ele geçen blok üzerindeki phialede ise omphalos etrafında metal kaplarda görülen ve kaburga olarak isimlendirilen süslemeler yer almaktadır. Phialeler farklı rozetler ile beraber de kullanılabilmektedir. Samothrake Arsioneion ve Eresos'taki friz üzerinde yer alan phialeler bukranionlardan bağımsız olarak kullanılmıştır⁴¹³.

4.1.5.5 Triglif

Girland dekorasyonu çalışmasında üzerinde girland dekorasyonu olmasa da Labraunda Andron A ve B yapılarının arşitravları üzerindeki triglifler konuya dahil edilmiştir **(Kat. No. 136)**. Triglifler adından da anlaşılacağı üzere üç *glif* ten oluşmuştur. Her iki yapıda kenarlarda yer alan *glif*lerin üst köşesi dikdörtgen şeklinde biçimlendirilerek bitişlerin ortasına Andron B'de oval, Andron A'da ise diagonal biçimde olan birer delik açılmıştır⁴¹⁴. Kazı çalışmaları esnasında tespit edilen bu kulakçıkların

---

⁴¹¹ Rumscheid 1994, 280-281, 287-288, 294, Taf. 56-6 (85).

⁴¹² Marksteiner 2012, 202; Seyer ve Diğ. 2017, 143-145, Fig. 2; blok üzerinde yer alan phialeler Augustus Dönemi'ne tarihlenen İlion Athena Tapınağı iç arşitravı üzerindeki frizde yer alan phiaele ile benzerdir.

⁴¹³ İlion Athena Tapınağı iç arşitravı üzerinde friz üzerinde phialeler ve rozetler yan yana yer almaktadır. Rumscheid 1994, 281. Levha 51,74.8.

⁴¹⁴ Lehmann – Spittle 1964, 82-83; Hellstörn – Thieme 1981, 73; Gider-Büyüközer 2013, 238-239, fig.81, Erechtheion Kuzey Portikos'unda yer alan başlıkların polsterleri

çevresinde bronzun bıraktığı yeşil renk kalıntılarına rastlanmıştır⁴¹⁵. Bu verilerden yola çıkarak bir triglif kulağından diğerine bronz objeler, olasılıkla da bronz girland, asıldığı böylece metop yüzeylerinin süslendiği düşünülmektedir⁴¹⁶. Bu iki örnek yapıların cephelerinin MÖ 5. yüzyıldan itibaren süslendiğine yönelik bilgiler vermektedir⁴¹⁷. Bu bilgiler ışığında bir triglif köşesinden diğerine bir süsleme ögesi asılmış ise trigliflerin taşıyıcı olduğu bir girland dekorasyonunun varlığından ve gliflerin girland dekorasyonunda kullanılan ilk taşıyıcı örneği olduğunda söz etmek mümkündür.

üzerinde yan yana simetrik olarak düzenlenmiş bronz pimler yer almaktadır. Başlıkların yan yüzlerinde yer alan bu pimlerin festivallerde başlıktan başlığa asılan süslerin bağlanması için yapılmış olabileceği Stevens tarafından önerilmiştir. Bkz. Stevens 1927, 80-86, Fig. 53, Taf. XXII. Hellstörn – Thieme 1981, 58-74; Hellstörn 1985, 153-165; Hellstörn 1988, 70-74; Hellstörn 1990, 243-252; Rumscheid 1994, 21-22; Hellstörn 1996, 164-169; Hellström 2007, 85-92; Hellstörn 2011, 149-150; Gider-Büyüközer 2013, 238-239, fig.81; Gider-Büyüközer 2014, 156-160, 172-173, 179, fig. 8-9.

⁴¹⁵ Hellstörn – Thieme 1981, 73.

⁴¹⁶ Laraunda Andron B ve A üst yapısında trigliflerin köşelerinde yer alan oval delikler şeklinde olan triglif kulaklarının süsleme objelerinin asılması için kullanıldığı Hellstörn tarafından önerilmektedir. Bkz. Hellstörn – Thieme 1981, 73; Hellstörn 1996, 164-169.

⁴¹⁷ Atina Akropolünde yer alan Erechtheion (MÖ 420-406) yapısında yer alan Kuzey Portiko bölümünde başlıklar arasının kumaşlarla süslendiği düşünülmektedir. Erechtheion Kuzey Portiko'sunda yer alan başlıkların polsterleri üzerinde yan yana simetrik olarak düzenlenmiş bronz pimler yer almaktadır. Başlıkların yan yüzlerinde yer alan bu pimlerin festivallerde başlıktan başlığa asılan süslerin bağlanması için yapılmış olabileceği Stevens tarafından önerilmiştir. Bkz. Stevens 1927, 80-86, Fig. 53, Taf. XXII.

4.1.6. Taşıyıcısı Olmayan, Tanımlanamayan ve Bilinmeyen Örnekler

Girland dekorasyonunda taşıyıcıların anlatıldığı bu bölümün son başlığında dekorasyonda kullanılan askıların alışlagelmiş taşıyıcılardan farklı şekilde taşındığı veya asıldığı görülmektedir. İstanbul Arkeoloji Müzesi'nde yer alan Edirne'den geldiği belirtilen kaide üzerinde yer alan askının iki ucu çapraz şekilde bağlanarak sabitlenmiştir (**Kat. No. 95**). Benzer bir diğer örnek ise Tokat Arkeoloji Müzesi'nde yer alan orthostat bloğu üzerindeki dekorasyondur. Burada da askının iki ucu çapraz şekildeki iplerle bağlanarak sabitlenmiştir (**Kat. No. 244**).

Katalogda yer alan **Kat. No. 189, 200 ve 214** numaralı blokların iki yandan kırık olması nedeni ile üzerindeki dekorasyonda yer alan taşıyıcı hakkında bilgi sahibi değiliz. **Kat. No. 238** no'lu örnekte ise altta bir askı, askının üst kısmında doldurma bezemesi olabilecek boğa başları görülmektedir. Bu blok üzerinde bir girland süslemesinin yapılmaya çalışıldığı anlaşılmaktadır. Benzer bir uygulama Tavium'da yer alan bazı bloklarda da farklı büyüklüklerde boğa başlarının işlenerek yapılmaya çalışıldığı görülmektedir (**Kat. No. 238 b**)⁴¹⁸. Stratonikeia'dan ele geçen **Kat. No. 234** nolu örnekte ise akanthus yaprakları arasından çıkan girland askısının başlığın abakus köşelerini taşıdığı görülmektedir⁴¹⁹.

---

⁴¹⁸ Bahsedilen benzer örneklerin yer aldığı blok Büyüknefes Köyü'nün merkez köy keşmesinin güneyindeki bir evin bahçe duvarında yer almaktadır.

⁴¹⁹ **Kat. No. 234** nolu örnek girland dekorasyonu terim ve terminoloji başlığı altında tanımlanan normal bir girland dekorasyonu süslemesinden farklı şekilde betimlenmiştir.

4. 2. Girland Dekorasyonunda Askı

Girland dekorasyonunun en önemli öğelerinden birisi olan askı, kurdelelerden, boncuk / tespih dizilerinden (*infulae*) ya da faklı bitkisel öğelerin bir ip etrafında bir araya getirilip kurdelelerle sarılmasıyla oluşmaktadır. Girland askılarının erken örnekleri tek tip yapraklardan oluşurken daha sonraki örnekler yaprak, meyve ve çiçeklerden oluşmaktadır. Bu tiplerin yanı sıra sarmaşıktan oluşan girland askıları da görülmektedir. Askıyı oluşturan öğelerde yön birliği görülmemekle birlikte öğelerin askının oluşturulma sürecindeki işlevi dikkate alınmıştır. Askıyı oluşturan öğeler bir araya getirildikten sonra kurdelelerle sarılarak bir arada durmaları sağlanmış, uzun bir form oluşturulmuştur.

Girland askısının en erken tarihli örneği Mısır'da bir Teb'linin mezarında duvar resmi olarak ele geçen dekorasyondur⁴²⁰. Yeni Krallık Dönemi'ne tarihlenen askı nane yapraklarından oluşsa da Anadolu'da yer alan dekorasyonlar içerisinde nane yapraklarından oluşan askı tespit edilmemiştir. Anadolu'da mimari yapı üzerinde yer alan ilk askı örnekleri (**Kat. No. 59, 128**) defne yapraklarından oluşmakla birlikte defne yaprağı askısı Hellenistik ve Roma Dönemi'nde en çok tercih edilen öge olmuştur.

Aşağıdaki grafikte de görüldüğü üzere tespit edilen girland dekorasyonlarının 67'sinde sadece defne yaprağından oluşan askılar (**Kat. No. 17, 18, 19, 20, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 29, 30, 34, 35, 53, 55, 58, 59, 63, 64, 70, 72, 77, 81, 84, 90, 95, 104, 105, 110, 112, 113, 114, 116, 119, 120, 121, 124, 125, 127, 128, 135, 140, 149, 155, 158, 159, 160, 175, 184, 202, 206, 208, 209, 210, 212, 219, 225, 230, 237, 238, 245, 249, 255, 256, 260**) yer alırken, 7 blok üzerindeki dekorasyonda defne yaprağı ve meyvelerden oluşan askı (**Kat. No. 22, 39, 40, 44, 194, 244, 254**), 2 blok üzerindeki dekorasyonda defne yaprağı ve çiçeklerden oluşan askı (**Kat. No. 21, 67**), 2 blok üzerindeki dekorasyonda

---

⁴²⁰ Meurer 1907, 8-9.

(**Kat. No. 25, 233**) defne yaprağı ve sarmaşık kombinasyonu, 4 blok üzerindeki dekorasyonda ise (**Kat. No. 36, 92, 93, 215**) defne yaprağı-meyve ve çiçekten oluşan askı yer almaktadır. Tespit edilen dekorasyonlar içerisinde defne yaprağı- meyve-haşhaş (**Kat. No. 75**), defne yaprağı-çiçek-sarmaşık (**Kat. No. 122**) ve defne yaprağı-meşe-çiçek askısı (**Kat. No. 217**) gibi birer örnekten oluşan farklı kombinasyonlar da yer almaktadır.

Girland dekorasyonunda askılarda yoğun olarak kullanılan diğer bir öge ise farklı tipte yapraklardan oluşan askılardır. Bu örneklerden 6'sı meşe yaprağından oluşturulmuşken (**Kat. No. 16, 57, 60, 88, 138, 183**), 16'sı defne ve meşe yaprağı dışındaki farklı tipteki yapraklardan (**Kat. No. 65, 66, 71, 79, 87, 106, 115, 117, 134, 148, 154, 224, 235, 239, 248, 251, 258**) 53'ü ise yaprak ve meyve kombinasyonlarından (**Kat. No. 01, 02, 03, 04, 05, 08, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 42, 43, 74, 76, 78, 82, 94, 98, 99, 126, 129, 131, 142, 143, 147, 152, 157, 162, 163, 168, 182, 185, 186, 188, 191, 201, 203, 204, 207, 213, 220, 222, 223, 226, 227, 229, 236, 241, 242, 246, 247, 259**) oluşmaktadır.

Yoğun olarak kullanılan bu yaprak tiplerinin dışında saz/kamış yaprağından (**Kat. No. 144, 145, 150**) oluşan 3 örnek, saz/kamış-sarmaşık yaprağından oluşan (**Kat. No. 130**) 1 örnek yer almaktadır⁴²¹.

Dekorasyonda kullanılan diğer bitkisel öge ise sarmaşık bitkisidir⁴²². Sarmaşıktan oluşan askı 7 örnek (**Kat. No. 62, 73, 103, 132, 171, 231, 234**) üzerinde görülmektedir. Askıyı oluşturan diğer bir önemli öge ise Roma Erken İmparatorluk Dönemi'nden itibaren girland askılarında görülmeye başlayan meyvelerdir. Sadece meyvelerden oluşan

---

⁴²¹ Saz/kamış yaprağı mimari süslemede mısır bitkisinin yaprağı ile karıştırılmaktadır. Mısır bitkisi Anadolu'ya MS 1500'lü yıllarda gelmiştir. Bkz. Uhri 2011, 58-59.

⁴²² Kullanılan iki sarmaşık türü: duvar sarmaşığı (*hedera helix*) ve Akdeniz saparnası (*smilax aspera*).

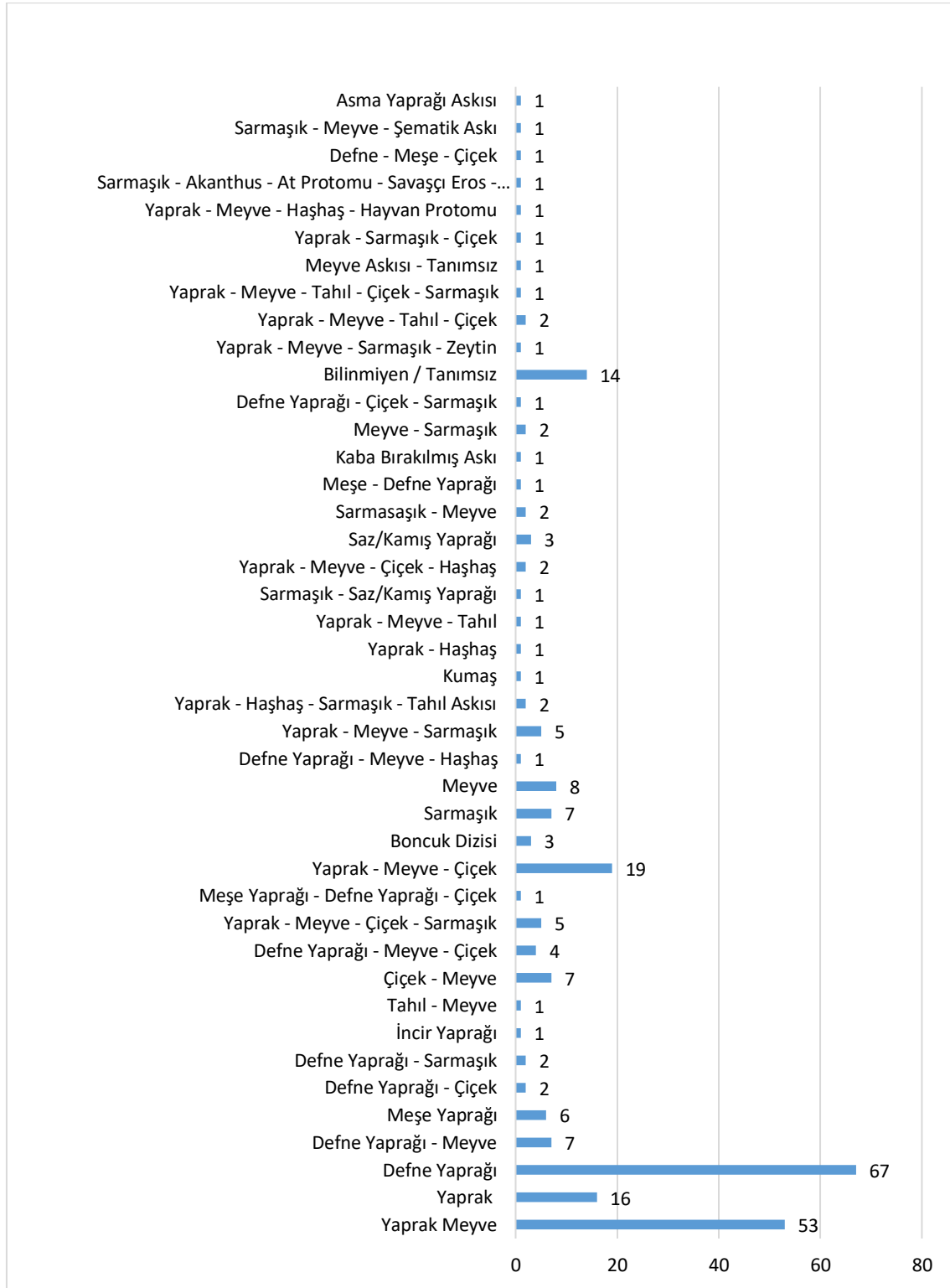
askı 8 blok üzerinde (**Kat. No. 80, 83, 102, 123, 174, 180, 252, 253**) görülürken meyve ve farklı öğelerden oluşan kombinasyonlar da bulunmaktadır. Bu kombinasyonlardan 5'i meyve-yaprak-sarmaşık (**Kat. No. 86, 133, 169, 170, 250**), 2'si meyve-sarmaşık (**Kat. No. 196, 228**), 2'si meyve-yaprak-sarmaşık-tahıl (**Kat. No. 97, 232**), 2'si meyve-yaprak-çiçek -haşhaş (**Kat. No. 139, 141**), 2'si de meyve-yaprak-tahıl-çiçek şeklindedir. Meyve ve farklı bitkilerden oluşan tekil örnekler aşağıdaki tabloda verilmiştir. Nadiren de olsa incir (**Kat. No. 31**) ve üzüm (**Kat. No. 96**) gibi farklı meyvelerin yapraklarından oluşan askılar da görülmektedir.

Bitkisel öğelerin dışında kumaş veya boncuk gibi farklı objelerden oluşan askılar da tespit edilmiştir. Hellenistik Dönem'e tarihlenen üç blok üzerinde (**Kat. No. 61, 68, 137**) boncuk (tespih/infulae) dizilerinden oluşan askılar yer alırken Severuslar Dönemi'ne tarihlenen bir örnek üzerinde de kumaştan (**Kat. No. 109**) oluşan askı yer almaktadır.

Yukarıda belirtilen askı tiplerinin dışında tahrip olmuş ya da tamamlanmamış dekorasyonlarda yer alan askıların sayısı ise 14'tür (**Kat. No. 06, 09, 32, 33, 37, 49, 50, 69, 79, 153, 164, 211, 221, 240**).

Girland askıları gruplandırıldığında Hellenistik Dönem'de tek tip yapraklardan (defne, meşe ve sarmaşık) ve boncuklardan oluşurken, Roma Erken İmparatorluk Dönemi'nden itibaren meyve kullanımı görülmeye başlanmıştır. Roma Dönemi ile birlikte askıları oluşturan öğeler çeşitlilik kazanmış ve farklı kombinasyonlardan oluşan askılar görülmeye başlanmıştır.

Grafik 2. Girland dekorasyonunda kullanılan askıların sayısal dağılımı

4.2.1. Yapraklardan Oluşan Askılar

4.2.1.1. Asma Yapağı Askısı ve Üzüm Bitkisi

İki çenekli sınıfına ait olan üzüm (*Vitis vinifera L*) asmagiller (*Vitaceae*) ailesinin asmalar cinsidir (*Vitis*). Asmagiller ailesine ait 12 cins ve bu cinslere ait yaklaşık 650 tür bulunmaktadır⁴²³. Kışın yapraklarını döken sarılıcı gövde ve dallara sahip çok yıllık ağaçsı tırmanıcı bir bitkidir⁴²⁴. Dünya üzerinde rahatlıkla yetiştirilen asmanın, yabani

---

⁴²³ Karaosmanoğlu 1977, 330.

⁴²⁴ Baytop 1963, 26, 263; Yakar 1965, Lev. 27; Karamanoğlu 1977, 330; Blamey-Grey Wilson 1993, 130; Tanker vd. 1993, 343; Tanker vd. 2007, 270; Deliorman Orhan vd. 2011, 70; Mamikoğlu 2015,204; Kolancı 2018, 275. Üzüm ılıman iklimi, güneşli, sulak yerleri ve kumlu topraklarda rahat şekilde yetişmektedir. Bu nedenle birçok bölgeye uyum sağlayabilmektedir. Bkz. Doğer 2004, 39; Kolancı 2018, 275. Dünyada beş kıtada da yetiştirilmekte olan üzüm asması Türkiye’de Ege, Trakya, Orta, Güneydoğu ve Doğu Anadolu olmak üzere tüm bölgelerde rahatlıkla yetişmektedir. Bitki gövdesi odunsu şekilde olup koyu kahverengi gövde kabuğu bulunmaktadır. Kabuk gövde kalınlaştıkça şeritler halinde soyularak dökülür, gövde 25-30 cm çapına kadar genişlediği görülebilmektedir. Mamikoğlu 2015, 204. Asma yaprakları 3-5 loplu olup 8-20 cm boyunda, 7-20 cm genişliğindedir. Bazı türlerde loplar derin, bazılarında sığ olabilir. Yaprak kenarları ise düzensiz kaba dişli ve yaprak uçları sivridir. Üst yüzü yeşil ya da koyu yeşil, tüysüz; alt yüzü ise tüylü ve açık yeşildir. Yapraklarla birlikte 10-20 cm boyundaki filizler sürgünlerin tutunmasını sağlamaktadır. Üzüm meyvesi ise 8-30 mm çapında olup küresel ya da uzun formludur. Meyveler önceleri yeşil, olgunlaşınca sarı, pembe ya da dumanlı koyu mor renkte olurlar. Her meyve 1-4 çekirdek içerir, çekirdeksiz olan türleri de yetiştirilmektedir. bkz. Yakar 1965, Lev. 27; Karamanoğlu 1977, 330; Blamey-Grey Wilson 1993, 130; Mamikoğlu 2015, 205; Kolancı 2018, 275.

üzüm (*vitis sylvestris*) asmasından türetildiği⁴²⁵ bilinse de asmanın anavatanı hakkında kesin bilgiye henüz ulaşamamıştır⁴²⁶.

Asma bitkisi geçmişten günümüze tüm toplumlar tarafından kutsal kabul edilmiş bir bitkidir. Üzüm ve üzümden elde edilen şarap Mısır⁴²⁷, Mezopotamya Uygarlıkları⁴²⁸, Hititler⁴²⁹, ve Yunanlar⁴³⁰ gibi uygarlıklarda yasalarla korunmuş, ticareti yapılmış hatta tanrılarla özdeşleştirilmiştir.

---

⁴²⁵ Doğer 2004, 25-26.

⁴²⁶ Albayrak vd. 2008, 89.

⁴²⁷ Mısır'da Eski Krallık Dönemi'nde (MÖ 2900 civarı), 600 dönümden fazla bağ dikildiğini, firavun ya da aileleri tarafından tanrılara adanan bağlarının olduğunu gösteren kayıtlar ele geçirilmiştir. Doğer 2004, 30-31; Albayrak vd. 2008, 91. Ayrıca bkz. Stanislawski 1975, 429.

⁴²⁸ Mezopotamya kültürlerinde ise kralların üzüm yetiştirmek için teraların yapıldığı, Babil Krallığı Döneminde Fırat Kıyısında inşa edilen yedi katlı asma behçelerinin olduğu bilinmektedir. bkz. Doğer 2004, 30-32; Kolancı 2018, 276.

⁴²⁹ Hititlere ait kanunlarda, bağların yakılma, çalınma veya kesilme gibi bir zarara uğraması halinde çok ağır para cezalarına tabi tutulduğu, bağ arazilerinin diğerlerine göre daha yüksek fiyatlarda satıldığı, bağcılığın, üzüm ve şarabın ekonomilerindeki temel geçim kaynaklarından biri olduğu görülmektedir. Bkz. Demirel-Sevim 2012, 207; Ertem 1974, 57-58; Albayrak vd. 2008, 91; Ünal 2007, 158, 165-168); Ertem 1974, 58; Bryce 2002, 99; Ünal 2007, 51; Reyhan 2010, 78-79; Erkut-Reyhan 2012, 82. 105.

⁴³⁰ Yunanlılar için üzüm ülkenin doğal bir nimeti haline gelmiştir. Üzümden üretilen şarap ise özellikle günlük yaşantılarında kullanılan en önemli besin olmuştur. Bkz. Doğer 1990, 7; Doğer 2004, 32; Özdizbay 2004, 30; Uhri 2011, 388; Kolancı 2018, 277-289.

Asma ve şarap antik dönemde tanrı Dionysos ile özdeşleşmiş olsa da Demeter⁴³¹, Apollon⁴³² ve Zeus⁴³³ ile de ilişkilendirilmiştir. Mitras Kültünde de tanrı tarafından kurban edilen boğanın kanından dünyaya buğday ve üzüm tohumlarının yayıldığına inanılmıştır⁴³⁴.

Asma, üzüm ve şarap özellikle Dionysos kültüründe önemli bir yere sahiptir. Yunanistan'da ve Anadolu'da pek çok bölgede asma kökünün insanoğluna Dionysos tarafından verildiğine ve anavatanının ise Trakya olduğuna inanılmaktadır⁴³⁵. Şarap

---

⁴³¹ Lucian. 80.VII.4.

⁴³² Bir efsanede kâhin Kalkhas'ın Apollon'un koruluğuna asma diktiğinden bahsederken diğer bir efsanede ise Apollon Klarion kutsal alanının da asmalarla kaplı olduğundan bahsetmektedir. Bkz. Grimal 1997, 356-357; Seaford 2006, 17-18; Yücel 2015, 129.

⁴³³ Zeus'un *Basilikos, Bronton, Eukhodotes, Eutykhes, Hosios kai Dikaios, Oloimetes, Phatnios* ve *Tersios* kültlerinde de tanrıyla ilişkili olarak üzüm kutsanmış ve sembolü kabul edilmiştir. Zeus'un elinde üzüm salkımıyla betimlendiği örneklerde, tanrının, bağın koruyucu tanrısı niteliği kazandığı bilinmektedir. Bkz. Şahin 2001, 39. 194; Kolancı 2018, 281.

⁴³⁴ Dürüşken 2000, 149; Kolancı 2018, 281.

⁴³⁵ Hehn 2003, 41-42; Efsaneye göre, Semele ile Zeus'un oğlu Dionysos doğduktan sonra Hermes'e teslim edilmiş ve uzun bir süre Hera'nın gazabından korunmuştur. İlk Nysa'ya sonrasında Mısır, Suriye ve Asya kıyılarına gelen Dionysos, Phrygia Bölgesi'ne ulaşmış, tanrıça Kybele tarafından kabul edilerek arındırılmış ve Trakya'da tapınım görmeye başlamıştır. Hes. *theog.* 940-942; Dürüşken 2000, 86; Dionysos sözcüğü, Dionysos köklerinden gelmekte olup Nysa Dağı'nın tanrısı anlamına gelmektedir. bkz. Dürüşken 2000, 85, 92; Grimal 1997, 157; Can 1994, 151-154. Eksekias tarafından imzalanan ve

yapımında yaygın olarak kullanılan üzüm⁴³⁶, tıp çalışmalarında⁴³⁷ ve deri tabaklama işlerinde⁴³⁸ de kullanılmıştır.

Her alanda sevilerek kullanılan asma bitkisi ve üzüm salkımı mimari yapılarda da süsleme olarak kullanılmıştır. İmparator Augustus Dönemi'nden itibaren mimari bloklar üzerinde sevilerek kullanılmaya başlanan üzüm salkımı kabartmalarının özellikle Antoninler ve Severuslar Dönemi'ne tarihlenen yapılarda yoğun olarak tercih edildiği görülmektedir⁴³⁹.

Mimari yapı süslemelerinde kullanılan asma yaprağı ve üzüm salkımı bezemesi girland dekorasyonlarında askıyı oluşturan öğelerle birlikte (**Kat. No. 22, 42, 45, 47, 75, 85, 86, 93, 96, 97, 102, 118, 129, 141, 151, 157, 166, 170, 172, 173, 218, 228, 242, 250**) kullanılmış, Doldurma bezemesi olarak (**Kat. No. 112**), taşıyıcıların elinde tuttuğu üzüm

---

Dionysos'un asma kütüğünü taşıırken betimlendiği kylix için bkz. Boardman 2003, 58, Res. 104.3.

⁴³⁶ Kolancı 2018, 276-283.

⁴³⁷ Diosk. *Ped. Mat. Med.* V.6.

⁴³⁸ Plin. *Nat.His.* XII, 130.

⁴³⁹ İmparatorluk Dönemi yapıları olan Ara Pacis Sunağındaki üzüm kabartmaları için bkz. Castriota 1995, Fig. 14-15; Kolancı 2018, 290. Lagina Hekate kutsal alanı altarı üzerindeki bezeme için bkz. Davran 2011, 37; Sagalassos Heroon'u ve Antoninler Nymphaeum'u için bkz. Vandeput 1997, Fig. 8; Sardes Hamam Gymnasionunda yer alan süsleme için bkz. Yegül 1986, Fig. 149; Aspendos Nymphaeum'u bitkisel bezemeleri için bkz. Türkmen 2007, 40; Side Tiyatrosu için bkz. Alanyalı 2010, 85-86, Res. 4,8; Laodikeia mimari blokları üzerindeki bitkisel bezemeler için bkz. Kolancı 2018, 289-290,

salkımı (**Kat. No. 179, 187**) ve askı merkezinden sarkar (**Kat. No. 139, 203, 205, 243**) şeklinde kullanılmıştır.

4.2.1.2. Defne Yaprığı Askısı

Defne bitkisi çift çenekliler (*Dicotyledonae*) sınıfının Defnegiller (*Lauraceae*) ailesine dahil Defneler (*Laurus*) cinsidir. Defne bitkisi her zaman yeşil boylu bir çalı ya da 15 m. kadar büyüeyebilen yuvarlak tepeli bir ağaçtır. Defne ağacının anavatanı Anadolu ve Balkanlar'dır⁴⁴⁰.

---

⁴⁴⁰ Türkiye’de Akdeniz ikliminin görüldüğü yerlerde doğal olarak yetişmektedir. Defne yaprakları 3 -10 cm. uzunluğunda, 2-4 cm. genişliğinde, koyu yeşil renkte, kalın ve serttir. Yapraklar dar eliptik bir yapıda olup her iki uca doğru sivrilmiştir. Yaprığın kenarları dişsiz fakat dalgalıdır. Kısa kalın bir sapı olan defnenin kendine has bir kokusu vardır⁴⁴⁰. Erkek ve dişi olmak üzere iki farklı çiçeği mevcuttur. Defne ağacı küre ya da yumurta biçimindeki meyveleri 8-18 mm boyutundadır. Meyveleri önceleri yeşil sonra kırmızı, mor ve tamamen olgunlaşınca siyah renkli olmaktadır. Bitkinin çekirdeği iri ve tektir. Bkz. Davis 1982, 534-535; Mamıkoğlu 2015, 277.

Defne bitkisi Hitit⁴⁴¹, Yunan ve Roma kültüründe de önemli bir yere sahiptir. Yunan kültüründe defne ağacının ortaya çıkışı tanrı Apollon'un Daphne'ye olan aşkı farklı mitolojilerde anlatılmıştır⁴⁴².

Defne bitkisi birçok mitolojik öyküde yer almasının yanı sıra insanoğlunun günlük hayatında da farklı alanlarda kullanılmıştır. Bitkinin yapraklarından ve meyvelerinden elde edilen yağ, ilaç ve sabun endüstrisinde kullanılmaktadır. Tıbbi çalışmalarda

---

⁴⁴¹ Defne bitkisi Hititler döneminde bilinen ve Boğazköy metinlerinde geçen bir bitkidir. Metinlerde “odun çeşidi” olarak geçmektedir. Metinlerde “yapraklarını dökmeyen daima yeşil olan ve sık yapraklı” bir bitki olarak tanımlanmıştır. Bkz. Ertem 1987, 77. Hitilerde defne bitkisinin meyvesi ya da yaprağı ritüellerde karışım haline getirilerek bir temizlik ritüeli olan *Tunnaui* ritüelinde kullanıldığı bilinmektedir. Boğazköy metinlerinde defne ağaçlarından yapılmış taçların varlığından da bahsedilmektedir. bkz. Ertem 1987, 78

⁴⁴² Thessalia Irmağı Peneus'un kızı Daphne, güzeller güzeli bir Nympha'dır. Daphne kendisini tanrıça Gaia'ya adadığı için erkeklerden kaçmaktadır. Tanrı Apollon Daphne'ye gönül vermiş, Daphne'nin peşine düşmüş, Daphne kaçtıkça tanrı Apollon onu kovalarmış. Tam yakalanacağı sırada Daphne, kendisini kurtarsın diye babası ırmağa yalvarmış, babası da onu Apollon'un sevdiği bitki olan defneye dönüştürmüştür. Tanrı Apollon kolları arasında sıktığı Daphne'nin gövdesinin bir ağaç kütüğüne dönüştüğünü görünce defne ağacını kendi kutsal ağacı olarak benimsemiş, Apollon lirini çalarken, Musa'lar korosunu yönetirken defne yaprağından yaptığı çelenkleri başından hiç eksik etmemiştir. bkz. Daphne efsanesinden en çok esinlenen şair Ovidius olmuştur. bkz. Ovid. Met. I. 452-453; Pausanias, Des. of Greece 8.20.2; 10. 7. 8; Philostratus 1. 16; Ovid, Heroides 15. 23-24; Nonnus, Dionysiaca, 15. 310-311; 16. 356-357; 33. 210-211; 42. 255-256; Bu hikayenin farklı versiyonları için bkz. Grimal 1997, 139; Lightfoot 2000, 11-19; Erhat 2002, 81; Gezgin 2015, 58-60.

kullanılan defne bitkisinin yaprakları ise ayrıyeten yemeklerde baharat olarak da kullanılmaktadır⁴⁴³.

Mitolojik öykülerin ışığında defne yaprağı mimari süslemelerde de sıkça karşımıza çıkmaktadır. Mitolojik öykülerden olsa gerek mimari süslemelerde defne çelengi kullanılmıştır. Defne çelengi Pythian oyunlarında ödül olarak verilmekteydi⁴⁴⁴. Bu nedenle ödüllendirme geleneği mimari süslemelerin yanı sıra, mezar stelleri ve lahitler üzerindeki süslemelerde defne çelengi şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Defne yaprağı bezemesi Hellenistik Dönem’de sıklıkla kullanılan bir öğedir. Knidos, Apollon Karneios kutsal alanı içinde yer alan Altar’a ait taban kornişi üzerinde defne yapraklarından oluşan düz bir çelenk görülmektedir⁴⁴⁵. Defne yaprağı süslemesi ion başlıklarının yan yüzleri olan *polster*’leri üzerinde, yukarıdan aşağıya ya da aşağıdan yukarıya doğru olacak şekilde de kullanılmaktadır⁴⁴⁶. Benzer bir kullanım yapılarda sütun kaidelerinin *torus* olarak adlandırılan bölümleri üzerinde de görülmektedir⁴⁴⁷. Defne yaprağının süsleme olarak sevilerek kullanıldığı yerlerden bir diğeri ise girland dekorasyonunda yer alan ve bitkisel öğelerden oluşan girland askısıdır. Hellenistik Dönem örneklerinde sevilerek

---

⁴⁴³ Dioskorides IV, 146; Plinius Nat. Hist. Book I, 97; VI, XXIII. XLIII; Mamıkoğlu 2015, 276.

⁴⁴⁴ Pausanias, Des.of greece, 10. 7. 8.

⁴⁴⁵ Rumscheid 1994, taf 57, 87-3,

⁴⁴⁶ Magnesia Artemis Tapınağı başlıklarının polsterleri üzerinde defne yapraklarının yanı sıra farklı bitkisel süslemeler yer almaktadır. Bkz. Bingöl 2007, 60-61; Diğer kentlerden benzer örnekler için bkz. Rumscheid 1994, Taf. 39, 5 (43.6), 78, 4 (197.4); 79, 2 (137.4); 121, 5-6 (208.5); 134, 4 (229.2-3); 179, 1 (336.14-15); 180, 3 (336.16); 185, 7 (354. 2-3).

⁴⁴⁷ Bingöl 2007, 62; Rumscheid 1994, Taf. 22, 3-4 (32.13); 23, 4-5 (32.16/18); 78, 7-8 (137.1 – 137.2).

kullanılan defne askıları daha sonra farklı bitkisel ögelerin de kullanılması ile çeşitlenmiştir. Yapılan katalog çalışmasında toplam 67 blok üzerinde sadece defne yaprağı kullanılarak oluşturulan askılar yer almaktadır. Bu bloklardan 1 anta başlığı **(Kat. No. 58)**, 3 orthostat bloğu **(Kat. No. 63, 119, 238)**, 1 kaplama bloğu **(Kat. No.72)**, 2 kaide bloğu **(Kat. No. 95, 219)** olmak üzere toplam 7 blok üzerinde defne yaprağından oluşan askı görülmektedir. Askıları defne yapraklarından oluşturulmuş, diğer 60 blok ise friz bloğudur **(Kat. No. 07, 17, 18, 19, 20, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 34, 35, 53, 55, 59, 64, 70, 77, 81, 84, 90, 104, 105, 110,112, 113,114, 116, 120, 121, 124, 125, 127, 128, 135, 140, 149, 155, 158, 159, 160, 175, 184, 202, 206, 208, 209, 210, 212, 225, 230, 237, 245, 249, 255, 256, 260.)** ve bu bloklar üzerinde de defne yaprağından oluşan askılar yer almaktadır.

4.2.1.3. İncir Bitkisi ve İncir Yaprağı Askısı

İncir bitkisi (*Ficus caruaca* L) Dutgiller (Moraceae) familyasının bir türüdür. Çift çenekli bir bitki olan incir, kışları ılık, yazları sıcak ve kurak olan fazla nemli olmayan ılıman iklim bölgelerinde yetişmektedir⁴⁴⁸. İncir bitkisi hem yabani yetişen hem de uygun şartlardaki iklimlerde kültürü yapılabilen bir bitkidir. Anavatanın Doğu Akdeniz çevresi olduğu kabul edilmiştir. Türkiye’de birçok bölgede yetişirken, özellikle Akdeniz

---

⁴⁴⁸ Kışın yapraklarını döken, geniş yuvarlak tepeli 10 metreye kadar boylanabilen bir ağaçtır. Yaprakları 3-5 loplu olup, 15-20 cm boyutunda ve 10-20 cm genişliğindedir. Lopların ucu yuvarlak olup ışınsal damarları belirgindir. Yaprığın üst yüzü koyu yeşil, sert tüylü alt yüzü ise soluk yeşil ve yumşak tüylüdür. Baytop 1963, 110; Baytop 1984, 261; Blamey-Grey Wilson 1993; Mamıkoğlu 2012, 580-581; Kolancı 2018, 248.

ikliminin görüldüğü alanlarda yoğun yetişmektedir⁴⁴⁹. Günümüzde Ege Bölgesi'nde, Büyük ve Küçük Menderes havzalarında incir yetiştiriciliği yapılırken, tarımının en yoğun yapıldığı il Aydın'dır⁴⁵⁰.

İncirin Anadolu genelinde MÖ 7000 yıllarından bu yana tüketildiği bilinmektedir⁴⁵¹. Neolitik Dönem yerleşimi olan Çatalhöyük'de ele geçen veriler en erken örneklerdir⁴⁵². MÖ II. Binde Hitit yazılı kaynaklarından incir bitkisinin hem besin maddesi hem de ticari mal olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır⁴⁵³. Aynı zamanda Hitit kültüründe tanrılara ve ölen kişinin ruhuna sunulan kutsal bir meyve olarak karşımıza

---

⁴⁴⁹ Doğu Akdeniz ve Anadolu'dan Afganistan'a kadar olan bir bölgenin olan incir bitkisi Anadolu'da Neolitik Dönem'den buyana bilinmektedir. Anadolu'da Akdeniz ikliminin görüldüğü yerlerin yanı sıra, İç Anadolu yerleşimlerinde de bulunduğu Çatalhöyük Arkeobotanik verilerinden anlaşılmaktadır. Bkz. Asouti-Fairbairn 2006, 85; Asouti-Fairbairn 2002,184; Uhri 2011, 152.

⁴⁵⁰ Baytop 1984, 261; Meriç 1988, 203; Mamıkoğlu 2012, 580.

⁴⁵¹ Mersin İli Toroslar İlçesi sınırları içinde bulunan Yumuktepe Höyüğü'nün Neolitik Yerleşiminde (MÖ 7000) yapılan kazı çalışmalarında incir çekirdekleri ele geçmiştir.

bkz.<https://arkeofili.com/yumuktepedeki-6500-yillik-sarayda-zor-insa-teknigi/>

(04.09.2019); Fiorentino 2004, 161; Ünal 2007, 153; Uhri 2011, 152.

⁴⁵² Fiorentino 2004, 161; Ünal 2007, 153; Uhri 2011, 152

⁴⁵³ İncir Hititlerde Kurban sunusu olarak kullanılmakla beraber incirli ekmek tüketildiği de bilinmektedir. Hitit metinlerinden incirin günümüzdeki gibi hem taze hem de kurutulmuş şekilde tüketildiği bilinmektedir. Bkz. Ertem 1974, 65; Karauğuz 2006, 35, 53, 70; Ünal 2003, 94, 114; Ünal 2007, 174; Albayrak ve diğ. 2008, 123; Sandıkçıoğlu 2009; 25; Kolancı 2018, 249.

çıkmakta, bereket, bolluk ve üremeyi temsil etmektedir⁴⁵⁴. İncir bitkisinin bu kutsallığı aynı şekilde devam etmiş Yunan ve Roma uygarlığında⁴⁵⁵ da değer görmüş, insanın yaratılış efsanesindeki kutsal ağacın incir olduğu iddia edilmiştir⁴⁵⁶. İncir Latince adını, Aydın ve Muğla illerinin kapladığı bölgenin eski adı olan Karia'dan almaktadır⁴⁵⁷. İncir bitkisi neredeyse evrensel bir bereket sembolü olmuştur. İncir yaprağı erkekliği temsil ederken meyvesi ise dişiliği temsil etmektedir⁴⁵⁸.

Antik Dönem yazarlarından Herodotos'a göre incir besleyiciliğinin yanı sıra Eski Mısır ve Yunan'da da verimlilik sembolü olarak görülmektedir. Yunan kültüründe zaman

---

⁴⁵⁴ Hititlerde içinde incir olan ekmekler ritüellerde kurban ekmeği olarak sunulur veya ana kraliçenin ayakları altına serilirdi yazılı kaynaklardan bilinmektedir. Albayrak ve diğ. 2008, 123; Karauğuz 2006, 35,53, 70; Uhri 2011, 153. İncirin içinde binlerce tohumu barındırması nedeni ile bereketlilik ve doğurganlıkla anılmış dişi üreme organı ile eş tutulmuştur. Bu nedenle de büyümlü niteliklerinin olduğuna inanılmıştır. Marris 1999, 177; Uhri 2011, 153.

⁴⁵⁵ Pausanias'ın verdiği bilgiler, incirin, tanrıça Demeter tarafından insanoğluna armağan edilen kutsal ağaçlardan biri kabul edildiğini göstermiştir. Yeryüzünde dolaşp kızını Persephone'yi arayan Demeter, Yunanistan'da Phytalos'un evinde misafir olmuş, oradan ayrılacağı zaman kahramana kutsal incir ağacı fidanını hediye etmiştir. Bkz. Paus. I.37.2; Grimal 1997, 147, 659; Jost 2005, 154; Kolancı 2018; 250.

⁴⁵⁶ Bazı geleneklerde cennette var olduğu inanılan Bilgi Ağacı'nın elma değil incir ağacı olduğu belirtilmekte, Havva'nın Adem'e aslında elma değil incir yani kendi cinselliğini sunduğunu ve bu nedenle de cinsel organının incir yaprağı ile örtüldüğü iddia edilmektedir. Marris 1999, 177; Uhri 2011, 153.

⁴⁵⁷ Mamıkoğlu 2015, 580.

⁴⁵⁸ Gezgin 2018,105-108.

zaman dışılıkten uzaklaşarak erkeksi nitelikler taşımaktadır⁴⁵⁹. İncir Yunan kültüründe çoğunlukla Dionysos ile ilgili efsanelerde karşımıza çıkmaktadır⁴⁶⁰. İncir ve incir yaprağı bereket, boluk ve doğurganlıkla ilişkili olup, daha çok tanrı Priapos ve Dionysos ile ilişkilendirilmiştir.

İncirin ritüel kullanımının yanı sıra, günlük pratik işlemlerde ve tıbbi amaçlarla kullanıldığını antik dönem yazarlarından öğrenmekteyiz⁴⁶¹. Dioskurides ve Plinius incir bitkisinin pratik tıbbi kullanımlarına yönelik bilgiler vermektedir⁴⁶².

---

⁴⁵⁹ Lampsakoslu bir tanrı olan günümüzde neredeyse her turistik mekanda satılan Priapos'un heykelciklerinin antik dönemde incir ağacından yapılıyor olması doğurganlık ve bereketle eş tutulmaktadır. Bkz. Uhri 2011, 153-154.

⁴⁶⁰ Dionysos, Syka isimli bir kıza âşık olmuş ve daha sonra kızı incir ağacına dönüştürmüştür. Bu nedenle Dionysos, betimlerinde başına incir yapraklarından oluşan bir taç takmaktadır. Can 1994, 162; Uhri 2011, 154; Olimpiyat oyunlarında da kazanan sporculara incir yapraklarından taçlar takılmıştır. Flaishman ve diğ. 2008, 116.

⁴⁶¹ Antik Dönem'de sütün mayalanması için incir sütü kullanılmış süt bu sayede çok çabuk mayalanmıştır. Bkz. Homeros İl. V. 903-905; Dioskurides Mat. Med. I.183; Plinius Nat. Hist.23.63; 23.64.

⁴⁶² İncir ağacı dallarının sığır eti ile yapılan yemeklerde etin daha çabuk haşlanması sağladığını, kaynayan süte eklenip karıştırıldığında ise daha akışkan olmasını sağladığı belirtmektedir. Dioskurides'in ve Plinius'un verdiği bilgilere göre incir ülser, gut hastalığında, kadın hastalıklarında, kangrende, yaraların iyileştirilmesinde, ciğer hastalıklarında, böbrek hastalıklarında, cilt hastalıklarında, göz ve diş hastalıkları, çıban, tümör, epilepsi, gibi daha birçok hastalığın tedavisinde kullanılmaktadır. Dioskurides *Mat. Med. I.* 183-184; Plin. *Nat. Hist.* XXIII.64. Dioskurides kuru incirin susuzluğa neden olmasına rağmen bağırsaklar için faydalı, besleyici ve ısıtıcı olduğundan- günümüzde de

İncir bitkisi Roma'nın kuruluş efsanesinde de yer almakta ve kutsal sayılmaktadır⁴⁶³. Geçmişten günümüze kadar benzer şekilde kullanılan incir hala tıbbi araştırmalarda kullanılan Plinius ve Dioskurides'in bahsettiği rahatsızlıkların tedavisinde önerilen bir bitkidir. İncir sütü ve yaprağı da hala benzer şekilde kullanılmaya devam edilmektedir⁴⁶⁴.

---

incirin en yoğun üretildiği Aydın ili çevresinde kış aylarında bahçede çalışan köylüler vücutlarını ısıtmak için kuru inciri zeytin yağına bandırarak yerler.- ve incir yaprağının kullanımı ile ilgili bilgiler vermektedir. İncir yaprağının ülser tedavisinde kullanılması için ağaçtaki tomurcuklar patlamamışken toplanan yaprakların dövülüp preslenmesiyle elde edilen özsuyunun gölgede kurutulup saklanması gerektiği ve daha sonra kullanılması gerektiğinden bahsetmektedir. bkz. Diosk. Ped. Mat. Med. I. 184.

⁴⁶³ Lust 2000, 501; İncir ağacının gövdesinde bulunan öz suyu süte benzediği için Romus ve Romulusu koruduğu düşünülmektedir. Gardner 2012, 44,53; Kolancı 2018, 250. Roma'nın kurucuları Romus ve Romulus bir sepet içinde nehre bırakıldığında, nehir Romus ve Romulus'u "Ficus Ruminalis" adındaki bir yaban inciri ağacının altına götürmüştür. Juno Caprotina adına düzenlenen festivallerde kadınların doğurganlığını ve tarımın verimi, bereketi ve doğurganlığını arttırmak için incir ağacı altında incir sütü ve dallarını kullanarak çeşitli ritüeller gerçekleştirilmiştir. Bkz. Grimal 1997, 717; Gardner 2012, 125. Festivalde tanrıça için adanan keçinin incir ağacı altında kesildiği bilinmektedir. Bkz. Simoons 1998, 286.

⁴⁶⁴ Roma yerleşimlerinden ele geçen incir çekirdekleri muhtemelen ilaç yapımında kullanılmıştır. Romalı hekimler tarafından hastalara önerilen besinlerin başında incir gelmektedir. İncir sütü Antik Dönem'de olduğu gibi günümüzde Anadolu'da özellikle Doğu Anadolu'da hayvansal sütü çökeleğe dönüştürmede kullanılmaktadır. Doğu

Hellenistik Dönem’de ön plana çıkan hem mitolojik öykülerde yer alan hem de tıbbi bir malzeme olarak kullanılan incir oldukça önemlidir⁴⁶⁵. İncir bitkisine verilen bu önem onun bir şekilde mimari süslemelerde de kullanılmasını sağlamıştır. Örnek olarak, Laodikeia kentinde yer alan ve Septimus Severus’a ithaf edilen anıtsal Nymphaeum’un konsollu geison sima bloğu üzerinde incir kabartması yer almaktadır⁴⁶⁶.

Çalışma kapsamında Amasra Müzesi’nde tespit edilen friz bloğu üzerinde **(Kat. No.31)** taşıyıcı olarak basık şekilde yapılmış boğa başı ve iki yanında incir yapraklarından oluşan askı yer almaktadır. İncir yaprakları askı yönünde değil dikey olarak taşıyıcının iki yanına yerleştirilmiştir.

4.2.1.4. Meşe Bitkisi ve Meşe Yapağı Askısı

Latince adı *Quercus* olan Meşe Ağacı, iki çenekli (*Dicotyledonae*) sınıfının Kayıngiller (*Fagaceae*) familyasının bir alt türüdür⁴⁶⁷. Kayıngillerin bu önemli üyesinin dört yüzden fazla türü vardır⁴⁶⁸. Meşe meyvesi ve yapraklarında küçük farklılıklar olsa

---

Anadolu’da çobanlar yanlarında incir sütü bulunan bir bez taşımakta ve sütün içine bu bezi koyarak süttten çökelek yapmaktadırlar. bkz. Baytop 2007, 143.

⁴⁶⁵ İncir, her ne kadar Hellenistik Dönem de önem kazanmış olarak bahsedilse de Anadolu’da MÖ 7000’lerden itibaren kullanıldığını Hititler Dönemi’nde ön planda olduğu bilinmektedir.

⁴⁶⁶ Kolancı 2018, 254, Figür. 208, 209. (KGS.50); İncir bitkisinin farklı kültürlerde kullanımı bkz. Kolancı 2018, 248-256.

⁴⁶⁷ Mamıkoğlu 2015, 634-675.

⁴⁶⁸ Uhri 2011, 283; Anadolu’da yaygın olarak bilinen türler şunlardır: Doğu Karadeniz Meşesi (*Quercus pontica*), Ger Meşesi (*Quercus sp.*), Istranca Meşesi (*Quercus*

da genel olarak yapraklar sert, kenarları testere şeklinde tırtıklı ve uçları dikenlidir. Pelit, palamut, palut gibi isimleri olan meyveler pelit ve kadeh olarak iki bölümden oluşmaktadır⁴⁶⁹. Meşe ağacı yılın altı ayı yeşil kalırken kışın yaprakları sararmaktadır. Mevsim döngüsüyle birlikte yeni yapraklar eski yapraklar ise dökülmektedirler⁴⁷⁰.

Meşe insanoğlu tarafından erken dönemlerden itibaren birçok farklı alanlarda kullanılmıştır. Kolay yenecek bir meyvesi olmamasından dolayı daha çok yakacak, kumaş boyaması, inşa malzemesi ve küçük el aleti yapımında kullanılmıştır⁴⁷¹. Prehistorik dönemlerden itibaren kullanılan meşe ağacı⁴⁷² Neolitik Dönem’de de

---

hartwissiana), İspir Meşesi (*Quercus macranthera* subsp. *Spirensis*), Kasnak Meşesi (*Quercus vulcanica*), Macar Meşesi (*Quercus frainetto*), Mazi Meşesi (*Quercus infectoria*), Saplı Meşe (*Quercus robur*), Sapsız Meşe (*Quercus petraea*), Tüylü Meşe (*Quercus pubescens*), Yalancı Tüylü Meşe (*Quercus virgiliana*), Boz Pırnal Meşesi (*Quercus aucheri*), Kermes Meşesi (*Quercus coccifera*), Mantar Meşesi (*Quercus suber*), Pırnal Meşesi (*Quercus ilex*), Anadolu Palamut Meşesi (*Quercus ithaburensis*), İran Meşesi (*Quercus brantii*), Kırmızı Amerikan Meşesi (*Quercus rubra*), Lübnan Meşesi (*Quercus libani*), Truva Meşesi (*Quercus trajana*), Türk Meşesi (*Quercus cerris*). Diğer türler için bkz. Mamikoğlu 2015, 634-675.

⁴⁶⁹ Baytop 1963, 103-104; Eyüpoğlu vd. 1983, 85; Uhri 2011, Mamikoğlu 2012, 672; 283; Kolancı 2018, 240.

⁴⁷⁰ Meşe Anadolu genelinde 300-900 m yükseklikte görülürken, Toroslar’da 1600 m’ye kadar yetiştiği belirlenmiştir. Baytop 1963, 104; Kolancı 2018, 240.

⁴⁷¹ Hesiodos erg. 429-430, 437, Torlak 2009, 97.

⁴⁷² Karain B mağarasında ele geçen 16.500-12.000 yılları arasına tarihlenen karbonize parçalar üzerinde yapılan analizlerde meşe ağacının yakıt olarak kullanıldığını ortaya koymuştur. Bkz. Martinoli 2009, 161-170; Yaman 2012, 11; Kolancı 2018, 240.

yakacağın yanı sıra kereste olarak da kullanılmıştır⁴⁷³. Ağacın kabukları, yaprakları ve meyvesi MÖ III. Binden itibaren günümüze kadar boya imalatında ve deri işlerinde kullanılmıştır⁴⁷⁴. Hititler ise meşe ağacını ölü ritüellerde kullanmışlardır⁴⁷⁵.

Yunan ve Roma Uygarlıklarında farklı tanrı ve tanrıçalarla ilişkilendirilen meşe bitkisi özellikle Zeus ile bağdaştırılmaktadır⁴⁷⁶. Homeros destanında, Odysseus'un İthaka'ya dönmek için önce Dodona'daki Zeus kutsal alanına giderek tanrının buyruğunu büyük yapraklı meşe ağacından öğreneceği görülmektedir⁴⁷⁷. Diğer bir antik yazar Hesiodos ise ölümlü insanların Zeus'un aklından geçenleri anlayamayacağını, bunu anlamının yolunun meşelerin arasındaki guguk kuşlarının ötmesinden geçtiğinden

---

⁴⁷³ Neolitik Dönem yerleşimlerinde ele geçen meşe ağacı analizleri için bkz. Yaman 2011, 11-14; Kolancı 2018, 241-242.

⁴⁷⁴ Baytop 1963, 108; Eyüpoğlu ve diğ. 1983, 85-86; Yıldız 1993, 10-11; Torlak 2009, 97-99; Yaman 2012, 11; Kolancı 2018, 241. Yunan ve Roma kültürlerinde de özellikle meşe palamutu deri tabaklamasının yanı sıra boyama endüstrisinde kullanılan en önemli bitkilerden birisidir bkz. Yıldız 1993, 253, 266; Uhri 2011, 286; Günümüzde hala halı ve kilimlerin boyanması işleminde palamut kullanılmaktadır. Torlak 2009, 97; Dokumacılıkta kullanılan sarı, siyah, kahve ve yeşil renk meşe ağacı ürünlerinden elde edilmektedir. Eyüpoğlu ve diğ. 1983, 85.

⁴⁷⁵ Hitit yazılı kaynaklarında meşe ağacı *lahhanza* kuşu ile ilgili geçtiğinden bahsedilmektedir. bkz. Ertem 1987, 79.

⁴⁷⁶ Smardz 1979, 3-4, 11; Frazer 1990, 159-160; Cooper 2011, 121; Dodona'da bulunan Zeus kutsal alanında yer alan meşe ağacı kutsal sayılmış, ağaç direk olarak Zeus'u temsil etmiştir. Hom. Il. 16. 233-248; Paus. I.17.5; Nicol 1958; Cook 1902, 21; Frazer 1990, 159-160; Şahin 2001, 43; Lust 2000, 515; Kolancı 2018, 242.

⁴⁷⁷ Hom. Od. XIV.327-328.

bahsetmektedir⁴⁷⁸. Zeus’un onuruna meşe ağacının da adandığını antik kaynaklardan öğrenebilmekteyiz⁴⁷⁹. Zeus Didymon kültüründe yer alan “İkiz meşeler Zeus’u” epitheti ile meşe ağacının ve meşe koruluğunun kutsallığı vurgulanmış, koruluktan hem meşe ağacı kesenin, hem de kesilmiş meşe ağacını satın alanın Zeus tarafından cezalandırılacağından bahsedilmektedir⁴⁸⁰. Meşe ağacı Zeus’un yanı sıra Apollon⁴⁸¹, Artemis *Chitone*⁴⁸², Athena⁴⁸³, Hekate⁴⁸⁴ ve Priapos⁴⁸⁵ kültlerinde de yer almaktadır.

Meşe, kutsallığının yanı sıra insan hayatında önemli bir yere sahip olmuştur. Yukarıda da belirttiği üzere boya üretimi, deri işlemesi, yapı inşasında hatta ticarete de kullanılmıştır⁴⁸⁶. Bu kullanım alanlarının yanı sıra MÖ 6. yüzyıldan itibaren Mantar

---

⁴⁷⁸ Hes. *erg.* 485-486. Hesiodes’in anlatımında da Hititlerde ve Galatlarda olduğu gibi meşe ağacı bir kuşla birlikte anılmaktadır.

⁴⁷⁹ Homeros *Il.* V.692-693.

⁴⁸⁰ Zeus Didymon kültü ile ilgili Lydia bölgesinde ele geçen dört adet kefaret yazıtı yer almaktadır. Bu yazıtlardan bölgede İkiz Meşeler adına Zeus’a adanmış bir tapınağın varlığını öğrenmekteyiz. Bu kült için bkz. Şahin 2001, 42; Kolancı 2018, 242-243.

⁴⁸¹ Akar Tanrıver 2009, 187; Kolancı 2018, 243.

⁴⁸² Smardz 1979, 12; Artemis *Chitone* ile ilgili bilgi için bkz. Muss 2008, 76; Artemis Chitone kültüründe tanrıçanın ksona heykeli meşe ağacından yapılmıştır bkz. Albayrak 2008, 14.

⁴⁸³ Vergilius *Aen.* II, 228-232.

⁴⁸⁴ Tanrıça Hekate’nin başında yılanlar ve meşe yapraklarından oluşan bir taç yer almaktadır. Bkz. Farnel 1896, 512; Larson 2007, 166; Kolancı 2018, 244. (Dip not: 1466)

⁴⁸⁵ Boyana 2004, 42.

⁴⁸⁶ Uhri 2011, 286-287.

Meşesi (*Quercus suber*)⁴⁸⁷ keşfedilmiş, ağacın gövdesinden mantar üretmeye başlanmıştır. Bu üretimle beraber şarap üretimi gelişmiş ve daha başarılı şekilde saklanmıştır⁴⁸⁸. Bu kullanım alanları dışında yiyecek olarak ⁴⁸⁹ ve ilaç yapılarak birçok hastalığın tedavisinde⁴⁹⁰ kullanılmıştır. Yunan ve Roma dönemi hekimleri tedavi için meşe bitkisinden yararlanmasını bilmişlerdir. Plinius⁴⁹¹ ve Dioskurides ⁴⁹² meşe'nin tıbbi kullanımları hakkında bilgiler vermektedir. Meşe ağacının insanlık tarihinde her dönem var olduğu, çok farklı alanlarda ve ritüellerde kullanıldığı anlaşılmaktadır.

---

⁴⁸⁷ Mamıkoğlu 2015, 660-661,

⁴⁸⁸ Bilindiği üzere kaliteli şaraplar meşe fiçılarında saklanmakta ve tıkaç olarak da mantar kullanılmaktadır. bkz. Uhri 2011, 286-287.

⁴⁸⁹ Meşe palamutları iyi bir nişasta ve yağ kaynağıdır. Hayvancılığın geliştiği dönemlerle birlikte sütü yoğurt ya da peynire çevirmek için meşe palamutu kullanılmış olmalıdır. Orta Anadolu'dan elde edilen etnoarkeolojik veriler meşe palamudunun özellikle yoğurt mayalamak için kullanıldığını göstermektedir. Hitit mutfak kültürü hakkında yapılan araştırmalarda meşe palamutu'nun ekmek mayalamak için de kullanıldığı anlaşılmıştır. Albayrak ve diğ. 2008, 174-177; Uhri 2011, 286.

⁴⁹⁰ Eyuboğlu 1987, 69; Torlak 2009, 97, 99; Üçer 2011, 40; Kolancı 2018, 244. Asur metinlerinde meşe palamutunun ilaç olarak kullanıldığı tespit edilmiştir. Bkz. Thompson 1949, 247-249.

⁴⁹¹ Plinius, eklem ağrıları için meşe palamutundan elde edilen bir reçinenin merhem şeklinde kullanılması gerektiğinden bahsetmekte, farklı bitkilerle oluşturulacak karışımların da kullanılabileceğini söylemektedir. Bkz. Plin. *Nat.Hist.* XXIV.22.

⁴⁹² Dioskurides, meşe palamutu'nun idrar sökücü etkisinin olduğunu, zehirli hayvanların ısırıklarına da iyi geldiğini söylemektedir. Bkz. Diosk. *Ped. Mat. Med.* I.143.

Meşe, yukarıda belirtilen kullanımları dışında mimari süslemelerde de sevilerek kullanılmıştır. Örneğin, meşe yaprağı süslemesi Ankara Augustus Tapınağı pronaos'unda kullanılmıştır⁴⁹³. Sardes Artemis Tapınağı'nın sütun kaidelerinin torus kısmında⁴⁹⁴, yine benzer bir kullanım olarak Aphrodisias ve Kremna'da bazı sütun kaidelerinde⁴⁹⁵, Aizanoi Zeus Tapınağı arşitrav soffit bezemelerinde meşe yaprağı ve aralarda palamutlar görülmektedir⁴⁹⁶. Hierapolis Tiyatrosu sahne binasının friz tacı üzerinde meşe yaprakları ve aralarda palamutların olduğu bir süsleme, Hierapolis Tiyatrosu Apollon *Lairbenos* kabartmalı alınlık bloğu üzerinde ise meşe palamutlarının olduğu bir meşe dalı yer almaktadır⁴⁹⁷.

Yukarıda belirtilen örnekler üzerinde görülen meşe süslemesinin yanı sıra, girland dekorasyonlarında da meşe yapraklarından ve palamutlardan oluşan süslemeler yer almaktadır. Bunlardan ilki Pergamon Athena Kutsal Alanı Propylon'unda bulunan arşitrav-friz bloğudur (**Kat. No. 57**)⁴⁹⁸. Blok üzerindeki girland dekorasyonunda soldan sağa doğru tek yönde devam eder şekilde düzenlenen meşe yaprakları, aralarda ise palamutlar bulunmaktadır. Meşe yapraklı girland askısının yer aldığı ikinci blok ise Pessinous kentinde yer alan friz bloğu üzerindeki meşe askısıdır (**Kat. No. 183**). Taşıyıcı

---

⁴⁹³ Kranker-Schede 1936, 39-40, Taf. 14, 15, 26, 27, 29 a. u. d. Abb. 44 (Quercus aegilops, Anadolu Meşesi) Rumscheid 1994, Taf. 4, 7-8 (11.9)

⁴⁹⁴ Rumscheid 1994, Taf. 179.11 (341.11); Alp 2008, 29-30, Res. 13.

⁴⁹⁵ Alp 2008, 33-34.

⁴⁹⁶ Naumann 1979, Taf. 55f-h.

⁴⁹⁷ Kolancı 2018, 247, Figür 206-207.

⁴⁹⁸ Napp 1933, 4-6; Stephan 1931, 39-67; Fraser 1977, abb 71b; Berges 1986, 47, 51, 94. Bingöl 1990, 101-108, Taf.19.1; Rumscheid 1994, 35, 39, 100-111, 115-118, 126-130, 185, 277, 287, 294, abb 51, taff. 112-113.

üzerinden askı merkezine doğru devam eder şekilde düzenlenen meşe yaprakları, askı merkezine doğru ise meşe palamutların olduğu görülmektedir. Yaprak detayları derin oyuklarla verilmiştir. Ephessos Parth Anıtı'nın orthostat blokları üzerindeki dekorasyonda taşıyıcı üzerinden askı merkezine doğru küçük ve sık sık yerleştirilen yapraklardan hacimli meşe yaprağı ile aralarda meşe palamutunun olduğu askı yer almaktadır **(Kat. No. 88)**⁴⁹⁹. Meşe yaprağının kullanıldığı diğer bir blok ise Alexandria Troas'daki Polygonal Yapı'ya ait olduğu bilinen arşitrav-friz bloğudur **(Kat. No.16)**⁵⁰⁰. Blok üzerinde dekorasyonda meşe yapraklarından oluşan askı yer almaktadır. Meşe yaprakları taşıyıcı üzerinden askı merkezine doğru devam eder şekilde düzenlenmiştir. Askı üzerinde meşe palamutu görülmez. Meşe yaprakları kurdelelerle sarılarak askı oluşturulmuştur. Pergamon Dionysos Tapınağı frizleri üzerinde meşe yaprağı askısı bulunmaktadır **(Kat. No. 60)**⁵⁰¹. İri meşe yaprakları taşıyıcı üzerinden askı merkezine doğru farklı yönlerde devam eder şekilde betimlenmiştir. Yapraklar seyrek şekilde düzenlenmiş olup, askı üzerinde meşe palamutları görülmez. Meşe yapraklarından oluşan askı süslemesinin yer aldığı son örnek ise Limyra Tiyatrosu'na ait friz bloğudur **(Kat. No. 138)**⁵⁰². Bu dekorasyonda da meşe yaprakları taşıyıcı üzerinden askı merkezine doğru devam eder şekilde düzenlenmiştir. Meşe yaprakları üçerli sıralar halinde ve seyrek şekilde sırlanmıştır.

---

⁴⁹⁹ Eichler 1971, 134-135; Jobst 2005; Thür 2006, 148, 150-151.

⁵⁰⁰ Söldner 2018, 220-252, Taf. 68, 85-91.

⁵⁰¹ Strocka 1988, 299-300; Pülz 1899, 34, 83-84; Radt 1979; 347; Vandeput 1996, 38, 65, 67-69, 73Pl. 102.2-4; Radt 2002, 187-191, Res. 132-136.

⁵⁰² Spratt 1847, 148; Ferrero 1969, 155-170; Dinstl 1987, 140-219; Ferrero 1990, 178-179; Knoblauch 1993, 137-148; Sear 2006, 369.

4.2.1.5. Sarmaşık Bitkisi ve Yaprğından Oluşan Askılar

Girland dekorasyonunda askıyı oluşturan önemli bitkilerden birisi de sarmaşık ya da sarmaşık benzeri bitkilerdir. Sarmaşıklar içinde en bilinen ve en yaygını olan tür ise orman sarmaşığı, kaya sarmaşığı ya da duvar sarmaşığı olarak bilinen türdür. Latince ismi *Hedera Helix* olan orman sarmaşığı bitkisi iki çenekliler (*Dicotyledonae*) sınıfının Sarmaşıkgiller (*Araliaceae*) ailesinin Orman Sarmaşığı cinsi olarak sınıflandırılmıştır⁵⁰³. Sarmaşığın meyveleri ilk olarak yeşil daha sonra mora yakın, maviye yakın gri olgunlukta ise siyah renktedir. Her bir meyvenin uzun sapları vardır⁵⁰⁴.

Antik Dönem yazarlarından Dioskorides beyaz, siyah ve helix olarak isimlendirilen üç farklı türün olduğundan ve bu isimleri meyvelerin renginden aldığından bahsetmektedir⁵⁰⁵. Dioskorides, Yunanlılar tarafından Dionysos'a adanmış olan

---

⁵⁰³ Her zaman yeşil kalabilen ve yapraklarını dökmeyen sarmaşık 20-30 m kadar uzayarak yerde veya kayalar üzerinde geniş şekilde yayılan, ormanlık alanlarda ağaçlara tırmanan odunsu bir bitkidir. Bitkinin yaprakları farklı formlarda olsa da genellikle elips veya kalp biçimindedir. Parlak yeşil reklı kalın yapraklar yumurta biçiminde tam kenarlı ya da 3-5 loplu olabilir. Yaprığın alt yüzleri soluk yeşil olup, yapraklar taze iken tüylü daha sonra tüysüz şekildedir. Yaprak boyları ise 4-12 cm'dir. Ormanlar için zararlı olan bitki kültürü alınmış alacalı ve küçük yapraklı formları da geliştirilmiş bu sayede bahçe ve parklarda süs bitkisi olarak da kullanılmaktadır. Bitkinin çiçekleri sarımtırak yeşildir. Bitkinin çiçekleri 2-4 cm çapında olup küresel formdadır. Çiçekler salkımlar oluşturacak şekilde bir araya gelmişlerdir. Meyveler ise 3-6 cm çapındadır. Yakar 1965, Lev. 31; Davis 1972, 258, 538-539; Düşen ve diğ. 2016, 371; Mamıkoğlu 2015, 448; Kolancı 2018, 291

⁵⁰⁴ Mamıkoğlu 2015, 449.

⁵⁰⁵ Dioskorides *Ped. Mat. Med.* II.210.

sarmaşığın “Dionysia” şeklinde isimlendirildiğini aktarmıştır⁵⁰⁶. Plutarkhos ise sarmaşığın Mısır dilinde “Osiris bitkisi” anlamına geldiğinden bahsetmektedir⁵⁰⁷. Yunan kültüründe sarmaşığın Dionysos’u yanmaktan koruduğu efsanesi nedeni ile sarmaşık bitkisi Dionysos’la birlikte anılmış, kutlama ve törenlerde alanlar sarmaşıklarla süslenmiştir⁵⁰⁸. Sarmaşığın Dionysos’un sembolü olan trysos üzerine sarıldığı ve kendisinin de başına sarmaşıktan yapılan bir çelenk taktığı bilinmektedir⁵⁰⁹. Dionysos’un peşinden gidenlerin de başlarına sarmaşık çelengi taktıkları Euripides tarafından aktarılmıştır⁵¹⁰. Arrian tarafından aktarılan bilgiye göre Büyük İskender’in Hindistan seferinde, Nysa kentine ulaştığında İskenderin ve komutanlarının sarmaşıklardan yapılmış taçlar taktığından bahsetmiştir⁵¹¹. Büyük İskender Hindistan seferi sonrası sarmaşıklardan yapılan bir taç takarak zaferini onurlandırmıştır⁵¹².

---

⁵⁰⁶ Plut. Is. 37; Dioskorides beyaz sarmaşığın meyveleri beyaz, siyah sarmaşığın meyveleri siyah olduğunu helix türünün ise meyvesiz olduğunu bize aktarmıştır. Bkz. Dioskorides *Ped. Mat. Med.* II.210; Giesecke 2014, 71-72; Lust 2000, 499; Kolancı 2018, 291.

⁵⁰⁷ Plut. Is. 37.

⁵⁰⁸ Plinius *Nat. Hist.* XXIV. 1.9; Cömert 2008, 71; Torlak ve diğ. 2010, 30.

⁵⁰⁹ Torlak ve diğ. 2010, 30; Kolancı 2018, 291.

⁵¹⁰ Euripides *Bacch.* 80.

⁵¹¹ Arrian’ın *Anabasis of Alexander* kitabında Hindistan’da *Cophen* ve *Indus* ırmakları arasında Dionysos tarafından kurulmuş olan Nysa kentinin olduğundan bahsetmektedir. Hindistan topraklarında sadece Nysa kentinde sarmaşık bitkisinin yetiştiğinden de bahsetmektedir. Bkz. Arrian II, V, 3,5,7; Kolancı 2018, 292.

⁵¹² Theophrastus *C. Plant* IV. 1; Plinius *Nat.* XVI. 62.

Her mevsim yeşil kalması nedeni ile Orman Sarmaşığı özellikle Roma İmparatorluk Dönemi'nde de günümüzde olduğu gibi bahçe süslemesinde⁵¹³, dinsel törenlerde ve özellikle Romalılar tarafından mezarlık düzenlemelerinde sevilerek kullanılmıştır⁵¹⁴. Yunan ve Roma kültüründe sarmaşık Dionysos'un kutsal bitkisi olarak tanrıyı temsil etmiştir. Dionysos'un iki kere doğmuş olması, doğayı temsil etmesi ve bitkinin her dönem yeşil kalması nedeni ile ölümsüzlüğü temsil ettiği düşünülmüştür⁵¹⁵. Plinius da bitki için sarmaşığın ölüm ve doğumun sonsuz döngüsünü temsil ettiğini söylemiştir⁵¹⁶. Hellenistik Dönem'den itibaren dionysiak figürler içeren dallar verimliliğin sembolü olmuştur⁵¹⁷. Sarmaşık bitkisi, sembolik anlamlarının dışında gündelik yaşamda da yerini almış antik dönemden günümüze çeşitli ağrılar için, yanık tedavisi ve doğum kontrolü gibi tıbbi amaçlı çalışmaların yanı sıra farklı alanlar da kullanılmıştır⁵¹⁸.

Antik dönemden günümüze farklı birçok alanda sevilerek kullanılan sarmaşık mimari yapılar üzerinde friz bloklarında, soffitlerde ve kaset bloklarında sevilerek kullanılmıştır. Sarmaşık süslemesi mimari yapıların yanı sıra lahitler ve kapı kabartmalı mezar taşları üzerinde karşımıza çıkmaktadır⁵¹⁹. Sarmaşık, girland dekorasyonlarında da

---

⁵¹³ Giesecke 2014, 71; Yılmaz vd. 2013, 141; Kolancı 2018, 292.

<http://www.agacler.org/agac.asp?id=1077> (15.09.2019)

⁵¹⁴ Jashemki 1979, 143-145; Kaynakçı Elinç 2007, 60; Kolancı 2018, 292.

⁵¹⁵ Giesecke 2014, 71; Kolancı 2018, 293.

⁵¹⁶ Plinius Nat. 16, 144-153; Kaynakçı Elinç 2007, 32.

⁵¹⁷ Schörner 1995, 119; Köse 2008, 753.

⁵¹⁸ Plin. *Nat.Hist.* XXIV.47; Diosk. *Ped. Mat. Med.* II.210; Yakar 1965, Kolancı 2018, 292-293, Lev. 31, Ak-Snafi 2018, 44-54.

⁵¹⁹ Köse 2008, 747-752.

sevilerek kullanılmıştır. Friz üzerinde sarmaşık askısı kullanılan en erken örnek olarak Pergamon Hellenistik Tiyatrosu Kuzey Parodos lentosu üzerindeki askı verilebilir (**Kat. No. 62**)⁵²⁰. Askıyı oluşturan sarmaşık taşıyıcılar arasındaki kısa mesafede orta kısmı sarkmadan taşıyıcılar dikkate alındığında oldukça kalın şekilde betimlenmiştir. Sarmaşık yaprakları taşıyıcılar üzerinden askı merkezine doğru olacak şekilde düzenlenmiş ve yapraklar arasında üzüm şeklindeki sarmaşık meyvesinin olduğu da görülmektedir. Pergamon örneğine benzer sarmaşıktan oluşan ikinci örnek ise Stratonikeia Tiyatro'su *scaenae frons*'una ait olan friz bloğudur (**Kat. No. 231**)⁵²¹. Askıyı oluşturan yapraklar askı merkezine doğru devam eder şekilde düzenlenmiştir ve aralarda salkım şeklindeki meyveler yer almaktadır. İzmir Arkeoloji Müzesi'nde yer alan blok üzerindeki dekorasyonda üçgen formlu yapraklardan oluşan ve yapraklar arasında yuvarlak formlu sarmaşık meyvesinin olduğu görülebilmektedir. Yapraklar taşıyıcı üzerinden askı merkezine doğru devam etmekte merkezde karşılaşmaktadır (**Kat. No. 103**). Kyme kentinden ele geçen friz bloğu üzerinde üçgen formlu iri yapraklardan oluşan sarmaşık askısı yer almaktadır (**Kat. No. 132**). Nysa (**Kat. No. 171**)⁵²² ve Stratonikeia'dan (**Kat. No. 234**)⁵²³ ele geçen iki örnek üzerinde kalp biçimli yaprakları olan ve aralarda salkım

---

⁵²⁰ Frankel 1890, 136, Nr. 236; Bohn 1896, 13, Abb. S. I, Taf. 34; Ussing 1899, 79, Abb. 12; Napp 1930, 8, Stephan 1931, 31. 51; Mendel 1914, 48; Bieber 1971, 120; Gerkan 1972, 49-63, Abb. 3-9; Radt 1984, 222. 291; Ferrero 1990, 32; Rumscheid 1994, 281-287, 294. 316, Taf. 135,4. kat. no. 233; Durmuş 2016, 82, kat. no. 1.

⁵²¹ W. Jahannowsky, ASAtene 31/32, 1969/70, 458 Abb. 8; Mert 2008, 121-122, 145 Abb.58, Kat.-Nr: SF. GMF. 5.

⁵²² İdil 1998, 354-357; Kadioğlu 2014, 157-160, 202 Kat.334, Taf. 76.7.

⁵²³ Hesberg 1981-2, 61-62, Abb. 22; Rumscheid 1994, Text 88.147-151, 170, 267, 287, Taf. 183,5.

biçimli sarmaşık meyvelerinin görüldüğü askılar yer almaktadır. Örnekler üzerindeki sarmaşıkların yaprakları derin olmayan konturlarla işlenmiştir. Sarmaşık askılı son örnek ise Bursa Arkeoloji Müzesi'nde yer alan kaplama bloğu üzerindeki dekorasyondur (**Kat. No. 73**). Bir Pan tarafından taşınan askı kalın sarmaşık dallarından oluşmuş aralarda ise küçük yapraklar, filizler ve üzüm salkımı şeklindeki sarmaşık meyveleri görülmektedir. Sarmaşık dalları arasındaki boşluklar derin oyuklar şeklinde verilmiştir⁵²⁴.

4.2.1.6. Saz (Kargı/Kamış) Bitkisi veya Yapraklarından Oluşan Askı

Saz (kargı/kamış) *Phragmites australis* / *Arundo donax* olarak bilinen çok yıllık bir bitki olup buğdaygiller (*Poaceae*) familyasının *Arundineae* sınıfına dahildir⁵²⁵. Bitkinin gövdesi basit, yaprakları uca doğru sivrilir şekilde düz ve ince şeritlidir⁵²⁶.

---

⁵²⁴ Bu blok üzerindeki sarmaşık bitkisi duvar sarmaşığı (*Vitaceae Parthenocissus*) olarak bilinen sarmaşık türü de olabilir.

⁵²⁵ Baytop 1963, 47; Tanker ve Diğ. 1993, 168-175; Kolancı 2018, 349.

⁵²⁶ Göktürk 2015, 126; Kolancı 2018, 349; Saz bitkisi, 1 m. ile 6 m. arasında değişen boya sahip olan bitki ülkemizde geniş bir yayılım alanına sahiptir. Sulak alanlarda yetişen bitki göl, bataklık, nehir alanlarda kümeler halinde görülen bitki soğuğa dayanıklı ve 2400 m. yüksekliğe kadar yetiştiği görülebilmektedir Baytop 1963, 47; Baytop 1984, 269; Göktürk 2015, 126. Yapılmış olan bazı çalışmalarda, bahsedilen bitkisel bezemenin mısır yaprağı olduğundan bahsedilmiştir. Mısır bitkisinin Colombus'un Amerika'yı keşfinden sonra Anadolu'ya geldi bilinmektedir. Bu nedenle Colombus'un Amerika'yı keşfinden önceye tarihlenen örnekler üzerinde mısır yaprağı süslemesinin görülmesi mantıklı değildir. Bu yaprak bezemeleri yine mısır benzeri olan saz, kamış veya kargı benzeri bitki yaprağı olmalıdır. Yetiştigi alanlarda kendi habitatını oluşturun bitki Neolitik Dönem'den

Saz/Kamış bitkisi, Mezopotamya Uygarlıklarına ait bir dini metinde yer almaktadır. Bu metinde bitkinin üreme ile ilişkili olduğu ortaya konmuş⁵²⁷, Hitit metinlerinde ise kamış/saz'ın içki içmek için kullanıldığı belirtilmiştir⁵²⁸. Roma Dönemi'nde saz/kamış'ın sulak alanlarda yetişmesi nedeni ile nehir tanrıları ile anılmasına neden olmuştur⁵²⁹. Bereket ve tarım tanrısı Priapos'un atribüleri arasında yer alırken doğa ve kır tanrısı Pan'ın kendine özel olan flütünü (*syrinks*) kamıştan yaptığı bilinmektedir⁵³⁰.

---

itibaren basit ev yapımında kullanılan saz daha sonra sepet, kilim, giysi gibi günlük kullanım eşyaların yapımında daha sonraları ise müzik aleti, olta ve kalem (kullanım olarak) yapımında kullanılmıştır. bkz. Plinius Nat. Hist. XVI. 157; Heredotos III. 98; Tanker ve diğ. 1993, 175; Kolancı 2018, 349.

⁵²⁷ Ünal 2003, 74.

⁵²⁸ Ertem 1974, 89-91,103-106; Kolancı 2018, 350.

⁵²⁹ Roma Dönemi'nde ırmak tanrılarının personifikasyonlarında saz/kamış betimlerinde sıklıkla karşımıza çıkmaktadır. Saz betimleri çoğunlukla sikkeler, mozaikler üzerinde görülmektedir. Bitki genellikle tanrıların yanında bir demet veya başlarında bir taç olarak görülmektedir. Roma sanatında ırmak ikonograisi gelişimi için bkz. Altınoluk 2010, 20-29, Res. 10-13.

⁵³⁰ Mitolojiye göre keçi ayaklı tanrı Pan, bir ağaç nymphası olan *Syrigks*'e aşık olur, *Syrigks* kendisini kovalayan *Pan*'dan kaçarken *Ladon Irmağı* kıyısında kamışa dönüşmüştür. Pan, aşık oluğu kadına ulaşmadan yitirmiş kamışların içinde bakakalmıştır. *Pan*, bu sırada rüzgarla birbirine sürtünerek hoş bir melodi oluştuğunu duymuştur. Böylece değişik boylarda kestiği kamışları balmumuyla birbirine yapıştırarak hoş sesli bir müzik aleti olan *pan* flütünü yapmıştır. bkz. Nonnus Dionysiaca 16. 332-333; 42, 363-364; Borgeaud 1988, 82-83; Grimal 1997, 755, Gezgin 2015,112-113; Kolancı 2018, 350.

Roma Dönemi'nden itibaren birçok alanda kullanılan saz/kamış bitkisi Plinius tarafından incelenmiş ve yirmi dokuz tür kamış/saz'ın bilindiğini, bitkinin çeşitli hastalıkların tedavisinde kullanıldığını aktarmıştır⁵³¹.

Yukarıda da belirtildiği üzere sikkeler, mozaik ve duvar resimlerinde sevilerek kullanılan saz/ kamış süslemesi mimari bloklar üzerinde de sevilerek kullanılmıştır. Bitki kemer kasetlerinde, tavan kasetlerinde ve konsollu geison sima bloğunun konsol kasetlerinde kullanılmıştır⁵³². Birçok yapı üzerinde yer alan kabartmalarda sevilerek kullanılan saz/kamış bitkisi girland dekorasyonunda da sevilerek kullanılmıştır.

Dekorasyonda askı olarak kullanılan bitki uzun ve üzerinde bulunduğu çizgisel detaylarla diğer yaprak betimlerinden ayrılmaktadır. Saz/kamış yaprağından oluşan askının yer aldığı 3 blok tespit edilmiştir. Bunlardan ilki Manisa Arkeoloji Müzesi'nde yer alan friz bloğu üzerindeki dekorasyonda askı üzerinde taşıyıcılar üzerinden askı merkezine doğru birbirinin üzerine bindirilerek devam eder şekilde düzenlenmiş uzun saz

---

⁵³¹ Plinius'un bize aktardığına göre bitki idrar söktürücü, öksürüklere karşı tedavi edici, böbrek ve ciğer hastalıklarında, ağrılara karşı kullanılmıştır. Bkz. Plinius Nat.Hist. XXIV. 50, Kolancı 2018, 251. Cato ise kamış/saz bitkisini çıkık tedavisinde kullandığını aktarmıştır. Cato Agr. 160; Dürüşken 2011, 19-20; Kolancı 2018, 351. Bitki günümüzde de romatizma ağrılarında, idrar yolu hastalıkları için ilaç ve kozmetik sanayinde benzer şekilde kullanılmaya devam edilmektedir. bkz. Kolancı 2018, 351.

⁵³² Bu örnekler Laodikeia, Side, Hierapolis, Perge gibi Antik Kentlerde ve Ara Pacis sunağı'nda yer alan Tellus kabartmasında görülmektedir. Laodikeia için bkz. Kolancı 2018, 351-353; Hierapolis için bkz. Çubuk 2008, Res. 1.5; Side Tyke Tapınağı için bkz. Yürük 2017, 26-31; Perge için bkz. Türkmen 2007, 15-16, 19-22, Kat No. 141-145; Ara Pacis için bkz. Kleiner 1992, 96-97, Fig. 80.

yapraklarıdır (**Kat. No. 144**). İkinci örnek ise Kyme Antik Kenti Tiyatrosu'na ait friz blokları üzerindeki yaprak betimleridir. Dekorasyonda geniş saz yaprakları ikişerli olarak taşıyıcı üzerinden askı merkezine doğru düzenlenmiştir (**Kat No. 130**). Üçüncü örnek ise Silifke Arkeoloji Müzesi'nde sergilenen örneklerdir. Diğer 2 örnek üzerinde olduğu bu örnekde de yapraklar askı üzerinden merkeze doğru devam eder şekilde düzenlenmiştir.

4.2.1.7. Tanımlanamayan Yapraklardan Oluşan Askıları

Girland dekorasyonunda önemli bir öge olan askıların büyük çoğunluğu bitkisel öğelerden oluşmaktadır. Bitkisel öğeler içerisinde yaprak askıları büyük çoğunluğu oluşturmaktadır. Defne, meşe, üzüm, saz, sarmaşık, incir ve muşmula gibi bitkilerin yapraklardan oluşan askıların yanı sıra bloğun tahrip olması nedeni ile tanımlanamayan ya da yaprak betimlerindeki ayırt edici detayların anlaşılır olmamasından dolayı tanımlanamayan askılar da görülmektedir. Tespit edilen bu askılar tamamen bir tip yapraktan oluşmuş fakat yaprakların hangi bitkiye ait olduğu anlaşılamamıştır. Askıları oluşturan yaprakları tanımlanamayan toplam 18 blok tespit edilmiş, bu askılardan 2'si orthostat bloğu üzerinde (**Kat. No. 87, 178**) 16'sı ise friz bloğu üzerinde (**Kat. No. 65, 66, 71, 79, 106, 115, 117, 134, 148, 154, 224, 235, 239, 248, 251, 258**) yer almaktadır.

Kat. No.79, 106, 154, 235, 239, 251, 258 numaralı bloklar üzerinde yer alan dekorasyonların yüzeyinin tahrip olması nedeni ile askıyı oluşturan yaprakları tanımlamak oldukça zordur. **Kat. No. 65, 66, 71, 87, 115, 117, 134, 148, 224 ve 248** numaralı bloklarda ise tanımlanması zor yaprak tipleri yer almaktadır.

4.2.2. Meyvelerden Oluşan Askılar

Girland dekorasyonunda askı üzerinde görülen en önemli öğelerden birisi de askıda kullanılan meyvelerdir. Girland dekorasyonunda meyve kullanımı cephe mimarisinden önce II. Eumenes Dönemi'ne (Hellenistik Dönem) tarihlenen yuvarlak sunak üzerinde görülmektedir⁵³³. Cephe mimarisinde görülen girland üzerinde meyve kullanımı ise ilk olarak Ephesos Kenti'nde yer alan Erken İmparatorluk Dönemi'ne tarihlenen Oktagon (**Kat. No. 85**) ve Girlandlı Yuvarlak Yapısı (**Kat. No. 86**) üzerinde görülmektedir⁵³⁴. Cephe mimarisinde görülen girland dekorasyonunda meyve kullanımı dekorasyonun Hellenistik Dönem ile Erken İmparatorluk Dönemi'nden başlayarak Roma Dönemi ayrımı için önemli bir detaydır. Hellenistik Dönem'de meyvelerden oluşturulmuş askılar görülmezken ilk kez Erken İmparatorluk Dönemi'nde görülmeye başlanarak Roma Dönemi sonuna kadar farklı öğelerle birlikte de kullanılmıştır.

Dekorasyonlarda sıklıkla üzüm, elma, armut, ayva, nar, incir, ceviz, badem, kayısı, haşhaş gibi meyveler kullanılırken tanımlanamayan ve meyve olabilecek yuvarlak formlu öğelerde görülmektedir. Askıyı oluşturan öğelerin ayrımı yapılırken meşe palamutu, sarmaşık salkımı, kozalak gibi birtki tohumları, sarımsak gibi sebzeler meyveler grubuna dahil edilmemiştir.

---

⁵³³ Winter 1908, 337, Nr. 418, Lev. 41; Fraser 1977, 28-29, Lev. 71 a; Bingöl 1982, 134

⁵³⁴ **Oktagon için bkz.** Alzinger 1974, 40-43; Bammer 1968, 71, 25 Abb. 2e, Thür 1990, 43-56. Abb.7; Rumscheid 1994, 160-165,167-169. 177. 213. Dn: 806. 254-257.276-278.Taf. 42, 2,4; Vandeput 1996, 36. **Girlandlı Yuvarlak Yapı için bkz.** Bammer 1968, 71, 23-40; Alzinger 1974, 43. Abb.34; Thür 1990, 50; Outschar 1990, 76, Dn. 45-46; Rumscheid 1994, 163. 277. 281. 287. 294, Taf. 42.5.

Yapılan çalışmada sadece meyvelerden oluşan 8 askı tespit edilmiştir (**Kat. No. 80, 83, 102, 123, 174, 180, 252, 253**). Sadece meyvelerden oluşan askıların yanısıra meyve – yaprak (**Kat. No. 01, 02, 03, 04, 05, 08, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 42, 43, 74, 76, 78, 82, 94, 98, 99, 111, 126, 129, 131, 142, 143, 147, 152, 157, 162, 163, 168, 182, 185, 186, 188, 191, 201, 203, 204, 207, 213, 220, 222, 223, 226, 227, 229, 236, 241, 242, 246, 247, 259**), meyve – defne yaprağı (**Kat. No. 22, 39, 40, 44, 75, 194, 244, 254**), meyve – yaprak - sarmaşık – tahıl (**Kat. No. 97, 232**), meyve - defne yaprağı – çiçek (**Kat. No. 36, 92, 93, 215**), meyve - tahıl (**Kat. No. 38**), çiçek – meyve (**Kat. No. 41, 47, 91, 107, 151, 161, 257**), meyve – yaprak – çiçek – sarmaşık (**Kat. No. 45, 46, 52, 166, 218**), meyve – yaprak – çiçek (**Kat. No. 54, 56, 85, 89, 100, 101, 108, 172, 173, 177, 181, 187, 189, 190, 192, 197, 199, 200, 243**), meyve – yaprak – sarmaşık (**Kat. No. 86, 133, 169, 170, 250**), meyve – yaprak – tahıl (**Kat. No. 118**), meyve – yaprak – çiçek (**Kat. No. 139, 141**), meyve – sarmaşık (**Kat. No. 146, 165, 196, 228**), meyve – sarmaşık- yaprak – zeytin (**Kat. No. 167**), meyve – yaprak – tahıl – çiçek (**Kat. No. 176, 198**), meyve – yaprak – tahıl – çiçek – sarmaşık (**Kat. No. 179**), meyve – tanımsız askı (**Kat. No. 193**), meyve – yaprak – hayvan protomu (**Kat. No. 214**) gibi meyvelerin farklı öğelerle kullanıldığı askılar da görülmektedir. Askıları oluşturan meyvelerden haşhaş Augustus Dönemi ile görülmeye başlanırken, üzüm salkımının askı merkezinde sarkar şekilde kullanımı MS 1. yüzyıl ortasından itibaren görülmeye başlanmaktadır.

4.2.3. Boncuklardan Oluşan Askılar

Girland dekorasyonunda bitkisel öğelerden oluşan askılar dışında tespih/boncuk dizisinden oluşan süslemeler de görülmektedir. Tespih/boncuk dizisini oluşturan boncuk taneleri cam örneklerinden bildiğimiz fiçı biçimli boncuk tipidir. Boncuk tanelerinin bir ip ile bir araya getirildiği uzun bir tespih/boncuk dizisinin oluşturulduğu

görülmektedir⁵³⁵. Boncuklardan oluşan askı Hellenistik Dönem'e tarihlenen friz blokları üzerinde yer almaktadırlar.

Fıçı/oval biçimli boncuklardan⁵³⁶ oluşan uzun boncuk dizisinin görüldüğü ilk örnek Pergamon Antik Kenti'ne ait olan ve İstanbul Arkeoloji Müzesi'nde sergilenen örnekdir (**Kat. No. 61**)⁵³⁷. Blok üzerindeki boncuk askısı bir taşıyıcıdan diğerine uzanmakta, askının uç kısmı ise taşıyıcının kulaklarına dolanarak aşağıya doğru sarmaktadır. Boncuk dizilerin uç kısmında ters lale biçimli bir süsleme ve ucunda küçük oval dört boncuğun oluşturduğu dört sıra dizi yer almaktadır. Boncuk dizisinin uzun olması ve ağırlığından dolayı iki taşıyıcı arasında derin bir yay oluşturmaktadır. Boncuk dizisinden oluşan askıya örneğimiz ise yine Pergamon Antik Kenti'nden ele geçen friz bloğudur (**Kat. No. 68**)⁵³⁸. Bu blok üzerindeki dekorasyonda da boncuklardan oluşan uzun bir askı görülmektedir. Tespih/boncuk askısı taşıyıcı olan phialenin üzerinden geçerek kenarda yer alan diğer bir taşıyıcı olan boğanın boynuzlarına ya da kulağına dolanarak aşağıya doğru sarmaktadır. Boncuk dizisi iki taşıyıcı arasında aşağıya doğru salınarak bir yay oluşturmaktadır. Askıyı oluşturan boncuklar fıçı biçimli olarak adlandırılan boncuk tipidir. Tespih/boncuk dizisinden oluşan askının kullanıldığı son örnek ise Limyra'dan ele geçen friz bloğu üzerindeki süslemedir (**Kat. No. 137**). Bu örnek üzerinde de askı, fıçı biçimli boncuklardan oluşmaktadır. Uzun bir dizi şeklinde olan askı taşıyıcı olan phialelerin üzerinden geçerek diğer bir taşıyıcı olan kurukafa boğa

---

⁵³⁵ Tespih / boncuk dizisi için bkz. Girland Dekorasyonunu Oluşturan Öğeler, İnfula.

⁵³⁶ "Fıçı biçimi" terimi için bkz. Francis 1989, 4.

⁵³⁷ Winter, 313, Nr.403, Taf. 41; Mendel III, Nr. 1182; Willemsen 1956,68, Taf. 71; Fraser 1977, 110 Nr. 140, Fig. 66; Rumscheid 1994, 275, 277, 287, 294, Taf. 139, 4.

⁵³⁸ Schrammen 1908, 383, Nr. XXXIII; Rumscheid 1994, 280-281, 287, 294, Taf. 68, 140, 3.

başının (bukranion) boynuzlarına dolanarak aşağıya doğru sarkmaktadır. Tespih / boncuk dizilerinin uç kısmı çan biçimli püsküllerle sonlanmaktadır.

Bu 3 örnek üzerinde yer alan dekorasyonda kullanılan askılar fıçı biçimli boncuklardan oluşmaktadır. Askıların yer aldığı friz blokları (**Kat. No. 61, 68, 137**) Hellenistik Dönem'e tarihlenmektedir⁵³⁹. Fıçı biçimli boncuk tiplerinin cam örnekleri yaygın olarak kullanılmaktadır⁵⁴⁰. MÖ 5. yüzyıldan itibaren mimari elemanların renkli cam objelerle süslediği bilinmektedir⁵⁴¹. Girland dekorasyonda yer alan kurban sahnesi düşünüldüğünde, kutsal alanlara kurban edilmek için getirilen hayvanların cam boncuklardan oluşan uzun kolyelerle ya da uzun boncuk dizileri ile süslediği bilinmektedir. Tanrılara kurban edilecek hayvanların renkli cam boncuklardan oluşan tespih/boncuk dizileri ile süslenmiş olabileceği görsel, işlevsellik ve maliyet (taşınabilirlik-sağlamlık) açısından düşünüldüğünde en mantıklı olan süsleme şekli olmalıdır (Resim 3 a-b-c).

---

⁵³⁹ **Kat. No. 61** için bkz. Rumscheid 1994, 275, 277, 287, 294, Taf. 139,4; Fraser 1977, 110 Nr. 140, Fig. 66; Winter, 313, Nr. 403, Taf. 41; Mendel III, Nr. 1182; Willemsen (1956),68, Taf. 71; **Kat. No. 68** için bkz. Schrammen 1908, 383, Nr. XXXIII; Rumscheid 1994, 280-281, 287, 294, Taf. 68, 140, 3; **Kat. No. 137** için bkz. Dinstl 1990, 161-167, Fig. 1; Marksteiner 2012, 202; Seyer ve diğ. 2017, 143-145, Fig. 2.

⁵⁴⁰ Hellenistik Dönem fıçı biçimli boncukların farklı tipleri için bkz. Alekseua 1975.

⁵⁴¹ Atina Akropolünde yer alan Erechtheion Kuzey Portikos'unda yer alan ion başlığı üzerindeki giyoş bandını oluşturan örgüler arasındaki boşluklar renkli cam objelerle süslenmiştir. Donaldson 1842, 101-104; Stevens 1927, 83, 85-86, Fig. 52; Stern 1999, 37. Cam kakma şeklinde yapılan bu süslemeler 19. yüzyılın başlarında Erechtheion'a gelen seyyahlar tarafından da orijinal yerlerinde görülmüştür. bkz. Stern 1999, 37.

4.2.4. Kurdelelerden Oluşan Askılar

Girland dekorasyonunun önemli bir ögesi olan askı ilk olarak mezar stellerine bağlanan kurdelelerden oluşmaktadır. V. ve IV. yüzyıla tarihlenen vazo resimlerinden bilindiği üzere mezar stelleri renkli kurdelelerle süslenmekte, ölüye adanan amphora ve çanaklar da stelin basamaklarına konmaktadır. Bu kurdeleler aynı zamanda en basit ve önemsiz mezar hediyesidir. Bu hediye zamanla bir süsleme haline gelmiştir⁵⁴². İki ucundan çivilerle tutturulan kurdeleler ilk olarak geniş şeritler şeklinde kullanılmış daha sonra yuvarlak kurdeleler haline dönüşmüş en sonunda ise eğimli köşeleri olan bir biçime dönüşmüştür⁵⁴³. Kurdele askıları çiçek ve benzeri öğeler ile süslenerek normal askılar ortaya çıkmıştır⁵⁴⁴.

Kurdelelerden oluşan askılara çok fazla örnek olmasa da İznik Arkeoloji Müzesi'nde bir örnek tespit edilmiştir. İznik Arkeoloji Müzesi'nde yer alan orthostat bloğu üzerinde yer alan dekorasyonda görüldüğü kadarı ile askının uç kısmında geniş kurdelelerin kullanıldığı anlaşılmaktadır (**Kat No. 109**). Kurdele taşıyıcının sırt kısmında başlayarak askı merkezine doğru boğumlar oluşturarak devam ettiği görülmektedir. Kurdelenin bir ucu ise askının arkasından askı yayı içerisine doğru uzanmaktadır. Blok üzerinde tarihleme konusunda yardımcı olacak farklı bir süsleme olmamakla birlikte bloğun taç kısmında yer alan yumurta ok dizilerinden yola çıkarak blok Severuslar Dönemi'ne tarihlenebilmektedir⁵⁴⁵.

---

⁵⁴² Kurdelelerden oluşan askıların vazo resimleri üzerindeki betimleri için bkz. Stephan 1931, 6-10.

⁵⁴³ Stephan 1931, 11-12.

⁵⁴⁴ Stephan 1931, 15.

⁵⁴⁵ Karaosmanoğlu 1996, 104, Levha 49, b-98; 105, Levha 50, Miletos 3b a-99.

4.2.5. Düz, Kaba İşçilikli ve Tanımsız Askılar

Girland dekorasyonunda yer alan askı süslemesini oluşturan öğeler bazı bloklar üzerinde tanımlanamamaktadır. Farklı nedenlerden dolayı tanımlanamayan örneklerden ilk grup **Kat. No. 06, 33, 211, 221** numaralı bloklar olup, üzerlerindeki askıların kaba biçimde bırakıldığı görülmektedir. Bu bloklar üzerindeki askıların konturları ve dekorasyon derinliği açıkça görünürken askıyı oluşturan öğelerin detayları görülmemektedir. Bu ilk grup bloklar üzerindeki dekorasyonların işçilikleri yarım bırakılmıştır. **Kat. No. 06** numaralı blok üzerinde askının bağlandığı askı uçlarında kurdelelerin işlenmediği kaba bırakıldığı görülmektedir. **Kat. No. 33, 211 ve 221** numaralı örneklerde ise taşıyıcılarla birlikte askıların da sadece şeklen işlendiği ve detaylandırılmadığı görülmektedir. İkinci grup bloklarda ise **Kat No. 32, 49, 50, 69, 164 ve 240** numaralı örneklerde blok üzerindeki dekorasyon tamamlanmış daha sonra dekorasyon yüzeyleri tahrip olmuştur. Üçüncü grupta yer alan **Kat. No. 09, 37 ve 153**⁵⁴⁶ numaralı örnekler üzerinde yer alan askı yüzeyleri tahrip olmuş ve blokların büyük kısmı kırık olduğu için askının varlığı anlaşılsa bile askıyı oluşturan öğeler hakkında bilgi edinilememektedir.

4.3. Girland Dekorasyonunda Bağlayıcılar

Girland dekorasyonunda yer alan unsurlardan birisi de askıyı oluşturan öğeleri bir arada tutmak için kullanılan bağlayıcılardır. Askı üzerinde kullanılan bağlayıcılar kurdele, sicim ve urgan olarak farklı başlıklar altında toplanmıştır. Kurdele (taenia) hem askıları sararak birbirine bağlayan hem de askıları oluşturan öğeleri bir arada tutan öğedir.

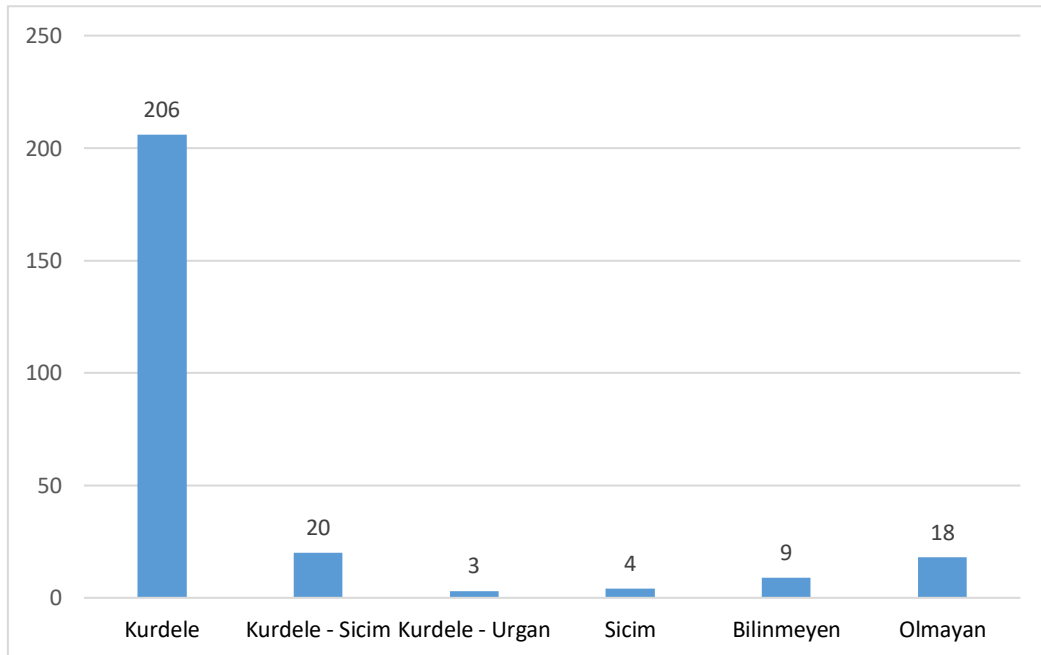
---

⁵⁴⁶ Blok, taşıyıcı kurukafa betiminden yola çıkılarak Geç Hellenistik ve Augustus Dönemi'ne tarihlenmiştir. bkz. Aybek 2009, 120, Kat. 245, Lev. 62.

Kurdele dekorasyonda bağlayıcı olarak kullanılan en yaygın ögedir. Diğer bağlayıcılardan olan sicim, kurdeleden farklı olarak askı uçlarında askıyı sıkıca birkaç tur saran ince ip ya da bezeri ögedir (**Kat. No. 125, 214, 244**). Urgan ise iplerin örülmesiyle oluşturulan ve askıları taşıyıcı üzerinde uçlarından bağlayan kalın bir ip çeşitidir (**Kat. No. 192 c-d-e**).

Yapılan çalışmada dekorasyonda bağlayıcı olarak sadece kurdele kullanılan 206 örnek tespit edilmiştir. Bunun dışında kurdele ve sicimin birlikte kullanıldığı 19 farklı (**Kat. No. 30, 42, 55, 95, 110, 115, 123, 124, 162, 163, 181, 224, 226, 229, 247, 248, 249, 255, 256**), kurdele ve urganın bir arada kullanıldığı 3 farklı (**Kat. No. 135, 189, 192**) dekorasyon tespit edilmiştir.

Çalışma kapsamındaki 19 blok (**Kat. No. 57, 61, 62, 68, 99, 112, 121, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 137, 139, 154, 211, 232**) üzerinde yukarıda belirtilen bağlayıcıların hiçbirine rastlanmamış olup 9 örnek üzerinde (**Kat. No. 33, 69, 105, 136, 174, 221, 239, 246, 253**) ise kırık ya da yarım bırakılmış olması nedeni ile herhangi bir bağlayıcının olup olmadığı bilinmemektedir.

Grafik 3: Girland dekorasyonunda kullanılan bağlayıcıların sayısal dağılımı

Hellenistik Dönem’de taşıyıcı üzerinde ya da askı üzerinde düz bir şekilde askıyı sıkıca saran kurdeleler, Roma Dönemi’nde ise düz şekilde sarılmış örneklerin yanı sıra yaygın olarak bir yana eğimli şekilde sarılmış örnekler karşımıza çıkmaktadır. Roma Dönemi’nde kurdelelerin, taşıyıcı üzerinde askıların birbirine bağlanmasını sağlarken herakles düğümü, fiyonk şeklinde düğüm ya da direk boynuzlara takılarak kullanıldığı görülmektedir.

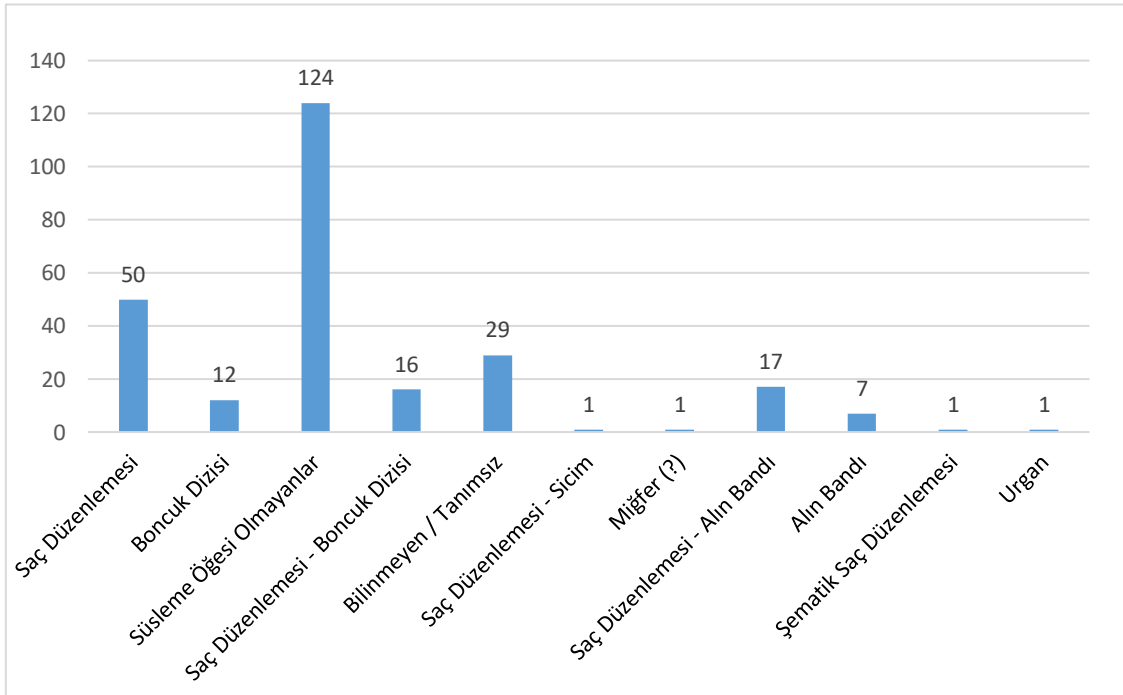
4.4. Girland Dekorasyonunda Süsleme Öğeleri

Girland dekorasyonunda ayrı başlık altında incelenen süsleme öğeleri, taşıyıcı olarak kullanılan etli boğa başlarının (*bukephalion*), kurukafaların (*bukranion*) ve koç başlarının süslenmesinde kullanılmıştır. Süsleme öğeleri daha çok boncuk dizisi (tespih/*infulae*), saç düzenlemesi ve alında veya baş üzerinde yer alan farklı objelerden oluşmaktadır.

Taşıyıcılar üzerinde en yaygın şekilde kullanılan süsleme öğesi boncuklardan oluşan tespih dizileridir. Tespihler, taşıyıcının bir tarafından başlayarak boynuzların etrafından dolanarak diğer taraftan aşağıya doğru sarmaktadır. Boncuk dizilerinin uçlarında çan biçimli püskül veya daha küçük boncuk dizilerinden oluşan süslemeler görülmektedir. Diğer bir süsleme olan saç düzenlemeleri ise taşıyıcı olarak kullanılan etli boğa başlarının alın kısımlarında yer alan uzun tüylerin farklı biçimlerde taranmaları ile oluşturulmaktadır.

Çalışma kapsamında incelenen dekorasyonlarda toplam 103 örnek üzerinde süsleme öğesinin olduğu, 124 örnek üzerinde süsleme öğesinin olmadığı, 29 örnek üzerinde ise süsleme öğesinin olup olmadığının bilinemediği veya tanımlanamadığı tespit edilmiştir. Süsleme öğesinin bulunduğu 50 blok üzerinde (**Kat. No. 06, 13, 14, 15, 30, 31, 35, 52, 60, 81, 84, 88, 91, 92, 98, 102, 111, 112, 114, 115, 116, 120, 121, 126, 140,**

143, 148, 165, 166, 167, 169, 171, 172, 173, 174, 190, 193, 197, 199, 217, 218, 222, 224, 236, 237, 238, 252, 255, 256, 260) etli boğa başı, kurukafa ve koç başı gibi taşıyıcıların alın kısmında sadece saç düzenlemesi yer almaktadır. Dekorasyonun yer aladığı 16 blok üzerinde ise saç düzenlemesi-boncuk dizisi (Kat. No. 18, 19, 22, 45, 54, 57, 61, 63, 67, 75, 77, 104, 110, 157, 170, 192) süslemesi, 17 blok üzerinde ise saç düzenlemesi-alın bandı (Kat. No. 27, 34, 51, 78, 82, 83, 124, 146, 150, 159, 161, 206, 208, 220, 223, 226, 227) süslemesi bulunmaktadır. Bu örnekler dışında saç düzenlemesi-alın bandı-boncuk dizisi (Kat. No. 51), şematik şekilde olan saç düzenlemesi (Kat. No. 56), saç düzenlemesi-sicim (Kat. No. 23) şeklindeki kombinasyonlar yer almaktadır. Diğer bir süsleme ögesi olan boncuk dizisi (infula/tespih) ve kombinasyonlarına bakıldığında sadece boncuk dizisinden oluşan 12 örneğin (Kat. No. 07, 17, 49, 50, 59, 85, 86, 144, 160, 184, 185, 189) olduğu görülmektedir. 7 örnek (Kat. No. 21, 28, 39, 71, 79, 87, 155) üzerinde ise alın bandı olarak adlandırılan düz bir banttıan oluşan süsleme yer almaktadır. Etli boğa başları üzerinde saç düzenlemesi, boncuk süslemesi ve alın bandı dışında süsleme objesi olarak urgan (Kat. No. 249) ve miğfer benzeri (Kat. No. 24) öğelerinin de kullanıldığı görülmektedir.

Grafik 4: Girland dekorasyonunda kullanılan süsleme öğelerinin sayısal dağılımı

4.5. Girland Dekorasyonunda Doldurma Bezemeleri

Girland dekorasyonunda yer alan öğelerden birisi de genellikle askıların oluşturduğu girland yayı içerisinde yer alan bezemelerdir. Bir blok üzerinde birbirinden farklı doldurma bezemeleri olabildiği gibi doldurma bezemesi olmayan blokların da olduğu tespit edilmiştir. Girland dekorasyonunun olduğu bloklar incelendiğinde 61 blok üzerinde sadece çiçeklerden oluşan doldurma bezemesinin **(Kat. No. 13, 14, 15, 16, 17, 18, 25, 26, 29, 49, 51, 54, 65, 74, 78, 82, 83, 84, 87, 93, 94, 97, 99, 99, 103, 108, 111, 114, 115, 116, 118, 129, 130, 132, 133, 140, 150, 151, 155, 156, 159, 164, 165, 168, 171, 173, 182, 183, 190, 192, 206, 220, 224, 226, 227, 236, 237, 240, 241, 248, 255, 257)** kullanıldığı görülmüştür. Doldurma bezmesi olarak çiçek rozeti-omphaloslu phiale olan 3 örnek **(Kat. No. 77, 170, 172)**, çiçek rozeti-phiale olan 2 örnek **(Kat. No. 85, 221)**, çiçek rozeti-medusa başı olan 1 örnek **(Kat. No. 143, 210)**, çiçek rozeti-zeytin dalı olan 1 örnek **(Kat. No. 167)**, çiçek rozeti-mask olan **(Kat. No. 196)**, çiçek rozeti-kadın başı olan 1 örnek **(Kat. No. 145)** tespit edilmiştir. Çiçek bezemesinin yanında farklı bitkisel öğelerin de doldurma bezemesi olarak kullanıldığı görülmektedir. Bu bitkisel öğelerin yer aldığı bloklar üzerinde ayva çiçeği – mavi kantoron bitkisi **(Kat. No. 22)**, bitki filizi **(Helix-filiz, Kat. No. 234)**, üzüm salkımı **(Kat. No. 112)** ve sapı iki yaprağı ve iri bir tomurcuğu olan bitki motifi **(Kat. No. 260)** yer almaktadır. Bitkisel öğelerden oluşan doldurma bezemelerinin farklı objelerle birlikte kullanıldığı örnekler de yer almaktadır. Bu örneklerden 1 blok üzerinde bitki-kurdele **(Kat. No. 05)** 1 blok üzerinde ise sarmaşık -aulos **(Kat. No. 218)** bezemesi kullanılmaktadır. Amasra Arkeoloji Müzesi'nde sergilenen **(Kat. No. 19)** örnek üzerindeki doldurma bezemesi yuvarlak bir merkezi olan ve etrafında iki yaprağın görüldüğü bitkisel bir öğe olmalıdır.

Çalışma kapsamında girland dekorasyonu olan bloklar incelendiğinde girland yayı içerisinde doldurma bezemesi olmayan, yayının içinin boş şekilde kullanıldığı 50 farklı blok **(Kat. No. 36, 43, 44, 45, 46, 48, 53, 56, 58, 62, 66, 68, 69, 71, 73, 76, 88, 91,**

92, 100, 101, 120, 121, 122, 127, 135, 136, 137, 138, 149, 153, 160, 180, 184, 185, 186, 187, 188, 191, 195, 198, 225, 231, 232, 233, 235, 249, 250, 251) bulunmaktadır. Toplam 33 blokta (**Kat. No. 21, 23, 24, 28, 31, 34, 37, 39, 40, 47, 55, 72, 79, 80, 98, 104, 109, 131, 134, 158, 175, 178, 200, 204, 213, 228, 229, 230, 239, 252, 254, 256, 259**) doldurma bezemesinin olup olmadığı blokların kırık olması nedeni ile bilinmemekte, 13 blok üzerinde (**Kat. No. 02, 20, 32, 33, 35, 50, 89, 107, 147, 193, 211, 245, 258**) yer alan doldurma bezemesi ise ya örneğin tahrip olması nedeniyle ya da yarım bırakılmış olması nedeni ile tanımlanamamaktadır⁵⁴⁷.

Rozetler

Girland dekorasyonunda doldurma bezemesi olarak kullanılan öğeler içinde en yoğun grubu bitkisel motifler oluşturmaktadır. Bu motifler rozetler, çiçekler, tomurcuklar, yaprak ve üzüm olmak üzere farklı tiplere ayrılmıştır.

R. Tip 1: Bu grubu oluşturan doldurma bezemeleri çiçek rozetlerinden oluşmaktadır. Bu motifin belirgin özelliği çiçeğin ortasında yuvarlak bir merkez, yapraklarının arasında ince uzun ve uçları yuvarlak tomurcukların yer aldığı 4 (**Kat. No. 133, 165**), 6 (**Kat. No. 159 b, 129**) ya da 8 (**Kat. No. 170, 171, 173**) yapraktan oluşan çiçek rozetidir.

R. Tip 2: Dört yapraktan oluşan bitkisel motif kabartma zemininden daha yüksek olan dairesel bir zemin üzerinde yer almaktadır (**Kat. No. 196**).

R. Tip 3: Tip 3 olarak tanımlanan bu bezeme bitkisel öğelerin şematik olarak betimlenmiş halidir (**Kat. No. 85, 103, 118, 144**). Yuvarlak bir forma sahip olan rozetin merkezinde çiçek göbeği, etrafında ise taç yaprakları yer almaktadır. Bazı örneklerde

---

⁵⁴⁷ Doldurma bezemesinin olup olmadığı bilinmeyen ve tanımlanamayan bloklar grafikte tek bir başlık altında gösterilmiştir.

(**Kat. No. 118**) çiçek yaprakları belirgin ve bir bitkiyi andırırken bazılarında ise neredeyse tamamen şematiktir (**Kat.No. 85, 103**). Şematik olarak yapılan **Kat. No. 85** de ise çiçeğin merkezinde medusa başı yer almaktadır.

Çiçekler⁵⁴⁸

Girland dekorasyonunda doldurma bezemesi olarak en yoğun şekilde kullanılan grubu farklı tiplerdeki çiçek betimleri oluşturmaktadır. Çiçek bezemeleri tipolojik farklılıklarından yola çıkılarak farklı tiplere ayrılmış ve alt başlıklar altında değerlendirilmiştir.

Yuvarlak Formlu Çiçekler

Ç. Tip 1 a: Bu başlık altında toparlanan çiçek örnekleri **Kat. No. 51, 54, 65, 108, 177, 210 b, 220, 243** numaralı örnekler üzerinde görülmektedir. Bu başlık altında değerlendirilen çiçekler bir merkez etrafında yer alan yaprakların saat yönünün tersine döndüğü tiplerdir. Çiçekler farklı yaprak sayılarına sahip olması nedeniyle farklı türde bitkilere ait olmalıdırlar. Bu çiçeklerden tespit edilebilenler ise çarkıfelek çiçeği (*passiflora caerulea*), boru çiçeği (*datura stramonium*) ve akanthusdur.

Ç. Tip 1 b: Ç. Tip 1 b’de yer alan çiçek bezemelerinde ise Ç. Tip 1 a’dan farklı olarak yapraklar farklı genişliklerdeki merkezler etrafında olup saat yönünde dönmektedir. Bu tipler ise **Kat. No. 13, 116, 206, 243** numaralı bloklar üzerinde görülmektedir. Bu bezemelerde boru çiçeği (*datura stramonium*) (**Kat. No. 116**) ve akanthus (**Kat. No. 243**) türü tespit edilen çiçeklerdendir.

---

⁵⁴⁸ Çalışma kapsamındaki bloklar üzerinde yer alan bikisel ögler Prof. Dr. Ayşe Mine GENÇLER ÖZKAN’ın yardımları ile tanımlanmıştır.

Üç Yapraklılar

Ç. Tip 2: Bu grupta temsil edilen çiçek üç taç yaprağa sahip olup geniş bir merkeze sahiptir. Anadolu florasına bakıldığında üç taç yaprağına sahip olan çiçek sayısı oldukça azdır. Çiçek türleri incelendiğinde **Kat. No. 206 ve 221** numaralı örnekler üzerinde yer alan çiçek Anadolu’da da yaygın olan kurbağa kaşığı (*Alisma plantago-aquatica*) olmalıdır⁵⁴⁹.

Dört Yapraklılar

Ç. Tip 3 a: Bu grupta bulunan çiçek motifli doldurma bezemeleri bir merkez etrafında dört taç yapraktan oluşan çiçeklerdir. Çiçek yaprakları üzerindeki detayların çizgiler halinde belirtilmesi bu bezemenin ayırt edici özelliğidir. Bezemelerin merkezlerinin farklı büyüklükte olmaları ve yaprak tiplerinin farklı olması kullanılan çiçek türlerinin kendi içinde farklılıklara sahip olduğunu göstermektedir. Ç. Tip 3 a olarak gruplandırılan çiçek bezemeleri **Kat. No. 16, 26, 65, 84, 93, 94, 108 143, 210 a, 224, 241** numaralı örnekler üzerinde görülmektedir. Bu çiçeklerin hardal otu (*sinapis alba*, *cruciferae*, *diplotaxis*) familyasına ait olan bitkilerin çiçekleri olduğu anlaşılmıştır.

Ç. Tip 3 b: Ç. Tip 3 a grubu bezemeleri ile benzer şekilde dört taç yapraktan oluşan çiçeklerin yaprakları üzerinde çizgisel bezemeler görülmemektedir. Ç. Tip 3 b bezemesi **Kat. No. 87, 116, 150, 151, 220, 226, 236, 240** numaralı bloklar üzerinde doldurma bezemesi olarak yer almaktadır. Bu grup çiçekleri Ç. Tip 3 a’da belirlenen türe ait çiçekler olmalıdır.

Ç. Tip 4: Ç. Tip 4 olarak adlandırılan grupta 3 örnek yer almaktadır. Bu tip **Kat. No. 165, 167, 168 ve 190** numaralı örneklerde kullanılmıştır. Bezeme olarak kullanılan

---

⁵⁴⁹ Üç taç yaprağı olan çiçekler arasında trillium bitkisi de yer almaktadır. Trillium bitkisinin anavatanı ise Amerika’dır. Bu nedenle bu bezeme trillium bitkisi olamaz.

çiçek motifi dört yapraklı olup yapraklar kalp şeklindedir. **Kat. No. 165, 167 ve 168** numaralı örnekler üzerinde yer alan bezemeler yakıotu (*epilobium hirsutum*) olarak bilinen bitkinin çiçeği olmalıdır.

Ç. Tip 5: Bu grupta yer alan bezeme dört taç yapraklı olup yaprakların uçları sivridir. Bu tip **Kat. No. 51** üzerinde görülmektedir.

Beş Yapraklılar

Ç. Tip 6 a: Doldurma bezemesi olarak kullanılan çiçek motifinde önemli ayrım çiçeklerin beş taç yaprağa sahip olmasıdır. Ç. Tip 6 a olarak belirlenen grupta çiçeklerin yaprakları üzerindeki damarlar çizgisel olarak belirtilmiştir. Bu grup çiçek bezemeleri **Kat. No. 29, 93, 114, 143, 226, 243** numaralı örnekler üzerinde yer almaktadır. Beş yapraklı çiçekler içinde türleri tespit edilenler çoban yastığı (*acantholimon sp.*), çan çiçeği (*legousia sp.* *campanula lyrata* çiçeği) ve kurşunotu (*plumbago europea*) çiçeği olmalıdır.

Ç. Tip 6 b: Beş yapraklılar grubundan bu grup bezemeleri Ç. Tip 6 a 'da yer alan bezemelerden farklı olarak yaprakaları üzerinde çizgisel detaylar yer almamaktadır. Bu grupta yer alan **Kat. No. 74, 78, 111, 115 ve 257** numaralı örneklerde yer alan çiçeklerin yaprakları yuvarlak formlu iken **Kat. No. 87** nolu örnekde yer alan çiçeğin yaprakalrı sivri uçludur. Bu grupta yer alan **Kat. No. 87** numaralı örnek üzerinde yer alan bitki cırtatan (*ecballium elaterium*) olarak bilinen bitkisinin çiçeği olmalıdır.

Altı Yapraklılar

Ç. Tip 7: Ç. Tip 7 olarak adlandırılan grupta yer alan çiçekler altı taç yapraktan oluşmaktadır. Grupta yer alan bezemeler **Kat. No. 16 ve 78** numaralı örnekler üzerinde doldurma bezemesi olarak kullanılmıştır. Altı yapraklı çiçekler incelendiğinde çiçek türünün hıdırellez kamçısı (*asphodelus sp.*) olarak bilinen çiçek olduğu anlaşılmıştır.

Ç. Tip 8: Bu grupta yer alan çiçek motifleri dairesel bir merkez etrafında yuvarlak ya da köşeli şekilde olan taç yapraklardan oluşmaktadır. Altı yapraklılar grubunda yer alan Ç. Tip 8 yapraklarının yuvarlak veya köşeli olması ve yaprak detaylarının çizgisel olarak verilmesiyle Ç. Tip 7'den ayrılmaktadır. Bu grupta yer alan örnekler **Kat No. 17, 54, 108 ve 140** numaralı örnekler üzerinde görülmektedir.

Ç. Tip 9: Bu grup **Kat. No. 77** numaralı örnek üzerindeki tek bir örnek ile temsil edilmektedir. Sekiz taç yapraktan oluşan çiçek bezemesi tür olarak şakayık (paeonia) çiçeği olmalıdır.

Ç. Tip 10: Dört ana ve dört ara taç yapraktan oluşan çiçek motifinin doldurma bezemesi olarak kullanıldığı bu grupta **Kat. No. 14 ve 236** numaralı bloklar üzerinde bu tip çiçekler kullanılmıştır. Çiçek bezemesinde önde yer alan dört yaprak daha büyükken arkada kalan dört yaprak daha küçüktür. Taç yaprakların uçları sivri veya yuvarlak biçimde olabilmektedir.

Ç. Tip 11: Diğer çiçek betimlerinden farklı olarak yıldızı andıran formlara sahip olan çiçeklerin yaprakları ince uzun ve uçları sivridir. **Kat. No. 49 ve 82** numaralı örneklerde kullanılan bezeme gökbaş ya da mavi peygamber çiçeği (centaurea cyanus) olarak bilinen çiçeklerin şematik biçimde yapılmış hali olmalıdır.

Ç. Tip 12: **Kat. No. 19 ve 22** numaralı örnekler üzerinde görülen çiçek bezemesi ayva meyvesinin çiçeği ve yaprağı olmalıdır.

Ç. Tip 13: Doldurma bezemesi olarak kullanılan bezemelerin son grubu olup bunlar şematik çiçek ya da farklı çiçeklerin tomurcuklarıdır. Yuvarlak formu olan tomurcukların üzerinde çiçeğin açmamış taç yaprakları çizgilerle belirtilmiştir. **Kat. No. 22, 25, 83 ve 260** numaralı dört örnek üzerinde tomurcuk betimi kullanılmıştır. **Kat. No. 22** numaralı örnekte kullanılan tomurcuk mavi kantaron (centaurea cyanus) bitkisinin tomurcuğu olmalıdır. **Kat. No. 260** numaralı örnekte kullanılan doldurma motifi

Hoepfner tarafından nar olarak tanımlansa da bezeme nar meyvesinin tipolojisine uymadığından bu bitki nar dışında bir bitki olmalıdır⁵⁵⁰.

Diğer Bitkisel Doldurma Bezemeleri

Doldurma bezemeleri içinde çiçekler dışında farklı öğeler de doldurma bezemesi olarak kullanılmıştır. **Kat. No. 30** numaralı örnek üzerinde merkezden yanlara ve yukarıya doğru uzanan bir bitki yer almaktadır. Doldurma bezemesi olarak kullanılan bu bitki çiriş otu (asphodelus) olarak bilinen bitki olmalıdır. **Kat. No. 112** nolu örnek üzerinde ise doldurma bezemesi olarak üzüm salkımı kullanılmıştır.

Phialeler

Doldurma bezemesinde sık karşılaştığımız öğelerden birisi ise phialeler ve phialelerin farklı öğelerle olan kullanımlarıdır. 15 blok üzerinde omphaloslu phiale (**Kat. No. 59, 60, 63, 75, 86, 102, 106, 119, 144, 146, 169, 202, 222, 242, 246**) kullanılırken 12 blok (**Kat. No. 06, 07, 19, 38, 52, 105, 141, 152, 154, 155, 174, 223**) üzerinde ise sığ, iç kısmı düz phialeler kullanılmıştır. Çalışmada omphaloslu phiale-çiçek rozetinin bir arada kullanıldığı 3 örnek yer alırken, phiale ve çiçek rozetinin bir arada kullanıldığı 2 örnek yer almaktadır (katalog numaraları yukarıda belirtilmiştir).

Phialeler, Pergamon (**Kat. No. 68**), Klaros (**Kat.No. 119**) ve Limyra (**Kat. No. 137**) örnekleri dışında çoğunlukla girland yayı içerisinde yer almaktadır. Phialelerin dekorasyonda kullanılması kurban hayvanları ile bağlantılı olup kullanımı kurban ritüellerine de anlam kazandırmaktadır⁵⁵¹. Doldurma bezemesi olarak kullanılan phialeler

---

⁵⁵⁰ Hoepfner 1966, 50.

⁵⁵¹ Rumscheid 1994, 280.

Aigai Antik Kenti Apollon Chresterios Tapınağı (MÖ 46-30) frizi **(Kat. No. 07)**⁵⁵², Afyon Dinar Su Çıkan Tesisleri Açık Hava Müzesi'nde sergilenen friz bloğu **(Kat. No. 06)**, Aspendos Tiyatrosu scaenae frons frizlerinde **(Kat. No. 52)**⁵⁵³, Pergamon Demeter Tapınağı frizlerinde **(Kat. No. 59)**⁵⁵⁴, Bergama Arkeoloji Müzesi'nde yer alan örnek üzerinde **(Kat. No. 63)**⁵⁵⁵, Pergamon Athena Kutsal Alanı Propylonu friz bloğunda⁵⁵⁶

---

⁵⁵² Napp 1930, 19; Stephan 1931, 30, 67; Berges 1986, 58,121; Rumscheid 1994, 5, 98, 115, 130, 140, 154, 164, 277, 281, 287, 294, 316, Taf. 1, 1-2.

⁵⁵³ Fiechter 1914, 95-96; Ferrero 1970, 173-174; Strocka 1981, 29; Vandeput 1996, 92.117-118.125.147, Pl.77.1; Kadioğlu 2002, 433; Can 2005, 95-96; CIG 4342d, IGRR III, 803, CIL III, 231 a.

⁵⁵⁴ Hepding 1910, 437, Taf. 20,4; Dörpfeld 1910, 379-384, Abb. 8, Taf.20-21; Napp 1930, 3; Stephan 1931, 27,68; AvP XI 1, 1968, Taf. 64; Strocka 1978, 891-893, Taf. 202-206; Berges 1986, 47. 51. 91, Abb. 38 a-b; Pfrommer 1987, 179; Fraser 1990, Abb.164; Rumscheid 1992, 347-350, Taf. 42.

⁵⁵⁵ Mitchell 1984/1985, 76-77, Abb.8; Mellink 1985, 564, Taf. 65, 24; Radt 1985 a, 483-485, Abb. 16-19; Radt 1985b, 346-347, 352-353, Abb.12-13; Luca 1990, 159, 163, Taf. 24,5; Rumscheid 1994, 277, 279, 281, 287-288, 294, Taf. 138, 8-10; Radt 2002, 244, Res. 193; Emme 2013, 56, 197-198, 355 Kat. No.71.

⁵⁵⁶ Pergamon Athena Kutsal Alanı Propylonu friz bloğu üzerindeki doldurma bezemesi olarak kullanılan Phialeler derin kaburgalı kâse olarak bilinen kapların alttan görünüşü olmalıdır.

(**Kat. No. 57**)⁵⁵⁷, Pergamon Dionysos Tapınağı frizi üzerinde (**Kat. No. 60**)⁵⁵⁸, Chryse Troas Apollon Smintheus Tapınağı sütun tamburları üzerinde yer alan dekorasyonda (**Kat. No.75**)⁵⁵⁹, Çanakkale Arkeoloji Müzesi'nde sergilenen Troya Antik Kenti'nden gelen friz bloğu (**Kat. No. 246**) üzerinde, Ephessos Antik Kenti'nde bulunan Yuvarlak Yapı (**Kat. No. 86**)⁵⁶⁰ ve Oktagon Yapısı (**Kat. No. 85**)⁵⁶¹ üzerinde, İzmir Arkeoloji Müzesi'nde yer alan frizlerde (**Kat. No. 102, 103, 105, 242, 133**)⁵⁶² Konya Seydişehir Müzesi'nde sergilenen orthostat bloğu üzerinde (**Kat. No. 123**), Nysa Antik Kenti Agora (**Kat. No. 166, 169**) ve Bouleuterion'unda (**Kat. No. 170, 172, 174**, ikinci kullanım) yer alan friz blokları üzerinde, Magnesia Artemis Leukophryene Tapınağı opisthodomosunda

---

⁵⁵⁷ Napp 1933, 4-6; Stephan 1931, 39-67; Fraser 1977, abb 71b; Berges 1986, 47, 51, 94. Bingöl 1990, 101-108, Taf.19.1; Rumscheid 1994, 35, 39, 100-111, 115-118, 126-130, 185, 277, 287, 294, abb 51, Taff. 112-113.

⁵⁵⁸ Strocka 1988, 299-300; Pülz 1899, 34, 83-84; Radt 1979; 347; Vandeput 1996, 38, 65, 67-69, 73Pl. 102.2-4; Radt 2002, 187-191, Res. 132-136;

⁵⁵⁹ Cook 1973, 228-230, taf.29 a-d; Bingöl 1980, 257-264, Abb. 1-4; Bingöl 1982; 131-196; Bingöl 1991, 120-124; Özgünel 1982, 207-224, Abb. I-II; Bingöl 1989, 115-126, Abb. 1-5; Ders 1991. 115-128; Rumscheid 1994, 124-132, 255, 276-278, 280-281, 287-288, 294, Kat. 31, Taf. 16,4; 17,9; Özgünel 2001, 190-193; Res. 1-2 Çiz. 1; Özgünel 2001, 93 – 95, şekil 9; Özgünel 2013, 38-42, Res. 11,13.

⁵⁶⁰ Bammer 1968, 71, 23-40; Alzinger 1974, 43. Abb.34; Thür 1990, 50; Outschar 1990, 76, Dn. 45-46; Rumscheid 1994, 163. 277. 281. 287. 294, Taf. 42.5.

⁵⁶¹ Alzinger 1974, 40-43; Bammer 1968, 71, 25 Abb. 2 e, Thür 1990, 43-56. Abb.7; Rumscheid 1994, 160-165,167-169. 177. 213. Dn: 806. 254-257.276-278.Taf. 42, 2,4.

⁵⁶² Lagona 2005, 27.

yer alan friz bloğunda (**Kat. No. 141**)⁵⁶³, Manisa Arkeoloji Müzesi'nde sergilenen friz blokları (**Kat. No. 144, 145, 146**) üzerinde, Metropolis Antik Kenti'nden ele geçen örnekler (**Kat. No. 152**⁵⁶⁴, **154**) üzerinde, Priene Gymnasion frizinde **Kat. No. 202**⁵⁶⁵ ve Sinop Arkeoloji Müzesi'nde sergilenen iki friz (**Kat. No. 222, 223**) üzerinde olduğu gibi farklı tipler şeklinde kullanılmıştır. Phialelerin girland dekorasyonunda taşıyıcı ve doldurma bezemesi olarak kullanılmaları dışında Samothrake Arsionesi'nde ve Eresos'taki girland askısı olmayan bloklar üzerinde yer alan kurukafalar arasında süsleme olarak kullanılmıştır⁵⁶⁶.

Girland dekorasyonunda kullanılan phialeleri derinliklerini dikkate alarak sığ, tabak biçimli phiale ve derin, kâse biçimli phiale formu olarak iki ana gruba ayırabiliriz⁵⁶⁷. Sığ, tabak biçimli olan phialeler kendi içinde sekiz farklı tip'e ayrılabilir⁵⁶⁸.

P. Tip 1 a: Tip 1 a olarak bilinen phiale en sade form olarak bilinen sığ, iç kısmı düz, geniş bir ağız kenarına sahip olan tiptir. Ağız kenarı genişliği örneklerle göre değişiklikler göstermektedir. Bu tip'in görüldüğü örnekler **Kat. No. 105, 106, 154, 172, 174** numaralı bloklardır. Bu grup içerisinde **Kat. No. 154** numaralı örnekte diğerlerinden farklı olarak *Phialenin* ortasında 5 mm çapında düzgün şekilde açılmış aplik için

---

⁵⁶³ Mendel I, 363-419; Magnesia-Publ 1904; Gerkan 1923-24, 344-348; Özgan 1982, 196-209; Rumscheid 1994, 39, Taf. 85; Yaylalı 1979, 139-141.

⁵⁶⁴ Aybek 2009, 120, Kat. 243, Lev. 62.

⁵⁶⁵ Rumscheid 1995, 46. 84. Priene-Publ. 265-275; Kleiner 1962, 1214-1216.

⁵⁶⁶ Samothrake için bkz. dip not 20; Rumscheid 1994, 280.

⁵⁶⁷ Nikolov 1989, 24.

⁵⁶⁸ Erken metal phiale örnekleri için bkz. Hasserodt 2009.

kullanılmış olabilecek bir yuva yer almaktadır. Bu yuva muhtemelen metal bir süslemenin takılması için kullanılmış olmalıdır.

P. Tip 1 b: Bu grupta yer alan kaplar Tip 1 a'daki örneklerden daha plastik olup geniş ağız kenarı hafif içeri doğru eğimli ve ortasında omphalos olarak adlandırılan bir çıkıntının yer aldığı sıg ve sade olan tiplerdir⁵⁶⁹. Bu tip, phiale grupları içerisinde en yaygın kullanılan tiptir. Tip 1 b **Kat. No. 06, 07, 52, 59, 60, 68, 75, 85, 86, 102, 106, 119, 123, 133, 144, 166, 169, 170, 222, 223, 242** numaralı örnekler üzerinde görülmektedir. Tip 1 b'de yer alan omphaloslu phialelerin ağız kenar kalınlıkları ve merkezde yer alan omphalosların genişlikleri farklılıklar göstermektedir. **Kat. No. 133** numaralı örnekte görülen phialenin iç kısmının farklı yüksekliklerde olması nedeniyle diğer örneklerden ayrılmaktadır.

P. Tip 1 c: Kalın bir ağız çevresi olan, merkezde omphalos ve çevresinde kaburgaların⁵⁷⁰ yer aldığı phiale tipidir. Bu tip phialelere örnek ise **Kat. No. 63, 77, 141, 145** numaralı bloklar üzerinde görülmektedir. Bu kaburgalar merkez etrafından başlayarak ağız'a doğru genişleyerek uzanırken bazı örneklerde damla şeklinde bazılarında ise yaprak şeklindedir. **Kat. No. 63, 77, 145** numaralı örnekler üzerindeki phialelerde kaburgalar dışa doğru çıkıntı yaparken **Kat. No. 141** 'de bir phialede dışa doğru çıkıntı yaparken, diğerinde içe doğru yapmaktadır. Magnesia örneğinde (**Kat No. 141**) yer alan iki phialeden birinin üzerinde kaburgalar dışa doğru çıkıntı yaparken

---

⁵⁶⁹ Rumscheid 1994, 281.

⁵⁷⁰ Kapların gövdesinde yer alan bu geniş yükseltilmiş çıkıntılar kaburga olarak adlandırılmaktadır. Bkz Nikolov 1989, 24; Kaburgalı kaselerin cam kap örnekleri için bkz. Çakmaklı 2012, 84-87; MÖ 8.-7. yüzyıl kaburgalı metal kap örnekleri için bkz. Toker 192.

diğerinde içe doğru çıkıntı yapmaktadır. Kaburgalı phialelerin taşıyıcı olarak kullanıldığı örnek ise Limyra'dan ele geçen friz bloğu üzerinde görölmektedir (**Kat. No. 137**).

P. Tip 1 d: Sığ bir forma sahip olup merkezde omphalos yer almaktadır. Bezemenin omphalos kısmında normal ya da yıldız benzeri çiçek bezemelerinden oluşan sade bir süsleme yer almaktadır. Bu tip'e en güzel örnek Priene Aşağı Gymnasion'da (**Kat. No. 202**) yer alan friz blokları üzerindeki phialelerdir. Bu phialelerin ağız kenarları oldukça geniştir. Bu gruba dahil edilen diğer bir örnek ise Sinop Müzesi'nde yer alan **Kat. No. 223** numaralı blok üzerindeki phialedir. Omphalos kısmında dört küçük yaprağı olan bezeme yer almaktadır.

P. Tip 1 e: Bu tip diğer örneklerden tamamen farklı olup sadece daire şeklinde bir forma sahiptir (**Kat. No. 146**). Ağız çevresi belirgin değildir ve kabın derinliği yoktur. Sadece merkezde çizgi ile belirtilmiş omphalos kısmı ve çevresinde çizi bezekle yapılmış "S" şeklinde sade süsleme yer almaktadır (**Kat. No. 146**).

P. Tip 1 f: Bu tip diğer örnekler gibi sığ olup phialenin merkezinde omphalos ve çevresinde merkezden ağza doğru uzun taç yapraklı çiçek motifi yer almaktadır. Bu tip'e örnek olarak **Kat. No. 246** nolu örnek üzerindeki phiale verilebilir.

Ana tiplerden ikincisi olan derin kâse biçimli phialelere girland dekorasyonunda tek bir örnek yer almaktadır.

P. Tip 2 a: Derin bir kâse şeklinde olan phiale dekorasyonda ters şekilde işlenmiş olup dip kısmındaki omphalos ve gövdedeki kaburgalar görünür şekildedir. Bergama Arkeoloji Müzesi'nde sergilenen Athena Kutsal Alanı Propylonu'ndan ele geçen friz üzerindeki phiale örnek gösterilebilir (**Kat. No. 57**).

Medusa Başları

Diğer bir doldurma bezemesi olan Medusa başı, çalışması yapılmış bloklar içerisinde Roma Dönemine tarihlenen örnekler üzerinde görülmekte olup Hellenistik Dönem'e tarihlenmiş bloklar üzerinde ise görülmemektedir. Medusa başı doldurma bezemesi olarak on iki blok üzerinde (**Kat. No. 10, 11, 12, 42, 67, 81, 110, 117, 142, 194, 205, 244**) yer alırken başlar kendi içerisinde üç tipe ayrılmaktadır.

M. Tip 1: Medusa başları dağınık saçlı olup sert bakışlar ve ciddi bir yüz ifadesine sahiptir (**Kat. No. 08, 11, 81, 177**).

M. Tip 2: Yuvarlak bir yüz hattına sahip olan Medusa'nın başının etrafında yoğun saç yer alırken başının üzerinde iki yana uzanan kanatlar bulunmaktadır. Bu grupta yer alan Medusa başlarının iki yandan inen kurdelelerin çenenin altında bir düğümle bağlandığı görülmektedir. Bu gruba örnek olarak **Kat. No. 42, 62, 110, 142** numaralı bloklar verilebilir.

M. Tip 3: Bu grup Medusa başlarında **M. Tip 2**'de olduğu gibi yuvarlak yüz formu, kabarık saç ve çene altında bağlanan kurdele yer alırken sadece baş üzerinde iki yana açılan kanat görülmemektedir.

Yukarıda belirtilen Medusa başlarının aynı blok üzerinde farklı öğelerle birlikte kullanıldığı da görülmektedir. Bu kombinasyonlar Medusa başı – kuş (**Kat. No. 123**), Medusa başı – insan başı (erkek) (**Kat. No. 08**) ve Medusa başı – Menand başı (**Kat. No. 201**) şeklindedir.

Masklar

Doldurma bezemesi olarak kullanılan diğer önemli bezek ise masklardır. Çalışmada tespit edilen 13 blok üzerinde mask betimi (**Kat. No. 04, 41, 90, 95, 161, 162**,

163, 176, 197, 199, 203, 247, 253) yer alırken 2 blok üzerinde mask – akanthus yaprağı (Kat. No. 01, 03) betimi yer almaktadır. Masklar kendi içerisinde üç ana tipe ayrılmıştır.

Ma. Tip 1 olarak gruplandırılan grup geniş ağız açıklığı nedeni ile komedi maskları olarak gruplandırılmıştır. **Ma. Tip 1’e** yani komedi mask’ı grubuna ait 5 örnek (Kat. No. 95, 176, 243, 253) bulunmaktadır.

Ma. Tip 2 olarak belirlenen grupta yer alan masklar üzüntülü yüz ifadeleri nedeni ile tragedia maskları olarak gruplanmıştır. Bu grupta ise 7 örnek (Kat No. 03, 161, 162 A-B, 176, 199, 203) yer almaktadır. **Ma. Tip 2’de** yer alan masklarda baş üzerindeki *onkos* da belirleyici bir özelliktir.

Ma. Tip 3 olarak gruplandırılan masklar diğerlerinden tipolojik olarak farklıdır (Kat. No. 196, 41). **Ma. Tip 1** ve **Ma. Tip 2’de** masklar insan yüzü şeklinde iken **Ma. Tip 3’** de masklar başın belirli kısmını kapatan objeler şeklindedir.

İnsan Başları

Çok farklı öğelerin doldurma bezemesi olarak kullanıldığı girland dekorasyonunda insan başları da sevilerek kullanılmıştır. İnsan başları erkek ve kadın başı olarak iki tipe ayrılmıştır.

İ. B. Tip 1 a: Bu grupta yer alan betimler erkek başlarıdır. **Kat. No. 04, 27, 207, 209, 215** numaralı bloklar üzerinde görülmektedir. **Kat. No. 207, 209 ve 215** numaralı bloklarda saçlar yüksek ve peruk şeklindedir.

İ. B. Tip 1 b: Bu grupta yer alan betimler ise kadın başlarıdır. **Kat. No. 10, 113, 126, 208** numaralı bloklar üzerinde görülmektedir. Doldurma bezemesi olarak kullanılan erkek ve kadın başları Roma Dönemi’ne tarihlenen örnekler üzerinde görülmektedir. Roma Dönemi örnekleri üzerlerinde görülen insan betimlerine bakıldığında 6 blok

üzerinde insan başı (**Kat. No. 126, 207, 208, 209, 212, 215**)⁵⁷¹, 1 blok üzerinde insan başı-tanımsız (**Kat. No. 148**), 1 blok üzerinde kadın başı – tanımsız (**Kat. No. 113**), 1 blok üzerinde kadın başı – çiçek rozeti (**Kat. No. 145**), 1 blok üzerinde erkek figürü (**Kat. No. 125**), 1 blok üzerinde akanthus çiçeği- erkek başı (**Kat. No. 177**) 2 blok üzerinde de erkek başı (**Kat. No. 27, 181**) betimi görülmektedir. **Kat. No. 181 ve 177**’de görülen erkek başı betimleri diğer doldurma bezemeleri gibi girland yayı içerisinde değil de yayın dışında alt kısımda kullanılmıştır. Perge Antik Kenti’nden ele geçen bu iki örnek üzerinde yer alan erkek başı betimleri girland yayı içerisinde kullanılanların dışında nadir görülen örneklerdendir.

Hayvan ve Hayvan Başları

Doldurma bezemesi olarak kullanılan hayvan betimlerine bakıldığında ise farklı hayvanların ya da hayvan başlarının doldurma bezemesi olarak kullanıldığı görülmektedir. Hayvan betimleri beş farklı tipe ayrılmıştır.

H. Tip 1: Bu grupta kuş cinslerinden oluşan doldurma bezemeleri bulunmaktadır. 3 blok üzerinde görülen kartal betimleri kendi içinde farklılıklar göstermektedir. Antalya Arkeoloji Müzesi’nde yer alan blok üzerindeki betimde girland askısından çıkan bir başak üzerinde betimlenmiştir. Kartalın başı arkaya doğru dönük vaziyettedir ve ağzında zeytin dalı bulunmaktadır (**Kat. No. 179**). Aizanoi’den ele geçen blok üzerinde yer alan kartal bir kaide üzerinde durmaktadır ve gövdesi profilden verilmiştir (**Kat. No. 09**). Tlos Tiyatrasu orthostatları üzerinde yer alan kartal figürü ise kanatları açık şekilde cepheden verilmiştir (**Kat. No. 243**). Pergamon Athena Tapınağı frizleri üzerinde ise diğerlerinden

---

⁵⁷¹ Dekorasyonda kullanılan doldurma bezemeleri içinde cinsiyeti tespit edilemeyen bezemeler insan başı olarak genel bir başlık altında değerlendirilmiştir. Cinsiyetleri belirlenenler ise kadın ve erkek olarak ayrı başlıklar altında değerlendirilmiştir.

farklı olarak kanatlarını iki yana açmış şekilde cepheden betimlenmiş bir baykuş yer almaktadır (**Kat. No. 57**).

H. Tip 2: Bu grupta yer alan blok üzerinde doldurma bezemesi olarak birbirinden farklı iki yılan betimi kullanılmıştır (**Kat. No. 64**).

H. Tip 3: Bloklarda taşıyıcı olarak sıklıkla karşımıza çıkan etli boğa başları doldurma bezemesi olarak nadiren de olsa karşımıza çıkmaktadır. Etli boğa başları **Kat. No. 189 ve 238** numaralı örnekler üzerinde görülmektedir. **Kat. No. 189** üzerinde yer alan etli boğa başı boncuk dizileri ile süslenmiştir.

H. Tip 4: Bu grupta yer alan doldurma bezemeleri aslan başlarından oluşmaktadır. Doldurma bezemelerinin üçü de farklı dönemlere aittir. Hellenistik Dönem'e ait olan ilk örnek (**Kat. No. 61**) Bergama Arkeoloji Müzesi'nde yer alan blok üzerindedir. Geniş bir yeleye sahip olan aslanın ağız açık ve dil dışa sarkmış durumdadır. İkinci örnek ise Augustus Dönemi'ne tarihlendirilen Miletos Ara Augusti yapısının orthostatları üzerinde yer alan aslan başıdır (**Kat. No. 157**). Aslan başı geniş, düzenli şekilde betimlenmiş yuvarlak formlu bir yeleye sahiptir. Üçüncü örnek ise Magnesia'dan ele geçen orthostat bloğu üzerinde yer alan aslan başı betimidir. Bu betimde aslanın yeleleri dağınık şekildedir ve ağzında bir gem yer almaktadır (**Kat. No. 139**). Bu üç betimde tiopojik benzerlik yer alırken yelelerin işlenişi açısından stilistik farklılıklar görülmektedir.

H. Tip 5: Kremna Severuslar Tapınağı frizlerinde yer alan dekorasyonda doldurma bezemesi olarak kullanılan hayvan betimleridir. Tipolojik olarak aynı şekilde betimlenen domuz ve leopar'ın gövdesi profilden verilmiştir. Her iki hayvanın ayak hareketlerinden anlaşılacağı üzere öne doğru hamle yapar şekildedir.

Mitolojik Varlıklar

Yukarıda belirtilen medusa başlarının dışında doldurma bezemesi olan mitolojik varlıklar Satyr başı (**Kat. No. 96**), globus üzerinde duran Nike (**Kat. No. 216**)⁵⁷², Bacchus (Dionysos) (**Kat. No. 214**) ile Helios (Yarhibol) büstü (**Kat. No. 219**) ve Attis başı (**Kat. No. 04**) gibi öğelerdir. İstanbul Arkeoloji Müzesi'nde sergilenen orthostat bloğu üzerinde doldurma bezemesi olan satyr başı uzun saç ve sakallara sahiptir. **Kat. No. 219** numaralı örnekte kullanılan doldurma bezemesi erkek figürüdür. Vücudunun üst kısmı çıplak olan figürün başının etrafında iki sıra boncuk şeklindeki saç ve üzerindeki hare şeklindeki şualar bu betimin Likya Bölgesinde sık karşılaşılan güneş tanrısı Helios / Yarhibol'un geç dönem betimi olduğu anlaşılmaktadır⁵⁷³. Bölgede görülen süslemelerdeki Suriye etkisi açıkça görülmekte olup, Palmyra üçlüsü olarak bilinen Yarhibol (güneş), Aglibol (ay) ve Bel üçlüsünden birisi olan Yarhibol betimlerine Mezopotomya bölgesinde sıklıkla karşılaşılmaktadır⁵⁷⁴. Blok üzerinde dekorasyonunda kullanılan taşıyıcı koç başı betimi stilistik olarak yine Side Müzesi'nde sergilenen Geç Antikçağ'a tarihlenen parapet bloğu (**Kat. No. 217**) üzerinde kullanılan koç başları ile aynıdır. Doldurma bezemesi olarak

---

⁵⁷² Roma Erken İmparatorluk Dönemi'ne tarihlenen globus üzerinde duran Nike örneği için bkz. <https://www.mfa.org/collections/object/statuette-of-flying-victory-152710>

⁵⁷³ Helios için bkz. Rapp 1886-1890, 1993-2026; Jessen 1912, 58-93; Hoffmann 1963, 117; Kozanoğlu 1994, 218, 229; Abbasoğlu 1994, 29; Sznycer 2000, 58-60; Erhat 2002, 133-134; Korkmaz 2012, 134; Howatson 2013, 369.

⁵⁷⁴ Teixidor 1977, 110-113; Teixidor 1977, 1-25, 130-136, Plate X-1, XXXI-2; Stern 2001, 362-363; Gawlikowski 2015, 247-255;

<https://www.khanacademy.org/humanities/ancient-art-civilizations/palmyra/a/template-of-bel-palmyra>

kullanılan Helios/Yarhibol betimi topolojik olarak Perge’de yer alan soffitler⁵⁷⁵ üzerindeki Helios betimlerine bezese de doldurma bezemesinde kullanılan işçilik ve taşıyıcı koç başının stilistik olarak Geç Antikçağ örneğinde yer alan koç başına **(Kat. No. 217)** benzemesi bu bloğun da Geç Antikçağ’a tarihlendirilmesini sağlamaktadır.

Objeler

Yapılan çalışmada doldurma bezemesi olarak kullanılan objeler Side Müzesinde sergilenen ve Augustus Dönemi’ne tarihlenen dekorasyonda yer alan *Calyx Krater – Cista Mystica*⁵⁷⁶ **(Kat. No. 216)** ve Side Tiyatrosu’nda sergilenen blok üzerinde kullanılan Aulos **(Kat. No. 218)** ile Side Müzesi’nde sergilenen Geç Antikçağ’a tarihlenmiş olan çeşme yapısı parapet blokları üzerindeki Yunan Haçı’dır **(Kat. No. 217)**⁵⁷⁷.

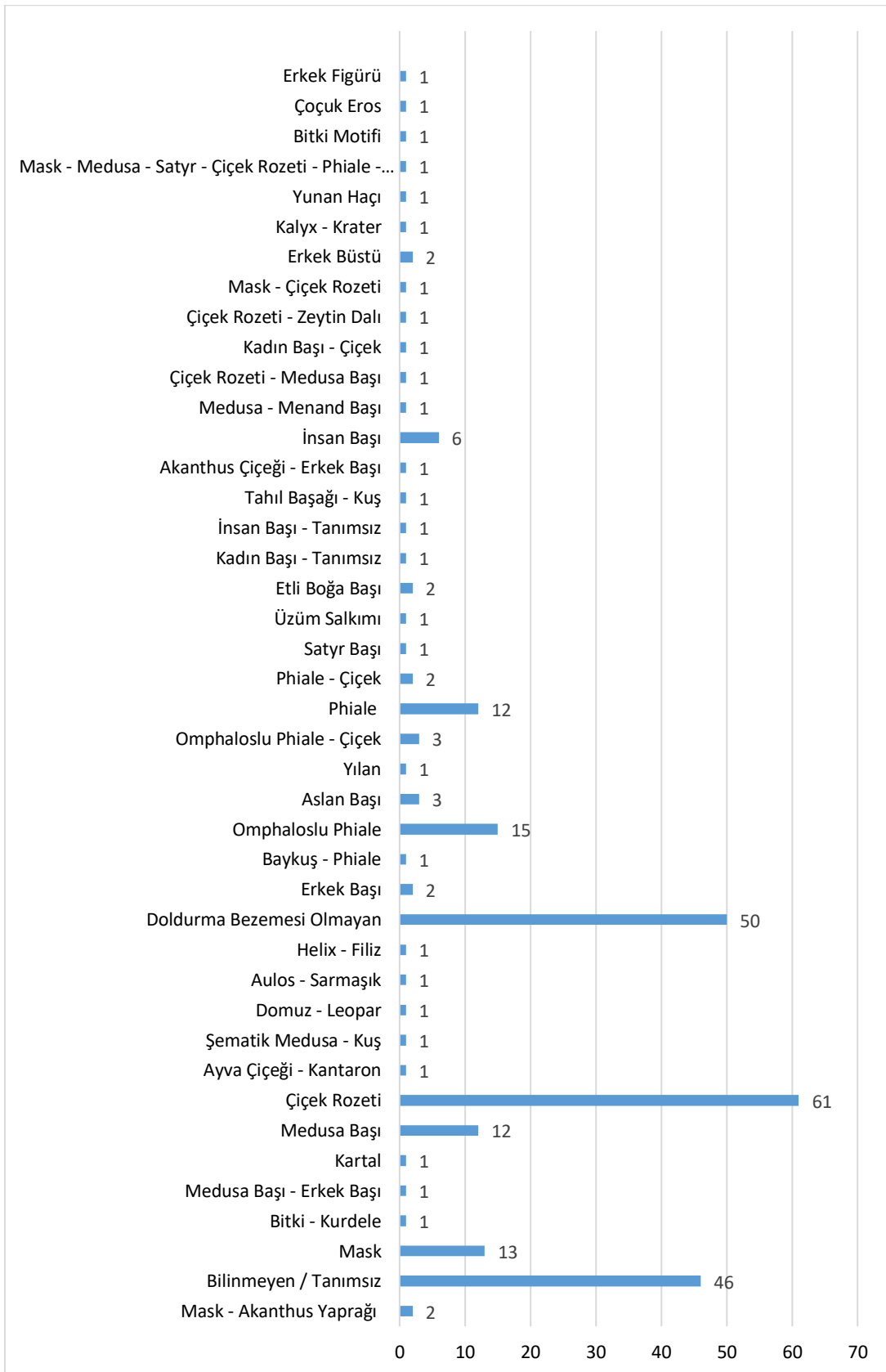
Tlos Tiyatrosu orthostatlarında yer alan dekorasyonda **(Kat. No. 243)** doldurma bezemesi olarak mask-Medusa, başı-satyr-çiçek, rozeti-phiale-kartal-kalkan ve tanrı Men’den oluşan farklı doldurma bezemeleri kullanılmıştır.

---

⁵⁷⁵ Abbasoğlu 1994, 89, Levha XXXIV- Res.1, XXXV- Res. 1, Levha XXXVI- Res. 1, Levha XXXVII-Res. 1.

⁵⁷⁶ Kosmetatou 1998, 11-19; Winkler-Horaček 2010, 457-478, Taf. 61-62.

⁵⁷⁷ Yıldırım 2015, 525-527.

Grafik 5: Girland dekorasyonunda kullanılan doldurma bezemelerinin sayısal dağılımı

5. ANADOLU’DA HELLENİSTİK VE ROMA DÖNEMİ CEPHE MİMARİSİNDE GİRLAND DEKORASYONUNUN TİPOLOJİK VE STİLİSTİK GELİŞİMİ

5.1. Hellenistik Dönem

Anadolu’da Hellenistik Dönem’den başlayarak Roma Dönemi sonuna kadar sevilerek kullanılan girland dekorasyonunun stilistik gelişiminin, ortaya çıkışından itibaren takip edilebildiği eldeki verilerle ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Hellenistik Dönem’in erken evrelerinde (MÖ 330 – 200) Batı Anadolu’da yöneticilerin tanrılaştırıldığı bir dönemdir. MÖ 4. yüzyılın sonlarından itibaren, Hellenistik hükümdarların tanrılaştırılmasıyla birlikte, varlıklı aileler, ölmüş bir akrabanın halk tarafından anılması ve kahramanlaştırılması için kentlerde anıtların yapılması ve bu kişilerin toplumda *euergetes* olarak tanınmasını sağlamıştır. Erken Hellenistik Dönem’de mimarlar ve heykeltıraşlar, yöneticiler ve varlıklı aileler için yapılan anıtlar üzerinde çalışmaya yönlendirilmiştir⁵⁷⁸. Bu gelişmeler sonucunda, kahramanlaştırılan ya da tanrılaştırılan kişiler adına yapılar büyük ve gösterişli yapılar haline dönüşürken, dini yapılar daha küçük ve sade şekilde süslenmiştir. Hellenistik Dönem’de mimari dinsel etkilerden oldukça arınmıştır⁵⁷⁹. Böylece dini yapılar için harcanabilecek maddi destekler anıtsal yapılara yönelmiş, tanrılardan ziyade kişilerin yüceltildiği yapıların cömertçe süslenmesini sağlamıştır⁵⁸⁰.

MÖ 200 – MÖ 130 yılları arasında anıtsal yapılar için harcanan maddi destekler yeniden dini yapılara yönelmiş ve eski tanrılar yeniden önem kazanmıştır. Bu dönüşümün

---

⁵⁷⁸ Webb 1996, 4.

⁵⁷⁹ Akurgal 2003, 211.

⁵⁸⁰ Webb 1996, 4-5.

Priene Athena Altarı, Teos Dionysos Tapınağı, Magnesia Artemis Tapınağı ve Altarı gibi yapılardan takip edilebildiği Webb tarafından öne sürülmüştür⁵⁸¹. Bu dönemin mimari yapılarında hala birçok yönü ile tartışılan Hermogenes'in etkisinin olduğu kabul edilmektedir. Webb, Alabanda ve Chryse Apollon Smintheus Tapınağı ile birçok anıtsal altların bu geleneğin sürdürdüğünü düşünmektedir⁵⁸².

Hellenistik Dönem'in sonları olarak değerlendirebileceğimiz MÖ 130 – MÖ 30 tarihleri arasında ise III. Attalos'un vasiyeti üzerine Pergamon'un Roma'ya bağlanması önemli bir siyasi gelişme olarak kabul edilmektedir⁵⁸³. Bu dönemde, basit şekilde süslenmiş kamusal yapılar karşımıza çıkmaktadır⁵⁸⁴. Kişileri ve kahramanları onurlandıran büyük yapılar da inşa edilmiştir. Lagina Hekate Tapınağı dönemin tek Hermogenes etkili dini yapısıdır. Geç Hellenistik Dönem MÖ 1. yüzyılın sonlarında sona ermiş, Miletos, Ephesos gibi dönemin büyük kentleri yeni imar faaliyetleri ile Roma şehirlerine dönüştürülmüştür⁵⁸⁵.

---

⁵⁸¹ Bu yapılar için verilen tarihler dekorasyonun stilistik değerlendirilmesinde tartışılmaktadır.

⁵⁸² Webb 1996, 4.

⁵⁸³ Hansen 1947, 140; Gehrke 2014, 138.

⁵⁸⁴ Hellenistik Dönem kamusal yapıları için bkz Webb 1990, 8.

⁵⁸⁵ Akurgal 2003, 211-212; Webb 1996, 5. Çalışma içerisinde eserler Hellenistik Dönem ve Roma Dönemi olarak iki ana başlık altında incelenmiş, Roma Dönemi ise kendi içerisinde Erken İmparatorluk Dönemi'nden başlayarak Anadolu'daki egemenlikleri ve imar faaliyetlerinden yola çıkarak "İulius-Claudiuslar Dönemi", "Flaviuslar Dönemi", "Evlatlık İmparatorlar Dönemi", "Antoninler Dönemi", "Severuslar Dönemi", "Asker

Tam anlamı ile girland dekorasyonu mimari yapılar üzerinde Hellenistik Dönem’de görülmeye başlansa da Klasik Dönem’e tarihlenen (MÖ 377 – 353) Labraunda Andron B frizlerini gliflerin üst köşelerindeki bağlama halkaları nedeni ile Hellstörn tarafından girland dekorasyonu kullanılan en erken örnek olarak önerilmektedir⁵⁸⁶.

5.1.1. Hellenistik Dönem’e Tarihlendirilmiş Örnekler (MÖ 330-30)

1900’lü yılların başlarından itibaren günümüze kadar yapılan çalışmalarda tespit edilen ve Hellenistik Dönem’e tarihlenen 13 örnek yer alırken, bunlardan 4 tanesi Hellenistik Dönem’in erken evrelerine tarihlendirilmiştir. Bu örneklerden ilki MÖ 302-263 yılları arasına tarihlendirilen Pergamon Demeter Tapınağı friz bloğu⁵⁸⁷ (**Kat. No. 59**), ikinci örnek Kyme Antik Kenti’nden ele geçmiş MÖ 302-263 yılları arasına tarihlendirilen friz bloğu⁵⁸⁸ (**Kat. No. 128**), üçüncü örnek Klaros Apollon Kutsal Alanı’ndan ele geçmiş MÖ 240/230 - MÖ 160/150 yıllarına tarihlendirilmiş orthostat

---

İmparatorlar Dönemi” ve “Geç Antikçağ” olmak üzere farklı egemenliklere göre değerlendirilmiştir.

⁵⁸⁶ Hellstörn – Thierme 1981, 73; Hellstörn 1996, 164-169.

⁵⁸⁷ Hepding 1910, 437, Taf. 20,4; Dörpfeld 1910, 379-384, Abb. 8, Taf.20-21; Napp 1930, 3; Stephan 1931, 27,68; AvP XI 1, 1968, Taf. 64; Strocka 1978, 891-893, Taf. 202-206; Berges 1986, 47. 51. 91, Abb. 38a-b; Pfrommer 1987, 179; Fraser 1990, Abb.164; Rumscheid 1992, 347-350, Taf. 42.

⁵⁸⁸ Mendel III, 1094; Rumscheid 1994, Taf. 63.4.

bloğu⁵⁸⁹ (**Kat. No. 119**) ve son olarak dördüncü örnek MÖ 221-220 yıllarına tarihlenen Magnesia Artemis Altarı friz bloğudur (**Kat. No. 140**)⁵⁹⁰.

Hellenistik Dönem'in erken evrelerine tarihlenen örnekler incelendiğinde tipolojik ve stilistik özellikler şu şekilde tespit edilmiştir. Örnekler tipolojik olarak incelendiğinde taşıyıcıların kurukafa (bukranion), etli boğa başı (bukephalion) ve omphaloslu phiale gibi farklı öğelerden oluştuğu görülmektedir. Taşıyıcılar stilistik olarak değerlendirildiğinde ise kurukafaların göz çukurlukları başın iki yanında olup çizgilerle sınırlandırılmıştır. Kurukafa üzerinde boynuz çıkıntıları ya da boynuzlar görülür. Burun iki yandan aşağıya doğru sivrilmektedir. Kurukafa yüzeyleri oldukça pürüzsüzdür. Etli boğa başı üzerinde göz, kulak ve saç düzenlemeleri belirgindir. Taşıyıcılar üzerinde boncuk süslemesi (infulae/tespih) görülmektedir. Taşıyıcı omphaloslu phiale ise geniş bir ağız kenarına sahip olup sığdır (**Kat. No. 59, 119**). Hellenistik Dönem'in erken evrelerinde görülen friz bloklarında yer alan askılar genellikle defne yapraklarından oluşmaktadır⁵⁹¹. Askı tek tip yapraktan oluşmakta ve askı kalın olmamakla birlikte genişliği her noktada aynıdır. Askılar taşıyıcılar ve kullanım yerlerine bağlı olarak merkeze doğru salınım yapmaktadır. Friz (**Kat. No. 59, 128, 140**) ve orthostat (**Kat. No. 119**) üzerindeki kullanım örnekleri dikkate alındığında askıların aynı dönemde farklı şekilde salınım yaptıkları görülmektedir. Askıyı oluşturan yapraklar **Kat. No. 59, 119, 128**'de taşıyıcı üzerinden aynı yöne doğru devam ederken, Magnesia örneğinde ise taşıyıcı üzerinden askı merkezine doğru farklı yönlerde devam eder şekildedir (**Kat. No.**

---

⁵⁸⁹ Rumscheid 1994, 280-281, 287-288, 294, Taf. 56-6 (85).

⁵⁹⁰ Humann Et. al. 1904, 94, Abb. 92; Gerkan 1923-24, 344-348; Gerkan 1929, 9-10, Abb. 4; Özgan 1982, 196-209; Rumscheid 1994, 39, Taf. 85.

⁵⁹¹ Meurer, ilk girland askısı örneğinin nane yapraklarından oluşturulduğunu söylemektedir. bkz. Meurer 1907, 8-9.

140). Askıyı oluşturan yapraklar birbiri üzerine bindirilmiş ve yaprakların uçları dışa dönük şekilde betimlenmiştir. Yapraklar arasında yuvarlak formu küçük defne bitkisinin meyveleri görülmektedir.

Erken örneklerde kullanılan doldurma bezemeleri sade, sığ omphaloslu phiale şeklindedir (**Kat. No. 59, 119**). Phialeler bu dönemde askıya oldukça yakın şekilde konumlandırılmıştır. Magnesia örneği üzerinde ise doldurma bezemesi olarak çiçek rozetleri görülmeye başlanmıştır (**Kat. No. 140**). Kyme'den (**Kat. No. 128**) ele geçen friz bloğunda askı üzerinde doldurma bezemesi olarak değerlendirilebilecek çocuk Eros betimleri görülmektedir.

Askı üzerinde bağlayıcı olarak kurdele görülmektedir. Kurdeleler yaprakları askı merkezinde ve taşıyıcı üzerinde sıkıca sarmaktadır. Askıyı saran kurdele kenarları oval biçimli şeritler halindedir.

Hellenistik Dönem'in ortalarında ise (MÖ 200-130) girland dekorasyonunda tipolojik ve stilistik değişiklikler görülmeye başlanmaktadır. Bergama Arkeoloji Müzesi'nde sergilenen ve MÖ 197-159 yılları arasına tarihlendirilen orthostat bloğu (**Kat. No. 63**) üzerindeki dekorasyon bu değişimin ilk örneklerindendir. İkinci örnek Pergamon Athena Kutsal Alanı Propylonu friz bloğudur (**Kat. No. 57**). Bu örnek de MÖ 197 – 159 yılları arasına tarihlenmektedir. Üçüncü örnek ise Priene Gymnasion Ana Binası'na ait friz blokları olup MÖ 150'lere tarihlenmektedir (**Kat. No. 202**). Dördüncü örnek ise Pergamon Antik Kenti'nden ele geçen, İstanbul Arkeoloji Müzesi'nde sergilenen örnektir (**Kat. No. 61**). Bu örnek Rumscheid tarafından Yüksek Hellenistik Dönem'e (MÖ 150'ler) tarihlendirilmiştir⁵⁹².

---

⁵⁹² Rumscheid 1994, 275, 277, 287, 294 Taf. 139,4.

Hellenistik Dönem'in ortalarında girland dekorasyonu öğelerindeki değişiklik açık şekilde görülmektedir. Taşıyıcı olarak şematik biçimli kurukafa ve kaliteli işçilikli etli boğa başı hala görülürken, koç başı ve kartal figürleri de kullanılmaya başlanmıştır **(Kat. No. 57, 63)**. Kurukafa betimi Hellenistik Dönem'in erken evrelerinde stilistik olarak farklı şekilde işlenmiştir. Göz çukurlukları başın iki yanında fakat şematik şekildedir. Burun göz çukurluklarından itibaren düz bir hat şeklinde aşağıya doğru uzanmakta olup, uç kısmı köşelidir **(Kat. No. 202)**. Etli boğa başları üzerinde tüm detaylar ayrıntılı şekilde işlenmiş olup başlar canlı bir görüntü sergilemektedir. Etli boğa başları boncuk dizileri (tespih/İnfulae) ile süslenmektedir **(Kat. 57, 61, 63)**. Orta Hellenistik Dönem'e tarihlenen örneklerde diğer öğelerde olduğu gibi askılarda da çeşitlilik görülmeye başlanmıştır. Askılar defne yapraklarının **(Kat. No. 63, 202)** yanı sıra, meşe **(Kat. No. 57)** gibi farklı bitkilerin yapraklarından ve boncuk dizilerinden **(Kat. No. 61)** de oluşturulmaktadır. Boncuk dizilerinden oluşan askılar Hellenistik Dönem'in ortalarına ilk kez görülmektedir. Bu dönemde farklı tür bitki yapraklarından oluşturulan askılar karşımıza çıksa da bu farklı tür yapraklar karışık şekilde aynı askıda kullanılmamaktadır. Pergamon örneklerinde olduğu gibi **(Kat. No. 57, 63)** canlılığı vurgulayan taşıyıcıların olduğu dekorasyonlarda askı kalınlığı her noktada aynı olup, askıları oluşturan yaprakların uçları zeminden koparak hareketli bir form almaya başlamıştır. Defne ve meşe gibi farklı bitkilerin yapraklarından oluşan askıların yanında tek sıra boncuklardan oluşan askılar da bu dönem de görülmeye başlanmıştır **(Kat. No. 61)**. Erken Hellenistik Dönem'de görülmeye başlayan taşıyıcının her iki yanından aşağıya doğru sarkan boncuk dizileri (tespih/İnfulae) bu dönemde yaygınlaşmaya başlamıştır. Boncuk dizilerinin uç kısımları daha küçük boncuklardan oluşan ince dizilerle **(Kat. No. 57, 61)** ya da çan şeklindeki **(Kat. No. 63)** püsküllerle şekillendirilmektedir.

Bu dönemde girland dekorasyonunda doldurma bezemeleri çeşitlilik göstermektedir. Hellenistik Dönem'in başlarında görülen sade biçimli phialelerin yerine

todosunda bitkisel motiflerin olduğu (Kat. No. 202) ve farklı tiplerde süslemeleri olan kaburgalı phialeler görölmeye başlanmıştır (Kat. No. 57, 63). Hellenistik Dönem’de phialelerde görülen bu çeşitliliğin yanı sıra, aslan başı ya da baykuş gibi hayvan betimlerinden oluşan doldurma bezemeleri de ortaya çıkmıştır (Kat. No. 57, 61). Girland dekorasyonunda taşıyıcının iki yanında aşağıya doğru sarkan kurdele uçları ise ilk kez Priene Gymnasion Ana Binası frizlerinde görölmektedir (Kat. No. 202).

Hellenistik Dönemin sonlarında ise (MÖ 130-30) daha önce belirlenen tipolojik ve stilistik özellikler bazı öğelerde sürdürölürken bazı öğelerde ise değışiklikler göstermektedir. Hellenistik Dönem’in son evresine tarihlenen üzerinde girland dekorasyon bulunduran 4 adet mimari blok bulunmaktadır. Bu örneklerden ilki Pergamon Hellenistik Tiyatro’ya ait friz bloğudur (Kat. No. 62). İkinci örnek Miletos Athena Tapınağı kutsal alanı kuzey kanadında yer alan friz üzerinde bulunan süslemedir (Kat. No. 155). Üçüncü örnek Pergamon Gymnasion Yukarı Teras, Diodoros Paspasos Exedrası anta başlığı (MÖ 69-60) üst bitim boynu üzerinde yer alan dekorasyondur (Kat. No. 58). Dördüncü örnek ise Aigai Apollon Chresterios Tapınağı frizleri (MÖ 46-30) üzerinde yer alan girland dekorasyonudur (Kat. No. 07).

Hellenistik Dönem sonlarına tarihlenen girland dekorasyonlarında taşıyıcı olarak kurukafa boğa başı (Kat. No. 07) ve etli boğa başı (Kat. No. 155) kullanımı devam ederken mask (Kat. No. 62) ve Eros kullanımı (Kat. No. 58) ilk kez karşımıza çıkmaktadır. Dekorasyonda ilk kez sarmaşık bitkisinin askıda kullanımı görölmeye başlansa da askıyı oluşturan tek tip yaprak kullanımı ve yaprakların farklı yönlerle doğru ilerler şekildeki düzenlemesi devam etmektedir. Dekorasyon üzerindeki askı kalınlıkları ise her noktada aynıdır. Hellenistik Dönem sonlarında görülen dekorasyonunda doldurma bezemesi olarak Phiale ve çiçek rozeti kullanılmaya devam etmektedir ancak doldurma bezemesinin kullanılmadığı örnekler de görölmektedir (Kat. No. 58, 62). Hellenistik

Dönem sonlarında girland dekorasyonunda tüm askıyı boydan başa eğimli şekilde saran geniş kurdeleler de ilk defa görülmeye başlanmıştır (**Kat. No. 155**).

5.1.2. Tipolojik ve Stilistik Değerlendirme ile Hellenistik Dönem'e Tarihlendirilen Örnekler

Hellenistik Dönem'in erken evresine stilistik olarak tarihlenen 4 örnek bulunmaktadır⁵⁹³. Örneklerden ilki İzmir Arkeoloji Müzesi'nde sergilenen friz bloğu parçasıdır (**Kat. No. 105**). Blok üzerinde yer alan dekorasyonda bu dönemin karakteristik özelliği olan askılarda tek tip yaprak kullanımı, askının hacimsiz ve kalınlığının her noktada aynı olması ile doldurma bezemesi olarak, sade, sığ bir phiale kullanılması bloğun Hellenistik Dönem'e tarihlendirilmesini sağlamaktadır. Dekorasyonda yer alan askı defne yapraklarından oluşmaktadır. Askıyı oluşturan yapraklar uzun ve birbiri üzerine biner şekilde boğumlar halinde betimlenmiştir. Dekorasyonda yarısı görülen phiale geniş ağız kenarına sahip olup sığdır. Bu özellikleri ile Klaros (**Kat. No. 119**) ve Pergamon'dan (**Kat. No. 59**) ele geçen friz blokları üzerinde doldurma bezemesi olarak kullanılan phialelere benzemektedir. Bu tipolojik ve stilistik özellikleri nedeni ile blok (**Kat. No. 105**) Hellenistik Dönem'in başlarına (MÖ 330-200) ait olmalıdır.

Değerlendirilen ikinci örnek ise Metropolis Antik Kenti'nden ele geçen kaplama parçasıdır (**Kat. No. 154**). Blok büyük oranda kırıktır. Blok üzerindeki dekorasyonda sade, sığ bir phiale görülmektedir. Askıyı oluşturan yaprak izlerinden yaprakların her iki

---

⁵⁹³ Çalışma kapsamında belirlenen örneklerin bazıları yayınlanmış fakat değerlendirilmemiştir. Bu nedenle bu örneklerde tipolojik ve stilistik değerlendirme başlığı altında yeniden ele alınmıştır.

yandan merkeze doğru farklı yönde devam eder şekilde düzenlenmiş olduğu anlaşılmaktadır. Askı kalınlığı her noktada aynıdır. Doldurma bezemesi olarak kullanılan phiale tipolojik olarak Klaros'tan ele geçen orthostat bloğu üzerindeki phiale ile benzerdir. Yukarıda da anlatıldığı üzere blok üzerinde yer alan dekorasyon tipolojik ve stilistik olarak incelendiğinde Hellenistik Dönem özelliklerini göstermektedir. Bu nedenle bu eser Hellenistik Dönem'e tarihlenebilir. Muğla Marmaris Arkeoloji Müzesi'nde sergilenen ve müze kayıtlarında Knidos'tan ele geçtiği bilinen friz bloğu **(Kat. No. 121)** üzerindeki dekorasyonda taşıyıcı olarak etli geyik başı yer almaktadır. Askı ise defne yapraklarından oluşmakta olup, yapraklar tek yönde devam eder şekilde düzenlenmiştir. Yapraklar arasında küçük yuvarlak defne meyveleri görünür şekildedir. Uçları sivri yapraklar yoğun olarak sıralanmış, askı hacimli bir görünüme sahip olmuştur. Askının yapraklarının tek yönde devam eder şekilde düzenlenmesi, yapraklarının uçlarının sivri, aralarda ise meyvelerinin olması Klaros'tan ele geçen **(Kat. No. 119)** dekorasyonla stilistik olarak benzese de askının hacimli olması Kyme'den ele geçen friz **(Kat. No. 128)** üzerinde yer alan askıyla tipolojik olarak benzemektedir. Bu benzerliklerden yola çıkarak bu eser de Hellenistik Dönem'e tarihlenmektedir.

Limyra Antik Kenti'nden ele geçen friz bloğu üzerindeki **(Kat. No. 137)** dekorasyonda taşıyıcı olarak omphaloslu phiale ve kurukafa boğa başı kullanılmıştır. Phialelerin gövdeleri üzerinde kaburga bezemesi, ortalarında ise ayrı bir bölüm gibi görülen omphaloslar yer almaktadır. Kurukafa betimi şematik olup, Priene Gymnasion Ana Binası frizleri üzerinde yer alan taşıyıcı gibi göz çukurlukları iki yanda ve burun aşağıya doğru düz şekilde uzanmaktadır **(Kat. No. 202)**. Dekorasyonda yer alan askı ise daha önceki askılardan farklı olarak boncuklardan (tespih) oluşmaktadır. Askı, taşıyıcılar üzerinden geçtikten sonra merkezde yer alan kurukafa boğa başının boynuzlarına dolanarak başın iki yanından aşağıya doğru sarmaktadır, boncuklardan oluşan askıların uçlarında çan biçimli püsküller yer almaktadır **(Kat. No. 137)**. Örnek üzerindeki

dekorasyon Priene örneğindeki **(Kat. No. 202)** taşıyıcı benzerliği ve Pergamon örneğindeki askı benzerliği nedeni ile Hellenistik Dönem'e tarihlenmektedir.

Stilistik olarak Hellenistik Dönem'e tarihlenen diğer bir örnek Bergama Arkeoloji Müzesi'nde yer alan friz bloğudur **(Kat. No. 68)**. Blok üzerindeki dekorasyonda taşıyıcı olarak sade omphaloslu phiale yer alır. Taşıyıcı tanımlanamamakla beraber kurukafa boğa başı olmalıdır. Askı olarak Limyra örneği **(Kat. No. 137)** ve Pergamon örneğinde **(Kat. No. 61)** olduğu gibi boncuk dizisi (Tespilh/Infulae) kullanılmıştır. Askı taşıyıcı üzerinden geçerek kurukafa boğa başının boynuzuna dolanıp başın iki yanından aşağıya doğru uzanmaktadır. Boncuk askısının uç kısmında çan biçimli püskül yer almaktadır. Blok üzerinde taşıyıcı olarak kalın ağız kenarlı, sığ omphaloslu phiale yer almaktadır. Phiale, Klaros'tan ele geçen orthostat **(Kat. No. 119)** üzerinde yer alan taşıyıcı ile tipolojik olarak benzerdir. Bu blok üzerindeki dekorasyonda yer alan taşıyıcı ve askı nedeni ile örnek stilistik olarak Hellenistik Dönem'e (MÖ 150'lere) tarihlenmiştir.

Çalışma kapsamında Hellenistik Dönem sonuna tarihlenebilecek 5 örnek bulunmaktadır. İlk olarak, Manisa Arkeoloji Müzesi'nde sergilenen friz bloğu **(Kat. No. 144)** üzerinde yer alan dekorasyon incelendiğinde, taşıyıcı kurukafaların formu, göz çukurluklarının yanlarda olması, boncuk süslemelerinin ve püsküllerinin kullanımı stilistik olarak Geç Hellenistik Dönem süslemelerine benzemektedir. Yine dekorasyonda yer alan askının (saz/kamış yaprağı) tek tip yapraktan oluşturularak, merkezde kurdele tarafından sıkıca sarılması Aigai Apollon Chresterios Tapınağı frizlerinde **(Kat. No. 07)** yer alan iri yapraklardan oluşan askı ile benzerdir. Dekorasyonda yer alan taşıyıcı iri boynuzları, başın iki yanında orta kısımda yer alan göz çukurları ve askıyı sıkıca saran kurdele ile Miletos Athena Kutsal Alanın Kuzey Kanadında yer alan friz **(Kat. No. 155)** bloğu ile çağdaştır. Dekorasyonda doldurma bezemesi olarak geniş ağız kenarı olan sığ phiale ve kaburgalı phiale kullanılmıştır. Benzer phiale örnekleri Priene Gymnasion

frizinde **(Kat. No. 202)**, Klaros orthostat bloğu üzerinde **(Kat. No. 119)**, Bergama Arkeoloji Müzesi'nde yer alan friz üzerinde **(Kat. No. 68)** yer almaktadır.

İkinci örnek ise Apollonia ad Rhyndakos kentine ait friz bloğu üzerinde yer alan dekorasyondur **(Kat. No. 49)**. Blok üzerindeki dekorasyon yüzeyi tahrip olmuştur ve bu nedenle tanımlamak oldukça zordur. Bloğun kısa kenarı üzerindeki kurukafa betiminde göz çukurluklarının başın iki yanında ve şematik olması Hellenistik Dönem'de görülen kurukafa betimleri **(Kat. No. 07, 77, 202)** ile stilistik olarak benzemektedir. Taşıyıcı kurukafa boncuk dizileri ile süslenmiş olup askı kalınlığı da her noktada aynıdır. Hellenistik Dönem özelliklerinden biri olan doldurma bezemesinin askıya bitişik olması bloğun bu döneme tarihlendirilmesine yardımcı olmaktadır.

Stilistik olarak Hellenistik Dönem'e tarihlenen diğer bir örnek ise İzmir Arkeoloji Müzesi'nde sergilenen friz bloğu parçasıdır **(Kat. No. 104)**. Blok üzerindeki dekorasyonda taşıyıcı olarak etli boğa başı, askı olarak ise tek tip defne yaprağı kullanılmıştır. Yapraklar askı yüzeyine yapışık şekilde uçları sivri, yapraklar üzerinde orta damarları belirgin şekilde betimlenmiştir. Bu haliyle askı Gökçeada'dan ele geçen örneklerle **(Kat. No. 77)** stilistik olarak benzemektedir. Taşıyıcının iki yanında ucu çan biçimli boncuk dizileri yer almaktadır. Doldurma bezemesi olarak ise küçük bir parçası görülen, benzerlerini Hellenistik Dönem'de **(Kat. No. 07, 59, 68, 105, 154, 202)** yaygın olarak gördüğümüz geniş ağız kenarlı sığ phiale kullanılmıştır. Blok üzerindeki taşıyıcı etli boğa başı detaylı şekilde işlenmiş, burun kemiği ve burun kısmı belirgindir. Bu özellikleri ile Bergama Arkeoloji Müzesi'nde yer alan **(Kat. No. 63)** orthostat bloğu üzerindeki taşıyıcı ile stilistik olarak benzerdir.

Geç Hellenistik Dönem'e tarihlenen diğer bir blok ise Çanakkale Arkeoloji Müzesi'nde sergilenen İmroz/Gökçeada'dan ele geçen friz bloğudur **(Kat. No. 77)**. Blok dekorasyonunda kullanılan taşıyıcı kurukafa Manisa Arkeoloji Müzesi'nde sergilenen

örnek üzerindeki taşıyıcı ile benzerdir⁵⁹⁴(**Kat. No. 144**). Askıyı oluşturan defne yaprakları uçları kama gibi sivri ve ortalarındaki damar belirgindir. Yaprakların düzenlenmesi dikkate alındığında askıyı oluşturan yapraklar tek tip olup üçgen formu ve uçları sivridir. Yaprak üzerindeki detaylar çizgilerle belirginleştirilmiştir. Yaprakların stilistik özellikleri Kyme’den ele geçen friz (**Kat. No. 128**) üzerindeki askıyı oluşturan yapraklarla benzerdir. Dekorasyonda yer alan doldurma bezemesi olarak kullanılan phiale, sığ ve geniş ağız kenarına sahiptir. Bu tip phiale Manisa Arkeoloji Müzesi’nde (**Kat. No. 144**) sergilenen blok ve Bergama Arkeoloji Müzesi’nde yer alan blok (**Kat. No. 63**) üzerinde görülmektedir. Blok üzerindeki kurukafa taşıyıcılar uçlarında çan biçimli püsküllerin olduğu boncuk dizileri (**Kat. No. 68, 104, 137**) ile süslenmiştir. Gökçeada’dan ele geçen blok üzerindeki dekorasyonda Augustus Dönemi’nde tüm örneklerde görülen doldurma bezemesinin askıdan uzaklaşması bu örneklerle yavaş yavaş ortaya çıkmaya başlamaktadır

Milet Müzesi’nde sergilenen friz bloğunun, üzerindeki dekorasyonda (**Kat. No. 159**) yer alan kurukafa, tek tip askı, doldurma bezemesi ve geniş kurdelelerin kullanılması

---

⁵⁹⁴ Ousterhout-Held 1994 yılında bölgede yapmış oldukları yüzey araştırması sırasında blok tespit edilmiş ve Kazı Sonuçlarında Toplantısı’nda yayınlamışlardır. Yayında blok üzerindeki dekorasyon Samothrake Ptolemaion örneğinde yer alan kurukafa betimlerinden yola çıkarak MÖ 3. yüzyıla (MÖ 285-246) tarihlenmişlerdir. bkz Ousterhout-Held 1997, 63, Res.3. Yapılan karşılaştırmada kurukafa boğa başının Geç Hellenistik Dönem örneklerine benzediği ve askıyı oluşturan yaprakların taşıyıcı üzerinden askı merkezine doğru farklı yönlerde devam eder şekilde düzenlenmesi, askı merkezinde ve taşıyıcı üzerinde ince şeritler halinde bağlanması Geç Hellenistik Dönem özelliği olduğu saptanmıştır. Belirtilen bu nedenlerden dolayı örnek Geç Hellenistik Dönem içerisinde değerlendirilmiştir.

Hellenistik Dönem'in sonlarında görülen özelliklerdir. Dekorasyon üzerindeki askı sivri uçlu defne yapraklarından oluşmakla birlikte hacimli bir form kazanmıştır. Taşıyıcının altında yer alan kurdelenin uçları başın iki yanından dışa doğru açılarak sarmaktadır. Kurdele uçlarının iki yana açılmasıyla birlikte kurdelelerde hareketlilik görülmeye başlanmıştır.

Geç Hellenistik Dönem'e tarihlenen, Çanakkale (**Kat. No. 77**) ve Milet (**Kat. No. 159**) Müzeleri'nde sergilenen bloklar üzerinde yer alan dekorasyonda, doldurma bezemeleri askıdan uzaklaşarak yavaş yavaş merkeze doğru yaklaşmaktadır⁵⁹⁵. Miletos Athena Kutsal Alanı kuzey kanadında (**Kat. No. 155**) ve müzede sergilenen friz (**Kat. No. 159**) üzerindeki dekorasyonda kullanılan kurdeleler Geç Hellenistik Dönem'den Augustus Dönemi'ne geçiş örnekleri olarak değerlendirilebilir.

5.2. Roma İmparatorluk Dönemi

MÖ 31 yılındaki Actium savaşı ile Hellenistik Dönem'in son siyasi gücü olan Ptolemaios Krallığı'nın son bularak, Mısır'ın Roma Eyaleti olması sadece Roma'da uzun süren iç savaşlar döneminin sonu olmamış, aynı zamanda Roma Cumhuriyet Devri'nin son bulmasına neden olmuştur. Bu değişim, Roma Cumhuriyet Dönemi Akdeniz dünyasında yeni bir siyasi çehrenin ortaya çıkmasına neden olmuştur. İmparator Augustus ile başlayan *Principatus Dönemi* ile de Akdeniz dünyasında uzun sürecek bir iç barış dönemi (*Pax Romana*) başlamıştır⁵⁹⁶. Yeni başlayan bu barış süreci beraberinde

---

⁵⁹⁵ Milet Müzesi'nde sergilenen blok üzerindeki dekorasyonda (**Kat. No.159**) doldurma bezemesi olarak kullanılan rozetlerin birisi askı ile bitişik şekilde iken diğeri askıdan uzaklaşmış şekildedir.

⁵⁹⁶ İplikçioğlu 2007, 106.

ekonomik zenginliği ortaya çıkarmış, başta Roma olmak üzere Roma hakimiyetinde olan diğer şehirlerde imar faaliyetleri artmıřtır⁵⁹⁷. Roma egemenliğinde bulunan Anadolu'da da yeni bir gelişim ortamı hazırlanmıştır. Bu ortamın getirdiği refah ve zenginlik özellikle MS 1. ve 2. yüzyılda kendisini gstermiřtir⁵⁹⁸. Barış döneminin (*Pax Romana*) olumlu etkisiyle M 1. yüzyılın 3. eyreğinden itibaren İtalya yarımadasında mimari sslemedeki çeşitliliğin arttığı görülmektedir. Mimari sslemedeki bu çeşitliliğin artması Anadolu'dan Roma'ya göç eden sanatçıların ortaya koyduğu doğu geleneğinin yerel sanat özellikleri ile kaynařmasıdır⁵⁹⁹ ve bu durum Roma İmparatorluk stiline ortaya çıkmasını sağlamıştır. Hellenistik Dönem Pergamon yapılarındaki sade bezeme işçiliği Ephessos yapılarında da Augustus Dönemi boyunca devam etmiřtir⁶⁰⁰. Anadolu'daki yapılaşma faaliyetleri açışından verimsiz evre olarak yorumlanan⁶⁰¹ M 1. yüzyıldaki durgunluğa karşın, başkent Roma'da yavaş yavaş ortaya çıkan İmparatorluk Dönemi sanatının oluşmasını ve gelişmesini sađlamıř⁶⁰² bu gelişim tüm Roma coğrafyasında bölgesel özellikler ve ekonomik koşullara paralel olarak uygulanmıştır. Kısa süre içinde geniş bir coğrafyaya yayılan Roma İmparatorluğu siyasi ve askeri faaliyetlerinin yanı sıra çeşitli

---

⁵⁹⁷ Faulkner 2008, 204, 207.

⁵⁹⁸ İplikioğu 2007, 106.

⁵⁹⁹ Özgan 2013, 32-33.

⁶⁰⁰ Strocka 1988, 291; Tırpan 1998, 62.

⁶⁰¹ Başaran 1995, 60.

⁶⁰² Bu durgunluk dönemi ve tecrübeli usta-sanatçı gruplarının Anadolu'dan merkez Roma'ya g, Roma ordularının Anadolu'daki direnişçi kralları bastırmaya çalıştığı siyasi karışıklık ve ardından gelen ağır vergilerin yarattığı ekonomik kntyle de bağlantılıdır: Karaosmanoğu 1996, 9-10.

alanlardaki imar faaliyetleri ile de ön plana çıkmayı başarmıştır⁶⁰³. Siyasi ve ekonomik zenginliğin yarattığı refah ortamında çalışma fırsatı bulan okul ve atölyeler özgün imparatorluk stiline yaratılması için her türlü yeniliği kullanmış ve bu gelişimin sonucunda Augustus Dönemi'nde temelleri atılan yeni bir akımın oluşmasını sağlamıştır. Oluşan bu akım Augustus sonrasında yönetimi alan hanedanlar tarafında da imparatorluğun çöküşüne kadar devam ettirmiştir⁶⁰⁴.

Hellenistik Dönem'in karakteristik süsleme yapısını yansıtan örneklerde görülen tipolojik ve stilistik özelliklerin Roma İmparatorluk Dönemi'nin başlamasıyla tamamen değiştiği söylenemez. Tam tersine bu dönemde ortaya çıkan sanat okullarının oluşturduğu alt yapı, mimari süslemede görülen Geç Hellenistik özelliklerinin Erken Roma Dönemi yapıtlarında da görülmesine neden olmuştur. Geç Hellenistik ve Erken Roma İmparatorluk örnekleri üzerindeki süslemeleri stilistik olarak ayırt etmek oldukça güç olduğundan, Augustus'un hükümdarlık süreci bazı araştırmacılar tarafından ayrı olarak değerlendirilmiştir⁶⁰⁵.

Roma İmparatorluk Dönemi'nin başlangıcından sonuna kadarki süreçte görülen girland dekorasyonunun incelenmesinde Roma İmparatorluğu'na hakim olan sülaleler ve imparatorlar dikkate alınmıştır. Bu bağlamda örnekler, Erken İmparatorluk Dönemi "Iulius-Claudiuslar (MÖ 31-MS 68)", Orta İmparatorluk Dönemi "Flaviuslar (MS 69-96)", "Evlatlık İmparatorlar (MS 96-138)" ve "Antoninler (MS 138-192)", Geç

---

⁶⁰³ Can 2005, 45.

⁶⁰⁴ Can 2005, 45-46.

⁶⁰⁵ Faulkner 2008, 204-213.

İmparatorluk Dönemi ise “Severuslar (193-235)” ve “Asker İmparatorlar (MS 235-285)” dönemi olarak değerlendirilmektedir⁶⁰⁶.

5.2.1. Erken İmparatorluk Dönemi Örnekleri

Erken İmparatorluk Dönemi örneklerinde yer alan girland dekorasyonunda görülen gelişim açık şekilde takip edilebilmektedir. Bu dönem örneklerinde ilk kez mimari yapı üzerindeki girland dekorasyonunda yer alan askılarda yaprakların yanı sıra meyveler de görülmektedir. Askıyı oluşturan öğelerin ortası askının hacimli bir şekle bürünmesini sağlamıştır. Askı üzerindeki öğeler geniş kurdelelerle sıkıca sarılmış, uçları ise taşıyıcının iki yanından aşağıya doğru uzanmaktadır. Kurdelelerin uçları yuvarlak bitimli olup erken örneklerde katı bir görünüm ortaya koymaktadır. Kurdeleler taşıyıcıların boynuzlarına ilk kez sarılmaktadır. Doldurma bezemeleri iri ve askıdan uzaklaşarak girland yayı merkezine doğru kaymaktadır.

Augustus Dönemi örnekleri için Ara Pacis, başta taşıyıcılar olmak üzere girland dekorasyonunun kriterlerinin belirlenmesi açısından önemli bir örnektir⁶⁰⁷. Yapı üzerindeki dekorasyonda yer alan kurukafa taşıyıcı üzerinde başın iyi yanında bulunan göz çukurlukları, burun üzerindeki burun kemiği boşluğu, iskelet üzerindeki birleşim izleri, dikdörtgen formu ile dönemin stilistik özelliklerini yansıtmaktadır. Askı üzerinde yer alan birçok farklı meyve, yaprak ve çiçekler, kıvrımlar oluşturarak hareketli bir görünüm sağlayan kurdelelerin kaliteli işçiliği Augustus Dönemi için Anadolu örneklerinden farklı bir görünüme sahip olmasını sağlamaktadır. Dekorasyonda

---

⁶⁰⁶ Roma İmparatorluk kronolojisi için bkz. Scarre 1995; Kienast 1996.

⁶⁰⁷ Petersen 1902, 23. 24; fig. Moretti 1948, 172-177, Fig. 136. 140. 141; Tav. VIII-IX; Kähler 1954, 89-90; Simon 1967, 10. 13-14, Taf. 7-8; Elsner 1991, 58; Electa 2006, 26.

kullanılan doldurma bezemesi ise dönemin özelliğini yansıtmış olup askıdan uzaklaşarak girland yayı merkezine yerleşmiştir. Girland dekorasyonunun tüm öğeleri değerlendirildiğinde Augustus Dönemi'nde Anadolu'da ve İtalya'da stilistik olarak farklılıklar gösterse de tipolojik olarak benzer özellikler taşımaktadır. Anadolu örneklerine baktığımızda ise dönemin erken örneklerinde **(Kat. No. 85, 86, 157)** yer alan dekorasyonlarda uzun formulu boynuzları olan kurukafa taşıyıcılar, meyve, çiçek, yaprak ve sarmaşıktan oluşan hacimli askı, askıyı eğimli şekilde saran geniş ve uzun kurdeleler yer almaktadır.

Augustus Dönemi sonlarına doğru ise askı üzerinde bulunan meyveler birbirleri arasında küçük köprüler kurmaya başlamıştır. Askı üzerindeki her bir meyve kendine ayrılan alanda biçimlendirilmiş ve yerleştirilmiş gibi görünmekte olup bu sayede askı dolgun ve boruya benzer bir görünüm kazanmaktadır. Kurdeleler bazı alanlarda bükülerek küçük kıvrımlar (gözler) oluşturmaktadır.

Augustus'dan sonra yönetime geçen Tiberius'un hükümdarlık döneminde (MS 14-37) girland dekorasyonunda yer alan taşıyıcılar üzerinden net bir ayırım yapılamamaktadır. Askılara bakıldığında ise girland askılarının canlılığı, tazeliği, çeşitliliği ve hacimli olması Augustus Dönemi özelliği iken, Tiberius Dönemi'nde o canlılık ve tazelik ortadan kaybolmuştur. Fakat, Tiberius Dönemi tamamen yaratıcı bir dönemdir. Askı üzerinde hayvan betimlerinin seyrek şekilde dallar arasında görülmesi bu dönemde ortaya çıkmaktadır **(Kat. No. 214, 216)**.

Iulius Cladius Sülalesi'nin son iki imparatoru Claudius (MS 41-54) ve Nero (MS 54-68) Dönemi'ndeki değişiklikleri örneklerden yola çıkarak kısaca tanımlarsak; öğeler askı yüzeyine yassı şekilde yapışmayıp sanki girlandın içinden çıkıyormuş gibi betimlenmiştir. Askı üzerindeki kurdeleler ve yapraklar derin konturlarla çevrilmiştir. Meyveler kabartma yüzeyi arasında kavis yaparak ve eğilerek birbiri ile birleşmektedir.

Askı üzerinde yer alan meyveler, hayvanlar, yapraklar etrafındaki derin konturlar, öge ve zemin arasındaki sürekli iniş çıkış ışık-gölge etkisi yaratmaktadır. Bu dönemde dekorasyonda medusalar, kurdeleler ve Hellenistik Dönem’de görülmeye başlayan masklar ön plana çıkmaya başlamaktadır⁶⁰⁸.

5.2.1.1. Iulius Claudiuslar Dönemi’ne Tarihlendirilmiş Örnekler (MÖ 31-

MS 68)

Girland dekorasyonunu oluşturan öğelerin değişim ve gelişiminin en iyi izlendiği dönem Iulius Claudiuslar Dönemi örnekleridir. Bu dönem örneklerini tarihlemesinde, kesin tarihli Erken İmparatorluk yapıları ile Roma da bulunan Ara Pacis Augusta üzerinde bulunan girland dekorasyonu dönem özelliklerinin tanımlanması açısından dikkate alınmıştır. Iulius Claudiuslar Dönemi’ne⁶⁰⁹ (MÖ 31 – MS 68) tarihlenen 16 örnek yer almaktadır. Bu döneme tarihlenen örnekler arasında Ephessos Antik Kenti Oktagon yapısı (**Kat. No. 85**, MÖ 50-30)⁶¹⁰, Ephessos kenti Girlandlı Yuvarlak Yapı’sı (**Kat. No. 86**, MÖ 30), Elaiussa Sebaste Augustus Tapınağı friz bloğu (**Kat. No. 89**, MÖ 27- 14), Miletos Kenti’nde yer alan Ara Augusti (**Kat. No. 157**) yapısı Augustus Dönemi’ne

---

⁶⁰⁸ Honroth 1971, 14-23.

⁶⁰⁹ Kienast 1996, 61-102.

⁶¹⁰ Ephessos Oktagon yapısı Alzinger tarafından MÖ 50, Rumscheid tarafından ise stilistik olarak MÖ 50 – 30 yılları arasına tarihlendirilmiştir. Oktagon yapısını Vandeput ise Augustus Dönemi başına tarihlemektedir. Yapmış olduğum çalışmada oktagon yapısının tarihi Rumscheid tarafından verilen tarih aralığının sonları olan MÖ 30 kabul edilmiştir. Alzinger 1974, 42, Taf. 29.

tarikhlenmektedir (MÖ 27 – 14)⁶¹¹. Ankara Augustus Tapınağı (**Kat. No. 36**) kesin tarihli yapılardan birisi olup tapınağın yapımına MÖ 5 yılında başlanmış ve Erken Tiberius Dönemi'nde inşası tamamlanmıştır⁶¹². Yine Erken İmparatorluk Dönemi'ne tarihlenen Stratonikeia'dan ele geçmiş Korint başlığı (**Kat. No. 234**) bu dönem örneklerine güzel bir örnektir⁶¹³. MS 1. yüzyılın ilk çeyreğine tarihlenen Sagalassos Aşağı Agora Güney Batı Kapısı frizlerinde yer alan girland dekorasyonu Iulius Claudiuslar Dönemi içinde Geç Augustus-Erken Tiberius dönemine tarihlendirilmiştir (**Kat. No. 204**)⁶¹⁴.

Balat Köyü'nden ele geçen ve Milet Müzesi'nde sergilenen friz blokları (**Kat. No. 160**) dekorasyonda yer alan kurukafa taşıyıcılar ve kurdelelerden yola çıkılarak Augustus Dönemi'ne tarihlenebilir. Dekorasyonda kullanılan defne yaprağından oluşan tek tip askı Hellenistik Dönem sonlarına tarihlenen örneklerle benzese de hacim kazanmış olması ve

---

⁶¹¹ **Oktagon:** Alzinger 1974, 40-43, Taf. 29; Bammer 1968, 71, 25 Abb. 2e, Thür 1990, 43-56. Abb.7; Rumscheid 1994, 160-165,167-169. 177. 213. Dn: 806. 254-257.276-278.Taf. 42, 2,4; Vandeput 1996, 36; **Girlandlı Yuvarlak yapı:** Bammer 1968, 71, 23-40; Alzinger 1974, 43. Abb.34; Thür 1990, 50; Outschar 1990, 76, Dn. 45-46; Rumscheid 1994, 163. 277. 281. 287. 294, Taf. 42.5; **Elaiussa Sebaste:** Keil 1931, 222; Söğüt 1998, 105, Lev. 60 a, Çiz. 48c; Baldassarri 1999, 122-123; Borgia 2008, 263-265, Fig: 10; Bernz 1998, 149-154, Taf. 39c; Kaplan 2013, 266, Kat. No. 81, Lev. 24h; **Ara Augusti:** Mendel III, 1282-83. (2015-2016); Köster 2004, 15- 31, Abb 2, Kat. Nr. 4, Taf. 8-13, 14.1-4.

⁶¹² S. Mitchell'e göre Res Gestae yazıtı Augustus'un ölümünden hemen sonra yazılmış olmalıdır. Bkz. Mitchel 2008, 38; Coşkun 2010, 176-177; Gökay-Mitchel 2011, 98; Gökay 2012, 209-210.

⁶¹³ Hesberg 1981-2, 61-62, Abb. 22; Rumscheid 1994, text 88.147-151, 170, 267, 287, Taf. 183,5; Mert 2008, 137, Abb. 35.

⁶¹⁴ Vandeput 1996, 61,63, Pl.23.4

taşıyıcı üzerinde geniş kurdelelerle bağlanması Augustus Dönemi özellikleridir. Dekorasyonda kullanılan kurukafa taşıyıcının uzun formu, göz çukurluklarının başın iki yanda olması ve burun kemiği boşluğunun olması Ara Pacis üzerinde yer alan Augustus Dönemi tipik kurukafa taşıyıcılarıyla benzeşmektedir.

Tiberius Dönemi'nde inşa edildiği bilinen (MÖ 14-29) Aphrodisias Tiberius Portikosu friz blokları⁶¹⁵ (**Kat. No. 46**) ve Sebasteion da İmparatorluk Halklarının anlatıldığı kuzey yapısı 2. katı (MS 20-60) heykeltıraşlık örnekleri (**Kat. No. 48**) diğer örneklerin stilistik olarak tarihlendirilmesinde önemli bir konuma sahiptir. Pessinous Sebasteion yapısının friz blokları üzerinde yer alan girland dekorasyonu (**Kat. No. 182**), askıyı saran kurdelelerin uçşur şeklindeki doğal görünümü, askıyı oluşturan öğlerin gerçekçi şekilde dizilimi gibi özelliklerinden dolayı Augustus-Tiberius Dönemi için güzel örneklerdendir⁶¹⁶. Pisidia Antiocheia Augustus Tapınağı frizleri stilistik olarak incelendiğinde Augustus-Tiberius Dönemi'ne tarihlenmektedir (**Kat. No. 192**)⁶¹⁷. Milet Arkeoloji Müzesi'nde sergilenen girlandlı friz blokları (**Kat. No. 160**) Köster tarafından MS 1. yüzyıl başlarına tarihlenmiştir⁶¹⁸. Alinda kentinden ele geçen friz bloğu (**Kat. No.**

---

⁶¹⁵ Erım 1985, 544, Res. 35-36; Erım 1986, 352, 368-370, Res. 31-37; Erım 1988, 282, 290-291, Res. 12-15; Jory 2002, 238-253; Chaisemartin 1989, 23-45; Chaisemartin 1990, 119-132; Chaisemartin- Lemaire 1996, 149-172; Vandepıt 1996, 33. 61; Chaisemartin 1998, 203-225; Chaisemartin 2002, 233-245; Chaisemartin 2008, 19-35; Alp 2004, Lev. 101b.

⁶¹⁶ Bkz. Kat. No. 182; Waelkens 1986, 58-59; Devreker 1984, 53; Vandepıt 1996, 29. 37. 44. 45. 51. 52. 59. 60. 61. 62. 63. 148. 151. 185. Pl.112.1

⁶¹⁷ Vandepıt 1997, 303-304; Alp 2004, Lev. 62c; Alp 2006, Lev. 56c; Taşlıalan 1993, 71-85, Lev. 77-84; Özarslan 2012, 54-63; Özarslan 2013, 395-412;

⁶¹⁸ Köster 2004, 31-33.

17) Erken İmparatorluk Dönemi sonuna, MS 1. yüzyıl ortalarına (MS 50) tarihlenmektedir⁶¹⁹. Heraklia Pontike kent surunda devşirme olarak kullanılan friz bloğu (**Kat. No. 260**) taşıyıcı ve askı özelliklerinin yanı sıra, blok üzerindeki ion kymation bezemesinden yola çıkılarak Erken İmparatorluk Dönemi'ne tarihlendirilmiştir⁶²⁰. Pisidia Antiocheia Propylon yapısına ait friz blokları üzerindeki girland dekorasyonu ise (**Kat. No. 191, 198, 200**) yapı üzerinde yer alan yazıtlardan dolayı Iulius Claudiuslar (Augustus) Dönemi'ne tarihlenmektedir⁶²¹.

Yukarıda belirtilen tarihlendirilmiş örneklerin dışında Iulius Claudiuslar Dönemi'ne tarihlenen diğer bir örnek ise Aphrodisias Tiyatrosu scaenae frons frizlerinde yer alan girland dekorasyonudur. Araştırmacılar yapıdan ele geçen yazıtlardan yola çıkarak tiyatroda farklı dönemleri içeren 4 evrenin olduğunu tespit etmişlerdir. Girland dekorasyonunun yer aldığı scaenae frons 1. evre olan Zoilos evresine (MÖ 30-27) tarihlendirilmiştir⁶²². Scaenae frons'un diğer bezemeleri Zoilos evresine (Augustus Dönemi) tarihlenmiş olsa da friz üzerinde yer alan girland dekorasyonlu friz bloğu

---

⁶¹⁹ Anabolu 1965, 88; Rumscheid 1994, 277, 287, 294, 316, Taf.3-5; Özkaya ve Diğ. 323, 309, Res. 25.

⁶²⁰ Hoepfer 1966, 49; Rumscheid 1994, 277, 294, Taf. 49, 4-5.

⁶²¹ **Kat. No. 191** için bkz. Taşlıalan 1993, 153, 212; Mert 2010, 263-268, Abb. 7; Rubin 2011, 43, Fig. 3.10; **Kat. No: 198** için bkz. Mitchell, 1983, 79-81; Vandeput 1997,305; Robinson 1926, fig: 32-37; Taşlıalan 1993, 153, 212, 315-316, Lev. 155 a-b, 156 a; Mert 2010, 263-268, Abb. 6,8. **Kat. No. 200** için bkz. Robinson 1926, 20, Fig. 32-33; Taşlıalan1993, 153, 212.

⁶²² Chaisemartin – Theodorescu 1991, 46, Fig. 10-C; Erim 1969, 87-110, Abb. 1-8; Erim 1990, 30-32; Reynolds 1991, 15-28; Theodorescu 1996, 127-148; Chaisemartin – Theodorescu 2017, 197, 230-232.

incelendiğinde farklı etli hayvan başlarından oluşan taşıyıcılar, askı üzerinde derin konturları olan ve sıralı şekilde belirgin olan meyve ve yapraklar, askı merkezlerinde yer alan iri çiçek rozetleri ve girland yayı içerisine uzanan gerçeklikten uzak kurdelelerin olması ve doldurma bezemesi yerine kullanılması girlandlı friz bloklarında Flaviuslar Dönemi'nden itibaren görülmeye başlayan ve yaygın olarak Antoninler Dönemi'nde görülen özelliklerdir (Kurdele örnekleri için bkz. **Kat. No. 01, 08, 16,26, 88, 93**)⁶²³. Girland dekorasyonunda stilistik farklılıklar görülse de scaenae frons tiyatrodan ele geçen yazıt ve diğer süslemelerden yola çıkarak Zoilos evresine tarihlenmektedir⁶²⁴.

Stratonikeia Tiyatrosu'na ait katalogda yer alan friz bloklarının tamamı **Kat. No. 233** dışında yayınlanmamıştır (**Kat. No. 231**)⁶²⁵, (**Kat. No. 229**)⁶²⁶, (**Kat. No. 230**)⁶²⁷, (**Kat. No. 228**)⁶²⁸. Yapılan yayınlarda araştırmacılar friz bloklarını Iulius Claudiuslar Dönemi'ne tarihlemişlerdir.

Iulius Claudiuslar Dönemi'ne tarihlenen örnekler üzerindeki girland dekorasyonu incelendiğinde taşıyıcı olarak kullanılan kurukafa boğa başlarının burun kısmı aşağıya doğru uzun şekilde olup, göz çukurlukları ise başın iki yanında çıkıntı şeklinde belirtilmektedir. Kurukafa başın iki yanında üstte boynuzlar yer alırken, kurukafaların

---

⁶²³ Tiyatro *scaenae frons*unun 4. evresi olup, 3 evresi (Hermas) ve 4. evresinde (Zelos) tiyatroda kısıtlı da olsa çeşitli onarımların yapıldığı bilinmektedir.

⁶²⁴ Bkz. Dip not. 617.

⁶²⁵ W. Jahannowsky 1969/70, 458 Abb. 8; Mert 2008, 121-122, 145 Abb.58, Kat.-Nr: SF. GMF. 5.

⁶²⁶ Mert 2008, 121-122, 144, Abb.55, Kat.-Nr.: SF. GMF. 2.

⁶²⁷ Mert 2008, 121-122, 145 Abb.56, Kat.-Nr.: SF. GMF. 3

⁶²⁸ Boysal 1981, 69-72, Lev. XXXIV, Res. 5; Mert 1999, 162; Mert 2008, 121-122, Abb.54a.

farklı tiplerdeki boncuk dizileri ile de süslendiği görülmektedir (**Kat. No. 85, 86, 157**). Hatta bazı örneklerde boncuklar kurdelelerle birlikte kullanılmaktadır (**Kat. No. 85, 192 a-e**). Geç Hellenistik Dönem’de tek tip yapraklardan oluşan girland askısının yerine bu dönemde Pax Romana ile ortaya çıkan zenginlik sonucu olarak bolluk ve bereketin simgesi olan meyvelerin, çiçek betimlerinin ve farklı yaprak türlerinin birarada kullanıldığı dolgun girland bezemeleri görülmektedir. Bezemede meyvelerin ve yaprakların sapları biraz daha irileşmiş dolgun görünüme uyum sağlamıştır. İlk kez Geç Hellenistik Dönem’de görülen askıyı yatay şekilde saran kurdelelerin Erken Augustus Dönemi’nde askıyı taşıyıcı üzerinde eğimli şekilde sardığı, uçlarının ise taşıyıcının iki yanından aşağıya doğru uzun şekilde sarktığı görülmektedir. Sarkan kurdeleler düz ve hareketsiz şekilde olup uçları geniş oval bitimlidir. Erken Augustus Dönemi’nde doldurma bezemesi olarak iri şekilde yapılmış sade omphaloslu Phiale’ler yer alırken, ortası rozet şeklinde süslenmiş farklı doldurma bezemeleri görülmeye başlanmıştır (**Kat. No. 157**). Hellenistik Dönem’de askı yayına neredeyse bitişik olarak betimlenen doldurma bezemeleri bu dönemde askı yayından uzaklaşarak askı yayı merkezine yerleşmiştir. MÖ 1. yüzyılın sonuna gelindiğinde kurukafa boğa başlarındaki değişim açık şekilde görülür hale gelmiştir. Kurukafa boğa başlarının boyları kısalmış, göz çukurlukları başın iki yanından öne doğru yönelmiş ve boşluk şeklini almıştır. Kurukafa üzerinde yer alan iskeletin birleşim çizgileri ve burun kemiği üzerindeki çukurluk belirgin halde betimlenmiştir⁶²⁹. Bu dönemde ilk kez kurukafa boynuzuna sarılan kurdeleler

---

⁶²⁹ Augustus Dönemi girland dekorasyonunun en güzel örneği Roma da yer alan Ara Pacis sunağıdır (MÖ 13-9). bkz. Petersen 1902, 23. 24; fig. Moretti 1948, 172-177, Fig. 136. 140. 141; Tav. VIII-IX; Kähler 1954, 89-90; Simon 1967, 10. 13-14, taf. 7-8; Elsner 1991, 58; Electa 2006, 26; Basilica Aemilia Dor Frizi üzerindeki kurukafa betimi bkz. Sear

görölmeye başlanmıştır. Geniş kurdeleler askıları sarıp katı bir görünüm ortaya çıkmasını engellemekte, sanki ufak bir esinti ile hareket edebilecek bir görünüme kavuşmaktadır. İlk kez bu dönemde taşıyıcının iki yanında askı sapları üzüm yaprakları ile sıkıca sarılmıştır. Bu daha sonraki dönemlerde askı saplarında kullanılacak olan geniş kumaş veya manşetin öncüsü olmalıdır. Augustus Dönemi girland dekorasyonunda kullanılan etli boğa başları ise bu dönemde gerçeğe yakın şekilde betimlenir. Baş üzerinde yüz kasları, damarlar, göz ve göz çevresi, burun çevresi belirgin olup alında yer alan saç düzenlemesi iri bukleler şeklindedir **(Kat. No. 192)**.

5.2.1.2. Stilistik Değerlendirme ile Tarihlendirilen Örnekler

Girland dekorasyonu dikkate alındığında stilistik olarak Erken Roma İmparatorluk Dönemi'ne tarihlenen örneklerden ilki Magnesia Artemis Leukophryene Tapınağı Ophistodomos'u orthostat frizi üzerindeki dekorasyondur. Magnesia Artemis Tapınağı'nın tarihlendirmesi hakkında birçok yayın yapılmıştır⁶³⁰. Rumscheid, Kern'in yayınlamış olduğı yazıtları ve Hermogenes'in diğeri yapıtlarını dikkate alarak Magnesia Tapınağı'nı MÖ 221-220 yıllarına tarihlemiştir⁶³¹. Yaylalı ise ele geçen yazıtlardan yola çıkarak MÖ 150'den geriye gidemeyeceğini, tapınağın süslemelerinin stilistik olarak

---

1998, 56. 62. 64; Lancaster 2005, 116-117, Plate 100; Winter 2006, 196; ve Cafferelli Lahti üzerinde yer alan dekorasyondur. bkz. Toynbee 1934; Davies 2011, 21-22.

⁶³⁰ Mendel I, 363-419; Humann Et. al. 1904, 81, Abb. 76-77; Gerkan 1923-24, 344-348; Özgan 1982, 196-209; Rumscheid 1994, 39, Taf. 85; Yaylalı 1979, 139-141; Yaylalı 1979, 139-141.

⁶³¹ Rumscheid 1994 text 27, taf 85 (137.32-33).

değerlendirilmesi sonucu tarihinin MÖ 140 – 120 yılları arasında olduğunu belirtmiştir⁶³². Bingöl, yapmış olduğu son yayınlarda ise Tapınağın tarihlendirilmesini yeniden tartışmaya açmış olup tapınağın kesin inşa tarihinin belirsiz olduğundan bahsetmektedir⁶³³. Magnesia Artemis Leukophryene Tapınağı Ophistodomosu'nda yer alan girland dekorasyonunu **(Kat. No. 141)** inceleyecek olursak, friz üzerindeki dekorasyonda taşıyıcı olarak detayları belirtilmiş etli geyik başı kullanılmıştır. Girland askısı ise hacimli bir forma sahip olup farklı meyveler, tahıllar, haşhaşlar ve yapraklardan oluşmaktadır. Geniş kurdeleler askıyı bir baştan diğer başa sıkıca sarmakta, kurdelenin uçları ise aşağıya doğru sarmaktadır. Kurdele düz, hareketsiz olup zemine yapışmış şekildedir. Kurdele uçları oval bitimli ve zemine dokunduğu alanlarda hafif köşeli şekildedir. Askıyı oluşturan meyveler ve diğer bitkiler kurdeleler arasından dışarıya doğru taşarak girlandın zenginliğini vurgulamaktadır. Dekorasyon üzerinde askı yayı içerisinde doldurma bezemesi olarak iç kısmı süslenmiş omphaloslu phialeler kullanılmıştır. Doldurma bezemesi askıdan uzaklaşarak askı yayı merkezine doğru kaymıştır.

---

⁶³² Yaylalı 1979 yılında yapmış olduğu yayında Hellenistik Dönem bezemesi için detaylı bir araştırma yapılması gerektiği ve yayınlamış olduğu bu tarihlerin ilk gözlemlerin sonucu olduğunu belirtmiştir. Artemis Tapınağı sütun başlıkları için M. Şahin MÖ 140-120 tarihleri arasında olacağını söylemiştir. bkz Şahin 2002, 62.

⁶³³ Bingöl, yapmış olduğu yayınlarda tapınağın inşa tarihinin göreceli olduğunu tapınağın bloklarında kullanılan taşçı işaretlerindeki harf karakterlerinin yola çıkarak söylemiştir. Taşçı işaretlerinin MÖ 1. veya MS 1. yüzyılları arasında kullanıldığından bahsederken Vitruvius'un tapınaktan bahsetmiş olmasından dolayı tapınağın MÖ 25/23 tarihinden önce yapılmış olması gerektiğinden bahsetmiştir. bkz. Bingöl 2012 a, 18; Bingöl 2012 b, 113-122.

Magnesia frizi daha önce yapılan çalışmalarda II. Eumenes (MÖ 197-159) sunağı üzerindeki dekorasyondan yola çıkılarak MÖ 197-159 yılları arasına tarihlenmiştir⁶³⁴. Fakat Anadolu'daki cephe mimarisinde yer alan bloklar üzerindeki girland dekorasyonu gelişimi izlendiğinde yuvarlak sunaklardan farklı olarak Hellenistik Dönem'de cephe mimarisinde yer alan girlandlarda henüz meyve kullanılmadığı tespit edilmiştir. Magnesia Artemis Tapınağı opisthodomos frizi üzerindeki askının meyve, yaprak, çiçek, sarmaşıktan oluşması ve hacimli olması, askıyı saran kurdelelerin geniş formlu olması, doldurma bezemelerinin askıdan uzaklaşarak merkeze doğru çekilmesi gibi Erken İmparatorluk Dönemi'nde görülmeye başlayan değişimler saptanmıştır. Bu nedenle Magnesia Artemis Leukophryene Tapınağı Ophistodomosu'nda yer alan friz Ephessos'ta yer alan Oktagon (**Kat. No. 85**) yapısı ve girlandlı yuvarlak yapı (**Kat. No. 86**) dikkate alınarak Erken İmparatorluk Dönemi içerisinde değerlendirilmiştir.

Değerlendirmeye alınan diğer örnek ise Chryse Troas Apollon Smintheus Tapınağı'na ait olan figürlü sütun tamburlarıdır (**Kat. No. 75**). Bu blok hakkında yapılan çalışmalarda araştırmacılar II. Eumenes sunağı ve Magnesia Artemis Leukophryene

---

⁶³⁴ Girland dekorasyonunda meyve kullanımı ilk kez II. Eumenes (MÖ 197-159) sunağında görülmektedir. Sunak üzerindeki dekorasyonda taşıyıcı olarak koç başı kullanılmıştır. Askıyı oluşturan öğeler taşıyıcı üzerinden askı merkezine doğru farklı yönde devam eder şekilde düzenlenmiştir. Araştırmacılar II. Eumenes sunağında kullanılan meyvelerden yola çıkarak Magnesia Artemis Tapınağı opisthodomos frizini MÖ 197-159 yılları arasına tarihlendirilmiştir. bkz. Fraser 1977, 112-113; Bingöl 1982,134.

Tapınağı Ophistodomosu'nda bulunan friz bloğunu dikkate alarak MÖ 2. yüzyıl ortalarına tarihlendirmişlerdir⁶³⁵.

Sütun tamburu üzerinde kullanılan ilk girland dekorasyonu olan bu örnek üzerinde taşıyıcı olarak tüm detayları belli olan etli boğa başı yer almaktadır⁶³⁶ (**Kat. No. 75**). Taşıyıcı, boncuk dizisi (tespih/infulae) ile süslenmiş olup, baş üzerinde yer alan yuvalar nedeni ile boynuzlar ekleme olmalıdır. Dekorasyonda yer alan girland askısı meyve (üzüm, incir, elma, nar gibi), meyve yaprakları ve çiçeklerden oluşmaktadır⁶³⁷. Kurdeleler ise kısa olup askıyı sarmadan taşıyıcının iki yanından aşağıya doğru sarmaktadır. Kurdele kenarları düz ya da katlanmış, uçları ise oval bitimlidir. Doldurma bezemesi olarak omphaloslu phiale kullanılmıştır. Blok stilistik olarak incelendiğinde, askılarda meyve kullanımı, taşıyıcının yüz hatları, damarlar, göz çevresinin belirgin olması, alında detaylı saç süslemesinin olması, düz şekilde aşağıya doğru sarkan uçları oval bitimli kurdele kullanımı, phialenin askı yayından uzaklaşarak askı yayı merkezinde olması gibi özellikleri Erken İmparatorluk Dönemi'ne tarihlenen Ephesos'ta bulunan Yuvarlak Yapıya ait girlandlı friz (**Kat. No. 86**) ve Oktagon Yapısı (**Kat. No. 85**) ile çağdaş olmalıdır. Bu nedenle Chryse Troas Apollon Smintheus Tapınağı'na ait olan figürlü sütun tamburları Erken İmparatorluk Dönemi içerisinde değerlendirilmiştir.

---

⁶³⁵ Cook 1973, 228-230, taf.29 a-d; Bingöl 1980, 257-264, Abb. 1-4; Bingöl 1982, 131-196; Bingöl 1991, 120-124; Özgünel 1982, 207-224, Abb. I-II; Bingöl 1989, 115-126, Abb. 1-5; Ders 1991. 115-128; Rumscheid 1994, 124-132, 255, 276-278, 280-281, 287-288, 294, Kat. 31, Taf. 16,4; 17,9; Özgünel 2001, 190-193; Res. 1-2 Çiz. 1; Özgünel 2001, 93 – 95, şekil 9; Özgünel 2013, 38-42, Res. 11,13.

⁶³⁶ Bingöl 1982, 131; Şahin 2002,72.

⁶³⁷ Bingöl 1982, 131-132.

Metropolis Antik Kenti'nden ele geçen friz bloğu parçası üzerinde yer alan dekorasyon yapılan yayınlarda Hellenistik Dönem'e tarihlendirilmiştir⁶³⁸ (**Kat. No. 153**). Augustus Dönemi'ne tarihlenen Miletos örneğinde olduğu gibi (**Kat. No. 160**) kurukafa üzerinde yer alan göz boşluklarının yanlardan öne doğru kaymış olması, baş üzerinde kemik birleşim çizgilerinin belirgin olması, Augustus Dönemi'nin kurukafa üzerindeki belirleyici özelliği olan burun kemiğinin boşluğunun belirgin şekilde olması bloğun Erken İmparatorluk Dönemi içerisinde değerlendirilmesini sağlamıştır.

Metropolis Antik Kenti'nden ele geçen diğer bir eser ise Bouleuterion yapısına ait batı parados bloğu üzerinde yer alan girland dekorasyonudur (**Kat. No. 152**). Blok üzerindeki dekorasyon kentte ele geçen bir yazıttan yola çıkılarak MÖ 2. yüzyılın ilk çeyreğine tarihlendirilmiştir⁶³⁹.

Erken İmparatorluk Dönemi (Tiberius Dönemi ve sonrasında) girland dekorasyonu stil gelişimine baktığımızda meyve, yaprak, çiçek, kozalak, tahıl gibi öğelerden oluşan askı kalın bant şeklindeki kurdelelerle sarılmıştır. Kurdelelerin uçları oval bitimli olup uçlarında sicimlerin olduğu görülmektedir. Askılarda Augustus Dönemi hareketliliği, canlılığı ve hacim kaybolmuştur. Blok üzerindeki dekorasyon stilistik olarak incelendiğinde Nysa Agorası'nda (**Kat. No. 165, 166, 167, 168, 169**) yer alan ve Bouleuterion yapısında devşirme kullanılan friz blokları (**Kat. No. 170, 171, 172, 173, 174**) ile stilistik olarak paralellik göstermektedir⁶⁴⁰. Yapılan stilistik değerlendirme sonucunda Metropolis Bouleuterion Batı Parados bloğu Erken İmparatorluk Dönemi'ne

---

⁶³⁸ Aybek 2004, 348-349, Kat. 245; Aybek 2009, 120, Kat. 245, Lev. 62, 245.

⁶³⁹ Aybek 2004, 346-348, Kat. 243. Çiz. III, Lev. CIV; Aybek 2009, 120, Kat. 243, Lev. 62, 243.

⁶⁴⁰ Kadıoğlu 2014, 157-160, Taf. 77.6; İdil 1998, 354, 357, Res. 3; İdil 1999, 64-66, Res. 61, 62.

tarihendirilmektedir⁶⁴¹. Erken İmparatorluk Dönemi'nin önemli imparatorlarından Tiberius'un (MS 14-37) hükümdarlık yıllarında MS 17 de meydana gelen deprem⁶⁴² sonrasında yapılan düzenlemeler bloğun Erken İmparatorluk Dönemi'ne ait olabileceğini desteklemektedir.

Bu döneme tarihlenen diğer bir örnek grubu ise Nysa Antik Kenti Agorası'nda **(Kat. No. 165, 166, 167, 168, 169)** ve Bouleuterion yapısının duvarlarında devşirme olarak kullanılan friz bloklarıdır **(Kat. No. 170, 171, 172, 173, 174)**⁶⁴³. Nysa kentinde yer alan frizler üzerindeki dekorasyonda Augustus Dönemi hareketliliği ve canlılığının yerini Tiberius Dönemi'nin durgunluğuna bıraktığı görülmektedir. Askı yüzeyinde görülen bu durgunluğa rağmen kullanılan farklı öğeler ve yaprakların farklı şekillerde düzenlemesi Tiberius Dönemi yaratıcılığı olarak değerlendirilmelidir. Nysa örneklerinde Tiberius Dönemi'nin yaratıcılığının görüldüğü diğer alan ise dekorasyonda yer alan taşıyıcıların farklı saç düzenlemeleri ve askıdan çıkan uzun bitki dallarıdır. Etli boğa başları bu dönemde biraz abartılı ve pürüzsüz şekildedir. Burun ve göz çevresinde deri hareketlerinin belirginleştirilmesi Tiberius Dönemi özelliğidir. Askılar geniş uzun kurdelelerle askıyı boydan başa fakat sıkmadan sarmaktadır. Doldurma bezemesi olarak omphaloslu phiale ve çiçek rozetleri yer alırken, rozetler askıdan uzaklaşmakta ve askı yayı merkezine yerleşmektedir. Dekorasyonda görülen bu stil gelişimi sonucunda Nysa kentinde yer alan bu örnekler **(Kat. No. 165, 166, 167, 168, 169, 170, 171, 172, 173, 174)**

---

⁶⁴¹ Metropolis kentinin MS 17'de geçirmiş olduğu büyük deprem sonrası birçok yapı zarar görmüş ve daha sonra yapılar onarılmıştır. Blok üzerindeki dekorasyonun stilistik gelişimi bu onarımı doğrular niteliktedir. bkz. Aybek 2009, 21.

⁶⁴² Guidoboni ve diğ. 1994, 180-185; Aybek 2004, 14; Aybek 2009, 21.

⁶⁴³ Kadioğlu 2014, 157-160, Taf. 77.6; İdil 1998, 354, 357, Res. 3; İdil 1999, 64-66, Res. 61, 62.

yukarıda anlatılan askıda yer alan meyve süslemeleri, geniş eğimli bant şeklindeki kurdeleler gibi stilistik özellikleriyle Ephesos kentinde yer alan Oktagon (**Kat. No. 85**) ve Girlandlı Yuvarlak Yapı (**Kat. No. 86**) üzerinde bulunan girland dekorasyonu ve Magnesia Artemis Tapınağı Ophistodomos’unda yer alan girland dekorasyonundan (**Kat. No. 141**) yola çıkarak Erken İmparatorluk Dönemi’ne tarihlenebilmektedir. Frizler üzerinde yer alan dekorasyonlar karşılaştırıldığında Nysa örnekleri ile Ephesos örnekleri tipolojik olarak benzemiyor gibi görünse de stilistik olan dönem özelliklerini yansıtmaktadır. Dekorasyonun tipolojik olarak benzememesi ise dekorasyonun kullanıldığı farklı yapı tipleri ve dekorasyonunun uygulandığı yüzeyler nedeni ile olmalıdır.

İzmir Arkeoloji Müzesi’nde sergilenen friz bloğu (**Kat. No. 102**) üzerinde yer alan dekorasyonda askının meyvelerden oluşması ve hacimli olması, geniş bant şeklindeki kurdelenin askıyı eğimli sarması, doldurma bezemesi olarak sade omphaloslu phialelerin kullanılması, taşıyıcı etli boğa başının detayları Nysa kentinden ele geçen friz blokları (**Kat. No. 165, 166, 167, 168, 169, 170, 171, 172, 173, 174**) ile hem tipolojik hem de stilistik açıdan yakın benzerlik göstermektedir. İzmir Arkeoloji Müzesi’nde yer alan bu örnek Iulius Claudiuslar Dönemi eser grubuna dahil olmalıdır⁶⁴⁴.

Yalvaç Arkeoloji Müzesi’nde sergilenen ve Pisidia Antiocheia Antik Kenti’ne ait olan figürlü tambur (**Kat. No. 195**) Augustus Tapınağı Propylonu (**Kat. No. 191, 198, 200**) üzerindeki girland dekorasyonları ile benzer stilistik özellikler göstermektedir.

---

⁶⁴⁴ İzmir Arkeoloji Müzesi’nde sergilenen eserin müzeye 1960 yılında müsadere usulüyle kazandırılmış olduğu kayıtlarda yer almaktadır. Blok üzerindeki dekorasyon Nysa’da bulunan eserler ile tipolojik ve stilistik olarak yakın benzerlik göstermekte ölçüsel olarakta bütünlük sağlamaktadır. Eser İzmir Müzesi tarafından 1960’lı yıllarda Nysa’da yapılmış olan çalışmalar esnasında müzeye kazandırılmış olmalıdır.

Tambur üzerindeki dekorasyonda, kurdelelerin askıyı sardıktan sonra aşağıya doğru düz şekilde sarkması ve uç kısımlarının dalgalı şekilde olması (**Kat. No. 192, 193, 198, 200**), dekorasyonda yer alan askıyı oluşturan öğelerin konturlarının derin işlenmesi, yaprakların üçgen formunda olması yine Pisidia Antiocheia Kenti'nde yer alan benzer örneklerden (**Kat. No. 198, 200**) yola çıkılarak stilistik değerlendirme ile Augustus Dönemi'ne tarihlendirilmiştir.

Aphrodisias Aphrodite Tapınağı'na ait friz bloğu üzerindeki dekorasyonda (**Kat. No. 47**)⁶⁴⁵ yer alan askı yuvarlak formlu iri meyvelerden, iri taneli üzüm salkımlarından ve çiçek rozetinden oluşmaktadır. Askıyı oluşturan meyveler seyrek şekilde dizilmiş ve aralarında derin konturlarla belirgin hale getirilmiş ve meyveler arasında geniş boşluklar bırakılmıştır. Pessinous Sebasteion frizlerinde yer alan gırlan dekorasyonundaki meyve betimleri (**Kat. No. 182**) tipolojik olarak Aphrodisias Aphrodite tapınağındaki betimlere benzemektedir. Her iki blokta da yuvarlak formlu meyveler tam bir küre şeklinde olup üzümler ise uzun taneler halindedir. Dekorasyonda yer alan ve askıyı eğimli şekilde saran geniş kurdeleler Nysa frizleri (**Kat. No. 165, 166, 167, 168, 169, 170, 171, 172, 173, 174**) üzerinde yer alan geniş kurdelelerle tipolojik olarak benzemektedir. Aphrodisias Aphrodite Tapınağı friz bloğu üzerindeki dekorasyon Pessinous ve Nysa'dan ele geçen friz bloklarından yola çıkılarak Iulius Claudiuslar Dönemi'ne tarihlendirilebilir.

Apollonia a.R tapınağına ait olduğu düşünülen friz bloğu üzerindeki dekorasyon (**Kat. No. 50**)⁶⁴⁶ stilistik olarak Nysa örnekleri ile benzerdir. Iulius Claudius Dönemi örneklerinde görülen hacimli askı, askıyı saran geniş kurdele ve askıdan uzaklaşmış doldurma bezemesi gibi stilistik özelliklerden dolayı Iulius Claudiuslar dönemine ait

---

⁶⁴⁵ Dilettanti 1840, 62. 68-72, Taf. 3; Crema 1939, 244-259, Abb. 33-37; Theodorescu 1987, 87-89, Abb.1-7; Theodorescu 1990, 49-65; Rumscheid 1994, Taf. 9, 4-5 (16.6).

⁶⁴⁶ Şahin 2016, 201, Kat. No: 145.

olmalıdır. Apollonia'dan ele geçen blok üzerindeki dekorasyon yüzeyi büyük oranda aşındığı için stilistik detaylar görülememektedir. Sadece tipolojik özelliklerinden yola çıkılarak ayırım yapılabilmektedir.

Kırkklareli Arkeoloji Müzesi'nde sergilenen orthostat bloğu **(Kat. No. 118)** üzerindeki girland dekorasyonunda taşıyıcı olarak kullanılan etli boğa başı, yaprak ve meyvelerden oluşan askı, askıyı saran geniş kurdeleler ile askıdan uzaklaşan doldurma bezemesi tipi Augustus Dönemi özellikleridir. Nysa frizleri **(Kat. No. 165, 166, 167, 168, 169, 170 ,171, 172, 173, 174)** ile stilistik olarak benzeyen blok Augustus Dönemi'ne tarihlenebilir.

Iulius Claudiuslar Dönemi'ne tarihlediğimiz diğer bir örnek ise Çanakkale Arkeoloji Müzesi'nde sergilenen Troya Antik Kenti'ne ait friz bloğudur **(Kat. No. 246)**. Friz üzerinde taşıyıcı olarak bir eli ile palmiye yaprağı tutan Nike yer almaktadır. Askı meyve ve yapraklardan oluşmaktadır. Doldurma bezemesi ise askı yayından uzaklaşmıştır. Dekorasyonda görülen bu özellikler nedeniyle blok Iulius Claudiuslar Dönemi sonlarına tarihlenebilir.

Side Müzesi'nde yer alan orthostat blokları üzerindeki dekorasyonda **(Kat. No. 216)** taşıyıcı olarak *Pan (veya Satyr)* ve *globus* üzerinde duran Nike yer almaktadır. Doldurma bezemesi olarak *calyx-krater* ve *cista mystica* kullanılmıştır. Dekorasyonda kullanılan askının kenarlarında yaprak ve meyvelerden oluşan öğeler görülürken merkezde akanthus bitkisi kıvrık dal bezemeleri kullanılmıştır. Dekorasyonda kullanılan askının hacimli olması ve farklı bitkisel öğelerin kullanılması Augustus Dönemi'nde görülmeye başlanan özellikler iken akanthus bitkisinin yaprakları arasında insan ve deniz atı gibi (*Hippocampus*) hayvan figürlerinin kullanılması ise Tiberius Dönemi özelliğidir. İlk defa bu blok üzerinde doldurma bezemesi olarak phiale, rozet ve hayvan betimi dışında *calyx crater* ve *cista mystica* gibi farklı öğeler kullanılmıştır. Augustus

Dönemi'nde doldurma bezemeleri askıdan uzaklaşarak merkeze yakınlaşırken, burada kullanılan bezemelerin askı üzerinde olması objelerin bir zemine konularak kullanılıyor olması ile açıklanabilir. Ephessos örneklerinde olduğu gibi askıların taşıyıcı üzerinden askı merkezine doğru hacim kazanması (**Kat. No. 85, 86**), dekorasyon üzerinde kullanılan kurdelelerde görülen dalgalanmalar Pisidia Antiocheia Zeus Tapınağı frizlerindeki (**Kat. No. 192**) örneklerle benzer özellik göstermektedir. Bütün bu dönemsel özellikler düşünüldüğünde blok üzerindeki dekorasyon Geç Augustus-Erken Tiberius Dönemi'ne ait olmalıdır.

Side Müzesi'nde yer alan ve birçok parçaya bölünmüş olan blok (**Kat. No. 214**) üzerinde yer alan askı, yaprak ve meyvelerden oluşmaktadır. Askı merkezinde hayvan betimleri (At protomu) görülmektedir. Doldurma bezemesi olarak büst kullanılmıştır. Askı üzerinde at protomunun kullanılmış olması Tiberius Dönemi'ne ait olabileceğini göstermektedir.

Side Tiyatrosu sahne yapısı üzerinde sergilenen orthostat blokları üzerindeki dekorasyonda (**Kat. No. 218**) taşıyıcı olarak etli boğa başı kullanılmıştır. Askıda ise, kenarlarda yaprak ve meyveler, askı merkezinde ise farklı meyveler yer alır. Askıyı oluşturan öğeler kurdelelerle sarılmış, kurdelelerin uçları ise aşağıya doğru düz şekilde uzanmıştır. Uçlarında sağa sola doğru uçuşan sicimler yer almaktadır. Dekorasyonda doldurma bezemesi olarak farklı bir obje olan *Aulos* kullanılmıştır. Katalogda 3 parça halinde yer alan blok üzerindeki dekorasyon Side Müzesi girişinde sergilenen örnek (**Kat. No. 216**) ile stilistik olarak benzemektedir. **Kat. No. 216 ve 218** numaralı örnekler için stilistik olarak benzeyen **Kat. No. 85, 86** numaralı örnekler örnek olarak verilebilir. Bu örneklerden yola çıkarak blok (**Kat. No. 218**) Geç Augustus-Erken Tiberius Dönemi'ne tarihlendirilebilir. Stilistik olarak değerlendirildiğinde **Kat. No. 218** numaralı örnek Side

Tiyatrosu sahne binası üzerinde sergilense de örnek müzede sergilenen blokla **(Kat. No. 216)** birlikte aynı yapıya ait olmalıdır⁶⁴⁷.

Erken İmparatorluk Dönemi'ne tarihlenen örnekler arasında Stratonikeia Antik Kenti'nden ele geçen korint başlığının köşelerinde yer alan caulis şeklindeki dekorasyon da bulunmaktadır **(Kat. No. 234)**⁶⁴⁸. Bu döneme tarihlenen bir diğer örnek grubu olarak değerlendirebileceğimiz eserler ise İzmir Arkeoloji Müzesi'nde sergilenen İzmir Kahramanlar Köyü'nden ele geçen friz bloğu **(Kat. No. 101)**, yine İzmir Müzesi'nde kayıtsız olarak sergilenen orthostat bloğu **(Kat. No. 103)** ve Pisidia Antiocheia tiyatro alanı içinde sergilenen bloktur **(Kat. No. 189)**. Blokların üzerinde yer alan dekorasyona bakıldığında askıyı oluşturan üçgen formlu sivri uçlu yapraklar, askıda oluşturulan hareket ve öğelerin dizilişi Pessinous Sebasteion frizleri **(Kat. No. 182)** ve Yalvaç Arkeoloji Müzesi'nde yer alan orthostat üzerindeki dekorasyon ile **(Kat. No. 189)** stilistik ve tipolojik olarak benzemektedir. Aydın Arkeoloji Müzesi bahçesinde sergilenen plaster başlık üzerinde yer alan girland dekorasyonu **(Kat. No. 53)** stilistik olarak Hellenistik Dönem örneklerini andırsa da başlığın üst kısmında bulunan bitkisel süslemeler ve yumurta ok bezemesinden yola çıkarak başlık üzerindeki dekorasyon Iulius Claudiuslar Dönemi'ne tarihlenebilir. Dekorasyonda yer alan taşıyıcının boynuzlarının uzun olması ve baş üzerindeki askının geniş kurdelelerle bağlanması bu dönemin karakteristik özelliklerindendir. Klaros Artemis Sunağı'nın arşitrav friz bloğu üzerinde yer alan girland

---

⁶⁴⁷ Yapılan araştırmada Side Müzesi'nde sergilenen blok **(Kat. No. 216)** müze envanterinde Tiyarto'nun Agora'ya bakan tarafından ele geçen kazı buluntusu olarak kayıt altına alınmıştır.

⁶⁴⁸ Hesberg 1981-2, 61-62, Abb. 22; Rumscheid 1994, Text 88. 147-151, 170, 267, 287, Taf. 183,5; Mert 2008, 137, Abb. 35.

dekorasyonu (**Kat. No. 120**) stilistik olarak Aydın Arkeoloji Müzesi'nde sergilenen ve blok üzerinde ion kymation süslemesinden yola çıkarak tarihlenen plaster başlık (**Kat. No. 53**) ile stilistik olarak benzemektedir. Bu nedenle Klaros Artemis Sunağı arşitrav friz bloğu Iulius Claudiuslar Dönemi'ne tarihlendirilebilir.

Ankara Elecik Köyü'nde bulunan orthostat blokları (**Kat. No. 38**) üzerindeki dekorasyon yüzeyi tahrip olsa da dekorasyonu oluşturan öğeler anlaşılır durumdadır. Dekorasyonda kullanılan kurdele uzun ve hafif hareketli şekilde betimlenmiştir. Kurdelenin hareketi Tiberius Dönemi'nde ortaya çıkan yeniliklerden olmalıdır. Askının ortaya doğru kalınlaşması, öğelerin hareketsiz ve belirgin olması Miletos Ara Augusti (**Kat. No. 157**) örneği ile benzerlik gösterse de çalışma sonucunda Iulius Claudiuslar Dönemi grubu içine dahil edilmiştir.

5.2.2. Orta İmparatorluk Dönemi Örnekleri

5.2.2.1. Flaviuslar Dönemi Örnekleri

5.2.2.1.1. Flaviuslar Dönemine Tarihlendirilmiş Örnekler (MS 69 – 96)

Orta İmparatorluk Dönemi olarak bilinen süreç, Vespasian, Titus ve Domitian'ın yönetiminde olduğu dönemdir ve Flaviuslar Dönemi⁶⁴⁹ olarak adlandırılmaktadır. Flaviuslar Dönemi girland dekorasyonunda, askıyı oluşturan öğeler arasındaki konturlar belirgin şekildedir. Konturlar hiçbir zaman bir yaprak tarafından bölünmez. Askıyı oluşturan yaprakların uçları kama biçiminde birbirine bakar şekilde olup meyveler biraz daha iri ve kendi içinde bir kontrast oluşturmaktadır. Kurdeleler hala kıvrımlı şekildedir

---

⁶⁴⁹ Kienast 1996, 102-119.

ve kurdelelerin kenar hareketleri artış göstermektedir⁶⁵⁰. Işık gölge oyunu Flaviuslar döneminde çok belirgindir. Bu dönemde Medusaların saçları karışık şekilde betimlenir.

Flaviuslar Dönemi'ne ait çalışma kapsamında değerlendirilen 5 örnek bulunmaktadır. Flaviuslar Dönemi'ne tarihlenen ilk blok İzmir Arkeoloji Müzesi'nde yer alan Domitian Tapınağı Sunağı'nın (MS 81-96) kısa kenarında bir çerçeve içinde betimlenen kurban sahnesinde yer alan girland dekorasyonudur (**Kat. No. 87**). Flaviuslar Dönemi'ne tarihlenen diğer bir örnek olan Afyon Arkeoloji Müzesi'nde sergilenen arşitrav friz bloğu (**Kat. No. 04**) ise üzerindeki yazıttan yola çıkarak Flaviuslar Dönemi'ne tarihlenmiştir. Blok üzerindeki dekorasyon da yer alan bitkisel öğelerin gruplar halinde ve belirgin şekilde olması gibi özellikler nedeni ile Flaviuslar Dönemi tipolojisine ve stilistiğine uymaktadır⁶⁵¹. Flaviuslar Dönemi'ne tarihlenen diğer bir örnek grubu ise Aizanoi Zeus Kutsal Alanı içerisinde sergilenen ve Kutsal Alanın propylonuna ait olan friz bloklarıdır (**Kat. No. 08, 12**). Yapılan son çalışmalar Aizanoi Zeus Tapınağı'nın MS 92 yılında inşa edildiğini ortaya koymuştur. Bu durumda tapınak etrafındaki yapılaşma da bu tarihlerde yapılmış olmalıdır⁶⁵². Flaviuslar Dönemi'ne

---

⁶⁵⁰ Vandeput 1997,62.

⁶⁵¹ Arşitrav üzerindeki yazıtta, “Ti. Klaudius Onesimos ve Klaudia Kytheris’in yaptığı onurlandırmadan” bahsetmektedir. bkz. CIL VI, 9034; MAMA IV, 80A-B, Pl. 22 Fig. 10; Waelkens 1982, Taf. 30-1; Pensebene 2011, 46-47, Fig. 3.12; Pensebene 2014, 31, Fig.17; Dalla Rosa 2016, 324 Nr.3, 326; Tamer 2018, 428, 439, App. 2, 3, Fig. 1; Bu örnek üzerindeki yazıtların tercümesi ve yazı karakterinden yola çıkarak tarihlendirilmesi konusunda Prof. Dr. Abdurrahman UZUNARSLAN’dan destek alınmıştır.

⁶⁵² Naumann 1979, 39-40, Abb 17, Taf. 68 a-e; Bear Et.al. 2007, 348; Posamentir-Wörrle 2006 yılında yayınlamış oldukları “Der Zeustempel von Aizanoi, ein Großbau flavischer Zeit” adlı makalede tapınağın arşitravı üzerindeki yazıt izlerinden tapınağın MS 92’ de

tarihlenen diğ er bir örnek ise Aphrodisias Tiyatrosu *scenae frons*’u friz bloklarıdır (**Kat. No. 45**). Blok  zerindeki girland dekorasyonunda askıları oluşturan    eler ve kurdelelerin hareketleri, araştırmacılar tarafından MS 1. yüzyıla tarihlenen frizlerin MS 1. yüzyıl içinde Flaviuslar Dönemi’ne ait olabileceğini g stermiřtir⁶⁵³.

5.2.2.1.2. Stilistik Değerlendirme ile Tarihlenen  rnekler

Magnesia Antik Kenti’nden ele geçen orthostat bloğu üzerinde (**Kat. No. 139**) yer alan dekorasyonda sadece askının bir bölümü ve doldurma bezemesi görülmektedir. Doldurma bezemesi olarak iri şekilde betimlenmiş aslan başı yer almaktadır. Dekorasyonda kullanılan askı ise yaprak, meyve,    ek ve farklı bitkilerden oluřmaktadır⁶⁵⁴. Geç Augustus Dönemi’nde görülen meyve ve yapraklar arasındaki bağlantılar bu örnek üzerinde de saptanırken, Domitian Sunağı’nda (**Kat. No. 87**) da görülen Flaviuslar Dönemi’nde askı zemininden yanlara doğru hareket eden k    k yaprakarın yana hareketi açık şekilde saptanabilmektedir. Stilistik olarak Flaviuslar Dönemi’ne tarihlenen diğ er örnek ise İzmir Arkeoloji Müzesi’nde sergilenen (**Kat. No. 98**) friz bloğudur. Blok  zerindeki dekorasyonda askıyı oluşturan yaprakların uçları dışa doğru hareketlidir. Yaprakların uçlarının dışa doğru hareket etmesi Domitian Sunağı kısa

---

yapılmış olduğunu söylemektedirler. Bu yeni tarihleme  nerisi Propylon’un tarihlemesi için bir örnek teşkil edebilir.

⁶⁵³ Chaisemartin – Theodorescu 1991, 46, Fig. 10-C; Erim 1969, 87-110, Abb. 1-8; Erim 1990, 30-32; Theodorescu 1996, 127-148; Kadıoğlu 2002, 431; Chaisemartin – Theodorescu 2017, 197.

⁶⁵⁴ Bingöl-Oral 2009, 401.Res. 12.

kenarındaki dekorasyonda **(Kat. No. 87)** ve Magnesia'dan ele geçen orthostat bloğu üzerindeki dekorasyonda açık şekilde görülmektedir **(Kat. No. 139)**.

Milet Müzesi'nde sergilenen friz bloğu **(Kat. No. 158)** üzerindeki dekorasyon Geç Hellenistik Dönem örnekleri ile benzerlik gösterse de askı üzerindeki iri yapraklar ve öğeler arasındaki konturların belirgin, kurdelelerin hareketli olması örneğin MS 1. yüzyılın ikinci yarısına yani Flaviuslar Dönemi'ne tarihlendirilmesini sağlamıştır.

5.2.2.2. Evlatlık İmparatorlar Dönemi (Nerva, Traian ve Hadrian Dönemi)

Örnekleri (MS 96 – 138)

Evlatlık İmparatorlar Dönemi⁶⁵⁵ olarak da adlandırılan bu dönem imparatorlar Nerva (MS 96 – 98), Traian (MS 98 – 117) ve Hadrian (MS 117 – 138)'in egemenlikleri altında geçmiştir. Bu dönemde Traian ve Hadrian dönemi imar faaliyetleri ön plana çıkmaktadır.

Yapı süslemesinde kullanılan girland dekorasyonunun Evlatlık İmparatorlar Dönemi özellikleri Traian ve Hadrian Dönemi örnekleri dikkate alınarak hazırlanmıştır. Flaviuslar Dönemi dekorasyon özellikleri bu dönemde de devam etmektedir. Traian sütunu kaidesinde yer alan askı defne yapraklarından oluşmaktadır⁶⁵⁶. Bu dönem Örneklerinde askılar çoğu zaman Eroslar tarafında taşınmaktadır. Traian Dönemi'nde Eros'ların vücudu bebek gibi şişkin, bacaklar kısa, kollar ve boyun halkalar halinde, yanaklar şişkin hafif somurtkan ağız, alın üzerinde kısa dalgalı saçlar bu dönem Eros'larının genel özellikleridir. Eros ayakta durur biçimde bir dizi ileri doğru itilmiş ve

---

⁶⁵⁵ Kienast 1996, 120-133.

⁶⁵⁶ Özgan 2013, 86.

yere sağlam basar şekildedir⁶⁵⁷. Dekorasyon öğelerinin ince ayrıntılı, katı, hareketsiz ve pürüzsüz ustaca yapılması Traian dönemi özelliğidir. İmparator Hadrian Dönemi'nde ise Augustus unsurları yeniden ortaya çıkmaktadır. Taşıyıcı Eros'lar Venüs Genetrix Tapınağı üzerindeki betimden uzaklaşarak oranları daha iyi olarak bir gelişme göstermiştir. Eros'lar bu dönemde genellikle büyük çocuklar şeklindedir. Bu dönem girlandlarını oluşturan meyveler neredeyse oval şeklindedir. Öğeler kabartma zemininden ayrılmış, kalıp halinde göze çarpmaktadır. Meyveler dolgun ve detaylıdır. Kurdeleler ise çok fazla kırıkmıştır ve kuvvetli şekilde dalgalanmaktadır.

Hadrian Dönemi'nde kurukafa taşıyıcılar erken örneklerden farklılıklar göstermektedir. Baş üzerinde boynuzlar açık şekilde görülür. Göz çukurlukları yeniden başın iki yanında ve yarım daire şeklindedir. Kurukafa görünüm olarak kalkan formunu andırmaktadır. Augustus Dönemi'nde iskeletin ortasında yer alan ince hat bu dönemde baş üzerinden buruna kadar inen kalın bir sırt şeklindedir. Askılar meyve ve yapraklardan oluşup sade şekildedir. Askıyı oluşturan farklı öğeler sıralı şekilde düzenlenmektedir (Bir sıra yaprak bir sıra meyve gibi). Dekorasyonda üzüm salkımı birçok örnekte görülmektedir. Kurdeleler geniş düğümlerle askıları birbirine bağlarken kurdelelerin uçları askıyı sararak aşağıya doğru uzanmaktadır. Askıyı sıkıca saran kurdele kabartma zemininde kırılma yaparak aşağıya doğru uzanır. Kurdelelerin uç kısımları ise dalgalı şekildedir.

---

⁶⁵⁷ Bu dönem Eros betimleri için bkz Venüs Genetrix Tapınağı frizi.

5.2.2.2.1. Evlatlık İmparatorlar Dönemine Tarihlendirilmiş Örnekler

Evlatlık İmparatorlar Dönemi'ne tarihlendirilen Miletos Agora Kapısı frizlerindeki girland dekorasyonu en önemli örneklerden birisidir⁶⁵⁸ (**Kat. No. 156**). Dekorasyonda taşıyıcı olarak etli boğa başı kullanılırken, uçları sivri üçgen formlu yapraklardan ve meyvelerden oluşan askı yer almaktadır. Doldurma bezemesi olarak çiçek rozeti görülmektedir.

Hadrian Dönemi'ne tarihlenen diğer bir örnek grubu ise Pisidia Antiocheia Batı Kapısı üzerindeki girland dekorasyonudur (**Kat. No. 184, 185, 186, 187, 188**). Batı Kapısı üzerindeki girland dekorasyonunun Hadrian'ın MS 129'da Pisidia Antiocheia'yı ziyaretinden sonra yapıldığı anıtsal girişin ön yüzünde ve arka yüzündeki yazıttan anlaşılmaktadır⁶⁵⁹. Girland dekorasyonundaki öğeler stilistik olarak da dönemin özelliklerini açık şekilde yansıtmaktadır.

Hadrian Dönemi'ne tarihlenen diğer bir örnek ise Apollonia Ad Rhyndakos kentinde Kastro yapısı üzerinde devşirme olarak kullanılan friz bloklarıdır (**Kat. No. 51**). Frizlerin üzerindeki yazıttan blokların Hadrian'ın Anadolu'yu ziyareti esnasında yapıldığı anlaşılmaktadır⁶⁶⁰. Kütahya Tugay Müzesi'nde sergilenen Akmonia Antik Kenti'ne ait orthostat üzerindeki dekorasyon araştırmacılar tarafından yine Hadrian Dönemi'ne tarihlenmektedir (**Kat. No.13, 14**)⁶⁶¹.

---

⁶⁵⁸ Strocka 1981, 5-55, Abb. 19.28-30; Köster 2004, 122-132.

⁶⁵⁹ Robinson 1926, 456, Fig. 76; Mitchell 1983 a, 8; Mitchell 1983 b, 80; Ossi 2011, 85-109; Mitchell-Waelkens 1998, 97-99, Fig. 19 b; Taşlıalan 2000, 9.

⁶⁶⁰ Le Bas, 1870: 38-39; Mert, 2016 533-542; Şahin 2016, 196-197, Resim: 496, 497, 498.

⁶⁶¹ Bear ve diğ. 2007, 298-299.

5.2.2.2.2. Stilistik Değerlendirme ile Tarihlendirilen Örnekler

Sebastopolis Antik Kenti'nden ele geçen 3 örnek (**Kat. No. 207, 208, 209**) üzerindeki dekorasyon stilistik olarak değerlendirildiğinde dekorasyonda kullanılan askıların Bandırma Arkeoloji Müzesi'nde yer alan **Kat. No. 54** numaralı örnek ve Miletos Agora Kapısı'nda (**Kat. No. 159**) kullanılan askılarla benzer olduğu görülmektedir. Doldurma bezemesi olarak kullanılan erkek başlarının peruk şeklindeki kabarık saçları, Traian dönemi özelliklerini yansıtmaktadır⁶⁶². Friz tacında yer alan ion kymathion'u da Evlatlık İmparatorlar Dönemi'ni desteklemektedir.

Pessinous kazı evi bahçesinde sergilenen friz bloğu üzerindeki dekorasyonda yer alan taşıyıcı kurukafa betimi (**Kat. No. 183**) stilistik olarak incelendiğinde başın iki yanındaki göz çukurluklarının çıkıntı şeklinde olması, iskelet üzerindeki kemik girinti çıkıntılarının dalgalı şekilde belirtilmesi kuru kafanın şematik bir form almasına neden olmuştur. Bu formu ile **Kat. No. 183** numaralı eser üzerindeki kurukafa taşıyıcı Pisidia Antiocheia Batı Kapısı üzerinde yer alan kurukafa betimlerinin öncüsü olmalıdır. Dekorasyonda taşıyıcı üzerinde bir yapı alınlığı olması Iulius Claudiuslar Dönemi'nde görülen yaratıcılığın bu dönemde tekrar ortaya çıkması olarak yorumlanabilir. Friz üzerinde yer alan yumurta ok dizisi incelendiğinde Traian Dönemi'ne tarihlenen Stratonikeia Bouleuterion kapısı üzerindeki yumurta ok dizisi ile çağdaş olduğu anlaşılmaktadır. Blok stilistik olarak Traian Dönemi'ne tarihlenebilmektedir. Traian Dönemi'ne tarihlenen bu bloğun askı saplarında katı biçimde betimlenen kurdeleler bu dönem stilistik özelliklerindendir. Bu özellikten ve taşıyıcıların benzerliğinden yola çıkarak Kırklareli Müzesi'nde (**Kat. No. 256**), Düzce Konuralp Müzesi'nde (**Kat. No. 79**), Tekirdağ Arkeoloji Müzesinde sergilenen (**Kat. No. 255**) bloklar ve Ankara Anadolu

---

⁶⁶² Honroth 1971, 47; Özgan 2013, 77.

Medeniyetleri Müzesinde sergilenen **(Kat. No. 37)** blok Traian Dönemi'ne tarihlendirilmektedir.

Stilistik değerlendirme sonunda Hadrian Dönemi'ne tarihlenen ilk örnek Antalya Arkeoloji Müzesi'nde sergilenen orthostat bloğu üzerindeki dekorasyondur **(Kat. No. 179)**. Blok üzerindeki dekorasyonda yer alan Eros'un sinirli yüz ifadesi, uzun saçları, şişkin vücudu ve askıyı oluşturan öğeler karışık şekilde tüm detayları ile işlenmesi gibi Hadiran Dönemi'nin karakteristik özelliklerini taşımaktadır. Bu stilistik detaylar dikkate alındığında blok Hadrian Dönemi'ne tarihlenebilmektedir.

Hadrian Dönemi'ne stilistik olarak tarihlenen ikinci örnek ise Sagalassos Ören Yeri girişinde sergilenmektedir **(Kat. No. 203)**. Blok üzerindeki dekorasyonda taşıyıcı Erosun dönem özelliği olan öne doğru hamle yapar şekilde hareketli olması, askı ve askı merkezinde yer alan üzüm salkımı, iri meyvelerin belirgin şekilde olması, geniş kurdele kullanımları gibi özellikler nedeniyle örnek Hadrian Dönemi'ne tarihlenmiştir.

Bu döneme tarihlenen diğer örnek ise Aphrodisias Kenti'nden ele geçen friz bloğudur **(Kat. No. 44)**. Blok üzerindeki dekorasyon Antalya Müzesi **(Kat. No. 179)** ve Sagalassos Ören Yeri girişinde **(Kat. No. 203)** yer alan blok üzerindeki dekorasyonla stilistik benzerlikler göstermekte bu nedenle Hadrian Dönemi'ne tarihlendirilmektedir. Balıkesir Bandırma Arkeoloji Müzesi'nde yer alan örnek **(Kat. No. 54)** ise Miletos Agora Kapısı'nda yer alan girland dekorasyonu **(Kat. No. 159)** ile stilistik benzerlikleri nedeniyle Hadrian Dönemi'ne tarihlenebilmektedir.

Pisidia Antiocheia Antik Kenti'nde sergilenen friz bloğu **(Kat. No. 190)**⁶⁶³, Kütahya Arkeoloji Müzesi'nde sergilenen friz bloğu **(Kat. No. 126)**, Bandırma Arkeoloji Müzesinde yer alan friz bloğu **(Kat. No. 56)**, Çanakkale Arkeoloji Müzesi'nde yer alan **(Kat. No. 76)** friz bloğu, Ankara Roma Hamamı'nda sergilenen orthostat **(Kat. No. 39)**,

---

⁶⁶³ Özarslan 2012, 67.

40) bloğu üzerindeki dekorasyonlar, Apollonia ad Rhyndakos'da kastro yapısında devşirme kullanılan ve Hadrian Dönemi'ne tarihlenen friz blokları⁶⁶⁴ **(Kat No. 51)** askıları oluşturan öğlerin işlenişi açısından incelendiğinde eserler stilistik olarakta desteklemektedir.

5.2.2.3. Antoninler Dönemi Örnekleri

Roma Orta İmparatorluk Dönemi son hanedanı olan Antoninler Dönemi (MS 138-192) İmparatorlar Antonius Pius (MS 138-161), Marcus Aurelius/Lucius Verus (161-180) ve Commodus'un (MS 180-192) hükümdarlığı altında geçen dönemdir. Bu döneme tarihlenen yapılardan ve girland dekorasyonlarından yola çıkarak süslemenin dönem özellikleri ortaya konmaya çalışılmıştır.

Antoninler Dönemi girland dekorasyonunda Geç Hadrian Dönemi'nde görülen askıyı oluşturan meyvelerin kalıplaşması bu dönemde de görülmektedir. Askıya yerleştirilen meyvelerden oluşan askı, düz ve katı bir forma dönüşmüştür. Daha önceki dönemlerde canlılık yaratmak için doğal görünümlü kurdeleler, zengin meyve, yaprak ve çiçekler bu dönemde kaybolmaktadır. Askıyı oluşturan meyveler türlerine göre sıralanıp belirgin olarak dizilmişlerdir. Askı merkezinde iri bir çiçek bezemesi yer alır. Iulius Claudius Dönemi'nde askıyı oluşturan öğeler etrafında görülen konturlar Antoninler Dönemi'nde daha derin ve belirgin şekildedir.

Antoninler Dönemi'nde taşıyıcı olarak etli boğa başı, kurukafa, Eros ve farklı objeler kullanılmıştır. Etli boğa başlarının yüz hatları belirgin, gözler başın yanlarında ve göz çevresi etli, şişkin şekilde tasvir edilmektedir. Kurukafa betimlerinde ise göz

---

⁶⁶⁴ Le Bas, 1870: 38-39; Mert 2016, 533-542; Şahin 2016, 196-197, Resim: 496, 497, 498.

boşlukları başın iki yanda alın hizasından aşağıya kaymış şekildedir. Kurukafa betimi gerçeklikten uzaklaşmıştır. Eros'lar, artık tamamen atletik olan keskin bedenlere sahiptir. Bebek benzeri sevimli ya da yaşlı yüzleri çeşitli uzunluktaki buklelerle çerçevelenmiştir. Eros'lar saç eklemeleri ile çocuksu bir yüz ifadesine sahiptir. Eros'ların vücutları orantılı genç bir birey vücudu iken başlar küçük çocuk başı şeklindedir. Eros'ların Venüs Genetrix tapınağı frizindeki Eros'larla herhangi bir benzerliği kalmamıştır. Masklarda ise maskların saçlarında devam eden oyuklar bulunur. Gözlerinde titizlikle oluşturulan göz bebekleri ve göz kapakları ile canlı bir ifade sağlamıştır. Maskelerde pürüzsüz ve sade bir ifade yoktur. Kurdelelerde keskin derin kırışıklıklar bulunmaz ve kurdelelerin uçları bir araya gelmez. Kurdeleler sanki iç taraftan şişirilmiş gibi görünürler.

5.2.2.3.1. Antoninler Dönemine Tarihlendirilmiş Örnekler

Antoninler Dönemi'ne tarihlenen girland dekorasyonlu örneklerden ilki Alexandria Troas Kenti'nde yer alan Polygonal Yapı frizleri üzerindeki dekorasyondur⁶⁶⁵ **(Kat. No.16)**. Dekorasyonda taşıyıcı olarak genç atletik vücutlu Eros kullanılmıştır. Eros'un vücudu genç olmasına rağmen baş kısmı çocuk başı şeklindedir. Friz üzerindeki dekorasyon MS 2. yüzyıl ortasına tarihlenmiştir⁶⁶⁶. Kütahya Tugay Müzesi'nde yer alan friz bloğu üzerindeki dekorasyon **(Kat. No.127)**, MS 2. yüzyıl ortasına tarihlenmiştir⁶⁶⁷.

---

⁶⁶⁵ Söldner 2018, 220-252, Taf. 68, 85-91.

⁶⁶⁶ Blok üzerindeki dekorasyon Fahri Işık tarafından MS 2. yüzyıl 1. yarısına, Söldner tarafından ise MS 2. yüzyıl ortasına tarihlenmiştir. bkz. Söldner 2018, 220-252, Taf. 68, 85-91. Blok üzerindeki dekorasyonun stilistik olarak MS 2. yüzyıl ortasına tarihlendirilmesi dönem özellikleri ile uyumaktadır.

⁶⁶⁷ Bear ve diğ. 2007, 347.

Antoninler Dönemi girland dekorasyonu özellikleri Aspendos Tiyatrosu friz blokları üzerinde de görülmektedir (**Kat. No. 52**)⁶⁶⁸. Friz üzerindeki dekorasyonda taşıyıcı olarak kurukafa boğa başı (bukranion) kullanılmıştır. Kurukafa üzerinde göz boşlukları dönem özelliği olduğu şekilde betimlenmiştir. Askı üzerindeki meyveler belirgin ve katı biçimdedir. Tiyatro frizlerinin yanı sıra arşitrav üzerindeki inci makara ve yumurta dizileri gibi diğer süslemelerden ve ele geçen yazıtlardan kesin tarihli bir yapıdır⁶⁶⁹. Ephessos kentinde yer alan Parth Anıtı'na ait orthostat blokları üzerindeki dekorasyon Markus Aurelius/Lucius Verus Dönemi'ne (MS 161-180) tarihlendirilmiştir (**Kat. No. 88**)⁶⁷⁰. Part Anıtı da ele geçen yazıtlardan ve stilistik değerlendirmeden kesin tarihli olan yapılardandır. Blok üzerindeki dekorasyonda etli boğa başı taşıyıcı olarak kullanılmıştır. Antoninler Dönemi'ne tarihlenen kesin tarihli diğer bir örnek ise Sinop Arkeoloji Müzesi'nde yer alan arşitrav-friz bloğu üzerindeki dekorasyondur ve arşitrav üzerindeki yazıttan yola çıkılarak Lucius Versus (MS 175/176) Dönemi'ne tarihlenmektedir (**Kat. No. 227**)⁶⁷¹. Blok üzerindeki dekorasyon stilistik olarak tarihi doğrulamaktadır. Telmessos Tiyatrosu orthostat frizleri üzerinde yer alan girland dekorasyonu (**Kat. No. 241**) Antoninler Dönemi'ne tarihlendirilmektedir. Bu döneme tarihlenen diğer bir örnek grubu ise Tlos Tiyatrosu sahne binasında yer alan orthostat frizi üzerindeki girland

---

⁶⁶⁸ Fiechter 1914, 95-96; Ferrero 1970, 173-174; Strocka 1981, 29; Vandeput 1996, 92.117-118.125.147, Pl.77.1; Kadioğlu 2002, 433; Can 2005, 95-96; CIG 4342d, IGRR III, 803, CIL III, 231 a.

⁶⁶⁹ CIG 4342d, IGRR III, 803, CIL III, 231 a, Strocka 1981, 29; Vandeput 1996, 92, 117-118, 125, 147, Pl. 77.1; Can 2005, 95-96.

⁶⁷⁰ Eichler 1971, 134-135; Jobst 2005; Thür 2006, 148, 150-151.

⁶⁷¹ French 2004, 58-60, pl 14 90 (1-2).

dekorasyondur (**Kat. No. 243**)⁶⁷². Dekorasyonda farklı tiplerde taşıyıcılar ve doldurma bezemelerinin yer aldığı frizlerin büyük çoğunluğu korunmuştur. Tlos Tiyatrosu'nun frizleri araştırmacılar tarafından Antoninler Dönemi sonlarına tarihlendirilmiştir. Parion Antik Kenti Tiyatrosuna ait olan parapet blokları üzerinde yer alan girland dekorasyonu da Antoninler dönemine (**Kat. No. 176**) tarihlendirilmiştir. Blok üzerindeki dekorasyonda askıyı oluşturan yapraklar ve meyveler türlerine göre sıralanmış böylece katı bir görünüm oluşmasına neden olmuştur. Antoninler Dönemine tarihlenen diğer bir örnek grubu ise yuvarlak formlu yapılara ait friz bloklarıdır. Şebinkaraağaç ilçesinden ele geçen (**Kat. No. 93, 94**)⁶⁷³ örnekler ve Isparta Arkeoloji Müzesi'nde sergilenen (**Kat. No. 91**) blokların iç yüzdeki yazıtlarından yola çıkılarak Antoninler Dönemi'ne tarihlenmektedir⁶⁷⁴.

Antoninler Dönemi'ne tarihlendirilen diğer bir grup ise Aksu ilçesinde yer alan Tymbrida kutsal alanda yer alan friz bloklarıdır (**Kat. No. 92**⁶⁷⁵, **249**⁶⁷⁶, **250**⁶⁷⁷, **251**). Dekorasyon kutsal alan içerisinde ele geçen bir yazıttan yola çıkılarak bu döneme tarihlendirilmişlerdir. **Kat. No. 250** numaralı friz bloğu Isparta Arkeoloji Müzesi'nde sergilenen **Kat. No. 93** numaralı örnek ile stilistik olarak benzetilmektedir.

---

⁶⁷² Ferrero 1970, 194. 196; Özbek 1991, 292, 297, Res. 9; Özbek 1994, 399; Kadioğlu 2002, 473; Akdağ 2014, 27-28, Kat. 30-48, Levha 26; Korkut 2013, 189-191, 198, Res. 2; Özdemir 2018, 373-387.

⁶⁷³ Alp 2006, 131, Lev. 33 c - 46, Kat. 60-97

⁶⁷⁴ Bu blok Pisidia Antiocheia Augustus Kutsal Alanındaki tolos tipi bir yapının friz bloğu olmalıdır.

⁶⁷⁵ Alp 2006, 102-104, 30 a-b, Kat. 55.

⁶⁷⁶ Alp 2013, 119, 124, 128, 138, Res. 14-15, Kat. No.20, 28.

⁶⁷⁷ Kaya 1985, 39-55; Dedeoğlu 2004, 156; Alp 2013, 124, 137, Res. 14, Kat. 20,28.

Kastamonu Taşköprü Pompeipolis kentinde ele geçen friz bloğu üzerindeki dekorasyon (**Kat. No. 201**) bloğun faskiaları üzerindeki yazıt ve stilistik değerlendirmeler sonucunda Antoninler Dönemi'ne tarihlendirilmiştir⁶⁷⁸.

5.2.2.3.2. Stilistik Değerlendirme ile Tarihlendirilen Örnekler

Antoninler Dönemine stilistik olarak tarihlene ilk örnek Manisa Arkeoloji Müzesi'nde yer alan friz bloğudur (**Kat. No. 147**). Blok üzerindeki dekorasyonda yer alan askı iri yapraklardan oluşurken yapraklar arasında yer alan meyveler belirgindir. Öğeler arasındaki konturlar ışık-gölge kontrastını oluşturacak şekilde derin ve belirgindir. Kurdeleler ise baş üzerinde fiyonk şeklinde olup uçları başın iki yandan sarmaktadır. Blok üzerindeki dekorasyonda bulunan askılar Aspendos Tiyatrosu'nun frizlerinde (**Kat. No. 52**) yer alan askılara, taşıyıcı olarak kullanılan etli boğa başı ise Kütahya Tugay Müzesi'nde sergilenen friz bloğu (**Kat. No. 127**) üzerindeki taşıyıcıya stilistik olarak benzerdir.

Sinop Arkeoloji Müzesinde yer alan iki friz bloğu (**Kat. No. 220, 222, 223, 224, 226**) üzerinde yer alan dekorasyondaki taşıyıcılar ve askılar aynı müzede sergilenen **Kat. No. 227** ile askıyı oluşturan yuvarlak formu meyvelerin işlenişi açısından stilistik olarak

---

⁶⁷⁸ Summerer-Çevik, bloğun kısa yan yüzlerinde Procurator ünvanı kısaltmaları kullanıldığını belirtmiş ve bu nedenle bloğu MS 1.-2. yüzyıla tarihlemişlerdir. Bkz. Summerer-Çevik 2014, 195-196, Resim 5. Blok üzerindeki dekorasyon ise MS 1. yüzyılda görülen dekorasyonlardan ziyade MS 2. Yüzyılda Antoninler sülalesinde görülen dekorasyon özelliklerine sahip olması nedeniyle dekorasyonun Antoninler dönemine ait olduğu söylenebilir.

benzemektedir⁶⁷⁹. Dekorasyon tipolojik olarak diğer bloklarla karşılaştırıldığında askı kalınlığı, oluşturduğu yay ve taşıyıcılar benzerlikler göstermektedir. Ayrıca bloklar üzerinde yer alan yumurta ok bezemeleri ile de bu iki örneğin Antoninler Dönemi'ne tarihlendirilmesini desteklemektedir⁶⁸⁰.

Afyon Arkeoloji Müzesi'nde sergilenen friz bloğu (**Kat. No. 01**) üzerindeki dekorasyonda yer alan askı meyve ve yapraklardan oluşmaktadır. Meyveler yuvarlak formu olup sıralı şekilde düzenlenmesi, askı saplarında yer alan uzun yapraklar, askı yayı merkezinde yer alan çiçek bezemesi gibi tipolojik ve stilistik benzerliklerle Aspendos Tiyatrosu frizleri (**Kat. No. 52**) ve Akmonia (**Kat. No. 15**) örneğine benzemektedir. Tipolojik ve stilistik değerlendirmelerden yola çıkarak bu eser Antoninler dönemine tarihlendirilmektedir.

Bursa Arkeoloji Müzesi'nde sergilenen bir kaplama bloğu üzerinde yer alan dekorasyon Antoninler Dönemi'nin güzel bir örneğidir (**Kat. No. 73, 74**). Askı üzerinde yer alan kurdelerin dönem özelliğini yansıtmakta birliktr friz tacı üzerinde buluna bezemeler de örneğin bu döneme ait olduğunu doğrulamaktadır⁶⁸¹. Örnek stilistik olarak

---

⁶⁷⁹ French 2004, 58-60, pl 14 90 (1-2).

⁶⁸⁰ **Kat. No. 223** numaralı örneğin friz tacı üzerinde bulunan yumurta ok dizisi için bkz. Karaosmanoğlu 1996, 41-44; **Kat. No.224** numaralı örnek İassos Agorasında yer alan yumurta ok süslemesi ile çağdaş olmalıdır. Bkz. Karaosmanoğlu 1996, 44-46, Iassos 1B Agora, Levha 25, b-50.

⁶⁸¹ Blok üzerindeki yumurta ok, lotus palmet bezemeleri Iassos Agorasında kullanılan erken Antoninler Dönemi'ne tarihlenen süslemelerle stilistik olarak benzemektedir. Bkz. Karaosmanoğlu 1996, 44, 85, b-50 İassos 1 B.

Akmonia'dan ele geçen örneğe (**Kat. No. 15**), Sinop Arkeoloji Müzesi'nde yer alan örneğe (**Kat. No. 227**) ve Aspendos Tiyatro frizlerine (**Kat. No. 52**) benzemektedir.

Antoninler Dönemi'ne tarihlenen diğer bir örnek İzmir Agora Ören Yeri'nde sergilenmektedir (**Kat. No. 107**). Blok üzerindeki dekorasyonda şematik biçimde olan bir kurukafa taşıyıcı görülmektedir. Antoninler Dönemi özelliği olan gözün belirginleştirilmesi kurukafa betiminde de açık şekilde görülmektedir⁶⁸². Askı iri yapraklar ve aralarda belirgin meyvelerden oluşmaktadır. Yuvarlak formu meyvelerin işlenişi Antoninler Dönemi diğer örnekleri ile stilistik olarak benzerdir.

Antalya Arkeoloji Müzesi'nde yer alan 2 örnek (**Kat. No. 177, 181**) üzerindeki dekorasyonda taşıyıcı olan Eros, Antoninler Dönemi Eros tasvirleri ile benzerdir. Dekorasyonda yer alan askı merkezindeki rozet şeklinde bezeme Isparta Arkeoloji Müzesi'nde sergilenen Antoninler Dönem'i eserleri ile benzerdir (**Kat. No. 91, 92**). Dekorasyonda askının alt kısmında yer alan erkek başı saç betimleri ve göz bebeklerinin belirgin olması, dekorasyonda matkap işçiliğinin yoğun şekilde kullanılması gibi detaylara baktığımızda bu iki blok Antoninler Dönemi'ne tarihlendirilmiştir⁶⁸³.

Antalya Arkeoloji Müzesi'nde sergilenen (**Kat. No. 213**) örnek üzerindeki taşıyıcı kadın başının saçlarının iri bukleler şeklinde ortadan ayrılarak geriye doğru taranmış

---

⁶⁸² Karaosmanoğlu 1996, 47, Lehva 32, a -63 Stratonikeia Gymnasion bezemelerinde yumurta ok dizisi **Kat. No.107** numaralı örnek üzerindeki bezeme stilistik olarak aynı döneme tarihlenmektedir.

⁶⁸³ Kat. No.177-181 numaralı blokların müze envanter kayıtlarında Perge Tiyatrosuna ait olduğu belirtilmektedir. Bu iki blok kireçtaşıdan işlenmiştir. Tiyatro sahne binasında kullanılan malzemesi ise mermerdir. Bu nedenle blokların tiyatroya ait olmadığını tiyatro yakınında yer alan farklı bir yapıya ait olabileceğini düşünmekteyim.

olması, göz bebeklerinin belirgin şekilde olması, askıyı oluşturan meyvelerin yuvarlak formu, sıralı ve belirgin olması gibi dönem özelliklerinden dolayı örnek Antoninler Dönemine tarihlenebilmektedir⁶⁸⁴.

Antalya Arkeoloji Müzesi'nde sergilenen Perge Tiyatrosu'na ait korint tipi paye başlık üzerinde yer alan girland dekorasyonunda (**Kat. No. 180**) askı üzerinde kullanılan meyvelerin yuvarlak formu ve sıralı şekilde olması nedeni ile stilistik ve tipolojik olarak benzemektedir. Bu benzerlikler nedeni ile başlık üzerindeki askı Aspendos Tiyatrosu frizleri (**Kat. No. 52**) ile çağdaş olmalıdır.

Aydın Arkeoloji Müzesi yer alan blok üzerindeki dekorasyonda (**Kat. No. 245**) askı kısa yaprak demetlerinin kurdelelerle sarılarak demetler oluşturmaktadır. Bu tip askıların benzerleri Amasra Müzesi (**Kat. No. 18**) ve İzmit Arkeoloji Müzesi'nde (**Kat. No. 122**) sergilenen friz blokları üzerinde görülmektedir. İzmitte yer alan eserde askı merkezinde Antoninler Dönemi özelliği olan çiçek rozeti yer almaktadır.

Pergamon Arkeoloji Müzesi'nde sergilenen blok (**Kat. No. 65**) üzerindeki dekorasyonda askıyı oluşturan öğelerin belirgin şekilde olması ve yoğun matkap kullanımı ile Telmessos Tiyatrosu frizlerinde (**Kat. No. 241**) yer alan girland dekorasyonuna stilistik olarak benzemektedir. Yoğun matkap kullanımı nedeni ile blok

---

⁶⁸⁴ Blok üzerinde dekorasyonda girland askısı çok az görünmektedir ve taşıyıcısı spesifik bir öğe olduğu için başka bir girland dekorasyonu ile karşılaştırmak oldukça güçtür. Taşıyıcı olarak kullanılan kadın başı üzerinde Antoninler Dönemi özelliği olan iri buklelerden oluşan saçların ortadan yanlara taranması ve göz bebeklerinin belirginleşmesi bu dönemin karakteristik özellikleridir. bkz. Özgan 2013, Roma Portre Sanatı II, Antoninler Dönemi.

Antoninler Dönemi'ne tarihlenmektedir. Bloğun friz tacı üzerinde yer alan ion kymathionu süslemesi de bu tarihi doğruamaktadır.

İzmit Arkeoloji Müzesi'nde sergilenen **(Kat. No. 122)** örnek stilistik olarak Amasra örnekleri ile **(Kat. No. 18, 19)** benzemektedir. Askı ince ve askıyı oluşturan yapraklar demetler şeklinde olup kurdelelerin uçları oval birimli ve kısadır. Dekorasyon üzerindeki öğeler küçük farklılıklar gösterse de örnek Antoninler Dönemi'ne aittir. İzmir Arkeoloji Müzesi'nde yer alan diğer bir friz bloğu **(Kat. No. 100)** stilistik olarak Amasra Müzesi **(Kat. No. 34)** ve Sinop Arkeoloji Müzesi'nde **(Kat. No. 224)** sergilenen örneklerle benzeşmekte ve Antoninler Dönemi'ne tarihlenmektedir.

Yozgat Arkeoloji Müzesi'nde sergilenen ve Tavium Antik Kenti'ne ait olduğu düşünülen iki friz bloğu **(Kat. No. 236, 237)** da stilistik olarak Aspendos Tiyatro frizlerine **(Kat.No. 52)** benzemektedir.

Myra Tiyatrosu frizleri üzerinde yer alan dekorasyon **(Kat. No. 161)** yerel işçilik özelliği göstermektedir. Askı saplarında uçları yaprak şeklinde olan uzun kurdelelerin kullanıldığı görülmektedir. Askı merkezinde ise Antoninler Dönemi özelliği olan iri çiçek motifi yer alır. Benzer süslemeler Likya Bölgesi'nde ele geçen lahitler üzerinde de görülebilmektedir⁶⁸⁵.

Antalya Arkeoloji Müzesi'nde yer alan orthostat bloğu üzerindeki dekorasyonda taşıyıcı olarak atletik vücutlu genç Eros yer almaktadır **(Kat. No. 42)**. Antoninler Dönemi

---

⁶⁸⁵Ferrero 1970 197-206. Abb. 234- 252 Taf. 40-43; Ferrero 1974 53-54. 74. 59- 60. 129-130. 136-139. 148-149. 241. Abb. 67. 77. 106. 189. 198. 200. 204. 219. 221; Ferrero 1990, 177-179; Özbek 1993, 55-58, Taf. 6.1; Özbek 1994, 397-399. Abb. 1-2; Knoblauch-Özbek 1996, 189-202; Kadioğlu 2002, 444-445; Stilistik olarak geç Hadrian Erken Antoninler Dönemi'ne tarihlenebilir bkz. Korkut 2006, 66, Kat. No.86, Taf. 10.2.

heykeltıraşlık örneklerinde görülen göz bebeğinin belirgin şekilde olması doldurma bezemesi olan medusanın göz bebeklerinde görülmektedir. Blok üzerindeki dekorasyon Antalya Müzesi'nde sergilenen **(Kat. No. 177)** numaralı örnek ile özellikle taşıyıcının stilistik olarak benzemesi açısından Antoninler Dönemi'ne tarihlenebileceğini ortaya koymaktadır. Niğde Kemerhisar da sergilenen örnek **(Kat. No. 248)** stilistik olarak ve ion kymation bezemesinden yola çıkarak Antoninler Dönemi'ne tarihlenebilir. Müzede yer alan diğer iki örnekten ilki **(Kat. No. 41)** yivli kurdele ve askıyı oluşturan öğelerin seyrek şekilde düzenlenemsi Bursa Arkeoloji Müzesi'nde yer alan **(Kat. No. 73)** örnek ile stilistik olarak benzemektedir. Diğer örnek ise **(Kat. No. 178)** medusa başı detayları nedeni ile Antoninler Dönemi'ne tarihlenebilir.

İstanbul Arkeoloji Müzesi bünyesinde sergilenen orthostat blokları üzerindeki dekorasyonda **(Kat. No. 96)** taşıyıcıların alt kısmında kadın ve bir elinde *cornicopia* tutan erkek figürlerinden oluşan yüksek kabartmalar yer almaktadır. Dekorasyonda görülen ikonografi Hellenistik Dönem'den bilinen ikonografi olup Hellenistik ve Roma Dönemlerinde mezar stelleri üzerinde de sevilerek kullanılmışlardır⁶⁸⁶. Dekorasyonda yer alan askı uçlarındaki küp biçimli iri boğumlar Antoninler Dönemi'nde sevilerek kullanılan bir özelliktir. Antoninler Dönem'i plastik eserlerinde görülen matkap işçiliği askıyı oluşturan asma yapraklarda, kurdele uzantılarının işlenmesinde yoğun olarak görülmektedir. Blok üzerindeki dekorasyonu tipolojik ve stilistik olarak incelendiğinde Ilius Claudiuslar ve Antoninler Dönemi arasındaki sürece tarihlendirilmesi gerektiği ortaya konmuştur.

Manisa Arkeoloji Müzesi'nde sergilenen bloklar **(Kat. No. 142, 143, 146, 148)** üzerinde yer alan dekorasyonda askıyı oluşturan yaprakların çevresindeki konturların

---

⁶⁸⁶ Pfuhl-Möbius 1977, I-138 (411), II-Taf. 67 (411). Antoninler Dönemi heykeltıraşlık örnekleri için bkz. Özgan 2013, 196, 213, 214, 215.

belirgin olması, boğa başları üzerindeki detaylar ve **Kat. No. 143 ve 148** numaralı örneğin friz tacındaki yumurta ok dizisi stilistik olarak Geç Antoninler Dönemine işaret etmektedir⁶⁸⁷. Niğde Arkeoloji Müzesi'nde sergilenen friz üzerindeki dekorasyon yüzeyi tahrip olmuş olsa da yumurta ok dizisinden yola çıkılarak blok Geç Antoninler Dönemi'ne tarihlenmiştir.

Düzce Konuralp Arkeoloji Müzesi'nde yer alan friz blokları (**Kat. No. 78, 82, 83**) üzerindeki dekorasyon Antoninler Dönemi özellikleri olan meyvelerin belirgin olması, yivli kurdele kullanılması, askıyı oluşturan öğelerin yüzeysel işlenmesi gibi dönemsel özelliklerin olması ve Yalvaç Arkeoloji Müzesi'nde sergilenen friz bloğunun (**Kat. No. 93**) stilistik benzerliği nedeniyle bu döneme tarihlendirilmiştir.

Uşak Arkeoloji Müzesi'nde sergilenen Akmonia Kenti'ne ait olduğu düşünülen friz blokları (**Kat. No. 15, 252, 253**) Antoninler Dönemi özelliklerini yansıtmaktadır. Dekorasyonda yer alan meyvelerin sıralı ve belirgin olması gibi tipolojik özellikleri Tymbriada Kutsal Alanı'nda ele geçen frizlerle (**Kat. No. 93**), Sinop Arkeoloji Müzesi'nde (**Kat. No. 220**), Isparta Arkeoloji Müzesi'nde sergilenen (**Kat. No. 250**) örneklerle tipolojik olarak benzerlik göstermektedir. Bu nedenle Uşak Müzesi'nde yer alan eserler Antoninler Dönemi'ne tarihlenmektedir.

Kastamonu Arkeoloji Müzesi'nde sergilenen iki friz bloğunun (**Kat. No. 115**) Sinop (**Kat. No. 226**) ve Bursa (**Kat. No. 74**) Arkeoloji Müzesi'nde sergilenen örnekler askıları oluşturan yapraklar, askıyı saran kurdelelerin askıyı sarma biçimi ile stilistik olarak, askının taşıyıcı üzerinde görünür şekilde ve düz biçimde olması ile de tipolojik olarak benzemesi bu dönemde görülen özelliklerdir. Bu nedenle eser Antoninler Dönemi'ne tarihlenmektedir. Kastamonu Arkeoloji Müzesi'nde sergilenen **Kat. No. 113**

---

⁶⁸⁷ Karaosmanoğlu 1996, 41-51.

numaralı eser üzerinde yer alan dekorasyon öğeleri stilistik olarak Antoninler Dönemi olması gerekmektedir. Blok üzerinde yer alan ion kymathion'u bezemesi de bu tarihlemeyi desteklemektedir.

Amasra Arkeoloji Müzesi'nde sergilenen örnekler (**Kat. No. 18, 19, 21, 22, 25 ve 34**) üzerinde yer alan dekorasyonlarda askıyı oluşturan öğelerin etrafı derin konturlarla belirtilmiştir. Bu grup stilistik olarak Tymbriada (**Kat. No. 250**) ve Sinop Arkeoloji Müzesi'ndeki örneklerle benzemektedir.

Sebastepolis taş eserler deposunda sergilenen friz bloğu (**Kat.No. 210**) stilistik olarak Tymbriada kutsal alanında bulunan (**Kat. No. 250**) friz üzerindeki dekorasyon ile benzerlik göstermektedir. Blok üzerindeki dekorasyon yerel işçilik nedeniyle şematik biçimde betimlenmiştir.

Antoninler Dönemi'ne tarihlendirilen diğer örnek ise İznik Arkeoloji Müzesi'nde sergilenen friz bloğudur (**Kat. No. 108**). Blok üzerinde yer alan dekorasyonda askı merkezlerinde iri çiçek betimleri, taşıyıcı Eroslar ve kurdelelerin askıya yapışık şekilde betimlenmesi Antoninler Dönemi stilistik özelliğidir. Dekorasyonda yer alan askı Isparta Arkeoloji Müzesi'nde sergilenen (**Kat. No. 92**) friz bloğu ile benzerlik göstermektedir.

Stratonikeia Kazı Evi bahçesinde sergilenen (**Kat. No. 233**) friz bloğu üzerindeki dekorasyonda askı uzun formlu sivri uçlu yapraklardan oluşmaktadır. Öğeler kabartma yüzeyine yapışık halde hareketsizdir. Dönem özelliği olan iri formlu çiçek rozeti askı üzerinde yer almaktadır. Taşıyıcı olarak kullanılan mask'ın saçları yuvarlak formlu boncuk benzeri buklelerden oluşmaktadır. Mask ve askı üzerinde görülen yoğun matkap kullanımı Antoninler Dönemi özelliği olmasından dolayı eser bu döneme tarihlenmektedir.

Bergama Arkeoloji Müzesi'nde sergilenen eser (**Kat. No. 067**) üzerinde görülen dekorasyonda askı merkezde kurdele ile eğimli şekilde sarılmaktadır. Askının sağ tarafı

meşe yapraklarından ve meyvesinden oluşmaktadır. Sol tarafı ise uzun formlu yaprak ve yuvarlak meyvelerden oluşmaktadır. Yapraklar arasında derin konturlar yer alırken yaprak ve meyveler belirgin şekilde birbirinden ayrılmaktadır. Özellikle meşe yaprakları üzerindeki detayların matkap ile verilmesi matkap kullanımının yoğunluğunu göstermektedir. Blok üzerindeki friz tacında bulunan ion kymathionununda uzun ve düz formlu ara yaprak kullanımı Antoninler Dönemi özelliğidir. Bu veriler ışığında blok Antoninler Dönemi'ne tarihlendirilmiştir.

Antoninler Dönemi'ne tarihlenen diğer bir eser ise Burdur Arkeoloji Müzesi'nde bulunan eser (**Kat. No. 72**) üzerindeki dekorasyonda taşıyıcı, askı ve kurdele görünmektedir. Askı küçük formlu defne yapraklarından oluşmaktadır. Askıyı oluşturan yaprakların uçları dışa doğru açılır biçimdedir. Yaprak aralarındaki konturlar derin şekilde verilmiştir. Askıyı saran kurdelelerin hareketli biçimde olduğu anlaşılmaktadır. Özellikle askıyı oluşturan yapraklar stilistik olarak Ephesos Part Anıtı (**Kat. No. 88**) üzerindeki askı betimi dikkate alındığında eser Antoninler Dönemi'ne tarihlenmektedir.

Degerlendirmesi en zor olan örnek grubu ise Pergamon Arkeoloji Müzesi'nde yer alan blok (**Kat. No. 66**), Afyon Dinar Açık Hava Müzesi'nde sergilenen örnek (**Kat. No.06**), Uşak Arkeoloji Müzesi'nde bulunan (**Kat. No. 254**) kaplama bloğu, Amasra Müzesi'ndeki friz blokları (**Kat. No. 31, 35**), Şanlıurfa Arkeoloji Müzesi'nde bulunan friz bloğu (**Kat. No. 235**) ve Kagrai Antik Kenti'nde yer alan friz bloğu üzerindeki dekorasyonlardır. Bu örnekler incelendiğinde askı, kurdele ve taşıyıcı özelliklerinden Evlatlık İmparatorlar öncesi ve aynı zamanda Antoninler Dönemi sonrası stilistik özelliklere sahip olmadığı anlaşılmaktadır. Bu örnek grubundaki dekorasyonda yerel işçilikler nedeniyle küçük farklılıkların bulunduğu görülse de bu grup içindeki örnekler MS 96 – 192 yılları arasına tarihlenbilir.

5.2.3. Geç İmparatorluk Dönemi Örnekleri

5.2.3.1. Severuslar Dönemi Örnekleri (MS 193-235)

Geç İmparatorluk Dönemi olarak bilinen süreç imparator Pertinax (MS 193) ile başlar ve Severus Alexander (MS 222-235) ile son bulur. İmparator Pertinax bir yılını doldurmadan Septimus Severus başa geçer ve Severuslar Dönemi başlar. Septimus Severus (MS 193-211) ile başlayan hakimiyet Caracalla (MS 211-MS 217), Macrinus (MS 217-218), Elegabal (MS 218-222) ve Severus Alexander (MS 222-235) ile son bulur⁶⁸⁸.

Septimus Severuslar Dönemi girland dekorasyonu stilistik özelliklerine bakacak olursak; Taşıyıcı Eros'lar hala erken Antoninler grubuna özgü çocuk Eros şeklindedir. Eros'lar uzun bacaklı yuvarlak ve sabit vücutlara sahiptir. Saçlar titizlikle oyulmuş ve iyi düzenlenmiştir. Yüzler dolgun ve belirlidir. Hassas göz kapaklarıyla güçlü bir ifadeye sahiptir. Bazı örneklerde erosların vücutları karşılıklı olarak sanki uçuyormuşçasına betimlenmektedir.

Askıyı oluşturan öğelerde hareket ve üç boyutluluk özellikleri yoktur. Merkezde yer alan bir çiçek ve altta sarkan üzüm salkımı etrafındaki meyveler tamamen simetrik olmayan bir düzene sahiptir. Askıyı oluşturan yapraklar üçerli şekilde sıralanmış ve birbirlerinden bağımsız boğumlar şeklinde şematik olarak betimlenmiştir. Yaprak ve meyveler derin oyuklarla kabartma zemininden ayrılır. Karmaşık şekilde işlenen askılar plastik görünümlü olup hareketsiz şekildedir. Kurdeleler sıkı şekilde sarılmış ve şematiktir. Bu dönemde askı üzerinde yer alan meyveler yassı ve kabartma zeminine yayılır şekildedir. Hiçbiri özellikle yüksek bir kabartma ile karakterize edilmemiştir. Yapraklar, aralarındaki aynı boyuttaki oyuklarla birbirine bağlanır. Asma yapraklarının

---

⁶⁸⁸ Scarre 1995, 130-157.

yumuşak ve yassılığı ile güçlü bir kontrast oluşturmaktadır. Uzun kurdeleler genellikle zeminden ayrılırlar. Askı saplarında meşale sapı benzeri ögeler ya da uzun yaprakların kurdelelerle sarılmasıyla oluşan askı uçları görülmektedir. Doldurma bezemesi olarak portre ve bütün olarak betimlenen hayvan figürleri görülmektedir. Doldurma bezemelerinde küçük farklılıklar görülmektedir. Masklar sert bakışlı ve farklı detaylarla birbirlerinden ayrılmaktadır. Etli boğa başları dikdörtgen formda olup yüz hatları köşeli şekilde betimlenmektedir. Boğa başlarında ince uzun boynuzlar dikkat çekmektedir. Boğa başları üzerindeki süslemeler katı bir görünüm kazanır. Boğa başı süslemesi tüm alını kaplar şekildedir ve giydirilmiş süsleme ögeleri görülür.

5.2.3.1.1. Severuslar Dönemi'ne Tarihlendirilmiş Örnekler (MS 193-235)

Severuslar dönemi tarihlendirilmiş örnekler içerisinde dönem özelliklerini en iyi yansıtan girland dekorasyonu Kremna Severuslar Dönemi Tapınağı frizlerinde yer alan dekorasyondur **(Kat. No. 124, 125)**⁶⁸⁹. Bloklar üzerinde üçlü yapraklardan boğumlar şeklinde olan askı yer almaktadır. Doldurma bezemesi olarak büst ve hayvan betimleri kullanılmıştır. İkinci örnek ise Hierapolis Tiyatrosu sahne binası frizleridir **(Kat. No. 90)**. Blok üzerindeki dekorasyonda Severuslar Döneminde görülen, yüz üzerindeki detayların çizgisel olarak verilmesi, geniş ağız ve belirgin göz boşlukları ile belirginleştirilen masklar yer almaktadır. Askıyı oluşturan yapraklar Kremna Severuslar Dönemi Tapınağı frizlerindeki yaprak dekorasyonu ile benzetilmektedir. Hierapolis Tiyatrosu'nda yer alan askıyı oluşturan yapraklar şematik ve konturları belirgindir. Taşıyıcı olarak kullanılan eroslar sağa ve sola doğru hareket halinde olup, bazıları ise uçar şekilde betimlenmiştir.

---

⁶⁸⁹ Lanckoronski, 1892 a: 170; Mitchell-Waelkens, 1987: 43; Mitchel 1995, 118-123, Fig. 34.4, Pl. 66; Alp 2004, Lev. 75a; Alp 2006, Lev. 69a.

Severuslar Dönemi girland dekorasyonuna diğer bir örnek Pergamon Dionysos Tapınağı friz blokları üzerindeki dekorasyondur **(Kat. No. 60)**. Dekorasyonda yer alan askı uçlarında görülen meşale sapları dönemin tipik özelliğidir. Taşıyıcı boğa başları dikdörtgen formda olup baş üzerindeki detaylar köşelidir. Severuslar Dönemi'ne tarihlenen diğer örnek ise Seleucia Kalykadnos'dan ele geçen friz bloğudur **(Kat. No. 151)**⁶⁹⁰. Hierapolis Tiyatrosu sahne binası frizlerdeki Eros'lar **(Kat. No. 90)** ise uçar şekilde betimlenmiştir. Sagalassos Yukarı Agorada yer alan çokgen anıt gövdesinde yer alan girland dekorasyonu Severuslar Dönemi imparatorlarından Caracalla Dönemi'ne tarihlenmiştir⁶⁹¹. İznik Arkeoloji Müzesi'nde sergilenen blok üzerindeki dekorasyon friz tacında yer alan ion kymation bezemesi Miletos tiyatrosu⁶⁹² ve Letoon çeşme⁶⁹³ yapısı bezemeleri dikkate alınarak Severuslar/ Geç Severuslar Dönemi'ne tarihlendirilmiştir. MS 3. yüzyıl başına tarihlenen diğer örnek grubu ise Tyana kentinden ele geçen friz bloklarıdır. Bloklar Niğde Müzesi ve Tyanan Kenti'nde dağınık şekilde yer almaktadır. Blok üzerindeki dekorasyon Berges-Nolle tarafından MS 3. Yüzyıla tarihlenmektedir⁶⁹⁴. Pisidia Antiocheiası Tiyatrosu'na ait olan friz blokları **(Kat. No. 197 - 199)** Alp ve

---

⁶⁹⁰ Topçu 1981, 49; Berns 1998, 141-144, Taf. 39 a, Durugönül ve diğ. 2013, 173-174, Kat. No 149; Kaplan 2013, 327 Kat no: 220, Levha 64 d.

⁶⁹¹ Ferrero 1966, 59-60; Ferrero 1974, 241; Waelkens -Poblome 1995, 35, fig. 6; Kadioğlu 2002, 438; Ritti 2006, 120; Ritti 2007, 407-409. Ferrero 2007; D'Andria 2012; Durmuş 2016, 92, Kat. 11, Res. no: 33.

⁶⁹² Karaosmanoğlu 1996, 105, Miletos 3B, Levha 50 a-99.

⁶⁹³ Karaosmanoğlu 1996, 104, Letoon 1, Levha 49 b-98.

⁶⁹⁴ Berges 1998, 179-204, Taf. 15, Abb. 9-11; Berges – Nollé 2000, 132-144, Kat.83-97, Taf. 82-83, Abb. 30.

Taşlıalan tarafından MS 3. yüzyıl başlarına tarihlendirilmiştir⁶⁹⁵. **Kat. No. 193 ve 196** numaralı örnekler de aynı yapıya ait dekorasyonun devamı olduğu için bu iki blok da aynı döneme tarihlendirilmiştir.

5.2.3.1.2. Stilistik Değerlendirme ile Tarihlendirilen Örnekler (MS 193-235)

Severuslar Dönemi girland dekorasyonu stilistik olarak tarihlendirilen ilk örnek Limyra Tiyatrosu'na ait friz bloğudur (**Kat. No. 138**). Blok üzerindeki dekorasyonda yer alan askıyı oluşturan meşe yaprakları Kremna (**Kat. No. 124, 125**) ve Pergamon Dionysos Tapınağı'nın frizlerinde (**Kat. No. 60**) olduğu gibi üçerli gruplar halindedir. Askı özelliği nedeni ile blok üzerindeki dekorasyon Severuslar Dönemine tarihlendirilmiştir⁶⁹⁶. Amasra Arkeoloji Müzesi'nde sergilenen bloklar (**Kat. No.23, 24, 26, 27, 28, 29, 30**) üzerinde sergilenen örnekler üzerine yer alan askıyı oluşturan öğeler stilistik olarak Kremna örnekleri ile benzerlik göstermektedir. Aizanoi'den ele geçen iki blok üzerindeki dekorasyon (**Kat. No. 10, 11**) ve Silifke Arkeoloji Müzesi'nde sergilenen örnek (**Kat. No. 150**) askıyı oluşturan yaprakların stilistik özellikleri ve üçlü sıralanışı nedeni ile severuslar dönemine tarihlendirilmiştir. Kastamonu Arkeoloji Müzesi'nde sergilenen eserle (**Kat. No. 117**) Zonguldak Ereğli Arkeoloj Müzende sergilenen (**Kat. No. 258**) örnek üzerindeki yaprak düzenlemesi stilistik olarak değerlendirildiğinde Kremna örneği

---

⁶⁹⁵ Alp 2006, 100-101; Taşlıalan 1998, 254, Res. 13; Taşlıalan 2001, 30.

⁶⁹⁶ Spratt 1847, 148; Ferrero 1969, 155-170; Dinstl 1987, 140-219; Ferrero 1990, 178-179; Knoblauch 1993, 137-148; Sear 2006, 369.

öncesi olması gerekmektedir⁶⁹⁷. Bu nedenle bu örnek Erken Severuslar Dönemi'ne ait olmalıdır. Pisidia Antiocheia kentinden ele geçen ve Yalvaç Arkeoloji Müzesi'nde sergilenen örnek **(Kat. No. 194)** Kremna örneğinde yer alan yaprak düzenlemesi, Pergamon Dionysos tapınağına frizlerindeki askı saplarının düzenlemesinin bezerliği gibi nedenlerden dolayı Severuslar Dönemi'ne tarihlenmelidir. Oinoanda kentinden ele geçen friz bloğu **(Kat. No. 175)** üzerindeki dekorasyondaki bozulmalar nedeni ile tam anlaşılamazken faskialar üzerindeki yazı karakterinden bloğun Severuslar Dönemi'ne ait olduğu anlaşılmaktadır⁶⁹⁸. Yozgat İli Sarıkaya İlçesi'nde yer alan hamam yapısının frizleri **(Kat. No. 206)** Haines tarafından MS 2. yüzyılın ikinci çeyreğine tarihlenmiştir⁶⁹⁹. Friz üzerindeki dekorasyon Kremna Severuslar Tapınağı frizleri **(Kat. No. 124, 125)** ile karşılaştırıldığında ortaya çıkan stilistik benzerlikten dolayı dekorasyonun MS 2. yüzyıl sonu 3. yüzyıl başına tarihlendirilmesi daha doğru olacaktır.

---

⁶⁹⁷ Blok üzerindeki inci makara ve ion kymathionu bezemesi incelendiğinde Perge Stadionu'nda yer alan bezemeler ile benzeşmektedir. Bkz. Karaosmanoğlu 1996, 51-56, Kat. 76, 95-96, Lev. 38 b-76.

⁶⁹⁸ Blok üzerindeki yazıtta yer alan yazı karakteri MS 2. yüzyıl sonu 3. yüzyıl başı özelliği göstermektedir. Yazı karakterleri için Prof. Dr. Abdurrahman UZUNARSLAN'dan yardım alınmış UZUNARSLAN'ın önerileri doğrultusunda tarihleme önerileri yapılmıştır.

⁶⁹⁹ Ramsay 1890, 268, 297, 301; Kieper 1909, 17 a; Miller 1916, 733; Bittel 1942, 16, 21, 23; Magie 1950, 1066; Weber 1976; Ballance 1976, 10; 324; Haines 1985, 227-235; Şenyurt-Yılmaz 2011, 1-15; Şenyurt 2017, 110-121; Önal ve Diğ. 2017, 19-33; Yılmaz ve diğ. 2015, 189.

İzmir Arkeoloji Müzesi'nde yer alan ve kayıtlarda Kyme Tiyatrosu'na ait olduğu belirtilen örnekler **(Kat. No. 129, 130, 131, 132, 133, 134)**⁷⁰⁰, İzmir Müzesi'nde Kayıtsız olarak bulunan **(Kat. No. 106)** ve İzmir Arkeoloji Müzesinde sergilenen **(Kat. No. 99)**⁷⁰¹ friz bloğu üzerindeki dekorasyonlarda askıyı oluşturan yapraklar Kremna ve Sarıkaya hamamı frizlerinde görülen yaprak tiplerinden farklıdır. Dekorasyonda daha çok saz/kamış yaprakları kullanılmış ve üçerli gruplar halinde düzenlenmiştir. Bloklar üzerindeki dekorasyonlar stilistik olarak MS 3. yüzyıl stilistiğidir.

Afyon Arkeoloji Müzesi'nde yer alan 3 friz bloğu üzerindeki dekorasyonda **(Kat. No. 02, 03 ve 05)** yer alan kurukafa taşıyıcılar Augustus Dönemi özelliklerini yeniden yansıtmakta olup askı saplarındaki uzun yapraklar, uçları sivri üçlü yapraklar Kremna Severuslar Tapınağı frizlerindeki yaparak düzenlemesi ile stilistik olarak benzemektedir.

Kastamonu Arkeoloji Müzesi'nde sergilenen friz blokları üzerindeki **(Kat. No. 112, 114, 116)**, Mersin Arkeoloji Müzesi bahçesindeki friz bloğu **(Kat. No. 149)**, Edirne Arkeoloji Müzesi'ndeki friz bloğu **(Kat. No. 84)**, Antalya Arkeoloji Müzesi'nde sergilenen friz bloğu **(Kat. No. 43)**, Düzcce Konuralp Arkeoloji Müzesi'nde yer alan friz bloğu (Kat. No.81), Bolu Arkeoloji Müzesi'nde sergilenen friz bloğu **(Kat. No. 71)**, Sinop Arkeoloji Müzesi'nde sergilenen friz bloğu **(Kat. No. 225)**, Pergamon Arkeoloji Müzesi'nde sergilenen friz bloğu **(Kat. No. 64)**, Balıkesir Bandırma Arkeoloji Müzesi'nde sergilenen friz bloğu **(Kat. No. 55)** ve İstanbul Arkeoloji Müzesi'nde sergilenen sütun kaidesi üzerindeki girland dekorasyonu **(Kat. No. 95)** üzerinde yer alan askıyı oluşturan öğeler Severuslar Dönemi stilistik özelliğini açık şekilde yansıtan Kremna Severuslar Tapınağı frizlerinde **(Kat. No. 124, 125)** dekorasyon örnekleri ile

---

⁷⁰⁰ Lagona 1992, 309-314, Res. 4; Lagona 2005, 27.

⁷⁰¹ Bloğun İzmir Işıklar Köyü'nden getirildiği bilinmektedir.

stilistik olarak benzemektedir. Bu nedenle yukarıda belirtilen örnekler Severuslar Dönemi'ne tarihlendirilmektedir.

Manisa Arkeoloji Müzesi'nde sergilenen friz bloğu **(Kat. No. 145)** üzerindeki dekorasyonda uzun saz yaprağından oluşan askı Caracalla Dönemi'ne tarihllenen Pergamon Dionysos Tapınağı frizlerine **(Kat. No. 60)** stilistik olarak benzemektedir. Ayıryetten friz tacı üzerinde yer alan yumurta ok dizisi de stilistik olarak bloğun Severuslar Dönemi'ne ait olduğunu doğrulamaktadır.

5.2.3.2. Asker İmparatorlar Dönemi Örnekleri⁷⁰²

Severuslar Dönemi sonrasında MS 235-285 yılları arasında elli yıl devam eden dönemdir⁷⁰³. Bu dönem uzun soluklu siyasi otoritelerin kurulamadığı, emrindeki askerler tarafından imparator ilan edilen komutanların yönetime getirildiği dönemdir. Bu süreç içerisinde önemli sosyal ve politik değişiklik olmuştur. Bu değişiklik sanattaki derin düşünce ve gelenekler yüzeyselleşmeye, sanat nitelik⁷⁰⁴ ve derinliğini kaybetmeye başlamıştır. Yaşanılan bu değişiklikler bir sonraki dönemin sanat değeri tartışılır olan yapıtlarını, yani Geç Antik Dönem sanat anlayışını hazırlamıştır. Asker İmparatorlar Dönemi'nde kayda değer yapı ve yapılaşma olmamış, sadece onarımlar ve eklemeler yapılmıştır⁷⁰⁵. Artık neredeyse kolossal boyuttaki görkemli yapılaşma ortadan kalkmış

---

⁷⁰² Asker İmparatorlar Dönemi Örnekleri stilistik özellikleri Margret Honroth tarafından 1971 Tarihinde Yayınlanan “Stadtrömische Gırlanden Ein Versuch Zur Entwicklungsgeschichte Römischer Ornamentik” başlıklı çalışmasından derlenmiştir.

⁷⁰³ Scarre 1995, 160-198.

⁷⁰⁴ Özgan 2013, 157.

⁷⁰⁵ Özgan 2013, 158.

lahit ve portre üretimi yoğunluk kazanmıştır. Bu nedenle MS 3. yüzyıla lahit ve portre yüzyılı da denmektedir⁷⁰⁶.

Asker İmpratorlar Dönemi Maximinus Thrax (MS 235-238) ile başlayarak Carinus (MS 284) ile son bulmuştur⁷⁰⁷. Uzun süreli kalıcı yönetimlerin oluşmaması, oluşan yönetimlerin de asker olması, sanattaki değişim girland dekorasyonunda da açık şekilde görülmektedir. Asker İmpratorlar Dönemi girland dekorasyonu dönemin tüm özelliklerini yansıtır şekildedir. Girland dekorasyonunda taşıyıcı olarak kullanılan Eroslar ilk kez bir kıyafet ya da pelerinle betimlenmiştir⁷⁰⁸. Eros'ların bacaklarında aşırı şişkin ve vurgu yapılan diz kapakları belirgindir. Eros'un vücudu orantısız şekilde, baş iri, uzun dalgalı bazen de kıvrıkcık saçlarla betimlenir. Eros'un kanatları plastik şekilde oyulmuş olup bir yay oluşturarak zeminden uzaklaşır. Eroslar geriye doğru çekilen omuzlarının üzerindeki kurdeleyi veya askıyı elinin dışı ile geriye doğru iter şekildedir. Bu hareketi sonucunda vücut dengeleri değişmekte ve askıdan uzaklaşmaktadır.

Askıları oluşturan meyveler ise dolgun forma sahiptir. Her meyve canlılığa karşı koyamadığı için dekoratif bir şemaya sahiptir. Askılarda meyve ön plana çıkmıştır. Askı, zeminden yoğun bir kabartma şeklinde yükselir. Öğeler arasında derin konturlar belirgindir. Bu dönem örneklerinde dekorasyonda kullanılan kurdeleler taşıyıcı üzerinde askıyı sık şekilde sarmaktadır. Kurdele uçlarındaki sicimler kısa ve hareketsizdir.

---

⁷⁰⁶ Özgan 2013, 157.

⁷⁰⁷ Scarre 1995, 160-198.

⁷⁰⁸ Museo Torlonia'daki lahit üzerindeki dekorasyonda giyimli Eros'lar görülmektedir. Lahit üzerindeki dekorasyonda Eros kısa khiton giymiş şekildedir. bkz. Honroth 1971, 65.

5.2.3.2.1. Asker İmparatorlar Dönemi'ne Tarihlendirilmiş Örnekler

Yapılan çalışma kapsamında Anadolu'da tespit edilen örnekler içerisinde Asker İmparatorlar Dönemi'ne ait kesin tarihli örnek bulunmamaktadır.

5.2.3.2.2. Stilistik Değerlendirme ile Tarihlendirilen Örnekler

Asker İmparatorlar Dönemi'ne stilistik olarak tarihlenen ilk örnek İstanbul Arkeoloji Müzesi'nde sergilenen **Kat. No. 97** envanter numaralı örnekdir. Honroth'un yayınında anlatılan dönem özellikleri blok üzerindeki dekorasyonda açık şekilde görülmektedir⁷⁰⁹. Blok üzerindeki dekorasyonda taşıyıcı olarak vücudunun üst kısmı kapalı, yarı giyimli olan Eros yer almaktadır. Eros'un başı vücuduna göre orantısız şekildedir. Eros uzun saçlara sahiptir. Eros bir eli ile askıyı kurdelenin olduğu kısımdan geriye doğru itekler biçimdedir. Askı üzerindeki öğeler belirgin biçimde işlenmiş ve meyveler ön plana çıkartılmıştır. Bu stilistik özellikler bu döneme tarihlenen **Kat. No. 80 ve 259** numaralı bloklar üzerindeki dekorasyonda da açık şekilde görülmektedir. Bu üç örnek (**Kat. No. 80, 97, 259**) stilistik benzerliklerinden dolayı Asker İmparatorlar Dönemi'ne tarihlendirilmiştir.

---

⁷⁰⁹ Honroth 1971, 65-67. ⁷⁰⁹ Museo Torlonia'daki lahit üzerindeki dekorasyonda giyimli eroslar görülmektedir. Lahit üzerindeki dekorasyonda Eros kısa *khiton* giymiş şekildedir.

Bkz. Honroth 1971, 65.

⁷⁰⁹ Honroth 1971, 65-67.

5.2.4. Geç Antik Dönem Örnekleri (MS 350 ve Sonrası)

Geç Antik Çağ olarak da adlandırılabilir bu dönem MS 4. yüzyıl ile MS 7. yüzyıl arasında kapsaktadır⁷¹⁰. Bu süreçte Geç Roma İmparatorluğu dinsel olarak muazzam bir değişime maruz kalmış, vatandaşların yarısından fazlası MS 4. yüzyılda Hristiyanlığı seçmiştir⁷¹¹. Bu süreç öncesinde özellikle MS 3. yüzyılın ortalarında paganizm ve Hristiyanlık arasındaki dengeyi sağlama konusunda ciddi güçlüklerle karşılaşmış büyük pagan tapınak inşaatları veya pagan tapınaklarının onarımı konusunda arkeolojik veri bulmak oldukça zorlaşmıştır. Dolayısıyla, MS 250 ile 350 yılları arasındaki en dinamik dinsel değişim döneminde *Pagan* ve *Hristiyanlık* Kültürü'nün içiçe geçmiş olması nedeniyle dönem özelliğini yansıtan anıtsal örnekler oldukça azdır⁷¹². Geç Antik Dönem girland dekorasyonunda MS 2.-3. yüzyılda görülen askı betimi devam ederken doldurma bezemesi olarak haç betimi, dini semboller gibi Hristiyanlık inancını simgeleştiren unsurlar görülmektedir. Askıyı oluşturan yapraklar askı merkezinden taşıyıcılara doğru devam eder şekilde düzenlenmiştir (**Kat. No. 217**).

5.2.4.1. Geç Antik Dönem'e Tarihlendirilmiş Örnekler

Geç antik döneme tarihlenebilen tek örnek ise Antalya Arkeoloji Müzesi'nde sergilenen ve Side 9. kent çeşmesine ait olan bloklar üzerindeki dekorasyondur (**Kat. No.217**). Dekorasyonda doldurma bezemesi olarak haç kullanılmış olması dekorasyonun stilistik olarak MS 4. yüzyıl ortası ile 5. yüzyıl başına tarihlenmesini sağlamıştır⁷¹³.

---

⁷¹⁰ Kaçar 2018, 4-5.

⁷¹¹ Mitchell 2016, 325-326.

⁷¹² Sauer 2003; Yıldırım 2015, 522; Mitchell 2016, 328.

⁷¹³ Yıldırım 2015, 515-534.

5.2.4.2. Stilistik Değerlendirme ile Tarihlendirilen Örnekler

Geç Antik Dönem'e stilistik değerlendirme sonucunda tarihlenen 3 örnek yer almaktadır. İlk örnek Antalya Arkeoloji Müzesi'nde sergilenen **Kat. No. 219** numaralı örneklerdir. Blok üzerindeki dekorasyonda doldurma bezemesi olarak Hristiyanlık dönemine tarihlenebilecek bir büst yer almaktadır. İkinci örnek ise Konya Seydişehir Müzesi'nde sergilenen mimari blok üzerindeki dekorasyondur (**Kat. No. 123**). Üçüncü örnek ise Tokat Arkeoloji Müzesi'nde yer alan orthostat bloğudur (**Kat. No. 244**). Blok üzerinde iki ucundan bağlanmış bir askı ve doldurma bezemesi olarak kullanılan medusa başı yer almaktadır. Askı merkezinde meyveler yer alırken merkezden askı sapına doğru devam eder şekilde düzenlenmiştir. Askıyı oluşturan yaprakların düzenlenmesi Side Müzesi'nde yer alan çeşme yapısının bloklarına (**Kat. No. 217**) stilistik olarak benzeyen örnek MS 4. yüzyıl ortası 5. yüzyıl başlarına tarihlenmelidir.

5.2.5. Tarihlendirilemeyen Örnekler

Çalışma kapsamında tespit edilen örnekler içerisinde dekorasyon yüzeyinin aşınması veya bloğun büyük kısmının kırık olması nedeniyle tanımlanamayan ve tarihlendirilemeyen toplam 7 eser tespit edilmiştir. Bu örneklerden ilk grup Amasra müzesinde yer almaktadır (**Kat. No. 20, 32, 33**). İki blok üzerinde (**Kat. No. 20, 32**) taşıyıcı etli boğa başı ve askının varlığı anlaşılabilmektedir. Amasra Müzesi'ndeki tanımlanamayan diğer bir örnek ise **Kat. No. 33** numaralı örnektir. Blok üzerindeki dekorasyon bitirilmemiş ve taşıyıcıları daha sonra tahrip edilmiştir. Tavium Antik Kenti'nde ele geçen iki örnek bulunmaktadır. **Kat. No. 239** numaralı örnek üzerinde askının küçük bir parçası görünürken **Kat. No. 240** numaralı örnek üzerindeki dekorasyon neredeyse tamamen aşınmıştır.

Stratonikeia Kazı Evi bahçesinde sergilenen blok üzerindeki dekorasyonda (**Kat. No. 232**) üzüm salkımını andıran meyveleri ile sarmaşık, ince uzun formlu yaprakalr ve haşhaş kapsüllerinden oluşan askı yer almaktadır. Askıyı oluşturan öğler aynı yönde devam eder şekildedir. Askı kalınlığı her noktada aynıdır. Askıyı oluşturan öğeler arasından çıkan dallar askının dışına taşarak dekorasyona hareketlilik kazandırmaktadır. Haşhaş kapsülleri yaprakların arasında sıralı şekilde düzenlendiği görülmektedir. Dekorasyonda taşıyıcı olarak ikonografik olarak Hellenistik Dönem'den bilinen bir kadın figürü yer almaktadır. Eser stilistik olarak değerlendirildiğinde askı üzerinde dışarıya taşan dalların katmış olduğu hareketlilik ve yaratıcılık Flaviuslar Dönemi özelliği, yine askı üzerindeki öğelerin belirgin şekilde sıralanması ise Antoninler Dönemi özelliği gibi görünse de dekorasyonda matkap işçiliğinin görülmemesi Antoninler Dönemi öncesi olabileceğini düşündürmektedir.

Tarihlendirilemeyen diğer bir blok ise Teos'tan ele geçen ve İzmir Arkeoloji Müzesi'nde sergilenen eserdir (**Kat. No. 242**). Dekorasyonda taşıyıcı olarak etli boğa başı, farklı yaprak türlerinden ve meyvelerden oluşan askı ve sığ, omphaloslu phiale kullanılmıştır. Bağlayıcı olarak askı merkezinde çapraz şekilde bağlanan ince şerit şeklinde kurdele kullanılmıştır. Askıyı oluşturan öğeler dikkate alındığında asma yaprakları, askıdan çıkarak girland yayı içine doğru taşan asma filizi, meyvelerin belirgin şekilde olması gibi tipolojik ve stilistik özellikler Iulius Claudiuslar Dönemi'nden Antoninler Dönemi'ne kadarki süreçte görülmektedir. Yapılan çalışmada benzer örneğe rastlanmamış olması nedeni ile karşılaştırma yapılamamakta bu nedenle de tam bir dönem belirtilememektedir.

6. SONUÇ

Girland, 1800'lü yıllardan itibaren seyyahların ve araştırmacıların dikkatini çekmiş bir süslemedir. Eskiçağda, duvar resimlerinde, mozaiklerde, vazo resimlerinde, lahitler üzerinde, taşınabilir sunaklar üzerinde ve mimari yapılar üzerinde girland dekorasyonu sevilerek kullanılmıştır. A. Napp tarafından 1930 yılında ve M. Stephan tarafından 1931 yılında ilk kez ele alınmıştır. Konu ile ilgili ilk çalışmalarla birlikte girland dekorasyonunun mimari yapılar üzerinde ilk kullanımına dair tartışmalar yapılmış ancak, tam bir girland dekorasyonu tanımı yapılmamıştır. Konu ile ilgili çalışmalar daha çok kentlerde yer alan yapılar üzerinde sürdürüldüğünden, Anadolu genelinde girland bezemesinin gelişimini bir bütün olarak ele alan herhangi bir çalışma yapılmamıştır.

Bu çalışma ile Türkiye Cumhuriyeti sınırları içindeki izinleri alınan ve üzerinde girland dekorasyonu bulunan mimari blokların katalogları hazırlanmıştır (Harita 1). Söz konusu katalogu hazırlama sürecinde 260 farklı blok tespit edilerek, hepsi ayrı ayrı çalışılmıştır. Bu bloklardan yola çıkarak girland dekorasyonunda taşıyıcı, askı, doldurma bezemesi, bağlayıcılar ve süsleme öğleri olmak üzere 5 ayrı öğenin bulunduğu tespit edilmiştir (Şekil 1, Resim 4). Birbirinden farklı öğelerin bir arada kullanımı dekorasyonun tarihlendirilmesinde farklı gelişimlerin görülmesine neden olmuştur.

Girland dekorasyonu, duvar resmi ve vazo resmi gibi farklı süsleme alanlarının yanı sıra yapı süslemesinde de yer almış olup önce sunaklar üzerinde ve cephe mimarisinde daha sonra ise lahitler üzerinde kullanılmıştır. Bu dekorasyonun kullanışı her bir kullanım alanında farklı gelişim göstermiştir. Araştırmanın konusu olan cephe mimarisinde kullanılan girland dekorasyonu süslemesinin Anadolu'da en erken kullanıldığı yapının MÖ 377-353 yıllarına tarihlenen Labraunda Andron A yapısı frizleri olduğu, blok üzerindeki izlerden yola çıkılarak öne sürülmektedir.

Anadolu’da Hellenistik dönemden başlayarak Roma İmparatorluk Dönemi sonuna kadar kullanılan girland dekorasyonunun stilistik gelişiminin ortaya çıkışından itibaren takip edilebildiği eldeki verilerle ortaya konulmuştur. Bu verilerden yola çıkarak çalışmamızda örnekler Hellenistik Dönem ve Roma İmparatorluk Dönemi olarak iki ayrı evrede incelenmiştir. Roma İmparatorluk Dönemi örnekleri kendi içinde yönetimde etkin olan sülalelerin egemenlik dönemleri dikkate alınarak sınıflandırılmıştır.

Erken Hellenistik olarak değerlendirdiğimiz MÖ 330-200 yılları arasına tarihlendirilen 7 bloktan 4’ü araştırmacılar tarafından daha önce yayınlanmış olup 3 blok ise **(Kat. No. 105, 121, 154)** ilk kez bu çalışmayla ortaya konmuştur. Bu çalışma kapsamında bu örneklerin tümü değerlendirilmiş ve bu dönem örneklerinde görülen kriterler belirlenmiştir. Bu belirlemeye göre; Erken Hellenistik Dönem’de kullanılan taşıyıcı kurukafa üçgen formda olup, göz çukurlukları üstte başın iki yanında ve şişkin biçimdedir. Taşıyıcı yüzeyi pürüzsüz ve boynuzlar belirgindir. Etili baş olarak kullanılan taşıyıcılar üzerinde ise tüm detaylar belirgindir. Bu dönemde boncuk süslemesi görülmektedir. Askı erken örneklerde tek tip ve genellikle defne yapraklarından oluşmaktadır. Askıyı oluşturan ögler aynı yönde devam etmekte ve askı kalınlığı her noktada aynıdır. Erken Hellenistik Dönem sonlarında ise askıyı oluşturan yaprakların, taşıyıcı üzerinden askı merkezine doğru devam ettiği örnekleri de ortaya çıkmaya başlamıştır. Erken Hellenistik Dönem’de kurdeleler askıyı bir bant şeklinde düz olarak taşıyıcı üzerinde ve askı merkezinde sıkıca sarmaktadır. Doldurma motifi olarak basit, omphaloslu phiale ve çiçek rozetleri kullanılmıştır. Doldurma bezekleri bu dönemde askıya yapışık şekildedir.

MÖ 200 -130 yılları arasına tarihlenen 6 örnek tespit edilmiş, bu örnekler daha önce yayınlanmış fakat bloklar üzerinde yer alan dekorasyon ayrıntılı şekilde incelenmemiştir. Yayınlanan örneklerden ikisi **(Kat. No. 137, 202)** tipolojik ve stilistik

değerlendirme sonucunda MÖ 200-130 yılları arasına tarihlendirilmiştir. Bu örneklerden yola çıkarak dönem özellikleri şu şekilde ortaya konmuştur:

Bu dönemde, dekorasyonda farklı taşıyıcıların kullanımı devam etmiş, kurukafa, etli boğa başı ve phialenin yanı sıra koç başı ve kartal gibi hayvan figürleri de taşıyıcı olarak kullanılmaya başlanmıştır. Taşıyıcının iki yanından sarkan boncuk süslemesi yaygınlaşmıştır. Askılar defne yaprağının yanı sıra meşe yaprağı ve boncuk dizilerinden oluşmaktadır. Askıyı oluşturan yapraklar daha dolgun ve hareketlidir. Boncuk dizilerinin askı olarak kullanımı Hellenistik Dönem'e özgüdür. Hellenistik Dönemin erken örneklerinde görülen sıkı ve düz sarılmış bant şeklindeki kurdele kullanılmaya devam edilirken ilk kez taşıyıcının iki yanından aşağıya doğru düz şekilde sarkan kurdele uçları da ortaya çıkmaktadır. İlk kez doldurma bezemesi olarak hayvan figürlerinin kullanımı ortaya çıkmaktadır. Bu figürlerin yanı sıra Erken Hellenistik Dönem'de görülen düz omphaloslu phialelerin kullanımı devam ederken, bezemeli phialeler de kullanılmaya başlanmıştır.

MÖ 130-30 yıllarını kapsayan Geç Hellenistik Dönem'e ait 10 örnek tespit edilmiş olup bu örneklerin 8'i daha önce yayınlanmış, 2'si ise bu çalışmayla birlikte değerlendirilmiştir. Değerlendirmeye birlikte dönem özellikleri şu şekilde tespit edilmiştir: Hellenistik Dönem'in sonlarında taşıyıcı olarak hayvan kullanımı devam ederken ilk kez mask ve çocuk Eros kullanımı da bu dönemde ortaya çıkmaktadır. Kurukafa taşıyıcılar üzerinde yer alan göz çukurlukları başın iki yanında yarım ay şeklinde bir boşluk oluşturarak göz çukurlukları başın üst kısmından ortaya doğru inmektedir. Önceki dönemlerde burun kısmı sivri üçgen formda iken bu dönemde burun kısmı oval bir form haline dönüşmüştür. Kurukafa taşıyıcılar boncuk dizileri ile süslenmeye devam etmektedir. Geç Hellenistik Dönem askıları daha önceki dönemlerde olduğu gibi tek tip yapraklardan oluşmaktadır. Defne yaprağı dışında ilk kez sarmaşıktan oluşan askı bu dönemde ortaya çıkmıştır. Geç Hellenistik Dönem'de tek yöne doğru

devam eden askı formu görülmemektedir. Askıyı oluşturan öğeler taşıyıcı üzerinden askı merkezine doğru farklı yönlerde devam etmekte ve askı merkezinde karşılaşmaktadırlar. Bu dönemde kurdeleler askıyı boydan başa eğimli şekilde sarmaya başlamıştır. Bazı örneklerde askılar taşıyıcı üzerinde ve askı merkezinde bitimlerdeki yapraklar üzerinden sicimle sıkıca bağlarken bazı örneklerde ise kurdeleler taşıyıcının iki yanından aşağıya doğru sarmaktadır. Sarkan kurdelenin uçları ise dışa doğru uzanarak dekorasyona hareket kazandırmaktadır. Bu dönemde doldurma bezemesi olarak basit opmhaloslu phiale, bezemeli phiale ve çiçek rozetleri kullanılırken doldurma bezemeleri askılardan uzaklaşmaya başlamaktadır. Doldurma bezemesinin bu şekilde betimlenmesi Geç Hellenistik Dönem'den Erken İmparatorluk Dönemi'ne geçiş özelliği olarak ilk kez değerlendirilmiştir.

Roma İmparatorluk Dönemi'ne gelindiğinde ise dönemin başlangıcından sonuna kadar girland dekorasyonunun gelişiminin incelenmesinde sınırlar içerisinde hâkim olan sülaleler ve imparatorlar bağlamında konu ele alınmıştır. Örnekler, Erken İmparatorluk Dönemi "Iulius Claudiuslar (MÖ 31-MS 68)", Orta İmparatorluk Dönemi "Flaviuslar (MS 69-96)", "Evlatlık İmparatorlar (MS 96 – 138)" ve "Antoninler (MS 138-192)", Geç İmparatorluk Dönemi ise "Severuslar (193-235)" ve "Asker İmparatorlar Dönemi (MS 235-285)" olarak değerlendirilmiştir.

Roma İmparatorluk Dönemi'nde cephe mimarisinde görülen girland dekorasyonunda ilk kez askı üzerinde meyve kullanımının ortaya çıktığı saptanmıştır. Bu yönü ile Roma Dönemi'ne tarihlenen girland dekorasyonu Hellenistik Dönem örneklerinden rahatlıkla ayırdedilebilir.

Iulius Claudiuslar Dönemi'ne (MÖ 31- MS 68) tarihlenen bloklar üzerindeki girland dekorasyonları incelendiğinde taşıyıcı olarak etli boğa başlarının yanısıra kurukafa boğa başlarının kullanılmaya devam ettiği görülmektedir. Bu dönemin erken

safhasında kurukafa taşıyıcılar gerçeklikten uzak uzun bir form alır. İskelet buruna doğru sivrilirken boynuzlar iki yanda sivri ve uzundur. Göz çukurlukları başın iki yanında dışa doğru çıkıntı şeklindedir. Iulius Claudiuslar Dönemi erken safhasında askılar Hellenistik Dönem'den belirgin şekilde ayrılır. Bu dönemde Hellenistik Dönem'de görülen yaprak girlandlarının yanı sıra meyve, çiçek, tahıl, gibi farklı öğelerin kullanımından doğan çeşitlilik ortaya çıkmaktadır. Bu çeşitlilik askıya hacim kazandırmakta ve askı derin bir yay oluşturmaktadır. Bu safhada görülen diğer bir ayırt edici özellik ise kurdelelerdir. Iulius Claudiuslar'ın erken safhasında geniş kurdeleler askıyı sıkı ve kesintisiz şekilde sarmakta, hareketsiz ve oval bitimli uçları ise aşağıya doğru belirgin şekilde sarmaktadır. Kurdelelerle birlikte boncuk kullanımı da devam etmektedir. Doldurma bezemesi çeşitlilik göstermeye devam eder fakat bu dönemde doldurma bezemeleri askıdan tamamen uzaklaşarak askı yayının merkezine konumlanmaktadır.

Augustus Dönemi'yle birlikte etli boğa başlarının gerçeğe yakın şekilde tüm detaylarıyla betimlendiği görülmektedir. Etli boğa başları üzerinde saç süslemesi, deri kırışıklıkları, damar gibi detaylar belirgindir. Taşıyıcı kurukafa'nın formu ise Augustus Dönemi'nde belirgin şekilde değişmektedir. İskelet üzerindeki kemik birleşim yerleri açık şekilde görülürken başı tam merkezden ikiye ayıran hat belirgin ve buruna doğru genişler şekildedir. Göz çukurlukları ise artık başın iki yanında değil ön kısmına doğru kaymıştır. İskeletin burun kısmı ovale yakın formdadır ve burun kemikleri olmadığı için çukur şeklinde görülür. Augustus Dönemi'den itibaren askılar baştan sona kadar tek parça şeklinde devam eder biçimde değil iki taşıyıcı arasındaki mesafe kadar uzunluğa sahiptir. Taşıyıcı üzerinde farklı tiplerde bağlanan ip ya da kurdeleler belirginleşir. Augustus Dönemi'nin hemen sonrasında taşıyıcı çeşitliliği devam etmekte olup etli boğa başı ve kurukafanın yanı sıra globus üzerinde duran Nike, Genius, mask, çocuk Eros görülmektedir. Taşıyıcılarda olduğu gibi doldurma bezemesindeki çeşitlilik de devam etmektedir. Phiale, rozet, aslan başı gibi bilindik doldurma bezemelerinin yanı sıra ilk kez

bu dönemde *kylix krater*, *cista mistika* ve *büst* gibi doldurma bezemeleri görülmektedir. Askı üzerinde bitkisel motiflerin yanı sıra hayvan (hippokampus, at vb.) ve insan betimleri görülmeye başlanmaktadır. Iulius Claudiuslar Dönemi'nin geç safhasında askıyı oluşturan yaprak ve dallar askıdan dışarıya doğru taşmaktadır. Bu safhada askı üzerinden dışarıya hareket eden asma ve sarmaşık filizleri açık şekilde görülmektedir.

Yapılan çalışma sonunda ortaya konan kriterler ışığında daha önce tarihlenmiş girland dekorasyonları bu çalışmada yeniden değerlendirilmiştir. Stilistik değerlendirme sonucunda daha önce en geç MÖ 140-120 yılları arasına tarihlenen Magnesia Artemis Tapınağı Ophistodemos friz bloğu (**Kat. No. 141**) Iulius Claudiuslar Dönemi'ne, yine Hellenistik Dönem'e tarihlenen Metropolis Bouleuterion Batı Parados bloğu üzerindeki dekorasyon (**Kat. No. 152**) ve bir fragman üzerinde yer alan kurukafa betimi (**Kat. No. 153**) stilistik karşılaştırma sonucunda Iulius Claudiuslar Dönemi'ne tarihlenmiştir. Diğer örnek ise Apollon Smintheus tapınağı sütunları üzerinde yer alana girland dekorasyonudur (**Kat. No. 75**). Sütun tamburu üzerindeki dekorasyon stilistik değerlendirme sonucunda Iulius Claudiuslar Dönemi erken safhasına tarihlenmiştir. Stilistik değerlendirme sonucunda Side Tiyatrosu sahne binasında sergilenen orthostat bloklarının (**Kat. No. 218**) tiyatro yapısı ile tarihsel olarak uyuşmamakla birlikte bloklar başka bir yapıya ait olmalıdır. Değerlendirme sonucunda Side Arkeoloji Müzesi'nde sergilenen orthostat blokarı (**Kat. No. 216**) ile Side Tiyatrosu'nda sergilenen (**Kat. No. 218**) blokların aynı yapıya ait olma olasılığı da ortaya konmuştur.

Roma tarihinde MS 69-96 yılları arasını kapsayan dönem Flaviuslar Dönemi olarak bilinmektedir. Çalışmada bu döneme tarihlenen toplam 8 örnek tespit edilmiş olup bu örneklerden 5'i yayınlanmış 3'ü ise bu çalışmada ilk kez değerlendirmeye alınmıştır. Bu dönem de taşıyıcı olarak etli boğa başı, koç başı, geyik başı ve kurukafa kullanımı devam etmiştir. Kurukafa betimlerinde alın kısmı geniş ve göz çukurlukları başın orta

hizasındadır. Askıyı oluşturan öğelerin çeşitliliği devam eder. Öğeler arasındaki konturlar belirgindir. Flaviuslar Dönemi'nde askı zemininde yer alan küçük simetrik yapraklar dışa doğru düzenli şekilde taşar. Işık gölge oyunu bu dönemde ön palan çıkar. Flaviuslar Dönemi'nde ilk defa askı merkezinden sarkan üzüm salkımı görürlür. Bu dönemde medusaların saçları karışık şekildedir. Flaviuslar Dönemi'nde kurdele uçları taşıyıcı üzerinden askı yayı içerisine doğru uzanır. Kurdelenin bu hareketi ilk defa Flaviuslar Dönemi'nde ortaya çıkmaktadır. Flaviuslar Dönemi'nde askı sapları ilk defa kurdele dışında bir nesne ile sarılır.

Evlatlık İmparatorlar Dönem'i olarak adlandırılan MS 96 – 138 yılları arasını kapsayan dönemde İmparatorlardan Nerva, Traian ve Hadrian egemenliklerini sürdürmüşlerdir. İmparator Hadrian'ın Anadolu'ya yapmış olduğu iki ziyaret Anadolu'da bu dönemde imar faaliyetlerinin artmasına neden olmuştur. Bu döneme ait toplam 29 örnek tespit edilmiş bu örneklerden 9'u yayınlanmış 20'i ise bu çalışmada ilk kez değerlendirilmiş ve tarihlendirilmiştir.

Bu dönem girland dekorasyonunda Flaviuslar Dönem'i stilistik özellikleri devam ederken taşıyıcı olarak kullanılan boğa başlarının yanısıra Eros kullanımları da yaygınlaşmıştır. Vücudu bebek vücudu gibi şişkin, bacakları kısa, boyun ve kollar etli, yanaklar şişkin ve hafif somurtkan ağız, alın üzerinde kısa dalgalı saçlar bu dönem Eros'larının genel özellikleridir. Eros'lar ileri doğru hareket eder şekildedir. Daha sonra Eros'ların vücudu genç bir birey vücuduna dönüşürken yüzünde çocuk ifadesi devam etmektedir. Bu dönem askılarında yer alan meyveler dolgun ve detaylıdır. Kurdeleler ise kırışık şekilde ve hareketlidir. Evlatlık İmparatorlar Dönemi'nde kurukafa taşıyıcılar şematik bir formdadır. Boynuzlar iri ve uzundur, göz çukurlukları başın iki yanında orta hizadadır. Kurukafa betimleri boncuk dizileri ile süslenmektedir. Askıyı oluşturan öğeler sadedir ve bu dönemde sıralı şekilde düzenlenmiştir. Flaviuslar Dönemi'nde ortaya çıkan askı merkezineki üzüm salkımı bu dönemde yaygın hale gelir. Kurdeleler bu dönemden

itibaren askının üzerinden veya altından geçerek askıya yapışık görünümü verir ve zemine yapışarak sarkmaya devam eder.

Antoninler Dönemi olarak bilinen MS 138-192 yılları arasında Antonius Pius, Marcus Aurelius/Lucius Verus ve Commodus hüküm sürmüştür. Bu döneme tarihlenen toplam 63 örnek yer alırken bu örneklerden 15'i yayınlanmış, 48'i ise ilk kez bu çalışmayla değerlendirilmiştir. Bu dönemin girland dekorasyonu incelendiğinde örnekler üzerinde taşıyıcı olarak etli boğa başı, kurukafa, Eros, Pan ve *kerykeion* gibi farklı öğeler kullanılmıştır. Taşıyıcı olarak kullanılan Eros betimleri genç birey vücuduna sahiptir. Eros'lar ya çocuk yüz ifadesine ya da yaşlı bir yüz ifadesine sahiptir. Eros'un saçları bukleler halinde ve yüzü çevreler şekildedir. Masklar canlı bir ifadeye sahiptir. Askı sapları belirgin olup ilk defa iki ya da üç boğumlu ve küp şeklinde belirginleştirilmiş manşetler bu dönemde görülmektedir. Bu dönemde askı merkezinde iri çiçek betimleri yaygın olarak görülmektedir. Bu dönemde ortaya çıkan diğer bir özellik ise uçları iki yöne bakan yaprak demetlerinin kurdelelerle sıkıca bağlanmış olmasıdır. Boncuk ve kurdele betimleri bu dönemde de kullanılmaya devam etmektedir. Taşıyıcı olarak kullanılan kurukafa neredeyse tamamen şematiktir.

Geç İmparatorluk Dönemi olarak bilinen Severuslar Dönem'i (MS 193-235) imparator Pertinax (MS 193) ile başlar ve Severus Alexander (MS 222-235) ile biter. İmparator Pertinax bir yılını doldurmadan Septimus Severus başa geçer ve Severuslar Dönemi başlar. Septimus Severus (MS 193-211) ile başlayan hakimiyet Caracalla (MS 211-MS 217), Macrinus (MS 217-218), Elegabal (MS 218-222) ve Severus Alexander (MS 222-235) ile son bulur.

Bu döneme tarihlenen toplam 56 örnek vardır ve bu örneklerden 15'i yayınlanmış 41'i ise bu çalışma ile değerlendirilmiştir. Bu dönem girland dekrasyonunda görülen stilistik özellikler incelendiğinde taşıyıcı olarak kullanılan Eros'lar uzun bacaklı sabit

vücutları ile dikkat çekmektedir. Taşıyıcı olarak betimlenen Eros bu dönemde bir yöne doğru eğilmiş şekilde veya uçar şekildedir. Severuslar Dönemi askıları ise döneme özgüdür. Askıyı oluşturan öğeler düzenli şekilde sıralanmıştır. Askıyı oluşturan yapraklar üçerli yaprak gruplarından oluşan dilimler halindedir. Şematik bir dizilim görülmektedir. Yapraklar köşeli ve metalik bir görünüm vermektedir. Dordurma bezemesi olarak kullanılan masklar aşırı yüz ifadelerine sahiptir.

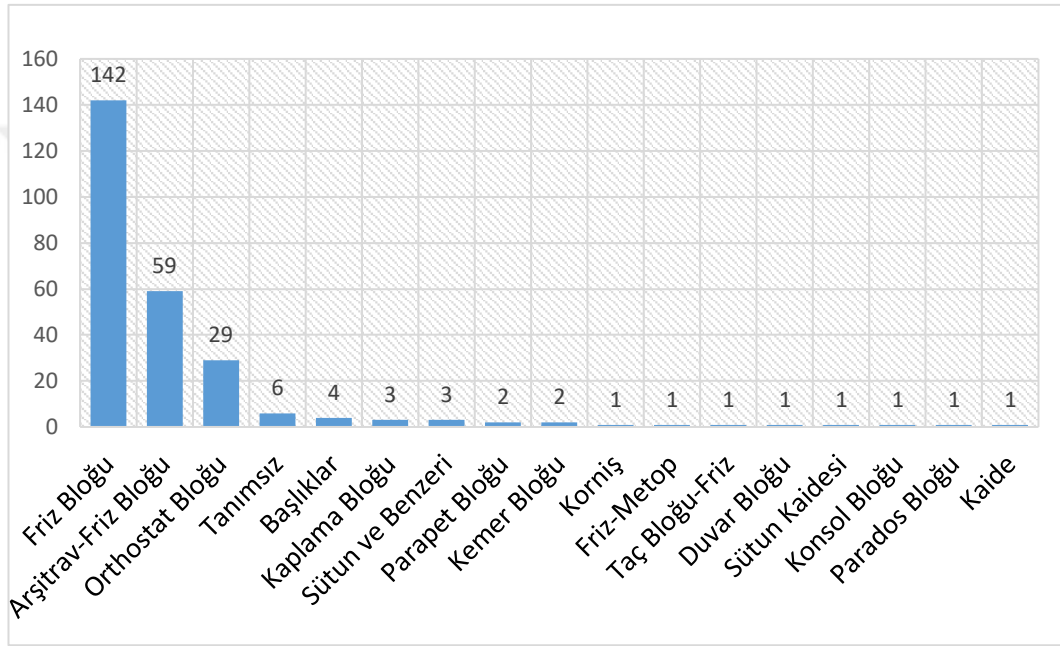
Asker İmparatorlar Dönemi (MS 235-284) Maximinus Thrax (MS 253-238) ile başlar Carinus (MS 283-284) ile son bulur. Bu dönem girland dekorasyonu incelendiğinde toplam 3 örnek tespit edilmiş olup ilk kez bu çalışma ile değerlendirilmiştir. Asker İmparatorlar Dönemi girland dekorasyonu incelendiğinde taşıyıcı Eros'ların ilk kez bu dönemde giyimli ya da yarı giyimli oldukları görülmektedir. Eros'ların eklemeleri ve diz kapakları belirgin olup saçları uzun ve dalgalı, baş kısmı ise orantısızdır. Bu orantısızlık nedeni ile Eros öne doğru dengesiz şekilde hamle yapmaktadır. Kanatlar zeminden bir yay oluşturarak uzaklaşır biçimdedir. Eros bir eli ile askıyı geriye doğru iter şekildedir. Askıyı oluşturan öğelerden meyveler ön plana çıkmakta, meyveler üzerindeki matkap izleri açık şekilde görülmektedir. Dekorasyonda kullanılan kurdeleler askıyı taşıyıcının üzerinde neredeyse askı görünmeyecek kadar sık şekilde sarmaktadır. Askı zeminden yüksek şekilde betimlenirken, taşıyıcının duruş pozisyonuna göre şekil almaktadır.

Geç Antik Çağ olarak da adlandırılan dönem MS 4. yüzyıl ile MS 7. yüzyıl arasında kapsamaktadır. Bu süreçte Geç Roma İmparatorluğu dinsel olarak muazzam bir değişime maruz kalmış, vatandaşların yarısından fazlası MS 4. yüzyılda Hristiyanlığı seçmiştir. Bu süreçte özellikle MS 4. yüzyılda paganizm ve Hristiyanlık arasındaki dengeyi sağlama konusunda ciddi güçlüklerle karşılaşmıştır. 3. yüzyılın ortalarından sonra büyük pagan tapınak inşaatları veya yeniden inşası üzerine arkeolojik veriler olsa da yapıları birbirinden ayırtetmek oldukça zordur. Diğer yanda imparatorluğun herhangi bir yerinde

4. yüzyıl ortalarından veya sonundan önce kilise inşasına ilişkin maddi veri bulmak da kolay değildir. Dolayısıyla MS 250 ile 350 yılları arasındaki bu geçiş sürecinde merkezlerin dışında ayırdedilebilir anıtsal yapı kısıtlı şekilde takip edilebilmektedir. Bu geçiş süreciyle birlikte Geç Antik Dönem girland dekorasyonunda MS 2-3 yüzyılda görülen askı betimi devam ederken doldurma bezemesi olarak haç betimi, dini semboller gibi Hristiyanlık inancında simgeleşen unsurlar görülmektedir. Askıyı oluşturan yapraklar askı merkezinden taşıyıcılara doğru devam eder şekilde düzenlenmiştir. Yapılan çalışma ile Geç Antik Dönem'e tarihlendirilen toplam 4 örnek tespit edilmiş olup bunlardan 1'i yayınlanmış diğer 3'ü ise ilk kez bu çalışma ile değerlendirilmiştir.

Girland dekorasyonunun stilistik ve tipolojik incelenmesiyle ortaya konan kriterlerin yanı sıra kullanım alanları ve yapıların dağılımı da çalışma kapsamında değerlendirilmiştir. Çalışmada tespit edilen girland dekorasyonlu blokların büyük çoğunluğu müzelerde yer alırken eserler genellikle müsadere usulü ile müzeye kazandırıldığından çoğunun hangi yapıya ait olduğu bilinmemektedir. Bu nedenle blokların büyük çoğunluğu değerlendirme dışında kalsa da kentlerde yapılan kazılar sonucunda ele geçen bloklar sınırlı bir değerlendirmeye izin vermektedir. Yapılan çalışma sonucunda girland dekorasyonunun yoğunlukla tapınak, tiyatro, gymnasion, hamam, sunak, portiko, anıtsal giriş, çeşme gibi kamusal yapılar üzerinde ve kamusal yapıların dışında anıtsal mezarlar gibi yapılar üzerinde de kullanıldığı görülmektedir. Tiyatrolardan ele geçen bloklarda taşıyıcı ya da doldurma bezemesi olarak mask kullanımı yoğunluk göstermektedir. Neredeyse kentin her noktasında sevilerek kullanılan girland dekorasyonunun yer aldığı blok tiplerinde ise büyük çoğunluğunu friz ve orthostat blokları oluşturmaktadır. Dekorasyonun friz ve orthostat blokları üzerinde yoğunlaşması farklı ögenin bir arada kullanıldığı dekorasyonun devamlılık içeren bir şemaya sahip olması nedeniyle düz yüzeylere gereksinim duymuş olmasından kaynaklanmıştır. Bu nedenle dekorasyonu yüzeye uygulamak için frizler ve orthostatlar tercih edilmiş

olmalıdır. Çalışma kapsamındaki 260 bloktan 232'sinin friz ve orthostatları oluşturması bu durumu doğrular niteliktedir. Dekorasyonun kullanıldığı alanların yükseklikleri ise şemanın şekillenmesinde belirleyici etken olmuş olmalıdır. Nitekim friz üzerindeki dekorasyon ile orthostat üzerindeki dekorasyon şeması askının yapmış olduğu salınım açısından farklılıklar göstermektedir. Askının yapmış olduğu salınım dönemsel farklılık göstermemekle birlikte dekorasyonun uygulandığı yüzeyin yüksekliği ile doğrudan bağlantılıdır.

Grafik 6: Girland dekorasyonunun kullanıldığı blok tipleri

Girland dekorasyonu kullanıldığı yapılar ve bloklara bağlı olarak ikonografik farklılıklar göstermemekle birlikte kullanılan taşıyıcılarda, doldurma bezemelerinde ya da diğer öğelerde değişiklikler görülebilmektedir. Dekorasyonun uygulanışında tipolojik farklılıklar bölgesel ya da yerel işçilikten kaynaklanmaktadır. Likya bölgesinde yer alan Myra Tiyatrosu frizlerinde taşıyıcı, askı ve doldurma bezemesinden oluşan ikonografi yer alırken yerel işçilikten kaynaklanan farklılıklar açık şekilde görülmektedir. Aynı şekilde Sebastepolis'te ele geçen eserler ve farklı bölgelerdeki aynı döneme tarihlenen örnekler karşılaştırıldığında yerel işçilik özelliklerinin etkisi açıkça görülebilmektedir. Roma'nın doğu sınırında yer alan kentlerde (Tavium, Sebastepolis) ve bölgedeki müzelerde bulunan

blokların (Urfa Arkeoloji Müzesi'nde bulunan eser, Hattuša Müzesi'nde yer alan eser) üzerindeki dekorasyonda yer alan öğelerinin orantısız işlenişi ve kalitesiz işçiliği kendini göstermektedir.

Çalışmada tespit edilen blokların üzerindeki dekorasyon öğelerine göre ayrı ayrı incelenmiş ve dağılımları ortaya konmuştur. Taşıyıcılarına göre yapılan dağılımda 125 blok üzerinde etli boğa başı (*bukephalion*), 26 blok üzerinde Eros, 24 blok üzerinde kurukafa boğa başı (*bukranion*), 16 blok üzerinde mask, 16 blok üzerinde ise tanımlanamayan taşıyıcı yer almaktadır. Kullanılan diğer taşıyıcılar grafikte gösterildiği üzere az sayıda yer almaktadır (Grafik 1). Bu dağılım ise girland dekorasyonun ortaya çıkışında antik kaynaklarda da bahsedilen kurban ritüeli ile ilişkili olduğunu fakat daha sonra Eros, mask, insan başları, Nike gibi taşıyıcılardan dolayı ilk ortaya çıkışından farklı olarak değişim gösterdiğini ortaya koymaktadır. Bu değişim kullanıldığı yapı ile bağlantılı olabileceği gibi dönemin etkisi ile de bağlantılı olmalıdır.

Girland dekorasyonunda yer alan askı tiplerine göre yapılan dağılımda ise 67 blok üzerinde defne yaprağı askısı, 53 blok üzerinde ise yaprak-meyve askısı, 19 blok üzerinde ise yaprak-meyve-çiçek, 16 blok üzerinde sadece yapraktan oluşan askı görülmektedir. Geri kalan diğer askılarda çok farklı kombinasyonlar kullanılmıştır (Grafik 2). Yapılan dağılımdan da anlaşılabileceği üzere bölgesel bitki örtüsü ile bağlantılı olmadığı dekoratif ve görsel bitkilerin askıyı oluşturmada kullanıldığı anlaşılmaktadır. Girland dekorasyonunda kullanılan bağlayıcıların dağılımına bakıldığında ise blokların 206'sında kurdele, 20'sinde kurdele ve sicim, 18 blok üzerinde ise herhangi bir bağlayıcı kullanılmadığı görülmektedir. Süsleme öğelerinin dağılımına bakıldığında ise süslem olmayan örnek sayısı 124 iken, 50 blok üzerinde saç düzenlemesi, 17 blok üzerinde saç düzenlemesi – alın bandı, 16 blok üzerinde saç düzenlemesi-boncuk dizisi, 12 si üzerinde boncuk dizisi, 7 blok üzerinde ise alın bandı yer almaktadır. Kullanılan diğer süsleme öğelerinin oranı

grafik 4'te belirtilmiştir. Süsleme öğelerin dağılımına bakıldığında sadece boğa başlarında kullanılmasıyla sınırlı olduğu anlaşılmaktadır. Taşıyıcı ya da doldurma bezemesi olarak kullanılan boğa başlarında yoğun olarak saç düzenlemesinin kullanıldığını ortaya koymaktadır.

Girland dekorasyonunda kullanılan doldurma bezemeleri genellikle askı yayı içerisinde kullanılan öğeler olsa da **Kat. No. 177 ve 181**'de olduğu gibi yayın dışında kullanılan tipleride mevcuttur. Bazı dekorasyonda tek tip doldurma bezemesi kullanılırken bazılarında birbirinden farklı bezemelerinde kullanıldığı tespit edilmiştir. Ayrıca 50 blok üzerinde de doldurma bezemesinin hiç kullanılmadığı görülmüştür. Doldurma bezemesi olarak kullanılan öğeler bitkisel motifler, phialeler, hayvanlar, medusaa başları, mitolojik varlıklar, masklar, insan başları ve objeler olmak üzere sekiz ana başlık altında toplanmıştır. Bu ana gruplar kendi içerisinde de alt gruplara ayrılmıştır.

Doldurma bezemeleri arasında en yoğun grubu ise rozetlerin ve çiçeklerin oluşturduğu bitkisel motifler grubu oluşturmaktadır. Rozetler şematik çiçek bezemelerinden oluşurken bazı rozetlerin merkezinde ise figürler yer almaktadır (**Kat. No. 85**). Çiçekler ise sahip oldukları taç yaprakları sayısı ve yaprak biçimlerine göre sınıflandırılmıştır. Çalışma kapramında incelenen bloklar üzerinde çarkıfelek çiçeği, boru çiçeği, akanthus, kurbağa kaşığı, hardal otu, yakı otu, çobanyastığı, çan çiçeği, kurşun otu, cırtatan, Hıdırellez kamçısı, şakayık, mavi peygamber çiçeği, ayva çiçeği, kantoron gibi çiçekler ile çiriş otu, üzüm gibi çiçek olmayan bitkilerin kullanıldığı tespit edilmiştir.

Diğer bir doldurma bezemesi olan phialeler ise dekorasyonun ortaya çıkışından itibaren görülen, Hellenistik ve Roma Dönemi boyunca kullanılan bir öğedir. Phialelerin dekorasyonda kullanılması kurban törenleri ile bağlantılı olup ritüellere anlam kazandırmaktadır. Philaelerin doldurma bezemesi olarak kullanımı Hellenistik ve Erken İmparatorluk Dönemi'nde yoğunluk gösterdiği tespit edilmiştir. Yapılan çalışmada

phialelerin derinlikleri dikkate alınarak sığ tabak biçimli ve derin kase biçimli olak üzere iki ana grup belirlenmiştir. Sığ tabak biçimli phialeler kendi içinde 8 farklı tipe ayrılmış olup en yoğun grubu oluşturmaktadır. Derin kase biçimli phialelere tek örnek ise Bergama Arkoloji Müzesinde sergilenen Athena Kutsal Alanı Propylonundan ele geçen friz bloğu örnek gösterilebilir (Kat. No. 57).

Doldurma bezemesi olarak kullanılan medusa başları ise dağınık saçları olan sert bakışlı tip, başının üzerinde iki yana uzanan kanatları olanlar ve çene altında kurdelesini olan medusalar olmak üzere üç tipe ayrılmıştır. Hellenistik Dönem'e tarihlenen bloklar üzerinde doldurma bezemesi olarak medusa başı görülmezken Roma Dönemi eserlerinde karşımıza çıkmaktadır.

Doldurma bezemesi olarak kullanılan masklar ise komedi, trajedi ve başı kısmen kapatan masklar olmak üzere üç ana gruba ayrılmıştır. Maskların doldurma bezemesi olarak kullanıldığı blokların büyük çoğunluğu tiyatro yapılarına ait frizler üzerinde görülmektedir. Bu kullanım bize kurban ritüeli ile ortaya çıkan girland dekorasyonunun daha sonra kurban ritüeli dışında farklı alanları da temsil ettiğini göstermektedir.

Doldurma bezemesi olarak kullanılan diğer bir grup ise insan başlarıdır. Bu doldurma bezemeleri Roma Dönemi'ne tarihlenen eserler üzerinde görülmektedir. Kadın ve erkek başları şeklinde iki tipe ayrılmıştır. **Kat. No.177, 181** numaralı eserler üzerinde kullanılan doldurma bezemeleri girland yayı dışında, yayın alt kısmında kullanılan nadir örneklerdir.

Doldurma bezemesi olarak kullanılan diğer bir grup ise hayvan ve hayvan başlarıdır. Doldurma bezemesi olarak kuş, yılan, boğa başı, aslan başı, leopar ve domuz'un kullanıldığı tespit edilmiştir. Boğa başları yaygın şekilde taşıyıcı olarak kullanılırken nadiren de olsa doldurma bezemesi (**Kat. No. 189, 238**) olarakta karşımıza çıkmaktadır.

Doldurma bezemesi olarak kullanılan mitolojik varlıklar ise Saty başı, Nike, Bacchus (Dionysos), Helios (Yarhibol) ve Attis başı gibi örneklerdir. **Kat. No. 219** numaralı blokta yer alan dekorasyonda doldurma bezemesi olarak kullanılan erkek büstünün Helios (Yarhibol) olduğu anlaşılırken Palmyra üçlüsü olan bilinen Yarhibol, Aglibol ve Bel üçlüsünden güneşi temsil eden Yarhibol ile ikonografik olarak yakın benzerliği bölgedeki Mezopotomya kültürünün etkisini de düşündürmektedir.

Doldurma bezemesi olarak kullanılan son grup ise *calyx crater*, *cista mystica*, *aulos* ve *Yunan Haçı*dır. *Calyx crater*, *cista mystica* ve *aulos* Augustus Dönemi'ne tarihlenen bloklar üzerinde yer alırken (Kat. No. 216, 218), *Yunan Haçı* betimi Geç Antik Çağ'a tarihlenen blok üzerinde yer almaktadır (Kat. No. 217).

Girland dekorasyonunda kullanılan doldurma bezemelerin dağılımına bakıldığında 61 blok üzerinde çiçek rozeti, 15'inde omphaloslu phylae, 13 blok üzerinde mask, 12 blok üzerinde phiale, 12 blok üzerinde Medusa başı, 6 blok üzerinde insan başı kullanıldığı görülmektedir. 50 blok üzerinde doldurma bezemesinin olmadığı 46 blok üzerindeki doldurma bezemesinin bilinmeyen/tanımlanamayan olduğu görülmektedir. Doldurma bezemesi olarak farklı öğlerinde de kullanıldığı grafik 5'ten anlaşılmaktadır. Taşıyıcı olarak kullanılan etli boğa başı 2 blok üzerinde doldurma bezemesi olarak da kullanılmıştır. Tiyatro yapılarında yer alan dekorasyonlarda doldurma bezemesi olarak genellikle mask kullanıldığı görülmektedir.

Yapılan bu çalışma sonucunda geçmiş yıllarda araştırmacılar tarafından tarihlendirilmiş eser sayısı 60 iken Anadolu genelinde yaptığım araştırma sonucunda 200 eser daha tespit edilmiş ve yayınlanmış eser sayısı 260 a çıkartılmıştır. Her bir blok için ayrı katalog hazırlanmış ve örneklerin çizimi yapılarak değerlendirilmiştir. Anadolu'da cephe mimarisinde görülen girland dekorasyonu hakkında kapsamlı bir çalışma ortaya konmuştur.

KAYNAKLAR

Antik Kaynaklar

Apollodoros, *Fragmenta*, TLG CD Rom, California, 2000.

Apuleius, *Metamorphoses* (The Golden Ass), Translated by J. Arthur Hanson, 1996.

Aristophanes, *Birds*, (Translated by I. Johnston), 2017.

Athenaeus, *The Deipnosophists or Banquet of the Learned*, Translated by C. D. Yonge, B. A., London.

C. Suetonius Tranquillus, *The Lives of the Twelve Caesars* (Translated by A. Thomson, M. D.), 2006.

Diodorus Siculus, *Diodorus of Sicily*, Translated by C. H. Oldfather, Loeb Classical Library, London, MCMLXVIII.

Dioscorides, *De Materia Medica, Being an herbal with many other medicinal materials*, T.A. Osbaldeston (Ed.), Johannesburg, 2000.

Eumenides, *Aeschylus*, Translated by A. W. Verrall, Litt. D., London, 1908.

Euripides, *Bakkhalar*, Çev. G. Dilmen, Mitos Boyut Yayınları, 2001.

Euripides, *Electra*, Çev. Gilbert Murray, London, 1909.

Herodotos, *Tarih*, Çev. Müntekim Ökmen, İş Bankası Yayınları, 2006.

Hesiodos, *Theogony*, Örneki ve Kaynakları iç., Çev., S. Eyuboğlu, A. Erhat, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1991.

Homeros, *Homeros İlahileri (Homerik Hymnos'lar)*, Çev. A. Eti Sina, İstanbul.

Homeros, *İlyada*, (Çev. A. Erhat, A. Kadir), Can Yayınları, 2002 (14. Basım).

Homeros, *Odysseia*, (Çev. A. Erhat, A. Kadir), Can Yayınları, 2002 (13. Basım).

Ovidius, *Heroides and Amores* (trans. G. Showerman), London, New York, 1914.

Pausanias, *Description of Greece*, Translated by W. H. S. Jones, M. A, London, 1918.

Philostratus, *Life of Apollonius of Tyana* 1. 16, (trans. F. C. Conybeare, M.A.), London, New York.

Platon, *Kyatylos*, TLG CD Rom, California, 2000.

Plinius, *The Natural History*, Translated by John Bostock, M. D., F. R. S. and H. T. Riley, Esq., B.A., Late Scholar of Clare Hall, Cambridge, Bohn's Classical Library, London, MDCCCLV.

Pindaros, *The Odes Of Pindar*, Çev. Dawson W. Turner, M.A, Bohn's Classical Library, London, 1915.

Plutarkhos, İskender-Sezar (Paralel Hayatlar), (Çev. İo Çokona), İş Bankası Kültür Yayınları, 2014.

Publius Ovidius Naso, *Metamorphoses*, Translated by Henry Thomas Riley, London, 1893.

Theocritus, *Idylls*, Translated by J. M. Edmonds, London, 1912.

Theprasthus, *Enquiry Into Plants*, Translated by Arthur Hort, Loeb Classical Library, 1916.

Theophrastos, *Karakterler*, Çev. Candan Şentuna, Ankara, 1998.

Vergilius, *Aeneas*, (Çev. Türkan Uzel), Öteki Yayınevi, 1998.

Modern Kaynaklar

- Aktan 2018 G. Alkan, “Çatalhöyük’te Çıkarılan Boğa Boyunuzlarını Anlamlandırmada, Antik Dönem Mitolojilerindeki Boğa Figürü”, *İdil*, Cilt. 7, Sayı. 50.
- Akurgal 1978 E. Akurgal, *Ancient Civilizations and Ruins of Turkey*, İstanbul.
- Akurgal 1987 E. Akurgal, *Griechische und römische Kunst in der Türkei*, München.
- Akurgal a, 2003 E. Akurgal, *Anadolu Uygarlıkları*, İstanbul.
- Akurgal b 2003 E. Akurgal, *Anadolu Kültür Tarihi*, Ankara.
- Alanyalı 2010 H. S. Alanyalı, “Side Tiyatrosunda Yeni Yapılan Araştırmalar Işığında Scaenae Frons Kaset Kabartmaları ve Dionysos Frizi”, *Side’ye Emek Verenler Sempozyumu* (20-22 Nisan 2007, Side, Antalya), Ed. Ü. İzmirilgil vd., İstanbul, 2010, 84-91.
- Albayrak ve Diğ. 2008 A. Albayrak – Ü. Solak – A. Uhri, *Deneyisel Bir Arkeoloji Çalışması Olarak Hitit Mutfağı*, Metro Kültür Yayınları, İstanbul.
- Alekseeua 1975 E.M. Alekseeua, *Ancient Beads of the Northern Black Sea Littoral*, Vol 1 (in Russian). Archaeology of the USSR, G1-12, Moscow.
- Alp 2006 A. O. Alp, *Pisidia Bölgesi Roma Dönemi Bezemeli Mimari Elemanları*, Ankara Üniversitesi Sosyal

- Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.
- Alp 2013 A. O. Alp, “Aksu – Zindan Mağarası MHTHP ΘΕΩΝ ΟΥΕΓΕΙΝΟΣ Kutsal Alanının Restitüsyonu”, *ADALYA* XVI, 119- 140.
- Al-Snafi 2018 A.E.Al-Snafi, “Pharmacological and therapeutic activities of Hedera helix- A review” in *IOSR Journal Of Pharmacy*, Volume 8, Issue 5 Version I (May 2018), 41-52.
- Altmann 1902 W. Altmann, *Architektur und Ornamentik der antiken Sarkophage*, Berlin.
- Altmann 1905 W. Altmann, *Die Römische Grabaltäre der Kaiserzeit*, Berlin.
- Alzinger 1974 W. Alzinger, *Augusteische Architektur in Ephesos*, Sonderschriften herausgeben vom Österreichischen Archäologischen Institut in Wien, Band 16.
- Anadolu 2001 M.U. Anadolu, İstanbul ve Anadolu’daki Roma İmparatorluk Dönemi Mimari Yapıtları, İstanbul.
- Anderson 1978 Anderson, M. "The Comedy of Greece and Rome", in: W. D. Howarth (ed.), *Comic Drama, The European Heritage*, London, 22-39.
- Asouti and Fairbairn 2002 E. Asouti – A. Fairbairn, “Subsistence economy in Central Anatolia during the Neolithic; The Archaeobotanical Evidence”, *The Neolithic of Central Anatolia*, Ege Yayınları, İstanbul, 181-192.
- Ateş 2014 M. Ateş, *Mitolojiler ve Semboller Ana Tanrıça ve Doğurganlık Sembolleri*, İstanbul.
- Atik 2000 N. Atik, “Vorbericht Über Die Untersuchungen An Der Fassade” in: *Die Bauornamentik Der Bühnenfassade Des Theaters Von Perge Des Theaters Von Perge*, AA, 298-321.
- Baldassarri 1999 P. Baldassarri, "Il tempio", in: Equini Schneider, E., (ed.), *Elaiussa Sebaste I. Campagne di scavo 1995-1997*, Roma, 115-128.
- Ballance 1976 M. Ballance, “A Byzantine Inscription Confirming the Location of the Bishopric of (Basilica) Therma at Sankaya (formerly Terzili Hamam)”, *AnatSt* 26.
- Bandinelli–Becatti 1961 R. B. Bandinelli–G. Becatti, *Enciclopedia Dell’Arte Antica-Classica E Orientale IV*, Roma.

- Başaran ve diğ. 2012 C. Başaran – V. Keleş – H. Kasapoğlu – H. E. Ergürer, “Parion 2010 Kazı Restorasyon Çalışmaları”, *KST* 33, Cilt 1, 19-38.
- Baytop 1963 T. Baytop, *Türkiye’nin Tıbbi ve Zehirli Bitkileri*, İstanbul, 1963.
- Bear ve diğ. 2007 T. D. Bear – M. Türktüzün – H. Ertaş – M., Tanır, *Ben Anadolu’da Doğdum*, Kütahya.
- Beazley 1939 J. D. Beazley, “Excavation at Al Mina, Suedia”, *JHS*, Vol 59, part 1, s. 37-39.
- Berges 1986 D. Berges, *Hellenistische Rundaltäre Kleinasien*, Freiburg.
- Berges 1998, D. Berges, “Neue Forschungen in Tyana”, in: R. Rolle – K. Schmidt (Hrsg.) *Archäologische Studien in Kontaktzonen der Antiken Welt*, Hamburg, 179-204.
- Berges ve Nolle 2000 D. Berges ve J. Nolle, *TYANA: Archäologisch-historische Untersuchungen zum südwestlichen Kappadokien*, Bonn.
- Berns 1998 C. Berns, “Zur Datierung der Tempel in Seleukeia am Kalykadnos und in Elaiussa-Sebaste (Kilikien)”, *Damaszener Mitteilungen* 10, 135-154.
- Beydiz 2016 M.G. Beydiz, *Mitolojiden Sanata Hayvan İmgesi*, İstanbul.
- Peschlow-Bindokat 1975 A. Peschlow-Bindokat, “Zur Säulenstraße von Pompeiopolis in Kilikien” *İstanbul Mitteilungen*, İstanbul-1975, 381-391.
- Bieber 1961 M. Bieber, *The History of the Greek and Roman Theater*, Princeton-New Jersey.
- Bingöl 1980 O. Bingöl, “Die Figuraltrommeln des Apollon Smintheus-Tempels”, *Belleten* 174, 257-264, Abb.1-4.
- Bingöl 1989 O. Bingöl, “Zu den Columnae Caelatae, in: Festschrift Akurgal”, *Anadolu* 22 1981/83, 115-126 Abb. 1-5.
- Bingöl 1982 O. Bingöl, *Apollon Smintheus Tapınağı Üst Yapısı (Yayınlanmamış Doç. Tezi)*, Ankara.
- Bingöl 1991 O. Bingöl, “Die Problematischen Bauglieder Des Smintheion”, *RA*, 115-129.
- Bingöl 2007 O. Bingöl, *Menderes Magnesiası*, İstanbul.

- Bingöl – Oral 2009 O. Bingöl – M. Oral, “Magnesia ad Maeandrum 2007”, *KST* 30, *Cilt* 4, 385-408.
- Bingöl 2012 a O. Bingöl, “Polykrates’in Dipteros’undan Hermogenes’in Pseudodipteros’una” *Anadolu* 38, 17-27.
- Bingöl 2012 b O. Bingöl, “Neue Erkenntnisse am Tempel der Artemis Leukophryene in Magnesia” *Byzas* 12, 113-122.
- Bingöl 2011 O. Bingöl, “Magnesia Stadionunun Yapısal ve Sosyo Kültürel Özelliklerinin Bilimsel Açıdan Araştırılması”, Tübitak Raporu, Ankara.
- Bingöl 2015 O. Bingöl, *Arkeolojik Mimaride Resim (İ.Ö 30,000 – 500)*, Bilgin Kültür Sanat Yayınları, Ankara.
- Bittel 1942 K. Bittel, *Kleinasiatische Studien*, Istanbul.
- Blamey and Grey-Wilson 1993 M. Blamey – C. Grey – Wilson, *Mediterranean Wild Flowers*, London, 1993.
- Borchhardt 1985 J. Borchhardt, “Bericht der Limyra Grabung 1984”, *KST* 7, 439-499.
- Boardman 1997 J. Boardman, “Pan”, *Lexicon Iconographicum Mythologiae Classicae* VIII/1-2, 923-941.
- Boardman Et. al. 1994 J. Boardman – J. Griffin – O. Murray, *Greece and the Hellenistic World*, New York.
- Boatwright 1990 M. T. Boatwright, “Theaters in the Roman Empire” *The Biblical Archaeologist*, Vol. 53, No: 4, 184-192.
- Borgeaud 1988 P. Borgeaud, *The Cult of Pan in Ancient Greece* (Trns. K. Atlass, J. Redfield), Chicago and London.
- Borgia 2008 E. Borgia, “Notes on the Architecture of the Roman Temple at Elaiussa Sebaste.” *Olba* XVI, 249-276.
- Bowden 2013 H. Bowden, “Gizem Kültleri”, *Aktüel Arkeoloji Dergisi*, Sayı 31, İstanbul, 83-94.
- Boysal 1981 Y. Boysal, “Stratonikeia Kazısı, 1980 Yaz Sezonu Çalışmaları”, *KST* 3, 69 -71.
- Boyana 2019 H. Boyana, Phrygia Epiktetos'taki Men Kültü Üzerine Notlar, *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 10, 66 – 80.

- Boyana 2004 H. Boyana, “Priapos Kültü”, *Ankara Üniversitesi Dil, Tarih ve Coğrafya Fakültesi, Tarih Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 35, 31-44.
- Bozoğlu 2010 İ. Bozoğlu, Aizanoi Antik Kenti Kapı Biçimli Mezar Taşları ve Bezemeleri, Mersin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Mersin.
- Brommer 1956 F. Brommer, “Pan”, *RE* 1956, 949-1008.
- Budge 1904 W. Budge, *The Gods Of The Egyptians or Studies in Egyptian Mythology*, Vol. II, London.
- Buckler – Calder 1939 W. H. Buckler – W. M. Calder (Eds.), Monuments and Documents from Phrygia and Caria, *MAMA* Vol 6, Manchester.
- Buren 1913 A.W.V. Buren, “Ara Pacis Augustae”, *JRS* 3.1, 134-141.
- Burford 1972 A. Burford, *Craftsmen in Greek and Roman Society*, London.
- Cadwallader 2015 A. H. Cadwallader, *Fragments of Colossae: Sifting through the Traces*, Hindmarsh.
- Calder – Cormack 1962 W. M. Calder – J. M. R. Cormack (Eds.), Monuments From Lycaonia, The Pisido-Phrygian Borderland, Aphrodisias, *MAMA* Vol. VIII, Manchester University Press.
- Campbell 2000 C. L. Campbell, *The Costuming of Tragedy in Classical Antiquity*, Athens.
- Can 2005 B. Can, Roma Çağı Anadolu Mimarisinde Kıvrıkdal (Ranke) Bezemeleri, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Erzurum.
- Carter 1987 J. B. Carter, “The Masks of Ortheia”, *AJA*, Vol. 91, No. 3, 1987, 355-383.
- Castriota 1995 D. Castriota, *The Ara Pacis Augustae and the Imagery of Abundance in later Greek and Early Roman Imperial Art*, Princeton, 1995.
- Chaisemartin 1989 N. Chaisemartin, “Le Portique de Tibère à Aphrodisias: problèmes d'identification et de fonction”, *Revue des Etudes Anciennes*, 91.3, 23-45.
- Chaisemartin 1990 N. Chaisemartin “Les modèles grecs classiques des têtes de la frise du Portique de Tibère”, in: C.

- Roueché – K. T. Erim (ed.), *Aphrodisias Papers: Recent work on architecture and sculpture*, 119-132.
- Chaisemartin 1998 N. Chaisemartin, “Mission Française d'Aphrodisias. Aperçu sur les recherches en cours”, *Anatolia Antiqua*, Vol. 6, 203-225.
- Chaisemartin 2002 N. Chaisemartin, “Continuité dans la thématique décorative hellénistique et nouveaux thèmes idéologiques dans le décor architectural aphrodisien entre Actium et l'époque julio-claudienne”, In: C. Berns (ed.), *Patris and Imperium*, Leuven, 233-245.
- Chaisemartin 2008 N. Chaisemartin, “La thématique apollinienne dans le décor du théâtre et du Portique de Tibère à Aphrodisias”, *Türk Arkeoloji Dergisi*, İzmir, 19-35.
- Chaisemartin 2010 N. Chaisemartin, “Le théâtre d'Aphrodisias, espace civique et identitaire”, *Premières Rencontres d'Archéologie de l'Institut Français d'Études Anatoliennes-Archéologies et espaces parcourus*, Vol. 1, 73-84.
- Chaisemartin – Lemaire 1996 N. Chaisemartin – A. Lemaire, “Le Portique de Tibère: Recherches Sur Son Architecture Et Sa Fonction”, *Journal of Roman Archaeology*, vol.20, 149-172.
- Chaisemartin – Theodorescu 1991 N. Chaisemartin – D. Theodorescu, “Recherches Préliminaires sur la Frons Scaenae du Théâtre” In: R. R. R. Smith and K. T. Erim (eds.), *Aphrodisias Papers 2: The Theatre, a Sculptor's Workshop, Philosophers, and Coin-Types*, Journal of Roman Archaeology Supplementary Series Number Two, ANN ARBOR, MI, 29- 65.
- Chaisemartin – Theodorescu 2017 N. Chaisemartin – D. Theodorescu, *Le Théâtre d'Aphrodisias: Les Structures Scéniques*, Aphrodisias Papers VIII, Wiesbaden.
- Conze 1874 A. Conze, *Heroen und Göttergestalten der griechischen Künste*, Wien.
- Conze Et.al. 1875 A. Conze – A. Halser – O. Benndorf, *Archaeologische Untersuchungen auf Samothrake, Gerold*.
- Conze ve diğ. 1880 A. Conze – A. Hauser – O. Benndorf, *Neue Archaeologische Untersuchungen auf Samothrake*, Wien.

- Cook 1902 A. B. Cook, "The Gong at Dodona", *JHS*, Vol. 22, 1902, 5-28.
- Cook 1973 J.M. Cook, *The Troad. An Archeological and Topographical Study*, Oxford.
- Cooper 2013 J.C. Cooper, *An Illustrated Encyclopaedia of Traditional Symbols*, London.
- Coşkun 2010 A. Coşkun, "Der Ankyraner Kaiserkult und die Transformation galatischer und phrygisch-galatischer Identitäten in Zentralanatolien im Spiegel der Münzquellen", in: A. Coşkun - H. Heinen - S. Pfeiffer (eds.), *Repräsentation von Identität und Zugehörigkeit im Osten der griechisch-römischen Welt* (Frankfurt 2010) 173-271
- Cömert 2010 B. Cömert, *Mitoloji ve İkonografi*, Ankara, 3. Baskı.
- Crema 1939 L. Crema, I monumenti architettonici Aphrodisiensi, *MonAnt* 38, 244-259, Abb. 33-37, Taf. 49.
- Çetin 2003 C. Çetin, *Magnesia ad Maeandrum Artemis Altarı Alt Yapısı ve Çevresi ile Etkileşimi*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (Doktora Tezi), Ankara.
- Çubuk 2008 N. Çubuk, *Hierapolis: Tiyatro Kabartmaları*, İstanbul.
- D'Andria 2003 F. D'Andria, *Hierapolis (Pamukkale) Arkeoloji Rehberi*, İstanbul.
- Delemen 2008 İ. Delemen, "Yunan Vazo Resimlerinde Satyros Oyunları", *Navisalvia, Dr. Sina Kabağaç'ı Anma Toplantısı: Satyros*, İstanbul, 108-126.
- Davis 1932 P.H. Davis, *Flora of Turkey and the East Aegen Islands*, Vol. 7, Edinburg.
- Davies 2011 G. Davies, "Before Sarkophagi" in *Life, Death and Representation Some New Work on Roman Sarkophagi*, *Millennium Studies in the culture and history of the first millennium C.E.*, Band 29, (Ed. J. Elsner and J. Huskinson), Berlin, 21-55.
- Davran 2011 F. Davran, *Lagina Hekate Kutsal Alanı Altarı Tavan Kasetleri Mimari Özellikleri*, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2011 (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Dinstl 1987 A. Dinstl, "Bauornamentik an Theater von Limyra", *Öjh* 57, 1986-1987, Wien.

- Dinstl 1993 A. Dinstl, "Ein Bukranienfries aus Limyra", Akten des II. Internationalen Lykien-Symposiums, Tituli Asiae Minoris Ergänzungsband XVIII, 6-12 Mai 1990 Wien, Vienna (1993), 161-167.
- Donaldson 1842 V.P.T.L. Donaldson, "Report of the Committee Appointed to Examine the Elgin Marbles, in order to Ascertain Whether any Evidences Remain as to the Employment of Color in the Decoration of the Architecture or Sculpture". *Transaction of the Royal Institute of British Architects of London*, Vol. I. Part II, London.
- Doğer 2004 E. Doğer, *Antik Çağ'da Bağ ve Şarap*, İstanbul, 2004.
- Dörpfeld 1910 W. Dörpfeld, Die Arbeiten zu Pergamon 1908-1909, I. Die Bauwerke, *AM* 35, s.379-385.
- Duckworth 1952 G. E. Duckworth, *The Nature of Roman Comedy*, New Jersey.
- Durugönül (ed.) 2013 S. Durugönül, *Silifke Müzesi Taş Örnekler Katoloğu Heykeltraslık ve Mimari Plastik Örnekler*, Mersin.
- Dürüşken 2011 Ç. Dürüşken, *Roma'nın Gizem Dinleri*, İstanbul.
- Ehrenberg 1942 V. Ehrenberg, "The People of Aristophanes: A Sociology of Old Attic Comedy", *JHS* 62, 133-135.
- Eliade 2003 M. Eliade, *Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi Taş Devrinden Eleusis Mystéria'larına*, (Çev. Ali Berkay) İstanbul.
- Elsner 1991 J. Elsner, "Sacrifice in the Ara Pacis Augustae" in *JRS*, Vol. 81 (1991), 50-61.
- Elsner 2012 J. Elsner, "Sacrifice in Late Roman Art" in: Christopher A. Faraone and F.S. Naiden (eds.), *Greek and Roman Animal Sacrifice Ancient Victims, Modern Observers*, Cambridge, 120-167.
- Emme 2013 B. Emmе, *Peristyl und Polis*, Berlin.
- Erhan 2014 F. Erhan, *Antik Çağ Kilikia Sikkelerinde Dinsel Tasvirler*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul (Yayımlanmamış Doktora Tezi).
- Erhat 2002 A. Erhat, *Mitoloji Sözlüğü*, İstanbul.
- Erim 1969 K. T. Erim, "The Ninth Campaign of Aphrodisias in Caria", *Türk Arkeoloji Dergisi*, 87-110.

- Erim 1985 K. T. Erim, “Aphrodisias, 1984”, *KST* 7, 541-577.
- Erim 1986 K. T. Erim, “Aphrodisias, 1985”, *KST* 8, 349-379.
- Erim 1986 K.T. Erim, *Aphrodisias, City of Venus Aphrodite*, New York.
- Erim 1988 K. T. Erim, “Aphrodisias, 1987”, *KST* 10, Cilt II, 277-291.
- Erim 1990 K. T. Erim, “Recent work at Aphrodisias 1986-1988”, in: Ch. Roueche – K. T. Erim (Hrsg.), *Recent Work on Architecture and Sculpture, Aphrodisias Papers, Journal of Roman Archaeology, Supplementary Series 2*, 29-65.
- Eyüboğlu-Erhat 1977 S. Eyüboğlu – A. Erhat, *Hesiodos Örneği ve Kaynakları*, Türk Tarih Kurumu Yayınları XX, Sayı 5, Ankara.
- Eyüboğlu vd. 1983 Ü. Eyüboğlu – I. Okaygün – F. Yaraş, *Doğal Boyalarla Yün Boyama, Uygulamalı ve Geleneksel Yöntemler*, İstanbul, 1983.
- Eyüpoğlu 2007 İ.Z. Eyüpoğlu, *Tanrı Yaratan Toprak Anadolu*, İstanbul.
- Ferrero 1966 D. De Bernardi Ferrero, *Teatri classici in Asia Minore* 1 (1966) 55-67. 72. 75-76, Abb. 93-119 Taf. 19-21.
- Ferrero 1969 D. De Bernardi Ferrero, “Teatri Classici in Asia Minore”. *Città di Pisidia, Licia e Caria* vol. 2, Roma.
- Ferrero 1970 D. De Bernardi Ferrero, *Teatri classici in Asia Minor* 3, Roma.
- Ferrero 1974 D. De Bernardi Ferrero, *Teatri classici in Asia Minor* 4, Roma.
- Ferrero 1990 D. De Bernardi Ferrero, *Batı Anadolu'nun Eski Çağ Tiyatroları*, Çev. E. Özbayoğlu, Ankara.
- Fiechter 1914 E.R. Fiechter, *Die baugeschichtliche Entwicklung des antiken Theaters*, Toronto.
- Fiorentino 2004 G. Fiorentino, “The Botanical View of Food and Landscape at Yumuktepe” at Mersin-Yumuktepe a Reappraisal, in: I. Caneva – V. Sevin (eds), *Dipartimento di Beni Culturali Università delgi Studi*, Lecce, 159-161.

- Flaishman vd. 2008 M. A. Flaishman – V. Rodov - E. Stover, “The Fig: Botany, Horticulture and Breeding”, *Horticultural Reviews*, Volume 34, 2008, 113-196.
- Francis 1989 Jr. P. Francis, *The Bead Dictionary; A Complete Revision of a Short Dictionary of Bead Terms and Typs*, The World of Beads Monograph Series 9, 4.
- Fraser 1977 P.M. Fraser, *Rhodian Funerary Monuments*, Oxford.
- Fraser 1990 A. Fraser, *Samothrace The Propylon of Ptolemy II*, Oxford.
- Frazer 1992 J. G. Frazer, *Altın Dal*, Çev. M. Doğan, İstanbul, 1992.
- Frazer 1990 J. G. Frazer, *The Golden Bough, A Study in Magic and Religion*, Macmillan Press, 1990.
- French 2004 French D.H (ed), *The Inscriptions of Sinope I, Inschriften Griechischer Städte Aus Kleinasien* Band 64, Bonn.
- Furtwängler-Reichhold 1909 A. Furtwängler-K. Reichhold, *Griechische Vasenmalerei, Auswahl Hervorragender Vasenbilder*, Serie II. Tafeln.
- Gardner 2012 J. F. Gardner, *Roma Mitleri*, Çev. S. Korkmaz, Ankara, 2012.
- Gawlikowski 2015 M. Gawlikowski, “*Bel of Palmyra*” in: *Religious Identities in teh Levant froö Alexander to Muhammed Continuity and Change* (ed. M. Blömer, A. Lichtenberger and R. Raja), 247-255, Belgium.
- Gerkan 1923-1924 A. v. Gerkan, *Archaologische Gesellschaft zu Berlin 1924, AA 1923/24*, 344-348.
- Gerkan 1972 A. v. Gerkan, “*Die Scaenae des Theaters von Pergamon*”, *Pergamenische Forschungen* 1, Berlin, 1972, 49-63.
- Gehrke 2014 H. J. Gehrke, *Bir Antik Dönem Metropolünün Tarihçesi, İçinde: Anadoluda Hellenistik Bir Başkent Pergamon*, ed. F. Pirson-A. Scholl, İstanbul, 122-141.
- Gider Büyükozer 2013 Z. Gider Büyükozer, *Karia Bölgesi Dor Mimarisi (Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi)*, Konya.

- Gimbutas 1974 M. Gimbutas, "The Mask in Old Europe from 6500 to 3500 B.C.", *Archaeology* 27.4, 262-269.
- Goodyear 1891 W. H. Goodyear, *The Grammar of The Lotus, A New History of Classic Ornament as a Deveelopment of Sun Worship*, London.
- Göktürk 2015 R. S. Göktürk, "Phaselis Antik Kenti Florası I", *Phaselis*, Vol. I, 80-131.
- Görkay-Mitchell 2011 K. Görkay-S. Mitchell, "Augustus Tapınağının Mimarisi ve Tarihi" İçinde: Roma Dönemi'nde Ankyra (M. Kadioğlu - K. Görkay - S.Mitchell) , Ankara, 92-99.
- Görkay 2012 K. Görkay, "The Temple of Augustus and Roma in Ancyra: A Reassessment" İn Byzas 12, Dipteros und Pseudodipteros, İstanbul, 203-219.
- Grimal 2012 P. Grimal, *Mitoloji Sözlüğü: Yunan ve Roma*, İstanbul.
- Grimes 1992 R. L. Grimes, "The Life History of a Mask", *The Drama Review* 36.3, 61-77.
- Grüßinger 2001 R. Grüßinger, *Dekorative Architekturfriese in Rom und Latinum İkonologische Studien zur römischen Baudekoration der späten Republik und Kaiserzeit, Inauguraldissertation zur Erlangung des Doktorgrades. Heidelberg.*
- Guidoboni Et. al. 1994 E. Guidoboni, A. Comastri and G. Traina, *Catalogue of Ancient Earthquakes in the Mediterranean Area up to the 10th Century*, Roma.
- Gündüz ve Diğ. 2000 G. Gündüz - S. Özden - MSTekçe, Türkler'de Ok Yapımı, içinde: Bartın Orman Fakültesi Dergisi Cilt: 12, Sayı 17, Bartın, 111-122.
- Güven 1986 S. Güven, "Anadolu'da Roma Takları", IV. AST (26-30 Mayıs 1986), 103-107.
- Haines 1985 R.C. Haines, "Die Badeanlage von Terzili Hamam, Mit Einer Einführung von Kurt Bittel, *İstMitt* 35, 227-235.
- Hansen 1947 E. v. Hansen, *The Attalids of Pergamon*, New York.
- Hart 2017 G. Hart, *Mısır Mitleri*, (Çev. Mehmet Sait Türk) Ankara, 3. Baskı.
- Hasserodt 2009 M. Hasserodt, "Griechische und orientalische Metallphialen des frühen ersten Jahrtausends v. Chr. in Griechenland" *AMS* 62, Bohn, 2009.

- Halfmann 1986 H. Halfmann, *Itinera Principum: Geschichte und Typologie der Kaiserreisen Im Römischen Reich*, Heidelberger althistorische Beiträge und epigraphische Studien, Band 2. Stuttgart, 1986.
- Head 1911 B. Head, *Historia Numorum*, London.
- Hehn 2003 V. Hehn, *Zeytin, Üzüm ve İncir*, Ankara, 2003.
- Helbig 1966 W. Helbig, Führer durch die öffentlichen Sammlungen klassischer Altertümer in Rom II, Tübingen.
- Hellstörn 1996 P. Hellstörn "Hecatomnid Display of Power at the Labraynda Sanctuary" in: Pontus Hellstörn and Brita (ed), Religion and Power in the Ancient Greek World Proceeding of the Uppsala Symposium 1993, *Boreas* 24, Sweden.
- Hellström – Thieme 1981 P. Hellström – T. Thieme, "The Androns at Labraunda. A Preliminary Account of their Architecture", *MedmusB* 16, 58-74.
- Hellström 1985 P. Hellström, "Dessin d'architecture hécatomnide à Labraunda", *Le Dessin d'architecture dans les sociétés antiques. Actes du Colloque de Strasbourg* 26-28 janvier 1984, 153-165.
- Hellström 1988 P. Hellström, "Mixed orders in Hecatomnid architecture", *The Proceedings of the XIIIth International Congress of Classical Archaeology*, Athens, 70-74.
- Hellström 1990 P. Hellström, "Hellenistic architecture in the light of Late Classical Labraunda", *Akten des XIII. Internationalen Kongresses für Klassische Archäologie*, Berlin, 243-252.
- Hellström 1996 P. Hellström, "The Andrones at Labraynda. Dining Halls for Protohellenistic Kings", in: W. Hoepfner – G. Brands (Ed.) *Basileia. Die Paläste der hellenistischen Könige*, Mainz, 164-169.
- Hellström 2007 P. Hellström, *Labraunda: Karya Zeus Labraundos Kutsal Alanı Gezi Rehberi*, İstanbul.
- Hellström 2011 P. Hellström, "Feasting at Labraunda and the chronology of the Andrones", in: L. Karlsson – S. Carlsson (ed.), *Labraunda and Karia*, *Boreas* 32, 149-157.
- Hepding 1910 H. Hepding, Die Arbeiten zu Pergamon 1908-1909, II. Die Inschriften, *AM* 35, 437-438.

- Hodder 2017 L. Hodder, *Çatalhöyük Leopardın Öyküsü*, Çev: Dilek Şendil, İstanbul.
- Hodder 2014 L. Hodder, Integrating Çatalhöyük Themes from the 2000-2008 Seasons, *Çatalhöyük Research Project Series* Volume 10, Ankara.
- Hoepfner 1966 W. Hoepfner, Herakleia Pontike- Ereğli, Forschungen An Der Nordküste Kleinasiens Ergänzungsbände Zu Den Tituli Asiae Minoris Band II, Teil 1, Österreichische Akademie Der Wissenschaften 89.Band, Wien.
- Hoffmann 1963 H. Hoffmann, Helios, Journal of the American Research Center in Egypt, 2, 117.
- Horst- Blume 1999 D. Horst – Blume, “Maske”, *DNP* 7, 974-979.
- Howatson 2013 M.C. Howatson (ed), Oxford Antikçağ Sözlüğü, Çev. F. Ersöz, İstanbul.
- Howgego 2013 C. Howgego, *Sikkelerin Işığında Eski Çağ Tarihi*, (çev. Oğuz Tekin) İstanbul.
- Höcker 2009 C. Höcker, “Tainia” *BNP*, Vol. 14, Leiden-Boston.
- Humann ve diğ. 1904 C. Humann – J. Kohte – C. Watzinger, Magnesia am Maeander. Bericht über die Ergebnisse der Ausgrabungen der Jahre 1891-1893.
- Hurschmann 2010 R. Hurschmann, “Wreath, Garland”, *BNP* 15, Leide-Boston, 762-763.
- İdil 1998 V. İdil, “Nysa Kazısı 1997 Yılı Çalışmaları”, *KST* 20, Cilt 2, 353-358.
- İdil 1999 V. İdil, *Nysa ve Akharaka*, İstanbul.
- İmhoof – Blumer 1883 F. Imhoof – Blumer, *Monnaies Graecques*, Paris.
- Jacobsen 1978 T. Jacobsen, *The Treasures of Darkness: A History of Mesopotamia Religion*, Yale University Press.
- Jashemski 1979 W. F. Jashemski, The Gardens of Pompeii ‘Herculaneum and the Villas Destroyed by Vesuvius, New Rochelle: Caratzas Brothers.
- Jessen 1912 O. Jessen, “Helios”, *RE*. 8.1, 58-93.
- Jones 1971 A. H. M. Jones, The Cities of the Eastern Roman Provinces 2, Oxford.
- Jory 2002 J. Jory, “The Masks on the Propylon of the Sebasteion at Aphrodisias”, In: P. Easterling-E. Hall

- (ed), *Greek and Roman Actors- Aspects of an Ancient Profession*, Cambridge, 238-253.
- Jost 2005 M. Jost, "Mystery Cults in Arcadia", *Greek Mysteries, The Archaeology and Ritual of Ancient Greek Secret Cults*, M.B. Cosmopoulos (Ed.), New York, 2005.
- Kaçar 2018 T. Kaçar, Geç Antik Çağ Nedir? (What Is Late Antiquity?) içinde: Celal ŞİMŞEK – Turhan KAÇAR (ed.) *Geç Antik Çağ'da Lykos Vadisi ve Çevresi*, Ege Yayınları, İstanbul.
- Kadioğlu 2014 M. Kadioğlu, *Das Gerontikon von Nysa am Mäander*, Forschungen in Nysa am Mäander Band 3, Verlag Philipp von Zabern, Germany.
- Kâhya 1997 Y. Kâhya, "Girland" *ESA* 2, İstanbul, 684.
- Kaplan 2009 D. Kaplan, "Ein neuer Kultvorschlag für den Tempel in Elaiussa Sebaste (Kilikien), *OLBA* XIV, 26-27.
- Kaplan 2013 D. Kaplan, Kilikia Bölgesi Roma İmparatorluk Dönemi Mimari Süslemeleri, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Mersin.
- Kaplan – Akçay 2019 D. Kaplan – A.N. Akçay, "Akmonia Mimari Bezemeleri" içinde: Dinç M. – Taştumur, E. (ed), *Akmonia*, Ankara.
- Kaptan 2001 Ö. Kaptan, "Pişmiş Toprak Maskeler", *I. Uluslararası Eskişehir Pişmiş Toprak Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, Eskişehir, 56-61.
- Karauğuz 2007 G. Karauğuz, *Hititler Döneminde Anadolu'da Ekmek*, Arkeoloji Sanat Yayınları, İstanbul.
- Kaya 1985 D. Kaya, "The Sanctuary of the God Eurymedon at Tymbrida in Pisidia", *Anatolian Studies*, Vol. 35, 39-55.
- Kähler 1954 H. Kähler, "Die Ara Pacis und die augusteische Friedensidee" in *JDI mit dem Beiblatt AA Band 69*, 67-101.
- Keil – Wilhelm 1931 J. Keil – A. Wilhelm, "Denkmäler aus dem Rauhen Kilikien", *MAMA* III, Manchester.
- Kienast 1996 D. Kienast, *Römische Kaisertabelle: Grundzüge einer Römischen Kaiserchronologie*, Darmstadt.
- Kleiner 1992 D. E. E. Kleiner, *Roman Sculpture*, London, 1992.

- Knoblauch 1986 P. Knoblauch, "Das Theater in Limyra", *KST* 8. 2, Ankara, 116-126.
- Knoblauch – Özbek 1996 P. Knoblauch – H.Y. Özbek, Neuere Untersuchungen an der *scaenae frons* des Theaters von Myra, in: *Fremde Zeiten Festschrift für J. Borchhardt* 1 (1996) 189-202.
- Knox 1992 B. M. V. Knox, "Athenian Religion and Literature", In: D. M. Lewis-J. Boardman (eds.), *The Cambridge Ancient History, The Fifth Century B.C.*, Cambridge, 268-286.
- Korkmaz 2012 M. Korkmaz, *Mitoloji Sözlüğü*, Ankara.
- Korkut 2013 T. Korkut, "Tlos 2011 Kazı Etkinlikleri", *KST* 34. 3, 189-204.
- Kosmetatou 1998 E. Kosmetatou, "Cistophori and Cista Mystica a New Interpretation of the Early Cistophoric Types" *Extrait de la Revue belge de Numismatique Tome CXLIV, Bruxelles, 1998.*
- Kozanoğlu 1994 M.T. Kozanoğlu, *Yunan Mitolojisi*, İstanbul.
- Köse 2008 V. Köse, "Dionysos-Felicitas-Bereket Küçük Asya Taş Ustalarının Roma Mimarlık Süslemelerine Katkısına Bir Örnek: Kıvrımlı Sarmaşık Dalı", in: İ. Delemen-S. Çokay Kepçe-A. Özdzibay-Ö. Turak (eds.) *Prof. Dr. Haluk Abbasoğlu'na 65. Yaş Armağanı EUERGETES II*. Cilt, AKMED, İstanbul, 747-759.
- Kurtz 1975 D. C. Kurtz, *Athenian White Lekythoi Patterns and Painters*, Oxford.
- Kramer 1998 S. N. Kramer, *Tarih Sümer'de Başlar*, Ankara.
- Lagona 1992 S. Lagona, 1991Yılı Kyme Kazıları, *KST* 14. 2, Ankara, 309-314.
- Lagona 2005 S. Lagona, Kyme D'Eolide, La Prima Città Degli Eoli Sulla Costa Anatolica, Catania.
- Lane 1980 E. Lane, Towards a Definition of the Iconography of Sabazius Numen, Vol. 27, Fasc. 1 (Jun., 1980), 9-33.
- Lancaster 2005 L. C. Lancaster, *Concrete Vaulted Construction In Imperial Rome Innovation in Context*, Cambridge.
- Lars 2013 K. Lars, *Combining architectural orders at Labraunda: a political statement. In: 4th Century*

- Karia. Defining a Karian identity under the Hekatomnids*, (VariaAnatolica, 28), Istanbul: Institut Français d'Études Anatoliennes-Georges Dumézil.
- Leake 1824 W.M. Leake, *Journal of a Tour in Asia Minor with comparative remarks on the ancient and modern geography of that country* (1976) [Nachdruck der Ausgabe London 1824] 183. 321.
- Lehmann-Hartleben 1940 K. Lehmann-Hartleben, "Preliminary Report on the Second Campaign of Excavation in Samothrace", *AJA* 44, 336-342.
- Lehmann 1951 K. Lehmann "Samothrace: Fourth Preliminary Report" *Hesperia* 20, 1-30.
- Lehmann 1956 K. Lehmann, *Samothrace. A Guide to the Excavations and the Museum*, Année.
- Lever 1956 K. Lever, *The Art of Greek Comedy*, Methuen, London.
- Lewin 1998 R. Lewin, *Modern İnsanın Kökeni*, Ankara.
- Lightfoot 2000 J. L. Lightfoot, "Daphne", *Hermaathena*, No: 168 (Summer 2000), 11-19.
- Luca 1990 G. de Luca, "Hellenistische Kunst in Pergamon im Spiegel der Megarischen Becher. Ein Beitrag zur pergamenischen Keramik" *IstMitt* 40, 157-167.
- Lust 2000 J. Lust, *Şifalı Bitkiler Ansiklopedisi*, Çev. A. Dülger, İstanbul, 2000.
- Mamıkoğlu 2012 N. G. Mamıkoğlu, *Türkiye'nin Ağaçları ve Çalıları*, İstanbul, 1992.
- Mansel 1964 A.M. Mansel, "Side'deki Vespasian Anıtı", *Belleten* XXVIII, Sayı: 110, TTK, Ankara, 158-197.
- Mansel 1978 A. M. Mansel, *Side. Antalya Bölgesinde Araştırmalar, 1947-1966 Yılları Kazılarının ve Araştırmalarının Sonuçları*, TTK.
- Marshall 1999 C. W. Marshall, "Some Fifth Century Masking Conventions", *Greece and Rome Series* Vol. XLVI, 188-202.
- Martino 2012 S. de Martino, *Din ve Miyoloji, İçinde Hititler Bir Anadolu İmparatorluğu*, (Ed. Meltem Doğan Alparslan- Metin Alparslan), İstanbul.

- Martinoli 2009 D. Martinoli, Reconstruction of Local Woodland Vegetation and Use of Firewood at Two Epipalaeolithic Cave Sites in Southwest Anatolia (Turkey). In A. Fairbairn & Ehud Weiss (eds), *From Foragers to Farmers. Papers in Honour of Gordon C. Hillman*. Oxbow Books, Oxford, 161-170.
- McCredie ve diğ. 1992 J.R. McCredie – G. Roux – St.M. Shaw – J. Kurtich, *Samothrace. Excavations Conducted by the Institute of Fine Arts of New York University*. 7. *The Rotunda of Arsinoe*, Princeton.
- MacDowell 1994 M. D. MacDowell, *Aristophanes and Athens: an Introduction to the Plays*, Oxford.
- Mellink 1985 M. J. Mellink, “Archaeology in Anatolia”, *AJA* 89, 547-567.
- Mendel 1912-1914 G. Mendel, *Catalogue des Sculptures Grecques, Romaines et Byzantines I-III*, İstanbul.
- Meriç 1988 R. Meriç, “Antik Dönemde Küçük Menderes Havzasının Tarihsel Coğrafyasına Genel Bir Bakış”, *Ege Coğrafya Dergisi*, Sayı: 4, 1988, 202-21.
- Mert 1999 İ. H. Mert, *Untersuchungen zur hellenistischen und kaiserzeitlichen Bauornamentik von Stratonikeia*, Erlangung des Doktorgrades an der Philosophischen Fakultät der Universität zu Köln, Köln.
- Mert 1999 İ. H. Mert, Anadolu Gymnasionları ve Stratonikeia Gymnasionu, Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Edebiyat Dergisi, Sayı: 13, Konya, 418-435.
- Mert 2008 İ. H. Mert, *Untersuchungen zur hellenistischen und kaiserzeitlichen Bauornamentik von Stratonikeia*, *Istanbuler Forschungen* Band 50, Tübingen.
- Mert 2010 İ. H. Mert, “Frühkaiserzeitliche Architektur und Bauornamentik von Antiocheia in Pisidien: Stilistische und ikonographische Beobachtungen” *ANODOS: Studies of the Ancient World* 8/2008, Trnava, 259-278.
- Mert 2011 İ. H. Mert, “Kirmasti Bölgesinin Arkeolojik Önemi” *Mustafakemalpaşa (Kirmasti) Sempozyumu 7-8-9 Ekim 2011 Bildirileri*, Bursa.
- Mert 2016 İ. H. Mert, “Apollonia ad Rhyndakos’taki Girlandlı Friz Blokları”, içinde: M. Şahin – S. Sevim – D. Yavaş (Eds) *Odryses’ten Nilüfer’ Uluslararası*

- Nilüfer Sempozyumu, 13-15 Kasım 2015, Nilüfer Belediyesi, Bursa.
- Meyer 1925 E. Meyer, *Die Grenzen der hellenistischen Staaten in Kleinasien*, Zurich und Leipzig.
- Mitchell 1984/1985 S. Mitchell, "Archeology in Asia Minor", ARepLondon, 70-105.
- Mitchell 2008 S. Mitchell, *The Imperial Temple at Ankara and The Res Gestae of the Emperor Augustus, A Historical Guide* (Ankara 2008)
- Mitchell and Waelkens 1998 S. Mitchell and M. Waelkens, *Pisidian Antioch: The Site and It's Monuments*, London, 1998.
- Morris 1999 D. Morris, *Koruyucu Tilsimler*, Çev. M. Harmancı, İnkılap Yayıncılık, İstanbul.
- Naumann 1979 R. Naumann, *Der Zeustempel zu Aizanoi, Denkmäler antiker Architectur*, Band 12.
- Nicol 1958 D. M. Nicol, "The Oracle of Dodona", *Greece&Rome*, Vol. 5, No. 2, 128-143.
- Nikolov 1989 B. Nikolov, "Historical and Archaeological Context" In: Alexander Fol (Ed.), *The Rogozen Treasure*, Bulgaria.
- Nilson 1941 M. Nilson, *Geschichte der Griechischen Religion*, München.
- Osborn 2010 R. Osborn, "The Pronomos Vase and Its Context, 'Who's Who on the Pronomos Vase'", In: O. Taplin-R. Wyles (eds), *The Pronomos Vase*, Oxford, 2010, 149-158.
- Otto 1993 W. F. Otto, *Dionysus Myht and Cult*, Dallas.
- Ousterhout and Held 1997 R. Ousterhout – W. Held, "Survey of The Ancient And Byzantine Monuments On Imbros/Gökçeada 1995", XIV. AST (27-31 Mayıs 1996), 55-70.
- Önal ve Diğ. 2017 M.M. Önal – Z. Başbüyük – A. Gölbaş, "Antik Sarıkaya Termal Roma Hamamının Mimarisi ve Yapımında Kullanılan Doğal Yapı Taşları (Sarıkaya-Yozgat).", İçinde: K. Özköse (ed.), *I. Uluslararası Bozok Sempozyumu 05 – 07 Mayıs 2016 Bildiri Kitabı*, 1. Cilt, Yozgat, 19-33.
- Özarslan 2012 S. A. Özarslan, *Pisidia Antiocheia'sı Augustus Kutsal Alanı'ndaki Mimari Bezemeleri (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)*, Süleyman

- Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,
Isparta.
- Özarslan 2013 S.A. Özarslan, Pisidia Antiocheia'sı Augustus Tapınağı Mimari Bezemeleri, içinde: *Pisidia Araştırmaları I*, Ed. B. Hürmüzlü-M. Fırat- A. Gerçek, Isparta, 395-412.
- Özbek 1991 H. Y. Özbek, "Likya'da Tiyatro Araştırmaları", *VIII. AST* (28 Mayıs- 1 Haziran 1990), 283- 298.
- Özbek1993 H.Y. Özbek, Die Bühnenhäuser der Theater in Lykien, in: J. Borchhardt – G. Dobesch (Hrsg.), Akten des II. internationalen Lykien-Symposiums Wien 1990, TAM Ergbd. 18 (1993) 55-58.
- Özbek 1994 H. Y. Özbek, "Myra, Tlos ve Phaselis Tiyatroları Araştırmaları", *XI. AST* (24-28 Mayıs 1993), 397-404.
- Özdemir 2018 B. Ş. Özdemir, "The Cult of Dionysus in the Friezes of the Tlos Theatre", in: T. Korkut,– B. Özen Kleine, (eds.), *Festschrift für Heide Froning*, 373-387.
- Özgan 1982 R. Özgan, "Zur Datierung des Artemisaltars in Magnesia am Maeander", *IstMitt* 32, 196-209.
- Özgünel 1982 C. Özgünel, "Chryse – Apollon – Smintheus Tapınağı 1980-1981 Yılı Kazıları", *KST* 4, Ankara, 207-224.
- Özgan 2013 R. Özgan, *Roma Partre Sanatı I*, Ege Yayınları, İstanbul.
- Özgünel 2001 C. Özgünel, "Gülpınar, Apollon Smintheus Tapınağı Girland ve Boğa Betimlemeli Sütun Tamburu" içinde: C. Özgünel – O. Bingöl – C. İdil – K. Gökay – M. Kadioğlu (eds.), *Günışığında Anadolu*, İstanbul, 190-197.
- Özgünel 2001 C. Özgünel, *Smintheion Troas'ta Bir Kutsal Alan*, Ankara.
- Özgünel 2013 C. Özgünel, *Smintheion Apollon Smintheus'un İzinde*, İstanbul.
- Özkaya ve diğ. 1999 V. Özkaya – O. San – G. Barın, "Alinda (Karpuzlu)", *AST* 16. 2 (25-29 Mayıs 1998), 299-323.
- Petersen 1902 E. Petersen, *Ara Pacis Augustae*, Wien.

- Pfanner 1977 M. Pfanner, “Zur Schmückung griechischer Grabstelen”, in: Hefte des archaologischen Seminars der Universität Bern.
- Pickard-Cambridge 1962 A. Pickard-Cambridge, *Dithyramb Tragedy and Comedy*, Oxford.
- Radt 2002 W. Radt, *Pergamon: Antik Bir Kentin Tarihi ve Yapıları*, İstanbul.
- Radt 1985 a W. Radt, “Pergamon. Vorbericht über die Kampagne 1984”, *AA* 1985, 471–494.
- Radt 1985b W. Radt, “Pergamon 1984 Yılı Çalışma Dönemi Ön Raporu”, *KST* 7, 343-355.
- Ramsay 1890 W. M. Ramsay, *The Historical Geography of Asia Minor*, London.
- Rapp 1886-1890 A. Rapp, “Helios” *Roschers Lexikon* 1.2, 1993-2026.”
- Reinach 1922 S. Reinach, *Répertoire de Peintures Grecques et Romaines (R P G R.)*, Paris.
- Reynolds 1990 J. Reynolds, “Inscriptions and the building of the Temple of Aphrodite” in *Aphrodisias Papers I, Recent Work on Architecture and Sculpture* (Ed. C. Roueche – K.T. Erım) 37-40.
- Riegel 1893 A. Riegel, *Stilfragen Grundlügen zu einer Geschichte der Ornamentik*, Berlin.
- Ritti 2008 T. Ritti, *Denizli – Hierapolis Arkeoloji Müzesi Yunanca ve Latince Yazılı Örneklerin Kataloğu, Denizli Yöresinden Gelen Yazıtlar*, Napoli.
- Rohde 1925 E. Rohde, *Psyche The Cult of Souls and Belief in Immortality among the Greeks*, London.
- Roller 2004 L. E. Roller, *Ana Tanrıça’nın İzinde, Anadolu Kybele Kültü*, çev. Betül Avunç, İstanbul.
- Roscher 1897 W. H. Roscher, *Ausführliches Lexicon der griechischen und römischen Mythologie*, Leipzig.
- Rumscheid 1994 F. Rumscheid, “Untersuchungen zur kleinasiatischen Bauornamentik des Hellenismus.”, Mainz.
- Sandıkcioglu 2009 T. Sandıkcioglu, “Hititler Dönemi’nde Beslenme ve Yeme-İçme Alışkanlıkları”, in: F. N. Çoksöyler vd

(eds.) *II. Geleneksel Gıdalar Sempozyumu* (27-29 Mayıs 2009), Van, 2009, 23-29.

- Sauer 2003 E. Sauer, *The Archaeology of Religious Hatred In the Roman Early Medieval World*, Tempus, 2003.
- Sayar Et. al 1993 M. H. Sayar– P. Siewert – H. Taeuber, “Doğu Kilikya'da Epigrafi ve Tarihi-Coğrafya Araştırmaları, 1991” *X. AST* (25-29 Mayıs 1992), 175-198.
- Sear 1998 F. Sear, *Roman Architecture*, Cornell University Press.
- Scarre 1995 C. Scarre, *Chronicle of The Roman Emperors, The Reign-By-Reign Record of The Rulers of Imperial Roma*, London.
- Scholl 2000 A. Scholl, “Die Älteste Satyrmaske des griechischen Theaters? Zum Kopie eines frühklassischen Reliefs in Kopenhag”, *Antike Kunst* 43, 44-52.
- Schörner 1995 G. Schörner, *Römische Rankenfrieze, Beiträge zur Erschließung hellenistischer und kaiserzeitlicher Skulptur und Architektur* 15, Mainz.
- Söldner 2018 M. Söldner, “Die Bauornamentik des Zwölfeckbaus in Alexandria Troas” *AMS 88*, Neue Forschungen in Alexandria Troas, 179-234.
- Scheibler 2007 I. Scheibler, “Phiale”, *BNP*, Leiden.
- Schwertheim – Tanrıöver 2010 E. Schwertheim – A. Tanrıöver, “Die Ausgrabungen Des Jahre 2008 in Alexandria Troas”, *KST* 31. 1, 77-94.
- Seaford 2006 R. Seaford, *Dionysos*, London and New York, 2006.
- Sear 2006 F. Sear, *Roman Theaters an Architectural Study*, Oxford.
- Schrammen 1908 J. Schrammen, *Pergamon AvP VII*, 383, Nr. XXXIII.
- Siebert 2005 A. V. Siebert, “Infula” *BNP*, Vol.6, Hannover, 2005, 805.
- Simon 1967 E. Simon, “Ara Pacis Augustae” in *Monumenta Artis Antiquae Erster Band*, Tübingen.
- Simon 1969 E. Simon, *Der Götter der Griechen*, München, 1969.

- Simoons 1998 F. J. Simoons, *Plants of Life, Plants of Death*, Winconsin, 1998.
- Smardz 1979 K. E. Smardz, *The Sacred Tree in Ancient Greek Religion*, McMaster University Master of Arts, Hamilton, 1979 (Unpublished Master Thesis).
- Smith 1988 R. R. R. Smith, "The Ethne from the Sebasteion at Aphrodisias", *JRS*, Vol. 78, 50-77.
- Smith 2013 R.R.R. Smith, *The Marble Reliefs From The Julio-Claudian Sebasteion, Aphrodisias VI*, Verlag Philipp von Zabern, Darmstadt/Mainz.
- Smith 1880 W. Smith, *A Dictionary of Greek and Roman Biography and Mythology*, London.
- Sokullu 1976 S. Sokullu, "Komedyanın Eğitici İşlevi", *Ankara Üniversitesi Tiyatro Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 7, 45-51.
- Society of Dilettanti 1840 Society of Dilettanti, *Antiquities of Ionia III*, 62. 68-72 Kap. II Taf. 3, 13-21.
- Söğüt 1998 B. Söğüt, Kilikia Bölgesi'ndeki Roma İmparatorluk Çağı Tapınakları, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya.
- Stern 1999 E.M. Stern, "Ancient Glass in Athenian Temple Treasures", *JGS* 41, 19-50.
- Stevens 1927 G.P. Stevens, *The Erchtheum*, The American School of Classical Studies at Athens, Harvard Üniversty Press.
- Storey 2014 I. Storey, "The First Poets of Old Comedy", *The Oxford Handbook of Greek and Roman Comedy*, Oxford, 95-112.
- Strocka 1988 V.M. Strocka, "Kleinasiatische Architektur unter Trajan und Hadrian", *IstMitt* 38, 291-307.
- Strocka 1996 V.M. Strocka *Datierungskriterien kleinasiatischer Girlandensarkophage*, AA 1996, 455-473.
- Strong 1923 E. Strong, *La scultura romana I*, Florence, Alinari.
- Summerer – Çevik 2013 L. Summerer – F. Çevik, "Pompeïopolis 2013 Yılı Kazı Çalışmaları", *KST* 36. 2, 191-208.
- Sznycer 2000 M. Sznycer, "Aramiler ve Palmiralılar. Dinler." İçinde: *Antik Dünya ve Geleneksel Toplumlarda*

Dinler ve Mitolojiler Sözlüğü 1. Cilt, (Çev. K. Özmen) Ankara.

- Şahin 2000 S. Şahin, “Bauhistorisch-Epigraphische Zeugnisse Aus Dem Theater von Perge” içinde: Olba III, Mersin, 199-208.
- Şahin 2001 N. Şahin, *Zeus'un Anadolu'daki Kültleri*, İstanbul.
- Şenyurt 2017 H. K. Şenyurt, “Sarıkaya Roma Hamamı Tarihçesi Ve 2010-2015 Yılı Kazı Çalışmaları Sonuçları”, İçinde: K. Özköse (ed.), *I. Uluslararası Bozok Sempozyumu 05 - 07 Mayıs 2016 Bildiri Kitabı*, 1. Cilt, Yozgat, 110-121.
- Şenyurt – Yılmaz 1012 H. K. Şenyurt – Ö. Yılmaz, “Yozgat İli Sarıkaya İlçesi Roma Hamamı 2010 Yılı Temizlik ve Kazı Çalışması”, *20. Müze Çalışmaları ve Kurtarma Kazıları Sempozyumu* (25-29 Nisan 2011), 1-16.
- Şimşek 2009 C. Şimşek, “Regional Cults in the Lycos Valley and its Neighbourhood”, İçinde: H. Sağlamtimur (ed.), *Altan Çilingiroğlu'na Armağan, Yukarı Denizin Kıyısında Urartu Krallığı'na Adanmış Bir Hayat*, İstanbul, 673-690.
- Şimşek 2013 C. Şimşek, *Laodikeia (Laodicea ad Lycum)*, *Laodikeia Çalışmaları 2*, İstanbul.
- Tahberer 2003 B. Tahberer, “Swimming River Gods in Ancient Cilician Numismatics”, *The Celator*, Vol. 17, No. 2, 24-30.
- Taplin–Wyles 2010 O. Taplin – R. Wyles, *The Pronomos Vase and its Context*, Oxford.
- Taşlıalan 1993 M. Taşlıalan, “Pisidia Antiocheia'sı Augustus Kutsal Alanı ve Tapınağının Rekonstrüksiyonu”, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Konya.
- Taşlıalan 1998 M. Taşlıalan, “Pisidia Antiocheia'sı 1996 Yılı Çalışmaları”, VIII. Müze Kurtarma Kazıları Semineri, Ankara, 323-356.
- Taşlıalan 2000 M. Taşlıalan, “Pisidia Antiocheiası 1998 Yılı Çalışmaları”, Müze Kurtarma Kazıları Semineri 10, Ankara, 7-19.
- Teixidor 1979 J. Teixidor, *Études Préliminaires Aux Religions Orientales Dans L'Empire Romain, The Pantheon of Palmyra*, 1979, Leiden.

- Theodorescu 1985 D. Theodorescu, Le temple d'Aphrodite, Prolégomènes à une étude de restitution, in: Aphrodisias de Carie. Koll. Lille 1985 (1987), 87-99, Abb. 1-7.
- Theodorescu 1990 D. Theodorescu, La restitution de l'Aphrodision: certitudes et perplexités, in: Ch. Roueché – K.T. Erim (Hrsg.), Aphrodisian Papers. Recent work on architecture and sculpture (1990), 49-65.
- Theodorescu 1996 D. Theodorescu, "La Frons Scaenae du Theatre: Innovations et Particularités à l'époque de Zoilos, in: Aphrodisias Papers 3, Journal of Roman Archaeology, Supplementary Series 20, 127-148.
- Thommen 2012 G. Thommen, "The Sebasteion at Aphrodisias: An Imperial Cult to Honor Augustus and the Julio-Claudian Emperors" *Chronika- II*, 82-91
- Thompson 1949 R. C. Thompson, *A Dictionary of Assyrian Botany*, London, 1949.
- Thompson 1868 W. Thompson, *A Glossary of Greek Birds*, London, 1949.
- Thür 1990 H. Thür, "Arsinoe IV, eine Schwester Kleopatras VII, Grabinhaberin des Oktogons von Ephesos? Ein Vorschlag." *ÖJh* 60, 43-57.
- Tırpan 1998 A. A. Tırpan, Stratonikeia Augustus - İmparatorlar Tapınağı, Konya.
- Toebelman 1923 F. Toebelman, *Römische Gebälke I*, Heidelberg.
- Toker 1992 A. Toker, Metal Vessels, Museum of Anatolian Civilizations, (Ed. Jean Öztürk), Ankara.
- Topçu 1981 Ç. Topçu, "Seleukeia (Kalykadnos) 1980 Kazı Çalışmaları", *KST* 3, 49-51.
- Torlak 2009 H. Torlak, "Meşe Ağacının Anadolu Kültürüne Etkileri", *Yolculuk*, Sayı: 55, 97-99.
- Toynbee 1934 J. M.C. Toynbee, The Hadrianic School A Chapter in the History of Greek Art, Cambridge.
- Tyrrell 1889 R. Y. Tyrrell, "Couat's Aristophanes and the Ancient Attic Comedy", *The Classical Review* 4.03, Paris, 112-114.
- Uhri 2011 A. Uhri, *Boğaz Derdi: Arkeolojik, Arkeobotanik, Tarihsel ve Etimolojik Veriler Işığında Tarım ve Beslenmenin Kültür Tarihi*, İstanbul, 2011.

- Uygun 2016 Ç. Uygun, “Silifke Müzesi’nden Mitolojik Figürlü Kameolar ve Gemmeler” *Cedrus IV*, 220-242.
- Üçdağ – Bediz 2011 B. Üçdağ – E. Bediz, “Şanlıurfa Otoban Kurtarma Kazısı 2008 / 2009 Yılı Çalışmaları”, *19. Müze Çalışmaları ve Kurtarma Kazıları Sempozyumu* (29. 4 - 01. 05. 2010), 13-28.
- Ünal 2003 A. Ünal, *Hititler Döneminde Anadolu II*, İstanbul, 2003.
- Ünal 2007 A. Ünal, *Anadolu’nun En Eski Yemekleri, Hititler ve Çağdaşı Toplumlarda Mutfak Kültürü*, İstanbul, 2007.
- Vervain 2004 C. Vervain, “Performing Ancient Drama in Mask: The Case of Greek New Comedy”, *New Theatre Quarterly*, 79, 245-264.
- Ünal 2003 A. Ünal, *Hititler Devrinde Anadolu II*, İstanbul.
- Von Hesberg 1981-2 H. von Hesberg, “Elemente der Frühkaiser-Zeitlichen Aedicula-Architectur”, *ÖJh* 53, 43-86
- Weber 1976 E. Weber, *Tabula Peutingeriana, Codex Vindobonensis 324*, Graz, IX 1/2 m.
- Weiss 1997 P. Weiss, “Pan”, *LIMC*, VIII/I, 922-941.
- Winkler-Horaček 2010 L. Winkler-Horaček, “Parthersieg und cista mystica, ‘Tradition’ und ‘Reduktion’ in Münzbildern unter Vespasian und Titus: Zwei Fallbeispiele” in: *Tradition und Erneuerung Mediale Strategien in der Zeit der Flavii*, (Ed. N. Kramer-C. Reitz), Beiträge zur Altertumskunde Band 285, Berlin.
- Wiles 2004 D. Wiles, *The Masks of Menander: Sign and Meaning in Greek and Roman Performance*, Cambridge.
- Winter 1908 F. Winter, *Die Skulpturen Mit Ausnahme Der Altarreliefs*, *AvP VIII/2*, Berlin.
- Winter 2006 F. E. Winter, *Studies in Hellenistic Architectur*, Toronto.
- Vandeput 1997a L. Vandeput, *The Architectural Decoration in Roman Asia Minor Sagalassos: A Case Study*, Ed. M. Waelkens, 1997.
- Vandeput 1997b L. Vandeput, “An Antonine Nymphaeum to the North of the Upper Agora at Sagalassos”, *Sagalassos IV, Report on the Survey and Excavation*

Campaigns of 1994 and 1995, Ed. M. Waelkens- J. Poblome, 1997, Leuven, 385-403.

- Van Straten 1995 F.T. Van Straten, *Hiera Kala Images of Animal Sacrifice in Archaic and Classical Greece*, Brill, Leiden.
- Yağcı 2017 R. Yağcı, “2015 Soli Pompeiopolis Kazıları”, *KST* 38, Cilt 2, 509-518.
- Yağcı – Yiğitpaşa 2018 R. Yağcı – D. Yiğitpaşa, “Soli Pompeiopolis 2016 Yılı Kazıları” *KST* 39. 3, 377-388.
- Yegül 1986 F. K. Yegül, *The Bath-Gymnasium Complex at Sardis*, Harvard, 1986.
- Yıldırım 2008 B. Yıldırım "Afrodisyas: Şehir ve Kamu Yapıları- Aphrodisias: City and Public Buldings" *Afrodisyas'tan Roma Portreleri- Roma Portraits from Aphrodisias*, Ed: R.R.R. Smith, İstanbul, 35-53.
- Yıldız 1993 N. Yıldız, *Eski Çağda Deri Kullanımı ve Teknolojisi*, İstanbul, 1993.
- Yılmaz ve diğ. 2015 Ö. Yılmaz – N. Becene – B. Hasırcı, “Yozgat İli Sarıkaya İlçesi Roma Hamamı 2013 Yılı Temizlik ve Kazı Çalışması”, *23. Müze Çalışmaları ve Kurtarma Kazıları Sempozyumu* (04-07 Mayıs 2014), 187-206.
- Yoncacı Arslan 2015 P. Yoncacı Arslan, *Christianizing the Skyline: The Appropriation of the Pagan Honorary Column in Early Constantinople*, A dissertation submitted in partial satisfaction of the requirements for the degree Doctor of Philosophy in Architecture University of California, Los Angeles.
- Yüksel 1990 A. Yüksel, “Antik Yunan Tiyatrosunda Komedyanın Evreleri”, *Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, Cilt: 33, Ankara, 557-569.
- Yücel 2015 Ç. Yücel, “Dionysos Bayramları ve Şenlikleri”, *Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 3, 2015, 125-141.
- Yürük 2017 M.B. Yürük, *Side Tykhe Tapınağı*, Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Eskişehir.

- Zeyrek 2013 T. H. Zeyrek, “Kastabala Antik Kenti Kazıları 2011”, *KST* 34, Cilt 3, 407-414.
- Zimmermann 2001 B. Zimmermann, “Satyrspiel”, *DNP* 11, 125-128.
- Zimmermann 2014 B. Zimmermann, “Aristophanes”, *The Oxford Handbook of Greek and Roman Comedy*, Oxford, 132-159.

İnternet Kaynakları

- <https://www.flickr.com/photos/70125105@N06/42533589674> (07.08.2019)
- <https://arkeofili.com/yumuktepedeki-6500-yillik-sarayda-zor-insa-teknigi/> (04.09.2019)
- <http://www.agacler.org/agac.asp?id=1077> (15.09.2019)
- <https://www.classicist.org/articles/classical-comments-bucrania/> (14.06.2019).
- <https://www.khanacademy.org/humanities/ancient-art-civilizations/palmyra/a/temple-of-bel-palmyra> (24.11.2019)
- <https://www.learnreligions.com/method-of-sacrifice-in-ancient-greece-4079925> (24.11.2019)
- <https://www.archaeology.wiki/blog/agenta/white-ground-lekythoi-and-stone-grave-markers-in-classical-athens/> (15.09.2019)
- <https://www.fitzmuseum.cam.ac.uk/collections/greeceandrome/onlinegallery/uses/lekythos> (15.09.2019)

ÖZET

Girland dekorasyonu, yaprak, meyve ve çiçek türünden bitkisel öğelerin, genellikle bir kurdele ile sarılmasıyla oluşturulan, her iki ucunda taşıyıcıları olan bir dekorasyondur. Girland dekorasyonunun ortaya çıkışından sonra dekorasyona farklı öğeler eklenmiş ve her bir öğe kendi içerisinde gelişim göstermiştir. Bu dekorasyon genel olarak duvar resimlerinde, seramikler üzerinde, lahitlerde, yuvarlak formu taşıyabilir sunaklarda, mimari yapılarda sıklıkla kullanılmış, hatta değişikliklere uğrayarak günümüze kadar gelmiştir. Eldeki veriler doğrultusunda, dekorasyonun yoğun olarak karşımıza çıktığı mimari yapıların, tapınakların cepheleri, anıtsal mezar yapıları, yapı şeklindeki sunaklar, tiyatrolar, hamamlar, çeşme yapıları olmak üzere çeşitlilik gösterdiği tespit edilmiştir. Anadolu'daki mimari yapılar üzerinde Hellenistik Dönem'in başlarında (MÖ 3. yüzyıl) ortaya çıkan bu dekorasyon, Augustus Dönemi'nde bazı değişiklikler göstererek kullanılmaya devam etmiş ve ardından Hadrianus Dönemi'nde ön plana çıkmış ve kullanımı artmıştır. MS 3. yüzyıla gelindiğinde ise pagan kültürünün yasaklanması ile bu dekorasyonunun kullanımı giderek azalmış, neredeyse ortadan kalkmıştır. Bu çalışmayla, Anadolu'da Hellenistik ve Roma Dönemi mimari yapılarında kullanılmış olduğu tespit edilen girland dekorasyonlu bloklar göz önünde bulundurularak dekorasyon ve dekorasyonu oluşturan öğeler tek tek incelenmiş ve kullanıldığı yapılar dikkate alınarak değerlendirilmiştir. Bu değerlendirme sonucunda, girland dekorasyonunun yoğun olarak frizler, ikincil olarak ise orthostatlar üzerinde kullanılmış oldukları saptanmıştır. Ayrıca çalışma sırasında girland dekorasyonu öğeleri, bir bütünlük sağlayacak şekilde Türkçe terimlerle yeniden adlandırılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Girland, Dekorasyon, Friz, Orthostat, Kült, Hellenistik, Roma Dönemi.

Araş. Gör. İbrahim Ethem KOÇAK

ABSTRACT

Garland is a decoration with bearers at both ends, usually formed by wrapping leaves, fruits and flowers of herbal elements together, usually with a ribbon. Right after garland decoration has appeared different features have been added to it and each of these features have improved in itself. This decoration was generally used on wall paintings, on ceramics, sarcophagi, portable altar in round form, architectural structures and even has come today with little changes. In the light of the available data, it has been found that the architectural structures where decoration is extensively seen are the facades of temples, monumental tombs, altars in the form of buildings, theaters, baths and fountains by showing diversity. This decoration, which emerged on the architectural structures in Anatolia at the beginning of the Hellenistic Period (3rd century BC), continued to be used by showing some changes during the Augustus Period and then it became prominent during the Hadrianus Period and its usage increased. In the 3rd century A.D., as a result of prohibition of pagan cults, the use of garland decoration gradually decreased and almost disappeared. In this thesis, garland decoration and decoration elements used in Hellenistic and Roman Periods in Anatolia have been examined one by one and evaluated by considering the structures in which they are used. As a result of this evaluation, it was determined that girland decoration was used extensively on friezes and secondly on orthostat. Also the elements of decoration were renamed with Turkish phrases to ensure integrity.

Keywords: Garland, Decoration, Frieze, Orthodtat, Cult, Hellenistic, Roman Period

İbrahim Ethem KOÇAK